

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**JAPONYA-ASEAN İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE
JAPON DIŞ YATIRIMLARININ ASEAN ÜLKELERİ
EKONOMİLERİNDEKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd.Doç.Dr. Ufuk URAS

HAZIRLAYAN
Abdülkadir BULUŞ - 8448

İSTANBUL-1994

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

İÇİNDEKİLER	i
TABLolar LİSTESİ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

ASEAN

GİRİŞ	4
1.1. ASEAN'ın Tarihi Gelişimi	5
1.1.1. ASEAN'ın Geo-Stratejik ve Demografik Yapısı	5
1.1.2. ASEAN'ın Amaçları	12
1.1.3. ASEAN'ın Organizasyon Yapısı	13
1.2. ASEAN'ın Dış Politik Görünümü	18
1.2.1. ASEAN'ın Ortaya Çıkışı	19
1.2.2. Uluslararası Bir Aktör Olarak ASEAN	22
1.2.3. Bali Zirvesi	27
1.3. ASEAN'ın Ekonomik Görünümü	28
1.3.1. ASEAN Ekonomik İşbirliği	32
1.3.1.1. ASEAN Tercihli Ticaret Düzenlemeleri	33
1.3.1.2. Endüstriyel Tamamlayıcılık	34
1.3.1.3. Diğer Alanlarda Ekonomik İşbirliği	36

II. BÖLÜM

JAPONYA-ASEAN İLİŞKİLERİ

GİRİŞ	38
2.1. Japon Dış Politika Amaçlarının Genel Niteliği	39
2.1.1. Japonya'nın II. Dünya Savaşı Öncesindeki Askeri Yayılması ve Güneydoğu Asya ile İlişkileri	39
2.1.1.1. Japonya'nın II. Dünya Savaşı Öncesinde Güneydoğu Asya ile Ekonomik İlişkileri	42
2.1.2. Japonya'nın II. Dünya Savaşı'nda Güneydoğu Asya ile İlişkileri	44
2.1.2.1. Büyük Doğu Asya Ortak Refah Küresi Projesi	45
2.1.2.2. Japonya'nın Güneydoğu Asya'yı İşgali	46
2.1.2.3. Japon İşgalinin Sonuçları	48
2.1.3. 1868-1945 Arası Dönemde Japon Dış Politikasının Amaçları	50
2.2. 1945 Sonrasında Japonya-ABD İlişkileri ve ABD'nin Güneydoğu Asya'ya Yaklaşımı	53
2.2.1. Japonya-ABD İlişkileri	53
2.2.2. ABD'nin Güneydoğu Asya'ya Yaklaşımı	59
2.2.3. 1945 Sonrası Dönemde Japonya'nın Dış Politika Amaçları	61
2.3. Japonya'nın 1945'ten Sonra Güneydoğu Asya ve ASEAN ile İlişkileri	64
2.3.1. Japonya'nın ASEAN ile Ekonomi İlişkileri	66
2.3.1.1. Ticaret	66
2.3.1.2. Resmi Kalkınma Yardımları-Official Development Assistance (ODA)	75
2.3.2. Japonya'nın ASEAN ile Politik İlişkileri	86
2.3.2.1. ASEAN'in Ortaya Çıkışı ve Japonya'nın ASEAN'a Yaklaşımı	89
2.3.2.2. Bali Zirvesi'nden Sonra Japonya-ASEAN İlişkileri	91
2.3.2.3. Fukuda Doktrini	92

2.3.2.4. Fukuda Sonrası Japonya-ASEAN ilişkileri	94
2.3.2.5. I. Dönem (1977-1980)	95
2.3.2.6. II. Dönem (1981'den Günümüze)	96
2.3.2.7. Japonya'nın Soğuk Savaş'ın Bitiminden Sonraki Dönemde Dış Politikası	101
2.3.2.8. Japonya'nın Bölgesel Güvenlik ve Japon İmajını Düzeltilmesine 1.Yönelik Yaklaşımları	101

III. BÖLÜM

JAPON DIŞ YATIRIMLARININ ASEAN ÜLKELERİ EKONOMİLERİNDEKİ ROLÜ

GİRİŞ	108
3.1. Japonya'yı Doğrudan Dış Yatırımlara Yönlendiren Faktörler	110
3.1.1. Pazar Payını Güvence Altına Alma	112
3.1.2. Doğal Kaynak ve Hammadde Temininin Güvence Altına Alınması	113
3.1.3. Bol ve Ucuz İşgücü	115
3.1.4. Ödemeler Dengesi Fazlasında Artış	118
3.1.5. Yeninin Değerinin Sürekli Artışı	120
3.1.6. Çevre Kirliliğine Yol Açan Endüstrilerin Transferi	122
3.2. Japonya'nın ASEAN Ülkelerine Doğrudan Dış Yatırımları	123
3.2.1. Japonya'nın Doğrudan Dış Yatırımlarının Bölgelere Göre Dağılımı	123
3.2.2. 1980'den Sonra ASEAN'da Doğrudan Dış Yatırımlara Yönelik Tutumların Değişmesi	127
3.2.3. Japonya'nın Doğrudan Dış Yatırımlarının Japon Ekonomisindeki Yeri	129
3.3. ASEAN'a Yönelik Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	130
3.3.1. ASEAN'a Üye Ülkelerde Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının En Fazla Yoğunlaştığı Sektörler	135
3.4. Japon Dış Yatırımlarının ASEAN Ülkeleri Ekonomilerindeki Rolü	136

3.4.1. Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının Ödemeler Dengesine Etkileri	137
3.4.1.1. Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının İhracat Performansı	138
3.4.1.2. Firma İçi Ticaret (Intra-Firm Trade)	145
3.4.2. Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının Teknoloji Etkisi	148
3.4.3. Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının İstihdama Etkisi ve Dengesiz Bölgesel Kalkınma	152
3.4.4. Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının Çevre Üzerindeki Etkileri	157
3.5. Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının Yeni Uluslararası İşbölümü Çerçevesinde Genel Değerlendirilmesi ve “Uçan Kazlar Teorisi”	158
3.5.1. Japonya ve Yeni Uluslararası İşbölümü	159
3.5.2. Uçan Kazlar Teorisi	162
SONUÇ	164
KAYNAKLAR	166

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO

Sayfa No:

1.1. ASEAN ve Diğer Asya Ülkeleri İçin Demografik ve Ekonomik İstatistikler (1990)	10
1.2. Güneydoğu Asya Ülkelerinin Önemli Demografik ve Ekonomik Göstergeleri	11
2.1. Güneydoğu Asya Ülkelerinin Başlıca Ticaret Ortakları	67
2.2. ASEAN İhracatında Japonya'nın Payı ve Yüzde Olarak Artışlar (1972/73 ve 1979/80)	69
2.3. ASEAN İthalatında Japonya'nın Payı ve Yüzde Olarak Artışlar (1972/73 ve 1979/80)	70
2.4. Japonya'nın ASEAN Üyesi Ülkelerden İthalatı (Brunei Hariç) Sektörel Dağılım	71
2.5. Japonya'nın ASEAN Üyesi Ülkelere İhracatı (1989) Sektörel Dağılım	72
2.6. Japonya'nın ASEAN ile Mal Ticareti (1978-1990)	75
2.7. Japonya'nın Tazminat Programı (1965 Yılı Sonu İtibariyle)	80
2.8. Japonya'nın Bölgelere Göre Mal Ticareti (1978-1990)	81
2.9. Japon Yardımlarının Coğrafi Dağılımı	83
2.10. Japon İkili ODA Yardımlarında Asya ve Güneydoğu Asya'nın Payı	83
2.11. Japon İkili ODA Yardımlarından En Çok Yararlanan 10 Ülke (1984-1986)	84
2.12. Japonya'nın ASEAN Ülkelerine ODA Yardımları	85
3.1. İmalat Sektöründe Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının Amaçları	112
3.2. Japonya'nın Doğal Hammadde İhtiyacı ve Denizaşırı Bağımlılık Düzeyi	114
3.3. İmalat Sanayinde Saat Başına Ücretler	116
3.4. ASEAN'da Sanayide Saat Ücretleri	116

3.5. Japonya'nın Ödemeler Dengesi	119
3.6. Japon Doğrudan Dış Yatırımları (1981-1992)	119
3.7. Yeninin Önemli Para Birimleriyle Değişim Oranları (Yıl sonu itibarı ile)	121
3.8. Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının Bölgelere Göre Dağılımı (Mart 1993 sonu itibarı ile)	124
3.9. Asya'ya Yönelik Japon Doğrudan Dış Yatırımları İçerisinde ASEAN'ın Payı	126
3.10. Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Dış Yatırımlar Stokunun Kompozisyonu (1967-1980)	130
3.11. Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının Bölgesel ve Endüstriyel Dağılımı (Nisan 1981 - Mart 1993)	131
3.12. ASEAN'daki Japon Yatırımlarının Endüstrilere Göre Dağılımı (1977 sonu itibarı ile toplam)	133
3.13. Japonya'nın ASEAN'daki Doğrudan Dış Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1976 ve 1986)	134
3.14. Japon Küçük ve Orta Ölçekli Girişimlerinin İmalat Yatırımları	135
3.15. ASEAN'daki Japon ve ABD Yavru Şirketlerinin Belli Endüstrilerdeki İhracat - Satış Oranları	139-140
3.16. Japon ve ABD Yavru Şirketlerinin Çeşitli Sektörlerdeki İhracat - Satış Oranları	143
3.17. ASEAN'daki Japon Yavru Şirketlerinin İhracat Durumu (1988)	144
3.18. Japonya ve ABD'nin Firma-İçi Ticareti	146
3.19. Japon Denizaşırı Şirketlerinde Çalışan Yerel İşgücü	152

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL

Sayfa No:

2.1. Ekonomi İşbirliği Tipleri	77
2.2. ODA Tipleri	78
2.3. Fukuda, Suzuki ve Nakasone'nin ASEAN Politikası	100
2.4. Japonya'nın ASEAN Politikası	107
3.1. Toyota'nın ASEAN Ülkelerindeki Üretim Şeması	149

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.s.	: adı geçen seminer
a.g.y.	: adı geçen yıllık
AJDF	: ASEAN-Japan Development Fund - ASEAN-Japonya Kalkınma Fonu
APEC	: Asia-Pasific Economic Caucus - Asya-Pasifik Ekonomik Forumu
ASEAN	: Association of South-East Asian Nations - Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
Infra	: Aşağıda
IYSS	: İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi
JDDY	: Japon Doğrudan Dış Yatırımları
JSDF	: Japan Self-Defense Force - Japon Öz-Savunma Gücü
MFLN	: Moro Ulusal Kurtuluş Çephesi
NEFO	: New Emerging Forces-Yeni Acil Kuvvetler
NWFZ	: Nuclear Weapons Free Zone - Nükleer Silahsız Bölge
ODA	: Official Development Assistance - Resmi Kalkınma Yardımları
OECE	: Overseas Economic Cooperations Fund - Denizaşırı Ekonomik İşbirliği Fonu
SEATO	: South-East Asia Treaty Organization - Güneydoğu Asya Savunma Teşkilatı
Supra	: Yukarıda
ZOPFAN	: The Zone of Peace, Freedom and Neutrality - Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi

GİRİŞ

1980'lerden sonra, Asya-Pasifik bölgesinde yaşanan önemli gelişmeler, bu bölgeyi dünyanın cazibe merkezlerinden bir haline getirdi. Asya-Pasifik ülkeleri önemli ekonomik başarılar elde ederek, Avrupa ve ABD'den sonra dünya ekonomisine etki eden ve bölgesel bir kimliğe sahip oluşumların tartışılmaya başlandığı bir bölge haline geldi. Hatta, 21. yy.ın bir Asya-Pasifik yüzyılı olacağı tartışılırken, bölge ülkeleri de bu tür düşünceleri haklı çıkararak ekonomik başarılar elde ettiler. Kuşkusuz ki, bölgedeki en önemli güçlerden biri Japonya'dır.

Bölge, ekonomik gelişmişlik ve politik sorunlara yaklaşım açısından farklı algılamalara sahip ülkelerden oluşmaktadır. II. Dünya Savaşı öncesinde, sırasında ve sonrasında bölgedeki savaşlar ve güç mücadeleleri, Asya'da ve özellikle Güneydoğu Asya'da politik istikrarı bozan faktörler olmuştur. ABD'nin "Komunizmi Çevreleme" politikası, bölgeyi Sovyetler Birliği'nin etkinliğinden korumak için, dış yardımlar, Vietnam Savaşı'nda olduğu gibi savaşan taraflardan biri lehine savaşa katılım, bölge ülkelerinin ekonomik açıdan en gelişmiş olan Japonya'dan, bölge ülkelerinin ekonomik kalkınma çabalarına katkıda bulunmasını isteme gibi, farklı türde pek çok politik uygulamaya başvurmasını gerektirmiştir.

8 Ağustos 1967'de Güneydoğu Asya'da kurulan, yerli ve tarafsız ilk birlik olan ASEAN da, bölgedeki uluslararası sorunlardan etkilenen ve esas olarak bu sorunların, sorunlara taraf olan ülkeler arasında barışçı bir şekilde çözümlenmesi amacı ile kurulmuş bir birliktir. Bölgedeki politik sorunların, bölge ülkeleri tarafından ve bölge dışından müdahale olmaksızın çözümlenmesi prensibi ile hareket eden ASEAN ile Japonya'nın ilişkileri ise çok eskilere dayanan köklü sorunları bünyesinde barındırmaktadır. ASEAN ülkeleri (Tayland hariç), II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında Japonya'nın askeri yayılmacılığı ile karşılaştıklarından dolayı, Japonya ile ilişkilerinde ihtiyatlı ve Japonya'nın siyasal manevralarını dikkatle değerlendiren bir yaklaşım içerisinde olmuşlardır. Politik ilişkilerindeki bu yaklaşıma karşın, ekonomik ilişkilerin artarak sürdüğü görülmektedir.

Politik açıdan Japonya, ASEAN'ı hesaba katmayan her girişimde başarısız kalacağını bildiğinden, attığı politik adımlarda özellikle askeri açılardan ASEAN'dan gelebilecek tepkileri gözönünde tutmak zorundadır. Japonya'nın bölgede daha etkin

olma arayışları güçlü bir ekonomi desteğinde, 1977'de ortaya atılan "Fukuda Doktrini"nden beri sürmektedir.

Japonya'nın politik etkinlik sağlama arayışlarında, iğne ile kuyu kazarcasına, bölgedeki eski Japon askeri yayılcılığından beri süren Japonya'dan nefret duygularını silmede yararlandığı en büyük araç, güçlü ekonomisidir. Ekonomik ilişkilerin gelişmesi ile bu nefret duygularının giderilmesi hesaplanmaktadır. Bu anlamda da, Japonya'nın, dış yardımları, ticareti ve doğrudan dış yatırımları araç olarak kullandığı ve bu ilişkilerden güçlü çıkan hep kendisi olduğundan dolayı, Güneydoğu Asya ile ilişkilerinde çok başarılı bir strateji izlediği görülmektedir. Ekonomik açıdan, -hammadde, işgücü ve pazar- Güneydoğu Asya'ya ve ASEAN'a bağımlı olan Japonya, uyguladığı akılcı "ekonomik diplomasi" ile bir yandan da siyasal bir güç elde etmeyi hedeflemektedir.

Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra ABD'nin, bölgesel (Asya-Pasifik) güvenliğin korunmasında yükü paylaşmasını istediği Japonya, bu yükü paylaşmada ilk başlarda gönülsüz davranmaktaydı. Çünkü, Japonya-ABD Karşılıklı Güvenlik Antlaşması ile Japonya, askeri güvenliğin sağlanmasını ABD'ne havale etmiş ve güvenliğe harcayacağı paraları ekonomisine harcama gibi bir avantaja da sahip olmuştu. Bu nedenle de, Soğuk Savaş'tan sonra ortaya çıkan bu belirsizlik ortamında ABD'nin güvenlik konusundaki bu teklifine karşı Japonya, ABD ile arasındaki güvenlik ilişkilerinin devam etmesi yönünde bir tercihe sahipti. Öte yandan, Filipinler'deki üslerinden çekilen ABD, bölgesel güvenliğin sağlanmasındaki eski yaklaşımını değiştireceğinin sinyallerini verirken, ABD'den boşalan yeri doldurma noktasında Japonya, hem Japon kamuoyundan, hem de ASEAN'dan gelen tepkiler nedeniyle bir çıkmazda görünmektedir. Bölgede AGİK veya NATO tipi, güvenliğe yönelik yapılanma bulunmaması nedeniyle, bölgesel güvenlik sorunlarının köklü ve gerçekçi bir çözümünün ne olacağı halen tartışılmaktadır. Ekonominin ağırlıklı olarak düşünüldüğü bu bölgede, uluslararası sorunlarda uluslararası bir politik uzlaşma, yine ekonominin gölgesinde ve ekonomik güç ilişkileri tarafından sağlanacak gibi görünmektedir. Bu anlamda da Japonya'nın ASEAN ile (ki ASEAN bölgedeki en etkin ve uzun süreli birliktir) ilişkileri, bu açıdan önemli ve ekonomi-politika iç içeliğine sahip bulunmaktadır. Japonya'nın II. Dünya Savaşı öncesindeki, Güneydoğu Asya'ya yönelik emperyal bir blok (Büyük Doğu Asya Ortak Refah Küresi) oluşturma projesi, barışçı soslarla süslenmiş bir biçimde, ekonomik bağımlılık oluşturmak suretiyle ancak farklı

bir görünüşte yeniden gündemdedir. ASEAN teknoloji, sermaye ve ticaret bakımından Japonya'ya bağımlı durumdadır ve ASEAN'dan bu yöne doğru gelişen ilişkilere tepki gelmesi beklenmemektedir.

Japonya'nın ASEAN'a doğrudan dış yatırımları ise, sözünü ettiğimiz bağımlılık ilişkisinin kurulmasında çok etkili olan bir araç olarak görünmektedir. Japonya'nın ASEAN'a doğrudan dış yatırımlarının ASEAN ekonomileri ile Japonya arasında "eşitsiz" ve "bağımlı" bir ilişkinin ortaya çıkmasındaki rolü ise tahmin edilenden daha etkilidir. Bu nedenle de, Japonya ile ASEAN arasında yaşanan bu eşitsiz-bağımlı ekonomik ilişkilerin, bölgede politik bakımdan daha etkin olma arayışlarındaki Japonya'nın sahip olduğu dezavantajları, avantaj haline getirebilecek siyasal sonuçlar doğurması beklenmektedir. Daha da ötesi, ASEAN "de-facto" bir biçimde Japonya'ya entegre olmuş durumdadır denilebilir. Bu durumda, ASEAN ekonomilerinin içsel ekonomik yapılarının, bağımsız ekonomik gelişme uğraşları için yeterli olmaması veya dünya pazarlarına yönelik ihracat yapabilme olanaklarının sınırlı oluşu, bölgesel bir blokta yer almayı, ASEAN için daha tercih edilebilir bir seçenek haline getirmektedir. Bugünlerde yaygın biçimde tartışılan AT, NAFTA ve APEC'ten oluşan üçlü bloka dayalı dünya sistemi tartışmalarında, ASEAN'a en yakın olan blok APEC'tir. Japonya'nın sözünü ettiğimiz "de-facto" üstünlüğü ise, Japon ekonomisine eklemlenmiş, ASEAN ülkelerinin, Japonya'yı izlemeye mecbur kalmaları demektir.

“ASEAN’da, 1990’larda, bir ortak pazar mı yoksa tam bir serbest bölge mi kurulacağı konusundaki tartışmalar devam etmektedir.”

Lee Poh PING

BÖLÜM I

ASEAN

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistem pekçok bölgesel birleşmeye tanık olmuştur. Bölgesel birleşme hareketleri, birleşmeye katılan ülkeler arasında barış ve istikrarı sağlamayı ve ekonomik işbirliğini hedefler.

ASEAN da, II. Dünya Savaşı’ndan sonra, 8 Ağustos 1967’de ortaya çıkan bölgesel bir birliktir. ASEAN’ı oluşturan ülkeler, Soğuk Savaş koşulları altında, büyük süper güçlerin rekabetinden uzak kalmayı, üye ülkeler arasındaki, azınlık sorunlarını barışçı bir biçimde çözmeyi ve bölgesel ekonomik farklılıkları en aza indirmeyi hedeflemekteydi.

Bununla birlikte, ASEAN ülkeleri uluslararası ekonomik ve siyasal sisteme bağımlı olduklarından dolayı, amaçlarının hepsine ulaşamamıştır. Bunun nedeni, ASEAN’ın amaçlarına yönelik uluslararası politikalarla, üye ülkelerin ulusal politikaları çatıştığında, çoğu zaman üye ülkelerin ulusal politikalarının ağır basmasıdır.

Uluslararası politika alanında ASEAN’ın daha homojen bir görüntü sergilediğini ve bölgeye yönelik ABD-Sovyetler Birliği rekabetine (Soğuk Savaşa kadar) ve Vietnam ve Kampuçya gibi uluslararası politik sorunlara rağmen, ASEAN’ın “tarafsız” kalmayı başardığı söylenebilir. ASEAN, uluslararası politika alanında ulusal politikaların, birliğin uluslararası politikaların uyumunun sağlanmasında genelde başarılı olmuştur ve bölgedeki uluslararası sorunlarda, hesaba katılan bir aktör olmuştur.

Ekonomik işbirliği alanında ise, ulusal politikalar ile birliğin ekonomik politikalarının uyumu pek başarılı olamamıştır. Ekonomik işbirliğinde kısmen tercihli tarife düzenlemeleri başarılı olmuş ancak, bölge-içi ticaret, bölge dışı ülkelerin ağırlığı fazla olduğundan dolayı istenilen düzeye ulaşamamıştır. Endüstriyel tamamlayıcılık ile

hedeflenen, “ölçek ekonomilerinden yararlanma ve bölgesel ekonomik yapının birbirini tamamlaması” amacı, gerçekleşmemiştir.

1.1. ASEAN’ın Tarihi Gelişimi

ASEAN, 8 Ağustos 1967’de, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland arasında, Bangkok Bildirisi ile kurulmuş (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği-ASEAN- Association of South East Asian Nations) “bölgesel” bir birliktir. 1981 yılında Papua Yeni Gine’ye gözlemcilik statüsü verilmiş, 1984’de Brunei Sultanlığı birliğin altıncı üyesi olmuştur. Birlik sekreteryası Jakarta’dadır. Vietnam’a 1992’de gözlemcilik statüsü verilmiştir (1). Halil Seyidoğlu’na göre ASEAN, “coğrafi bölge esasına dayalı iktisadi bir birleşmedir.”(2) Gerçekten de ASEAN, amaçları arasında “politik işbirliği” ögesi de bulunmasına rağmen temelde “ekonomik işbirliği” ögesinin ağır bastığı bir birlik hüviyetini taşımaktadır. 8 Eylül 1954’de kurulan SEATO veya Manila Paktı denilen Güneydoğu Asya Savunma Teşkilatı (South East Asia Treaty Organization) temel olarak ABD’nin önderliğindeki Batı dünyası tarafından, Hindicini ve Kore Savaşı sonrasında, Güneydoğu Asya’nın güvenliğini korumaya yönelik kolektif bir savunma sistemi idi(3). Yani, SEATO Güneydoğu Asya’da “dışsal güçler” tarafından kurulmuştur. ASEAN ise Güneydoğu Asya’da kurulan ilk “yerli” ve politik açıdan “tarafsız” birliktir(4). İleride bu konuya daha ayrıntılı değinilecektir. Bu yüzden, önce ASEAN’ın, bölgesel niteliğini belirleyen coğrafi özellikleri ile demografik ve ekonomik yapısını incelemede yarar vardır.

1.1.1. ASEAN’IN JEO-STRATEJİK VE DEMOGRAFİK YAPISI

A- Jeo-Stratejik Yapı

Dünya haritasına bakıldığında, ASEAN’ın coğrafi alan olarak Güneydoğu Asya bölgesinin geniş bir bölümünü kapsadığı görülecektir. Konum bakımından ASEAN

(1) Rıdvan KARLUK, Dünya Ekonominde Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler, Bilim Teknik Yayınevi: Mayıs 1990, İstanbul, s.346.

Ayrıca bkz.: Halil SEYİDOĞLU, Uluslararası İktisat, Guzem Yayınları, Geliştirilmiş 7.Baskı: İstanbul 1990, s.430-431.

Cem ALPAR, M Tuba ONGUN, Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayın No:1985/3, I. Baskı, Ankara:1985, s.197.

(2) SEYİDOĞLU, a.g.e., s.430.

(3) Fahir ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Dördüncü Baskı, Tısa Matbaası, Ankara:1987, s.460.

(4) M. Sami DENKER, Japonya-Güneydoğu Asya İlişkileri (Yayılanmamış Seminer Çalışması), Ankara:Kasım 1979, s.1.

bölgesi, Hint Okyanusu ile Pasifik Okyanusu arasındaki deniz ulaşım rotaları ile yoğun nüfusun bulunduğu Hint alt kıtası ile Çin ana karası arasında ve Avrupa, Avustralya ve Kuzey Amerika arasında bir temas bölgesi olarak bulunmaktadır(5). Jeopolitik bakımdan, Güneydoğu Asya bölgesinin önemi, yalnızca uluslararası deniz ulaşımı ve taşımacılığı açısından büyük öneme sahip iki su yolu Malakka ve Lumbok boğazlarını kontrol etmekle sınırlı olmayıp, aynı zamanda bölgenin sahip olduğu doğal kaynak ve işgücü potansiyeli de bu önemi artırmaktadır. Bilhassa Japonya açısından Güneydoğu Asya'nın ayrı bir önemi vardır. Japonya çok eskiden beri Güneydoğu Asya'yı bir "yayılma alanı" olarak görmüş ve bu tutumunu II. Dünya Savaşı sonuna kadar sürdürmüştür(6). Bugün ise Güneydoğu Asya doğal kaynak, ucuz işgücü ve pazar potansiyeli bakımından Japon endüstrisinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

Güneydoğu Asya'nın jeo-stratejik öneminin tarihi kökenine bakıldığında, bu önemin Marco Polo'ya kadar dayandığını görebilmek mümkündür. Keşifler Çağı ile birlikte Avrupalıların bölgeye ayak basmasından sonra Güneydoğu Asya, tacirlerin ve Çin, Hindistan ve Ortadoğu'dan gelen göçmenlerin ilgisini çekti. Bölgede bulunan baharat ve tropikal ürünlere Avrupa ve Ortadoğu'da yüksek bir talep vardı. Bunun farkında olan, bölgeye gelmiş olan Avrupalı tacirler bu karlı baharat ticaretini başlattılar. Bir sonraki aşama ise bu karlı ticareten doğan kazançların kontrolünü sağlamak için gerekli politik egemenlik kurmaları oldu. Böylece bölge yoğun bir sömürgeleşme hareketi ile karşı karşıya kaldı. Tayland hariç diğer bölge ülkelerinin hepsi bu sömürgeleşmeyi yaşadı. Endonezya, Hollanda; Filipinler önce İspanya sonra ABD; Malezya, Singapur ve Brunei İngiltere tarafından sömürgeleştirildiler.

Güneydoğu Asya bölgesi, diğer sömürgeleştirilen yerlerde olduğu gibi, Avrupalı sömürge yönetimleri tarafından ekonomik olarak geliştirildi ve merkez-metropolitan ülkelerinin ekonomilerinin tamamlayıcısı olarak yapılandırıldı. Böylece bölgenin ilksel hammadde kaynakları sömürüldü ve Avrupa ile Kuzey Amerika'nın sanayileşmiş ekonomilerinin hammadde ihtiyaçlarını sağlayacak şekilde sömürge sektörleri geliştirildi(7).

---

(5) John WONG, ASEAN Economies in Perspective, A Comparative Study of Indonesia, Malaysia, The Philippines, Singapore and Thailand, The Macmillan Press Ltd., Reprinted, Hong Kong: 1980, s.1.

(6) ARMAOĞLU, a.g.e., s.270.

(7) WONG, a.g.e., s.2.

ASEAN ekonomileri üzerinde bugün bile sömürge yönetimlerinin izlerini görmek mümkündür. Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra karşı sömürge çabaları göstermelerine rağmen çoğu ASEAN ülkesi ileri sanayi ekonomileriyle ekonomik anlamda bütünleşmiş durumdadır. II. Dünya Savaşı sonrasındaki iki kutuplu dünya sisteminde bu iki kutup dışında kalarak, bağlantısız bir dış politika ve bağımsız bir ekonomik gelişme arayışlarının dikkati çektiği "Bağılantısızlar Hareketi" içinde, ASEAN ülkelerinden bilhassa Endonezya etkin bir konumda bulunmuştur(8). Zaten, Güneydoğu Asya'nın karmaşık politik yapısı iki kutuptan birine yaslanmayı gerektirmekle beraber, bağlantısızlar hareketi içinde bağımsız dış politika arayışları ve B.M. içinde etkinlik, iç politik istikrarın sürdürülmesine yönelik tedbirlerin alınmasını da sağlamıştır. Batının sömürgeci yönetimindeki tarihi geçmişinden sonra bugün, Batı ile (Japonya dahil), kurulmuş ekonomik bağlantılar tabii ki politik ve askeri güçlerce sürdürülmemekte, fakat ticaret ve doğrudan dış yatırımlar kadar para, finans ve teknolojiyi de içeren bir bağlantılar ağı sayesinde sürdürülmektedir.

Kısaca toplayacak olursak, Güneydoğu Asya bölgesinin jeo-stratejik öneminden kaynaklanan tarihi geçmişi, bugünkü siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Son olarak, Vietnam sorununun G. Doğu Asya'nın jeo-stratejik açıdan önemini, II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar etkileyen bir faktör olduğunu, ABD'nin Filipinlerde Clark Field ve Subic Bay'da üsleri bulunduğunu(*), Malakka Boğazı'nın Japonya'nın petrol ithalatının %80'inin ulaşım yolu olduğunu ve Çin ile Sovyetler Birliğinin 1969'dan beri bölgeye yönelik bir rekabetin içinde yer aldığını belirtmekte yarar vardır (9).

B- Demografik Yapı

1990 itibarı ile ASEAN yaklaşık olarak 320 Milyon nüfusa sahiptir (10). 320 milyonluk bir nüfus, büyük bir pazar potansiyelini ifade ettiğinden, Avrupalı, Amerikalı ve Japon yatırımcılarının ve şirketlerinin yoğun ilgisini çeken Güneydoğu Asya, özellikle

(8) Faruk SÖNMEZOĞLU, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, Filiz Kitabevi, İstanbul-1989, s.177-180.

ARMAOĞLU, a.g.e., s.420-421, s.625-626.

Mehmet GÖNLÜBOL, Uluslararası Politika, A.Ü. SBF.D. Yayınları:546, Gözden geçirilmiş 3. Baskı, Ankara:1985, s.76.

(*) bkz. infra, s.23.

(9) Lee Poh PING, "ASEAN and Asia-Pacific in 1990's" (Yayınlayan ve Yayın Tarihi Belli Değil), s.162.

(10) Bkz Tablo 1.1 (Bruney Sultanlığı hariç)

1980'den sonra bir yatırım cenneti haline geldi. Demografik açıdan ASEAN üyesi ülkeler bir mozayik görünümünde olup, pekçok ırkın değişik ülkelere yayılmış olması nedeni ile, üye ülkeler arasında çeşitli etnik sorunlar yaşanabilmektedir. Bunun yanında toprak sorunları ve özellikle Vietnam savaşıdan sonra ortaya çıkan göçmen sorunları bölgedeki istikrarı etkileyen önemli sorunlardır. Malezya'daki sarı ırka mensup Çinli azınlık ile yerli Malay ırkı arasındaki sorunlar, Filipinlerde mevcut yönetim ile ülkenin güneyindeki müslüman azınlık ve MFLN, (MORO Ulusal Kurtuluş Cephesi) arasındaki sorunlar etnik sorunlara örnek olarak gösterilebilir. Malezya ile Filipinler arasında ise Sabah sorunu en önemli toprak sorunu olarak görünmektedir(11). Vietnam Savaşı'ndan sonra Güney Vietnam'dan kaçan Güney Vietnamlıların ve 1975'te Vietnam'ın işgaline uğrayan Kampuçyalıların, elverişsiz şartlar altında, derme çatma sallarla komşu ülkelere sığınma girişimleri bölgedeki en önemli göçmen sorunudur(12). Tüm bu sorunlar Güneydoğu Asya'nın güvenlik ve istikrarı önündeki tehdit unsurları olarak yer almaktadır. ASEAN'in kurulmasında hedeflenen gayelerden biri olan "karşılık güven ve çıkara dayalı bölgesel işbirliği" anlayışı ile bu sorunların çözülmesi, bölge ülkelerinin çıkarına olacaktır.

Demografik yapıyı oluşturan etnik halkların dağılımı, bölgedeki çok renkli yapıyı yansıtmaktadır:

ENDONEZYA: Yüzölçümü, 1.905.000 km², nüfusu ise 1990 itibarı ile 179 milyondur. Yüzölçümü ve nüfus itibarı ile en büyük ASEAN üyesi ülke durumundadır.

Etnik yapı açısından çok karmaşık bir görünüm sergileyen Endonezya'da çoğunluk Malezya soyundandır. Ayrıca Papualar, Bataklar, Alaslar, Kabauslar, Gajolar, Araplar, Çinliler ve Hindular da vardır. Çinlilerin nüfusu 3 milyon, Arapların nüfusu 80 bin, Hinduların nüfusu da 175 bin kadardır. Ticaret daha çok Çinlilerin elindedir.

FİLİPİNLER : Yüzölçümü 300.000 km², nüfusu ise 1990 itibarı ile 61,4 milyondur.

Filipinlilerin büyük çoğunluğu Malezya ve Endonezya'dan ve Asya kıtasından gelenlerin soyundandır. İç bölgelerde ise bölgenin yerlisi oldukları sanılan siyah azınlık yaşamaktadır.

(11) DENKER, a.g.s., s.23.

(12) Önder ARI, Uluslararası İlişkiler, Der Yayınları No:48, İstanbul: 1987, s.249.

MALEZYA: Yüzölçümü 330.000 km², nüfusu ise 1990 itibarı ile 17,8 milyondur.

Malezya halkı etnik bakımdan çok karışıktır. Nüfusun %51'ini Malayalılar, %38'ini Çinliler, %11'ini Pakistanlılar ve Hintliler oluşturur. Doğu Malezya ise ırk bakımından pek karışmamıştır ve buralarda nüfusun çoğunluğunu yerli kabileler oluşturur. Siyasi ve idari işler Malayalıların elindedir. Çinliler ticarete, Hintli ve Pakistanlılar ise el sanatlarına hakimdir.

TAYLAND: Yüzölçümü 513.000 km², nüfusu ise 1990 itibarı ile 57,2 milyondur.

Nüfusun yüzde 80'i Thai'lerden oluşur. Bunların kuzeyde yaşayanları Laoslularla akrabadırlar. Ülkede 4 milyon kadar Çinli, 1 milyon Malezyalı yaşar. Ayrıca batı ve kuzey dağlarında yaşayan 300 bin civarında ilkel yerliler vardır.

SİNGAPUR : Yüz ölçümü sadece 600 km², nüfusu ise 1990 itibarı ile 3 milyondur. Singapur yüzölçümü en küçük ASEAN üyesi ülkedir.

Halk ırk bakımından karışıktır. Nüfusun dörtte üçü Çinlidir. Çinlilerden sonra sırasıyla Malezyalılar, Hintliler ve Pakistanlılar gelir. 10 bin kadar da Avrupalı vardır.

BRUNEİ SULTANLIĞI: Yüz ölçümü 5,765 km², nüfusu ise 1980 itibarı ile 213 bindir.

Brunai'de nüfusun yarısından fazlası Malezyalılardan, dörtte biri Çinli, geri kalanları yerli Dayak kabilelerinden oluşur(*).

ASEAN'ın bulunduğu Güneydoğu Asya Bölgesi'nin jeo-stratejik özellikleri ile ASEAN üyesi ülkelerin demografik yapısının başlıca sorunları ve özellikleri hakkındaki bu kısa değerlendirmeden sonra ASEAN'ın amaçlarının neler olduğunu görelim.

(*) Bu kısımdaki nüfus ve yüzölçümü ile ilgili bilgiler için (Brunei hariç) bkz Tablo 1.1, Etnik yapı ile ilgili bilgiler için bkz. Ülkeler Ansiklopedisi, Tercüman Gençlik Yayınları, İstanbul:1983, Cilt I, (Bruney s.148, Endonezya s.229, Filipinler için s.257.) Cilt II, (Malezya için s.533, Singapur için s.714 ve Tayland s.766)

Tablo 1.1. ASEAN ve Diğer Asya Ülkeleri İçin Demografik ve Ekonomik İstatistikler (1990)

Yıl Ortası Nüfus Tahmini (Milyon)	Yüzölçüm (1.000 km ²)	Nüfus Yoğunluğu b)	GSYİH (cari fiyatlarla) (US\$ milyar)	Per Capita (US\$)	Yıllık Büyüme Oranı Ortalaması (Reel) 1986-1990	Uluslararası Rezervler (US\$ milyon)	Dış Ticaret (US\$ Milyon)	
							İhracat (f.o.b.)	İthalat (c.i.f.)
Japonya	123,54	378	2.889,9	23.742	4,7%	79.707	289,949	234,800
Çin	1.139,10	9.597	376,5b)	341b)	7,5	30.209	62.089	53.369
Güney Kore	42,79	99	210,1	4.957	10,8	14.925	65.016	69.844
Hong Kong	5,80	1,04	62,9	10.919	7,6	-	82.160	82.496
ASEANa)	318,84	3.048,06	266,9	-	-	62.460	138.980	156.837
Endonezya	179,30	1.905	89,4	499	5,3c)	8.520	25.675	21.837
Filipinler	61,48	300	44,3	736	4,6	2.048	8.186	12.206
Tayland	57,20	513	68,8	1.240	8,6c)	14.273	22.972	32.746
Malezya	17,86	330	35,6	2.099	6,8	9.871	29.418	29.261
Singapur	3,00	0,62	28,9	10.780	7,9	27.748	52.729	60.787

a) Brunei hariç Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği. b) 1988, c) 1985-1989, d) 1988 sonu ve Altınsız Toplam Rezervler artı Altın (Ulusal Değerde).

Kaynak: Economic Outlook, Economic Planning Agency, Japan 1991, s.15.

Tablo 1.2. Güney Doğu Asya Ülkelerinin Önemli Demografik ve Ekonomik Göstergeleri

GÖSTERGE	BİRİM	BRUNEİ	TAYLAND(1990)	ENDONEZYA	MALEZYA	FİLİPİNLER	SİNGAPUR
Başkent		Bandar S.B.	Bankong	Jakarta	Kuala Lumpur	Manila	Singapur
Yüzölçümü	Km ²	5770	513 000	1 913 000	329 750	300 000	618
Nüfus(*)	Milyon	0.27	55.7	184.28	17.89	62.41	2.72
Yoğunluk	Kişi/km ²	46.8	108.4	96.3	54.2	208.0	4401.3
Yıllık Artış ^d	%	3.4	1.5	1.9	2.6	2.5	1.2
Çocuk Ölümlü	%o	11 ^d	26	70	22.0	42.5	7.5
Ortalama Ömür	Yıl	71 ^d	66	61.4	70.1	64.3	74.0
Kentsel Nüfus	%	57.7 ^a	22.6	30.5	43.0	42.6	100.0
GSYİH	Milyar \$	2.37 ^c	80.29	101.37	43.27	47.43	32.82
Yıllık Büyüme 1980-89	%	-1.6		5.7	4.6	0.6	6.9
1990	%	1.0	10	6.6	9.4	3.6	8.3
Kişi Başına	\$	9810 ^c	1440	550	2420	760	12070
Toplam Dış Borç	Milyar \$	0.147 ^c	23.47	53.5 ^a	18.6 ^a	31.1	-
Borç Servisi/İhracat	%	-	15.5	35.2 ^a	14.6 ^a	3.7	-
Enflasyon Oranı	%	2.5 ^a	6	8.5	3.5	14.5	3.8
Devlet Harcamaları Eğitim	GSYİH %	5.6 ^c	3.3	1.0 ^b	6.9 ^h	2.2 ^b	3.4 ^b
Savunma	GSYİH %	9.9 ^b	2.5	1.4	3.7	2.9 ^a	4.9
İhracat	milyon \$	1600	32700	21500	29260	13486	60500
İhracat	milyon \$	2400	23700	27500	29000	8450	52600
Başlıca Satıcılar	%	GKÜ 55.2 ^a	Jap 30.7	Jap 23.3 ^a	ABD 12.9 ^a	Jap 19.5 ^a	Jap 20.2
	%	B-K 31.7 ^a	ABD 11.1	ABD 13.5 ^a	GOÜ 36.9 ^a	ABD 19.1 ^a	ABD 16.0
	%	Sin 34.1 ^a	O.Doğu 4.6	Sin 6.3 ^a	Jap 24.1 ^a	O.Doğu 9.6 ^a	Mal 13.6
Başlıca Alıcılar	%	Jap 50.7 ^a	Jap 16.5	Jap 42.2 ^a	ABD 18.7 ^a	ABD 37.8 ^a	ABD 22.0
	%	B-K 14.2 ^a	ABD 21.2	ABD 15.8 ^a	Jap 16 ^a	Jap 20.4 ^a	Mal 13.5
	%	Kor 11.0 ^a	AET 19	Sin 8.2 ^a	Sin 19.8 ^a	AET 17 ^a	Jap 9.0

Notta belirtilmeyen veriler 1990'ındır. Notlar: a. 1989; b. 1988; c. 1987; d. 1985-1990

(*) Kullanılan son sayım: Brunei 1981; Tayland 1990; Endonezya 1980; Malezya 1980; Filipinler 1980; Singapur 1980.

Kaynak: Yaşadığımız Dünya 1992, Ekonomik ve Jeopolitik Yıllık, Metis Yayınları, İstanbul, 1992, s.150-151 (Tayland için); 338-339

1.1.2. ASEAN'İN AMAÇLARI

8 Ağustos 1967 tarihli, ASEAN'ın kuruluşunu ilan eden Bangkok Bildirisi'ne imza koyan liderler, ASEAN'ın, bölgesel işbirliğini geliştirme hedefi doğrultusunda bölgede barış, istikrar, iyi komşuluk ve iyi anlayış ortamını gerçekleştirme ve bölge ülkelerini birbirine bağlayan tarihi ve kültürel bağları dikkate alarak ve dış güçlerden bağımsız bir şekilde ekonomik kalkınmanın sağlanması gereği üzerinde uzlaştılar. Bangkok Bildirisi'nde yer alan amaçlar bu beklentilerin formüle edilmiş bir şeklidir. Bu amaçlar, bildiride şu şekilde ifade edilmiştir:

1. Ortaklaşa çabalar vasıtasıyla bölgede ekonomik gelişmeyi, sosyal ilerlemeyi ve kültürel kalkınmayı hızlandırmak,

2. Bölgesel barış ve istikrarı, süreklilik içinde adalet (hakbilirlik) ve hukuk kurallarına ve B.M. Şartı'nın prensiplerine katılarak geliştirmek,

3. Ekonomik, sosyal, kültürel, tekniksel, bilimsel ve yönetsel alanlarda, ortak çıkarların belirlediği sorunlar üzerinde işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma,

4. Eğitsel, mesleki, tekniksel ve yönetsel alanlarda araştırma ve geliştirme kolaylıkları şeklinde her bir ülkenin diğerine yardım sağlaması,

5. Tarım ve sanayilerinden daha etkin faydalanmak için daha etkili işbirliği yapma, ticaretlerinin genişlemesi, uluslararası ürün ticareti sorunları ile ilgili çalışmalarını kapsamına alma, nakliye ve iletişim imkanlarının (kolaylıklarının) ıslahı ve bölge halkının yaşam standartını yükseltme,

6. Güneydoğu Asya çalışmalarını teşvik etme,

7. Önemli hedef ve amaçlar için varolan uluslararası ve bölgesel örgütlerle ile yakın ve çıkarlara dayalı işbirliğini sürdürme (13).

Yukardaki amaçları tek cümle ile ifade etmek gerekirse; "ASEAN'ın temel amacı, bölge ülkelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesine yardımcı

(13) Michael HAAS, Basic Documents of Asian Regional Organizations, N.Y. Ocean Publications, NewYork:1974, Vol:4, p.1237-1238.

Ayrıca Bkz. H.E.Tan Sri Muhammed Ghazali SHAFIE, "ASEAN Contributor to Stability and Development", Embassy of Malaysia, Ankara:November-1981, s.8, (11 Kasım 1981 tarihinde Boston'da yapılan "ASEAN Today And Tomorrow" konulu konferansta sunulan tebliğ)

olmaktır”(14). Birliğin amaçlarının bu şekilde ifade edilmesinin ardında yatan politik ve ekonomik nedenler incelendiğinde, ASEAN’ın kuruluşu ile sonuçlanan bir dizi olay ve olgunun neler olduğunu anlamak da kolay olacaktır. ASEAN’ın politik ve ekonomik görünüşünü ele almadan önce, ASEAN’ın yukardaki amaçlara ilişkin olarak öngördüğü organizasyon yapısına değinmekte yarar vardır.

1.1.3. ASEAN’IN ORGANİZASYON YAPISI

ASEAN organizasyon yapısı, birliğin tarihi gelişimi içinde karşılaşılan ihtiyaçlara bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Bu yapıdaki en önemli değişim, 1976’ya kadar ki ASEAN ile 1976 sonrası ASEAN arasındaki, birliğin daha kararlı bir işbirliğini benimsemesi noktasında ortaya çıkan uzlaşmanın sonucudur. ASEAN’ın kurulduğu yıldan Şubat 1976’daki Bali Zirvesi’ne kadar olan kısmı ASEAN’ın I. EVRESİ-SAFHASI, bu tarihten sonraki kısmı ise ASEAN II. EVRESİ-SAFHASI olarak nitelenmektedir(15). ASEAN’ın I. EVRESİ ile II. EVRESİ’ndeki organizasyon yapısı veya şeması da birbirinden farklıdır. Ortak olan yan ise, her iki safhada da, birliğin sahip olduğu “merkezleşmemiş” organizasyon yapısı dolayısıyla, sahip olduğu karar, yönetim ve yürütme organları arasındaki karmaşık ilişki ve zaman kaybettirici işlemlerdir. Bunlar ise, daha ileri bir ekonomik ve politik işbirliğinin gerçekleşmesi yönünde ortaya çıkan engeller olarak birliğin hayatiyetini büyük ölçüde etkilemektedir. (AT’un yapısı ile karşılaştırıldığında, ASEAN’ın katetmesi gereken epey mesafe olduğu bir gerçektir) ASEAN’ın I. EVRESİ’ndeki organizasyon yapısı ile II. EVRESİ’ndeki organizasyon yapısı arasındaki farklılıklar ile karşılaşılan güçlükleri anlayabilmek için, her iki evredeki organizasyon yapısını incelememiz gerekmektedir.

ASEAN’IN I. EVRESİNDEKİ ORGANİZASYON YAPISI

1968-1975 arasındaki bu ilk evrenin özelliği, bu yıllarda üye ülkelerin birbirlerinin güçlü ve zayıf yanları ile davranış tarzlarını öğrenmeye çalışmalarında bir geçiş devresi olmasıdır(16). Uluslararası birleşme (entegrasyon) hareketlerinin özelliklerinden olan bu durum ve özel olarak, Güneydoğu Asya’nın sahip olduğu

(14) SEYİDOĞLU, a.g.e., s.431.

(15) David IRVINE, Understanding ASEAN, Chapter 3, "Making Haste Less Slowly:ASEAN from 1975", ed. Alison Brosinowski, St. Martin Press, Newyork:1982, s.42.

Ayrıca bkz. WONG, a.g.e., s.1.

(16) SHAFIE, a.g.e., s.10

ekonomik ve politik yapısından dolayı, ASEAN'ın I. Evresi'ndeki organizasyon yapısı, bu "öğrenme" devresinin özelliklerini yansıtan bir görünüme sahiptir.

ASEAN'ın I. evresindeki organizasyon yapısındaki temel organlar, Yıllık Dış İşleri Bakanları Toplantısı, Daimi Komite, ASEAN'a üye ülkelerin ASEAN Genel Sekreterleri Toplantısı, Alt-Daimi Komiteler (11 tane) ve çeşitli Ad-Hoc Komitelerdir.

Bangkok Bildirisi'ne göre, "ASEAN'ın en üst karar alma" organı, "ASEAN Dış İşleri Bakanları Toplantısı" dır. "ASEAN Dış İşleri Bakanları Toplantısı" ise yılda bir kez toplanmakta ve birliğin temel politikalarını belirlemektedir.

ASEAN Daimi Komitesi ise, Yıllık ASEAN Dış İşleri Bakanları Toplantıları arasında, birliğin tüm günlük ve acil faaliyetlerinin günü gününe yapılması ile sorumluydu. Daimi Komite Başkanı, Yıllık ASEAN Dış İşleri Bakanları Toplantısına ev sahipliği yapan ülkeden olmaktadır. Görevi ise, dış işleri bakanlarının onayına sunmak için, resmi ASEAN organlarınca yapılan, tavsiyeleri ve raporları dikkatle incelemek ve teklifte bulunmaktır. Daimi Komite'nin diğer üyelerini ev sahibi ülke dışındaki üye ülkelerin ev sahibi ülkede akredite edilmiş büyükelçileri oluşturmaktadır.

Daimi Komitenin altında ise, her bir üye ülkenin kıdemli hükümet memurlarından oluşan, on bir "Alt-Daimi Komite" bulunmaktadır. (Gıda ve Tarım, Ticaret ve Endüstri, Bilim ve Teknoloji, Sivil Hava Taşımacılığı, İletişim-Hava Trafik Hizmetleri-Meteoroloji, Gemicilik, Turizm, Kara Taşımacılığı ve İletişimi ve Sosyo-Kültürel Faaliyetler alt-daimi komiteleri) Bu komitelerin görevi, Yıllık Dış İşleri Bakanları Toplantısına karşı sorumlu olan ASEAN Daimi Komitesi vasıtasıyla, tavsiyede bulunmak ve ASEAN programlarını yerine getirmektir. Ayrıca bunlara ek olarak, iki tane "Özel Koordinasyon Komitesi" (Avrupa Ekonomik Topluluğu-AET ve ASEAN Merkez Bankaları ve Parasal Otoriteleri arasındaki işbirliği için) ve birtakım spesifik meseleleri ile almak için kurulmuş "ad-hoc" komiteler (Hindicini'nin yeniden inşası, Japonya ile sentetik kauçuk görüşmeleri, şeker, çok taraflı ticaret görüşmeleriyle ilgili ad-hoc komiteler) bulunmaktaydı. Diğer "yarı-sürekli komiteler" ve "çalışma grupları" ise, ortaya çıktıklarında tek tek bazı meselelerle ilgilenmekteydi.

ASEAN'ın bu iki evresindeki organizasyon yapısındaki en önemli organ ise, her bir üye ülkenin dış işleri bakanlıklarında bulunan "Ulusal ASEAN Sekreteryası" larıydı. Bu sekreteriyaların görevi, ASEAN gereklerine her bir üye ülkenin vereceği karşılıkları koordine etmektir. Bu ulusal sekreteriyaların önce "genel sekreter" daha

sonra ise "genel yönetici" ünvanlı başkanları, tüm daimi komite toplantılarının gündemini saptamak için toplanırlardı(17).

Görüldüğü gibi bu ilk evredeki organizasyon yapısı "merkezileşmemiş" bir komiteler, alt-daimi komiteler ve çalışma grupları sisteminden oluşmaktadır. Bu merkezileşmemiş organizasyonel yapısı, koordine edilmemiş ve herbiri bir diğerinin üstüne binmiş geniş ve değişik bir tavsiyeler yığını üretmiştir. "H.H. İndorff'un 1976 öncesi ASEAN komitelerinin faaliyetleri üzerine yaptığı bir incelemeye göre, 1973 yılı için bulguları, komitelerin ASEAN Dış İşleri Bakanları Toplantısı'na yaptığı 285 tavsiyeden sadece yüzde 30'unun yerine getirildiğini göstermektedir" (18) Çoğu çok uluslu kuruluş gibi ASEAN da, bu ilk evrede, haddinden fazla, şekiller ve prosedürlerin tuzağına düşmeye eğilimliydi. Tüm bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi, bu biçimsel ilk evrede ASEAN'ın en yetkili organı Yıllık Dış İşleri Bakanları Toplantısıydı.

ASEAN'IN II. EVRESİNDEKİ ORGANİZASYON YAPISI

Yukarıda incelenilen organizasyon evresi ASEAN'ın ilk evresine özgüdür. Bu yapının fonksiyonel işleyişinde görülen aksaklıklar ve tıkanmalar, açık bir şekilde bu yapının yeniden organize edilmesini gerektirmeydi. 1975'de Kampuçya'nın Kızıl Kmerlerin (komünistlerin) eline geçmesinin yol açtığı, bölge ülkelerinin barış ve güvenliğini tehdit eden kargaşa ortamı, ASEAN'ın, Şubat 1976 tarihli Bali Zirvesi ile temelleri atılan ikinci evresinin başlangıcını ve birliğin organizasyon yapısında yeni değişiklikleri ortaya çıkardı. ASEAN'ın ikinci evresinde ortaya çıkan yapı kısmen AT'kine benzemektedir. Bali Zirvesinden sonra birliğin organizasyon yapısı şu şekle büründü: En üst karar makamı "ASEAN Hükümet Başkanları" organıdır.

Bali'de dış işleri bakanlarının imzaladığı anlaşma çerçevesinde beş ulusal sekreteryadan ayrı bir biçimde merkezi Jakarta'da olan ve başında bir "Genel Sekreter"in bulunduğu, daimi bir "Genel Sekreteryası" kuruldu. İlk genel sekreter ise Endonezya temsilcisi Tuğ General Hartono Rekso Dharsona oldu. 1976'da Kuala Lumpur'daki İkinci Ekonomi Bakanları Toplantısında(*) , ekonomi bakanları, ekonomik

(17) IRVINE, a.g.m., s.52.;

Amado CASTRO, Understanding ASEAN, Chapter 4, "ASEAN Economic Co-Operation", ed.Allison Brosinowski, St.Martin Press, NewYork:1982, s.74.

(18) IRVINE, a.g.m., s.54.

Ülkenin "Kamboçya" olan adı 1975'teki değişimden sonra "Kampuçya" oldu.

Bkz. Armaoğlu, a.g.e., s.682-683.

(*) bkz. infra, s.17.

meselelerle ilgilenen ASEAN'ın ilk evresindeki alt-daimi komitelerin lağvedilerek yerine "yeni ekonomik komite" lerin kurulmasını teklif ettiler.

Genel Sekreterin fonksiyonu (Bali Bildirisinin 3. maddesine göre), önemli ASEAN toplantıları ile meşgul olmak, çeşitli ASEAN organları arasında bir iletişim kanalı gibi hareket etmek, üye ülkelerin ilgilenmeleri için, uygun bulunmuş yol gösterici politikalara uygunluk yönünden tüm ASEAN faaliyetlerini özellikle planları koordine etmek ve izlemektir. ASEAN Genel Sekreteri, toplantıda olduğu zaman Bakanlar Toplantısı'na (Ekonomi, Dış İşleri ve diğer ilgili bakanlardan oluşan), diğer zamanlarda ise "Daimi Komite"ye karşı sorumludur. Tek tek diğer ülkeler ile iletişim için, doğrudan görüşme yapma ve ASEAN Sekreteryası lehine üçüncü ülkelerle ilgilenme yetkisi vardır(19). Ancak, daha sonraki uygulamalarla ASEAN Sekreteryası'nın işlerliği sınırlandı ve beklendiği şekilde, ASEAN ve üçüncü ülkeler arasında resmi bir iletişim kanalı haline gelmedi. Onun yerine, ASEAN'ın bireysel diyalog ortakları ile ilişkilerinde, bir üye ülkenin "kontakt ülke" olarak ilişkiyi yürütmesi sistemi yerinde kaldı. Bunun nedeni, çoğu üye ülkenin hala "merkezleşmemiş" bir ASEAN politikası formülasyonunu ve karar alma yapısını, "merkezleşmiş" politika formülasyonuna ve sekreteryanın yürütme fonksiyonlarına tercih etmesindedir. Bununla birlikte, 1976-77'deki değişikliklerle ASEAN Sekreteryası, eskiden kurulmuş organların güçlüklerini taşımakla beraber, ASEAN çatısında bir yer edinmiştir(20).

Bali'den sonra ASEAN'ın organizasyonel yapısı içindeki en önemli değişikliklerden biri de, yılda iki defa toplanan Ekonomi Bakanları Toplantısı'nın, ASEAN yapısı içinde daimi bir organ olmasıdır. 1976'da Bali Zirvesi'nde kabul edildiği şekilde, ekonomi bakanları ve bunlara bağlı komiteler, pür ekonomik meseleler hakkında Daimi Komiteye ve Dış İşleri Bakanlarına rapor vermek zorundadır. Bu ise, ASEAN'ın ikinci evresinde ekonomik meselelere ve işbirliğine verilen öneme yakışmamaktaydı(21). Üstelik, ekonomi bakanlarının, büyükelçi seviyesindeki memurlardan oluşan Daimi Komite ile çalışmak zorunda olmasının yakışsız olduğu düşünülmekteydi. Aynı tür şikayetler, ASEAN çatısı içinde, kendi toplantılarının gelişmesini uman diğer bakanlar için de söz konusuydu. Bu nedenle de, Ekonomi

---

(19) IRVINE, a.g.m., s.55.

(20) IRVINE, a.g.m., s.56.

(21) Bkz. ASEAN'ın Ekonomik Görünümü, s.29-33

Bakanlarının, kurulmuş bir doruk-zirve toplantıları yapısında sadece Hükümet Başkanlarına karşı sorumlu olması teklifleri vardı(22).

Bu yüzden, bir yandan Daimi Komite'nin, politika planlama, koordinasyon ve yönetim fonksiyonlarını elinde tutması, merkezi ASEAN Sekretaryasının idari ve politik destek fonksiyonunun daha fazla etkili olmasını sınırlamaktaydı. Diğer bir yandan da, Ekonomi Bakanları ve Endonezya Hükümeti, Daimi Komite'nin lağvedilerek, onun fonksiyon ve yetkilerinin güçlendirilmiş bir "merkezi sekretarya" ya devredilmesini teklif ediyorlardı. ASEAN Genel Sekreteri'nin başkanlığında toplanacak merkezi sekretarya, politika planlama ve yönetim fonksiyonunu, kıdemli memurlar seviyesinde üstlenecekti. Endonezya teklifinde ayrıca, nihai politika kontrolünü üstlenecek bir "ASEAN Bakanlar Konseyi" kurulması hususu da vardı. Bir Bakanlar Konseyi kurulmadığı takdirde, ASEAN yapısının zirvesinde, Hükümet Başkanları Toplantısı'nın kurulması önerildi. Endonezya tekliflerinin, AT yapısına benzer organları içerdiği söylenebilir.

Bu meselelerin halline yönelik ilk adım, Ocak 1977'de Ekonomi Bakanlarının beş yeni "Ekonomik Komite'nin (Ticaret ve Turizm, Sanayi, Madenler ve Enerji; Ulaşım ve İletişim; Finans ve Bankacılık ile Gıda, Tarım ve Ormancılık Komiteleri) kurulması hususunda anlaşmaları oldu. Haziran 1977'de ise Hükümet başkanlarına karşı sorumlu olma ve eski alt-daimi komitelerin lağvedilmesi kabul edildi(23). Görüldüğü gibi, ekonomi bakanları, dış işleri bakanları toplantısına karşı sorumlu olmak istemiyorlar ve daha fazla söz sahibi olmak istiyorlardı. Ancak, birazdan da belirteceğimiz gibi bu isteklerini kısmen gerçekleştirebildiler.

Bu çatışan pozisyonları uzlaştırmak için yapılan Ağustos 1977'deki Hükümet Başkanları Toplantısı'nda, ASEAN'ın tümünü kapsayan politikanın asıl koordinatörü olarak yıllık ASEAN Dış İşleri Bakanları Toplantısı yetkili olacaktı; ancak diğer bakanlarla ilgili gruplaşmalar, istenildiği zaman direkt olarak rapor verebilmek için Hükümet Başkanlarına bağlı olacaktı.

Ekonomi bakanlarına ekonomik sorunlarda tam otonomi verildi, ancak Dış İşleri Bakanlarının, Merkezi Sekretarya vasıtasıyla onların faaliyetlerinden haberdar edilmesi

(22) CASTRO, a.g.m., s.74; IRVINE, a.g.m., s.56.

(23) IRVINE, a.g.m., s.57.

uygulamasına devam edildi. Eski alt-daimi komiteler ise kurulan beş yeni ekonomik komite ile yer değiştirdi. Bu komiteler Ekonomi Bakanlarına karşı sorumluydu.

Yine, buna benzer bir değişiklik, Dış İşleri Bakanlarına karşı sorumlu olan, Sosyal Kalkınma, Kültür ve Enformasyon, Bilim ve Teknoloji ve Bütçe Daimi Komiteleri şeklinde yeni komitelerin kurulmasıdır. "Merkezi Sekreteryaya" ise ASEAN'ın ekonomik ve politik cepheleri arasındaki iletişimi sağlayacak ve bundan başka ASEAN faaliyetlerine yönelik geniş, iç içe geçmiş desteğini geliştirecekti(24). 1978'de bir ASEAN Parlamentolar Arası Organizasyonu AIPO (ASEAN Inter-Parliamentary Organization) kuruldu. Bununla birlikte bu organizasyon Avrupa Parlamentosu'na benzer ve kanun yapıcı bir tarzda görülmemelidir. AIPO ve ASEAN Sanayi ve Ticaret Odaları (ASEAN CCI-ASEAN Chambers of Commerce and Industry) ile benzeri diğer özel ve hükümetSEL olmayan ASEAN birleşmeleri gibi aktif olarak bölgesel ilişki kavramını teşvik etmeyi ASEAN toplumları arasında karşılıklı mübadele ve işbirliğini gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

ASEAN'ın organizasyon yapısının mevcut şekli ile, örgütler teorisine göre "bir örgütün başarısının hali hazır gelişmişliğine bağlı olduğu" şeklindeki görüşe uygun olduğu söylenebilir. Halen ASEAN içinde işlemler, çok sayıda daimi ve alt-daimi komiteye bağlı olduğundan, karar alma sürecinin zaman kaybettirici bir pozisyonda olduğu ve önemli kararların ancak, Hükümet Başkanları Toplantısı'nda alındığı söylenebilir. Zaman geçtikçe ve özellikle topluluk bir ortak pazar veya serbest ticaret oluşumuna doğru ilerlerse, bürokratik ve yönetsel yapısının merkezileşmesi için gerekli politik uzlaşma baskıları artabilecektir. Merkezileşme sorununun, hemen hemen, bir Bakanlar Konseyi ve Merkezi Sekreteryaya'nın yürütücü, fonksiyonu üstlenmesi noktasında odaklandığı söylenebilir.

1.2. ASEAN'IN DIŞ POLİTİK GÖRÜNÜMÜ

Bu başlık altında önce "ASEAN" şeklinde somutlaşan bir "birleşme" hareketinin doğuşunda rol oynayan uluslararası gelişmelere, daha sonra Bali Zirvesine ve en son olarak da ASEAN'ın ilgi duyduğu önemli konulara değinilmeye çalışılacaktır.

---

(24) IRVINE, a.g.m., s.58.

1.2.1. ASEAN'İN ORTAYA ÇIKIŞI

ASEAN II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki bloklu, soğuk savaşın yaşandığı ve bağımsızlıklarını kazanmış çok sayıda ulusun yer aldığı bir uluslararası sistemin ürünüdür. 1957'de AET'un ortaya çıkması ve daha sonraki yıllarda umulanın ötesinde bir başarı ile Avrupa'nın siyasal ve ekonomik istikrarının önemli unsurlarından biri olarak "Tek Pazar" yönünde gelişimini sürdürmesi, dünyanın diğer uluslarının ekonomik ve siyasal birleşme hareketlerine girişmelerinde rol oynayan önemli bir faktördür.

II. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında yoğun bir sömürgeleşme yaşayan Güneydoğu Asya ulusları bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, varolan, pekçok siyasal ve ekonomik sorun ile karşı karşıya idiler. Azınlık ve göçmen sorunları, ekonomik yönden az gelişmişlik ve bölgeye yönelik süper güçler arası rekabet gibi sorunlar, bu ülkelerin "içsel" kapasitelerinin yetersizliği ve düşüklüğü kadar, bölge ülkelerinin birbirleri ile ilişkilerinden de kaynaklandığı için "dışsal boyutlara da sahipti. Bu sorunlar ve II. Dünya Savaşı ertesinde Sovyetler Birliği'nin bölgeyi komünist bir blok olarak görme arzusu ile bu ülkelerdeki komünist güçlere verdiği destek ve bölgenin jeostratejik önemi çakışınca, bölge dışından ABD önderliğindeki Batı Bloku ülkeleri 1954'te bölgenin güvenliğini kollektif bir biçimde savunmak amacı ile SEATO'nun kurulmasını sağladılar. Var olan bu gibi sorunları halletmek için gerekli olan bölgesel barış ve istikrarın tesisinde, bölge ülkelerinin içsel anlayış ve işbirliği kapasitesi yeterli olmadığından, bölgeye dıştan müdahalelerin olması normaldi(25). Güneydoğu Asya'da arzulanan biçimde barış ve istikrarın sağlanmasının önündeki en büyük engellerden biri, Endonezya'nın Malezya'ya karşı izlediği "cephelışme-konfrontasi" politikası ve tutumuydu.

Endonezya'nın cepheleşme politikasının altında yatan temel neden, 60'lı yıllarda Güneydoğu Asya'da komünist bir blok oluşturmak için çalışan Sovyetler Birliği'nin etkisiyle, komunizmi gerçekleştirmek amacındaki NEFO (New Emerging Forces-Yeni Acil Kuvvetler) hareketinin Endonezya'daki temsilcisi PKI (Partai Komunis Indonesia-Endonezya Komünist Partisi)'nin, Sukarno'yu "cephelışme" politikasına zorlamasıdır. Cepheleşme politikasının sonucu olarak Sukarno, bağımsız bir Malezya Federasyonu'nun kurulmasına karşı çıkmaktaydı. Bu arada S.Birliği Endonezya'nın askeri

---

(25) WONG, a.g.e., s.3.

kuvvetlerinin gelişmesine ve ekonomik projelerinin denetimine yardım ediyordu. Ancak bu süreç, uzun vadede Endonezya'daki Sovyet etkisinden rahatsız olanları hareketlendirince, Endonezya cepheleşme şeklindeki politik, tutumunu gözden geçirmek durumunda kaldı ve Malezya ile ilişkiye geçti. Sukarno'nun batı karşıtı ve ülke kalkınmasına önem veren politikası onun yerine geçen Suharto döneminde, bölge meselelerine ilgi duyma ve komşu ülkelerle arasındaki (bilhassa Malezya ile) bozulan çitleri tamir etme yoluna dönuştü(26). Görüşmeler sonucunda, her iki taraf Endonezya ve Malezya'nın Güneydoğu Asya'da istikrar için en önemli aktörler olduğunda birleşiyordu. Bu durum ise iki ülke arasında bir "samimi uzlaşma" (entente cordial) tesisi için önemli bir başlangıç tesis etmiştir. 1965 yılında her iki ülke G-30 hareketi için yer alıyordu(27). İki ülke arasında barışı koruyacak bir mekanizma üzerinde çalışmalar sürerken, Suharto ve Tun Abdul Razzak, bu barış mekanizması arayışlarının bölgedeki diğer komşu ülkeleri, bilhassa yeni kurulan Singapur'u da kapsayacak şekilde genişletilmesini düşünüyorlardı. Endonezya ve Malezya böyle bir birleşmenin, bölge ülkelerinin dış güçlerce manipüle edilerek savaşa sürüklenmelerinin önüne geçmeyi sağlayacağını düşünmekteydiler. İşte bu amaca yönelik ilk organlar ASA(Güneydoğu Asya Birliği-Asssocation of Southeast Asia) ve Maphilindo (Malaya, Filipinler ve Endonezya) oluşumları, dar politik amaçlarından dolayı başarılı olamamıştır(28). Ekonomik alanda ise birkaç proje üzerinde ekonomik işbirliği esasına dayalı girişimler (Güneydoğu Asya Balıkçılar Kalkınma Merkezi Projesi vb.) ve Güneydoğu Asya'nın Ekonomik Kalkınması İçin Bakanlar Konferansı'nca (MCEDSEA) üstlenilen projelere girişildi(29).

ASEAN şeklinde sonuçlanan yeni gruplaşma arayışlarına yol açan diğer bir faktör de G-30'lar içindeki Endonezya ve yeni kurulan Malezya Devleti'nin istikrarının, bölgedeki "Yeni Acil Kuvvetler"e (NEFO) öldürücü bir darbe vurmuş olduğunun farkına varılmasıdır(30).

(26) Economist Intelligence Unit, Country Profile 1991-1992-Indonesia, International Relations, s.5.

SHAFİE, a.g.e., s.2.

(27) SÖNMEZOĞLU, a.g.e., s.174.

SHAFİE, a.g.e., s.3.

(28) SHAFİE, a.g.e., s.3; HAAS, a.g.e., Cilt 4, s.1237; WONG, a.g.e., s.3-4.

(29) WONG, a.g.e. s.4.

(30) SHAFİE, a.g.e., s.3.

ASEAN'nın kurulmasını kolaylaştıran faktörlerden biri de, 1969'da Moskova'da yapılan Komünist Parti kongresinde Sovyetler Birliği ile Ç.H.C. arasında ortaya çıkan derin görüş ayrılığıdır. Her iki ülkenin komünist partisi de yerel komünist partilerinin desteğini ve sadakatini sağlamak için rekabete giriştiler(31). Güneydoğu Asya'daki Çin-Sovyet rekabetinden kaynaklanan kavganın (bozuşmanın) doğrudan doğruya iki önemli sonucu vardı. Birincisi, Çin'in, Hanoi'ye ve Hindi Çini'ndeki Komünist çatışmasında aktif yer alan Vietnam liderliğine yönelik tutumunda bir değişiklik oldu. Artık, ÇHC askeri donanım, silah ve levazımatın Sovyetler Birliği'nden Kuzey Vietnam'a geçişine müsaade etmekte gönülsüz davranmaya başlıyordu. Bu değişiklik CHC'nin Güneydoğu Asya'ya yönelik politikasını anlamakta anahtar görevi gören bir değişikliktir.

İkincisi, 1955'deki Bandung Konferansı(32) sayesinde ortaya çıkan Afro-Asya dayanışma hareketi içinde yer alan ÇHC'nin bu hareketi güçlendirmesi ve Çin-Sovyet rekabetinin, NEFO denilen "Yeni Acil Kuvvetler" hareketini en son noktaya ulaştırmasıdır.

Vietnam sorunu patlak verdikten sonra, ÇHC, Hindicini halklarının Sovyetler Birliği ile birleşmesini engellemek için bölgede Sovyetlerin desteklediği Kuzey Vietnam'ın Güney Vietnam'a karşı savaşını engelleyecek politika değişikliğine gitti ve Kuzey Vietnam'ı desteklemeyi bıraktı. Bu durum Vietnam Komünistlerini Çin'e kaptırmak istemeyen Sovyetler Birliği'nin aleyhine önemli bir değişiklikti. Çin açısından ise hedef, Vietnam'da Sovyet etkisinin tam olarak sonuçlanmasına engel olmaktı. ASEAN için ise en önemli sonuç, Çin'in ASEAN ülkelerindeki Komünist partilerin büyümesini ve kuvvetlenmesini sağlamaya yönelik politikasını Vietnam sorununun belirsizliği ve kontrolünün güçleşmesi dolayısı ile terketmesidir(33). Nitekim, 1973 baharında, Hanoi ve Washington arasında yapılan barış görüşmeleri, Güney Paracels adalarını zorla alan ve bu adaları güvence altında tutma fırsatını kaybetmek istemeyen Çin'in aleyhine olmuştu.

Bu arada Hanoi de, Laos ve Kampuçya'daki etkinliğini kaybetmek istemiyor ve Kuzey ve Güney Vietnam'ı komünist bir sistemde birleştirmek istiyordu. Öte yandan ÇHC'nin, Laos'un kuzey illerindeki kalkınma projelerine verdiği desteği korku ile izliyor

(31) ARMAOĞLU, a.g.e., s.554; SHAFİE, a.g.e., s.1.

(32) Bkz. SÖNMEZOĞLU, a.g.e., s.177; ARMAOĞLU, a.g.e., s.624-625.

(33) SHAFİE, a.g.e., s.4.

ve Kuzey ile Güney Vietnam'ın birleştirilmesine yönelik amacına varabilmek için, Moskova ve Pekin rekabetinin olmaması gerektiğinin, ayrıca da Moskova ve Varşova Pakti'nin arkasında olması gerektiğinin farkındaydı. ÇHC, "yumuşak karnı" saydığı, Hindicini üzerinde çok duyarlıydı ve bu duyarlılığı ÇHC'ini bölge ülkeleri ile uzlaşmaya yöneltiyordu(34).

ASEAN'ın ortaya çıkışında yukarıda değinilen Çin-Sovyet rekabeti, Endonezya ile Malezya'nın cepheleşmesinin sona erışı ve Vietnam sorununun büyük rolü vardır. Bölge ülkeleri, artan komünizm tehlikesi yanında kendi içsel sorunlarının yoğunluğu ve istikrarlı bir kalkınma için bölgede olması gereken barış ve işbirliği ortamının bölgedeki çelişkileri törpüleyeceğini düşünmekteydiler(35). Bu düşüncelerin, aynı idealleri paylaşan ABD ve Japonya tarafından da arzulanır bir durum olduğu açıktır. Sonuçta bu anlayış ve işbirliği, bölge ülkelerinin 8 Ağustos 1967'de ASEAN'ı kurması ile sonuçlandı.

ASEAN dar bir "bölgecilik"i; savunan bir birlik olmaktan çok ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel işbirliğini de içeren, dışsal manipülasyona uzak olmayı hedefleyen ancak dış siyasal faktörlere duyarlı bölgedeki ilk "yerli" organizyon olma özelliğini, birliğin üye ülkeler arasındaki dayanışma ve karşılıklı güven temeline göre kurulmuş olmasından almaktadır (36).

ASEAN politik açıdan, ilk yıllarda yukarıda "ASEAN'ın Organizasyon Yapısı" başlığında da değinildiği gibi fazla bir mesafe alamamış, üye ülkeler arasındaki birliğin daha fazla gelişmesi için politik tutum birliğinin sağlanması, üye ülkelerin içsel çıkarlarına daha fazla önem vermelerinden dolayı mümkün olamamıştır. Üye ülkeler arasındaki politik sorunların ise, üye ülkelerin kendi aralarında halledilmesi yolu tercih edilmiştir.

1.2.2. ULUSLARARASI BİR AKTÖR OLARAK ASEAN

ASEAN'ın uluslararası politika alanındaki en önemi başarısı, bölgedeki diğer ülkeler (özellikle Vietnam) ve süper güçler tarafından, varlığı tanınan bir uluslararası aktör konumuna gelmesidir.

1978 Ocak ve Eylül'ünde Vietnam Dış İşleri Bakanı Phan Van Dong, hükümetinin bölge ülkeleri arasındaki barış, kendi geleceğini kendi belirleme (self-determinasyon) ve birbirlerine karışmama prensipleri doğrultusundaki taahhütleri

(34) SHAFİE, a.g.e., s.5.

(35) Economist Intelligence Unit, Indonesia, 1991-1992, s.5.

(36) WONG, a.g.e., s.4; SHAFİE, a.g.e., s.10-14.

hakkında kesin söz verdiğini vurgulamak üzere ASEAN ülkelerini ziyaret etti. Ayrıca, Vietnam'ın komşu ülkelerde komünist hareketlere aktif olarak destek vermeyeceği yolunda özel garantiler verdi(37). Güneydoğu Asya'nın istikrar ve barış ortamını tehdit eden en büyük sorun olan Vietnam sorununun baş aktörlerinden Vietnam'ın, ASEAN'ı bölgenin dış politikasında hesaba kattığını gösteren bu girişimlerin en önemli sonucu belki de, bölgedeki barış ve güvenlik sorunları ile ilgilenen büyük güçlerin de ASEAN'ın varlığını kabul etmek durumunda kalmalarıdır. Nitekim, Haziran 1979'daki Bali'deki ASEAN Yıllık Dış İşleri Bakanları toplantısında, ASEAN Dış İşleri Bakanları Vietnam sorununda, Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda, ABD ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan, dış politik açıdan yeterince uygun desteğin alındığını belirttiler. Bir yıl sonra (1980) Kuala Lumpur'daki Bakanlar Toplantısında da bu destek yeniden ifade edildi. Böyle bir destek, bölge içinde daha ileri biçimde önemli ve hayati bir politik güç olarak ASEAN'ın rolünün tanınması demektir(38). Çin'in ASEAN ülkeleri ile olan ilişkilerinde en önemli sorunlar, bu ülkelerde yaşayan Çinli azınlıklar ve 1975'te Kamboçya'nın Kızıl Kmerlerin (Komünistlerin) eline geçmesi sonucu ortaya çıkan hassas durumdur. Çin, bölge ülkelerinde bulunan ve özellikle ticareti elinde tutan soydaşlarını yeri geldiğinde bir silah olarak kullanabileceğini göstermiştir. 1972'deki ABD-Çin Detant'ından sonra ise, Çin ile ASEAN'ın ilişkileri, Çin'in bölgedeki ülkeleri desteklemesi ve statükonun korunmasını sağlama şeklinde olmuştur(39). Daha önce de değindiğimiz gibi Çin Vietnam sorununda Sovyetler Birliği ile olan rekabeti nedeniyle, Güneydoğu Asya'nın Sovyet nüfuzuna girmesini önlemek için ASEAN üyesi ülkelerde komünist partilerinden desteğini çekmişti.(*). "1975'den sonra ASEAN'a üye Malezya, Tayland ve Filipinler Çin'le diplomatik münasebetler kurdular. Vietnam'a karşı Çin'de bir denge unsuru arıyorlardı. Vietnam meselesi Sovyet Rusya ile Çin arasında daha 1975 Mayısından itibaren yeni bir mücadele konusu olduğu gibi, eski adı Kamboçya, fakat 1975'den itibaren yeni adı ile "Kumpuchea"nın Vietnam ile arası bozulacak ve Vietnam Sovyet Rusya'ya dayanma yoluna giderken, Kampuçya da güvenliğini Çin'in kanatları altında bulacaktır"(40). Görüldüğü gibi Çin ile ASEAN ortak çıkarlarda buluşmaktaydılar.

---

(37) IRVINE, a.g.m., s.65.

(38) IRVINE, a.g.m., s.66.

(39) DENKER, a.g.s., s.31.

(*) Bkz. Supra, s.16-17-18.

Zainal Abidin SULONG, The Role of Great Powers in Southeast Asia, ISIS Opinion, Malaysia-1988, s.2..

(40) ARMAOĞLU, a.g.e., s.682.

Öte yandan, Vietnam'ın tepkisini çekmemek için, Malezya, Güneydoğu Asya'nın bir "Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi" (ZOPFAN-The Zone of Peace , Freedom and Neutrality) olmasını teklif ediyordu(41). ZOPFAN'ın temel amacı, Güneydoğu Asya'nın "karşılıklı güven" ve "bir arada yaşama" ilkelerine dayalı ve "uluslararası anlaşmalara ve hükümlere" saygılı "tarafsız", dış güçlerin çatışmalarına uzak bir bölge olmasını sağlamak için, bölge ülkeleri arasında bir "konsensüs"e ulaşmaktı(42).

ASEAN'ın ABD ile olan ilişkileri ise son yıllara dek, asıl belirleyici ilişki olmuştur. ABD, II. Dünya Savaşı ertesindeki soğuk savaş döneminde, Güneydoğu Asya ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmişti ve "çevreleme" politikası uyarınca da bölgedeki bazı ülkelerde (Tayland, Malezya ve Endonezya) askerleri ve Filipinlerde de üsleri (Clark Field ve Subic Bay) bulunuyordu(43). Denilebilir ki, Güneydoğu Asya'nın güvenliği, ABD'nin koruması ile sağlanmaktaydı. Öte yandan, ABD ile ASEAN'ın ilişkileri siyasi ve askeri boyutları yanında, "serbest piyasa" ile ifade edilen bir kapitalizm hedefli, ideolojik boyutu da olan ilişkilereydi. ABD, SEATO 24 Eylül 1975'de lağvedildikten sonra, ASEAN ile olan ilişkilerine daha fazla önem vermeye başladı. ASEAN, bölge güvenliği açısından ABD'nin sahip olduğu öneme rağmen, Vietnam ile sıcak bir karşılaşmaya girmemek için, ABD ile olan ilişkilerini nazik bir biçimde sürdürmek mecburiyetindeydi. Bunun sonucudur ki, 1975'teki Vietnam'ın Kampuçya'yı işgalinden sonra, 1971'deki Kuala Lumpur Deklerasyonu ile ortaya atılan "ZOPFAN" ilkeleri uyarınca, Tayland ve Filipinler ülkelerindeki Amerikalı askerlerin çekilmesini istediler(44). Bu isteklerin temel esprisinin ASEAN üyesi ülkelerin bölgeye yönelik dış güçlerin müdahalesini istememeleri olduğu açıktır. Onlar açıkça süper güçlerin çıkar sorunlarından kaynaklanan çatışmalardan zarar görmeden, kendi içsel ekonomik ve sosyal problemlerini halletmek istiyorlardı. Bu arada ABD-Çin arasındaki detantın da, ABD ile Çin'i Güneydoğu Asya'nın güvenliği konusunda aynı ortak payda altında (Sovyetlerin nüfuzunu engellemek) buluşturduğunu da belirtmemiz gerekmektedir.

Sovyetler Birliği ile ASEAN ülkelerinin ilişkilerinde, 1990'a kadar görülen ilişkilerin odak noktası, Sovyetler Birliği'nin Vietnam'a olan desteği ve bu ülkede elde ettiği askeri üslerdi (Cam Rahn ve Danang)(45). Sovyetlerin, ASEAN ile ekonomik

(41) SHAFİE, a.g.e., s.10; ARMAOĞLU, a.g.e., s.682; IRVINE, a.g.m., s.45.

(42) SHAFİE, a.g.e., s.14; Economist Intelligence Unit Malaysia-1992-1993, s.9.

(43) PING, a.g.m., s.162 ; DENKER, a.g.s., s.37.

(44) ARMAOĞLU, a.g.e., s.682.

(45) SULONG, a.g.e., s.2.

ARMAOĞLU, a.g.e., s.683.

çıkarlara dayalı ilişkisi fazlaca gelişmemiştir. Asıl olarak Sovyetlerin ASEAN'a yaklaşımında takip ettiği iki temel strateji, "ÇHC'ini çevrelemek" ve "Japonya'nın ekonomik etkinliğini azaltmak" doğrultusundadır. "Ancak ekonomik etkinlik oluşturmak açısından Japonya'nın SSCB'ne kıyasla çok daha geniş olanaklara sahip olması, ÇHC'nin de politik etkinlik yaratmada çok önemli bir faktör olan "tarihsel ve kültürel bağlar" açısından SSCB'nden çok daha avantajlı olması, SSCB'nin iki amacına da umduğu düzeyde ulaşmasını engelleyici etkenler olmuştur"(46).

ASEAN'ın bölgedeki büyük güçlerden Japonya ile olan ilişkileri ise araştırmamın "İkinci Bölümü"nün konusudur.

ASEAN'ın, dış politik görünümü açısından önemli girişimlerinden biride, bölgenin "tarafsız bir bölge" olması (ZOPFAN) önerisinin paralelindeki, "Nükleer Silahsız Bölge-Nuclear Weapons Free Zone (NWFZ), önerisidir. NWFZ'yi de ilk kez Malezya ortaya atmıştır. Amacı ise, bölgedeki barış ve güvenlik ortamını tehdit eden aşırı silahlanma ve nükleer silahların meydana getirdiği tehditin önüne geçilmesidir. Bu öneriyi destekleyen ASEAN ülkeleri, bunun gerçekleşmesi için gerekli olan süper güçlerin desteğinin alınmasına yönelik olarak, ABD ve S.S.C.B.'ne çağrıda bulunmuşlardır(47).

ASEAN-Vietnam ilişkileri, Sovyetler Birliğindeki büyük dönüşümden sonra yeni boyutlar kazanmıştır. "Vietnam uzun yıllar Batı ülkeleri ile çatışan çıkarlarının sonucu katlandığı, ABD önderliğindeki batının uluslararası para ve kredi mekanizmaları üzerindeki ambargosundan ve bölge ülkeleri ile kötü ilişkilerin sonucu olarak ekonomik potansiyelini tam değerlendirememeye dezavantajından bıkmış görünüyor. Bu bağlamda da, Vietnam Çin'le yakın ticari ilişkiler kurmak, ABD'in IMF ve Dünya Bankası'nın Vietnam'a verebileceği krediler üzerindeki vetosunu kaldırmasını ve ASEAN'a üye olarak kabul edilmeyi bekliyor" (48)

Bu arada Singapur, 1 milyar dolarlık ticaret hacmi ile Vietnam'ın en büyük ticaret ortağı haline geldi. Vietnam'dan ihraç edilen malların üçte biri Singapur üzerinden dünya pazarlarına ulaşmaktadır. Bir Japon şirketi Vietnam sahillerinde 750 milyon dolar değerinde petrol çıkarma işini üstlendi. Japonya 14 yıllık ambargoyu

(46) DENKER, a.g.s., s.29.

(47) SULONG, a.g.e, s.4-5. Öneriyi ortaya atan o zamanki Malezya Başbakanı Dato' Seri Dr. Mahathir Muhammed'dir

(48) The Economist, September, 29, 1990, s.56

kaldırarak Vietnam hükümetine 1992 Kasımında 370 milyon dolarlık bir kredi açarak ikili ticareti başlattı.

Hanoi, ASEAN'ın Temmuz (1992) ayındaki toplantısına "gözlemci" statüsü ile kabul edildi. Vietnamdaki projelerin %13'ü ASEAN üyesi ülkelerin şirketlerine verildi. (49)

Görüldüğü gibi ASEAN, Vietnam ile ilişkilerinde uluslararası konjoktürün de yardımıyla, başarı kazanmış görünmektedir.

Bölge güvenliği ile ilgili diğer gelişmeler ise şöyledir:

1980 başlarından beri yüksek büyüme oranları yakalayan Asya'nın Yeni Sanayileşmiş Ülkeleri ve ASEAN ülkeleri ile başta Çin olmak üzere diğer bazı Asya ülkeleri için, Asya'nın güvenliği büyük önem taşımaktadır. Bu güvenliği tehdit eden her durum, sıcak savaşa girmek istemeyen Asya halklarını endişelendirmektedir. Bu tehdit edici durumların en önemlileri, Kampuçya, mülteci ve göçmen sorunları ile Hindistan, Pakistan, Çin ve Amerikanın kanunsuz olarak plütonyum ürettiğini iddia ettikleri Kuzey Kore'nin nükleer silahlara sahip olmasından kaynaklanan tehdittir (50).

1990'dan sonra Sovyetler Birliği'nde yaşanan büyük dönüşüm, ABD'ini bu dönüşümün ortaya çıkardığı sorunlara göre güçlerini yeniden düzenleme durumuna getirdiğinden ve bu yeni yapıya uyumun sonucunda ortaya çıkacak düzenlemenin netleşmemiş olması (örneğin ABD'in Filipinlerdeki üslerinden asker çekmesi ve uzun vadede ayrılmak istemesi gibi) Asya güvenliğinin Asyalılarca düşünülmesi zorunluluğunu doğurmuştur (51).

Asya'nın güvenliğinin ise AGİK tipi düzenlemeler veya NATO tipi bir örgütle korunması, Asya'nın kompleks yapısı nedeni ile güç görünmekte ve belirsizliklere gebe dir. ASEAN'ın ise bu durumda bağlarını sıkılaştırma gereğini hissetmesi doğal görünmektedir.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, ASEAN'ın dış politik alandaki stratejik amacı, Güneydoğu Asya'nın "dış güçlerin müdahalesinden uzak", "tarafsız" ve "barış ve

---

(49) Milliyet, 05.04.1993.

(50) The Economist, April 3,1993, s.15.

(51) The Economist, April 3,1993, s.16.

güvenliğin istikrarının korunması için ZOPFAN ve NWFZ gibi temel güvenlik sağlayıcı tedbirlerin hayata geçirilmesinin hedeflendiği” bir bölge olmasıdır.

1.2.3. BALI ZİRVESİ

Daha öncede değinildiği gibi, Bali Zirvesi ASEAN’ın tarihi gelişimi içinde önemli bir evrenin başlangıcını oluşturmaktadır. Bali Zirvesi’nin toplanmasına yol açan gelişme, 1975 yılında Kampuçya’nın Kızıl Kmerlerin eline geçmesidir. 1975’e kadar kayda değer bir gelişme gösteremeyen ASEAN, bu önemli gelişme sonucunda, aralarındaki politik ve güvenlik işbirliğini sıkılaştırmaları gereğinin farkına vardı ve bu tarihten sonra Wong’un tabiri ile “ASEAN’ın dışlileri daha iyi işlemeye başladı” (52) Bu nedenle 1975’den öncesi ASEAN’ın I. Evresi, sonrası ise ASEAN’ın II. Evresi şeklinde tanımlanmaktadır.

4-23 Şubat 1976’da Bali’de yapılan zirve, biçimsel anlamda ASEAN II. Evresinin başlangıcı olarak görünmektedir. ASEAN liderleri, birliğin yeniden canlandırılması için gerekli olan, ortak bölgesel politikalarla, önemli ulusal endişe ve anlayışların uyumlaştırılması görevinin ciddiyetinin farkında olarak zirveye gelmişlerdi. Bir takım sorunlar ise bu hedeflerin gerçekleşmesini güçleştirmekteydi. Bu sorunlardan en önemlilerini, Malezya ile Filipinler arasındaki Sabah arazisi sorunu ve Singapur ile Filipinler’in ekonomik işbirliğinin daha fazla ilerlemesi yönündeki ve özellikle de ticaretin serbestleştirilmesi doğrultusundaki tekliflerine, diğerlerinin pek sıcak bakmaması oluşturmaktaydı. Ayrıca ASEAN ülkelerinin, Komünist bir Hindini (Laos, Kampuçya, Vietnam) tehlikesi karşısında ortaya koyacakları ortak politik tutumun; Vietnam’la iyi ilişkiler kurmak şeklinde mi, yoksa bir ortak güvenlik işbirliği mekanizması şeklinde mi gelişmesi gerektiğinin açıklığa kavuşması gerekmektedir. Yoğun görüşmeler sonucunda Bali Zirvesi ile beraber üç önemli döküman ortaya çıkmıştır:

- İttifak ve İşbirliği Anlaşması (The Treaty of Amity and Co-Operation)
- ASEAN Uyumu (Birliği) Deklerasyonu (The Declaration of ASEAN Concord)
- ASEAN’in amaçları açısından ortaya çıkan yeni duruma uygun şekilde işbirliği için ortak bildiri(53).

---

(52) WONG, a.g.e., s.1.

(53) IRVINE, a.g.m., s.42.

Bu üç dökümanda genel olarak, birliğin politik, ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel ve teknolojik alanlarda daha ileri bir işbirliğine gitmesi gerektiği bilhassa vurgulanmıştır(54). Vietnam sorunu açısından en önemli beklenti ise, İttifak ve İşbirliği Antlaşması'nın 18. maddesinde ifade edildiği şekilde, Vietnam ile daha yakın işbirliğine gidilmesi sureti ile bölgesel barışın görüşmeler yolu ile tesisinin gerektiğidir. Antlaşmanın 13-17. maddeleri Malezya ile Filipinler arasındaki Sabah sorunu üzerinde somut bir mekanizma öngörmemekle beraber, sorunun bölge içinde ve dışsal güçlerin müdahalesinden uzak bir şekilde halledilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. (55) Ekonomik alanda ise, ASEAN Uyum Deklerasyonu'nun 5. maddesinde, daha ileri bir ekonomik işbirliği için bir ASEAN Mekanizmasının kurulması öngörülmektedir(56).

Sözü edilen belgelere yönelik en önemli gelişme, Kampuçya ve Laos'un 1992 yılında, İttifak ve İşbirliği Antlaşmasına katılmasıdır (57).

1.3. ASEAN'İN EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ

Güneydoğu Asya, kültür, diller, dinler, azınlıklar, tarih ve gelenekler yönünden heterojen bir bölgedir. Fiziksel alan, nüfus büyüklüğü ve ekonomik gelişmişlik seviyeleri yönünden de büyük farklılıklar bulunmaktadır. Endonezya; yüzölçümü ve nüfus büyüklüğü yönünden bölgenin en büyük ülkesi olmasına rağmen, ekonomik yönden fiziksel büyüklüğüne yakışır bir büyüklüğe sahip değildir. Diğer bir uç mevkiide de, son derece küçük (620 km², 3 milyon nüfus) bir fiziksel alan ve nüfus büyüklüğü olmasına rağmen, bu küçüklüğe hiç de uygun olmayan ve bölgenin genel kalkınmışlık seviyesinin dışında çok büyük ekonomik güce sahip Singapur bulunmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, 1975'te Singapur, nüfusu Endonezya nüfusunun %2'sinden daha az olmasına rağmen, G.S.Y.İ.H.'i, Endonezyaninkinin %20'sine ulaşmaktaydı(58). 1990 yılında ise Singapur G.S.Y.İ.H.'sı Endonezya'nın G.S.Y.İ.H.'sının yaklaşık %30'suna ulaşmaktadır(59). Bu arada Singapur, sadece Endonezya'ya değil diğer ASEAN üyesi ülkelere karşı da, kişi başına milli gelir (percapita), dış ticaret hacmi ve uluslararası rezervler bakımından büyük bir üstünlük sağlamıştır(60). Singapur NICs (New

(54) SHAFIE, a.g.e., s.11.

(55) IRVINE, a.g.m., s.48-49.

(56) CASTRO, ag.m., s.77-78.

(57) White Paper 1991-92, s.40

(58) WONG, a.g.e., s.3. ve ayrıca WONG s.133'deki Tablo 1.1.

(59) Tablo 1.2, Supra, s. 11.

(60) Rakamlar için Bkz. Tablo 1.1. Supra, s.10.

Industrializing Countries -Yeni Sanayileşmiş Ülkeler) grubuna veya Asya'nın Dört kaplı grubuna dahildir. Bazı ekonomistlere göre Malezya'da NICs içinde değerlendirilmektedir. (61)

ASEAN ülkeleri (Singapur hariç) zengin doğal kaynak ve ucuz işgücü potansiyeli ile ekonomik açıdan gelişmeye yatkın bir durumdadır. 1980 rakamlarına göre dünya doğal kauçuk ihtiyacının %80'ninden fazlasını, dünya kalay ihtiyacının %70'ini, hurma yağının %60'ını ve kurutulmuş hindistan cevizi içinin %50'sini Güneydoğu Asya Bölgesi karşılamaktadır. Ayrıca bölge sert kereste ile mineral ve enerji kaynakları açısından da oldukça zengindir. Endonezya'da; petrol ve doğal gaz, kalay, nikel, bakır, manganez, boksit ve biraz maden kömürü, Filipinlerde; nikel, kurşun, gümüş, kromit, altın, bakır, manganez, bakır cevheri, boksit ve biraz uranyum, Malezya'da; petrol ve gaz, kalay, demir cevheri ve maden kömürü ve Tayland'da; kalay, tungsten, antimon, florit, kurşun, bakır ve manganez vardır. Bruney'de ise zengin petrol ve doğal gaz rezervi bulunmaktadır (62).

Bölgenin sahip olduğu doğal kaynak zenginliği, doğal olarak ASEAN ekonomilerinin (Singapur hariç) ilksel hammadde ve tarımsal ürünlerine dayalı geleneksel dış ticaret modelinin hakim olduğu bir ekonomik yapıya sahip olmalarını doğurmuştur. Bu ihracat modelinin getirisi ise, bu ülkelerin 1960'lardan beri takip ettiği ithal ikameci sanayileşme modelinin gerektirdiği sermaye malları ve teknolojinin alımında kullanılmakta idi. Singapur'un ise 1960'ların başından beri imalat sektörünü geliştirmeye çalışması doğaldır(63). Singapur hariç diğer üye ülkelerin sahip olduğu ekonomik yapı doğal olarak uluslararası ekonomideki, sanayileşmiş ülkelerin korumacılığı, uluslararası para piyasalarında sık sık ortaya çıkan karışıklıklar gibi temelde dışsal faktörlere bağımlı durumdadır. ASEAN ülkeleri ekonomilerinin Japonya'ya sanayi malları, yatırım fonları ve sanayi teknolojisi alanlarında bağımlılığı dikkati çeken boyutlardadır(64). Japonya'nın da, bu ülkelerin doğal kaynaklarına ve ucuz işgücüne ihtiyacı olduğundan, aslında bir "karşılıklı bağımlılık" durumu söz konusudur. ASEAN ülkeleri ile Batı'nın gelişmiş ülkeleri arasındaki ilişkiler, bazı

(61) Manuel CASTELLS and Laura d'Andrea TYSON, "Growing Impact of Technological Revolution", Economic Impact, 1990/1, s.19.

(62) CASTRO, a.g.m., s.71

(63) Narongchai AKRASANEE, "ASEAN-Japan Trade And Development: A Synthesis, ASEAN-Japan Relations Trade and Development", ed.by Narongchai Akrasanee, Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS), Singapore:1983, s.4.

(64) Far East Economic Review, Asia 1979 Yearbook, s.84, AKRASANEE, a.g.e., s.1.

yazarlar tarafından “uluslararası iş bölümü”ne uygun işlediği şeklinde yorumlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınması sanayileşmiş ülkelerin hakimiyetindeki uluslararası ekonomik sisteme bağımlı ve az gelişmiş-gelişmiş ülke ilişkileri, az gelişmişler aleyhine işlemektedir(65). ASEAN ülkelerinin Japonya ile ticari ilişkileri incelendiğinde ASEAN üyesi ülkelerin 1990 yılındaki toplam ithalatının Japonya’dan karşılanma oranı %24’ü, ASEAN ülkelerinin toplam ihracatı içinde Japonya’nın payı %26’yı bulmaktadır (66).

ASEAN ekonomilerinin bu dışa bağımlılığı bu ülkelerin, kalkınma stratejilerinde değişiklik yapmalarını gerektirmiştir. Singapur 1970’lerden itibaren, diğerleri ise genel olarak 1980’lerden itibaren ihracata dayalı sanayileşme stratejisini benimsemişlerdir. Bu amaçla da karşılaştırmalı üstünlüklerinin olduğu dallarda sanayinin geliştirilmesi için liberal bir ekonomik anlayış ve teşvikler sağlandı. Bununla birlikte bu ülkelerin ekonomik yapısında sanayileşme girişimleri, dünyada GATT prensiplerine aksi istikametteki korumacılık eğilimlerine karşı çok duyarlıdır. Peter F. Drucker, *Foreign Affairs* dergisindeki “Değişen Dünya Ekonomisi” başlıklı bir makalesinde, sanayileşme sürecindeki ülkelerin, karşılaştığı zorlukları şu eğilimleri göz önünde tutarak düşünmeleri gerektiğini söylemektedir(67). Bu üç eğilim Drucker’a göre şunlardır : (1) Ürün fiyatlarında yapısal bir azalma (2) Sanayi üretiminin emeğe bağımlılığının azalması (3) Mali-finansal sektörün gelişmesi. Bunun yanında, bu ülkelerin önünde iki temel kalkınma stratejisi olduğunu savunan görüşlerde dikkat çekicidir. Birincisi, zengin kaynaklara sahip ülkelerin iç piyasaya yönelik sanayi üretimi yolunu seçmesi ve ikincisi, zengin kaynaklara sahip olmayan ülkelerin de uluslararası piyasalara yönelik ihracata dayalı üretimi teşvik etmeleridir(68).

Tüm bu görüşlerin ortaya koyduğu sonuç ise bu ülkelerin ileri teknoloji kullanma kapasitelerinin -hemde var olan yapısal ekonomik sorunlar sürerken- arttırılması gerektiğidir. Zaten ASEAN’ın dünya ticaretindeki payı -azımsanmayacak kadar olsa bile- küçüktür (1986’da dünya ihracatının %4,3’ü, dünya ithalatının %3,9’u). Bu durumda, bu ülkelerin kendi içsel dayanışmalarını güçlendirmek istedikleri ve dünya ticaretinin 1986’da ihracat için %46,7’sini ithalat için %49,3’ünü oluşturan Pasifik

(65) WONG, a.g.e., s.13.

(66) Yaşadığımız Dünya 1992, a.g.y., s.338-339.

(67) AKRASANEE, a.g.e., s.14-17.

(68) PING, “ASEAN and Asia-Pacific ....”, s.158.

ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme yolunda çeşitli forumlara katıldığı görülmektedir(69). 1989 yılında kurulan ve merkezi Singapur'da bulunan, Asya Pasifik Ekonomik Forumuna (APEC), ASEAN ülkeleri ile beraber ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya, G. Kore, Hong-Kong, Tayvan ve Papua Yeni Gine katılıyor(70). Bu arada 1990 sonunda Malezya Başbakanı Mahattır bin Muhammed, Amerika, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı dışlayarak Pasifik ülkelerinin, bölgesel ve ekonomik blok anlamına gelen ve AT'dan esinlenen Doğu Asya Ekonomik Birliği oluşturmalarını önerdi (71). Ancak bu tip girişimlerin, bölgedeki ülkeler arasındaki çelişen çıkarlar yüzünden başarıya ulaşma şansının zayıf olduğunu kabul etmek yerinde olacaktır.

Öte yandan ASEAN, 1 Ocak 1993'den itibaren bir Asya Serbest Ticaret Birliği (AFTA-Asian Free Trade Association) oluşturma kararlılığını açıklıyordu. 2008 yılına kadar adım adım gerçekleştirilmesi hedeflenen AFTA'da, 4000 ürünün gümrük vergilerinin önce yüzde 20'ye, 2008'e kadar ise yüzde 0-5 arasına indirilmesi hedeflenmektedir(72). APEC gibi Pasifik merkezli girişimlerin ortaya çıkışı karmaşık dünya ekonomisinde çıkarların savunulmasının ancak, bölgesel işbirliği sayesinde mümkün olabilmesi ile açıklanabilir. 1990 yılında İngiltere Başbakanı Thatcher'in ortaya attığı "Dolar, Mark ve Yen üzerinde temellendirilen bölgesel gruplar" şeklindeki öneri (73) ve Lester Thurow'un "Kafa-Kafaya Rekabet" kitabında, dünyanın AT, NAFTA ve Asya Pasifik şeklinde üç grup etrafında yapılanma sürecine girdiği doğrultusundaki tesbiti de bu arayışları açıklayıcı mahiyettedir(74). Bölgesel gruplaşmalar şeklindeki arayışların, beraberinde bölgesel bir kimliğin gelişmesine yardım ettiği de savunulmaktadır. Örneğin, Güney doğu Asya'daki yeni sanayileşmiş ülke hükümetleri ve toplumsal elit temsilcilerinin görüşme olanaklarının (ASEAN, Çeşitli Asya-Pasifik Forumları) antlaşması sonucunda, bölgede bir kimlik ruhu gelişmekte ve toplumsal

(69) Garry GEREFFI, "Development Strategies And The Global Factory", Economic Impact, 1990/I, s.51.

(70) Economic Impact, 1990/I, s.15.

(71) E.P., 7-13 Aralık 1992, Sayı:2, s.66, Ayrıca bkz. Yaşadığımız Dünya 92, s.112, s.175

(72) E.P., 7-13 Aralık 1992, Sayı:2, s.66, İFMC İktisat Dergisi, Ekim 1993, Yıl:29, Sayı:342,s.30.

(73) The Economist, July 21, 1990, s.60.

(74) Ayrıntılı bilgi için bkz, İktisat ve İş Dünyası, Kasım-Aralık 1992, Yıl:1, Sayı:6, s.27-31 ve Mart 1993, Yıl:2, Sayı:9, s.63. E.P, 14-21 Şubat 1993, Sayı:12, s.54-55; Hasan KÖNİ, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl:11, Ekim 1992, Sayı:334, s.3-10

katmanlarda, Japonya'nın II. Dünya Savaşı'ndan önce savunduğu "Asya Ortak Refah Küresi" yaklaşımlarına benzer çeşitli "Asyalılaştırma" ideolojileri tartışılmaktadır(75).

Herşeye rağmen ASEAN ülkelerinin, özellikle 1980'den sonra yüksek büyüme oranları ve dış yatırım akışı ile dikkati çektiği bir gerçektir. 1986-1990 yılları arasında, ortalama olarak Endonezya %5,3, Filipinler %4.6, Tayland %8.6, Malezya %6.8 ve Singapur %7.9 oranında gerçek büyüme kaydetmişlerdir. Aynı yılda dünya ekonomisinin %2.4 oranında büyüdüğü düşünülürse bu rakamların oldukça etkileyici olduğu söylenebilir(76).

Genel ekonomik yapılarını verdiğimiz ASEAN üyesi ülkelerin kendi aralarındaki ekonomik işbirliği mekanizmasının ne durumda olduğuna da değinmek yararlı olacaktır.

1.3.1. ASEAN EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

1967 Bangkok Bildirisi'nin ardındaki politik motivasyonlar ne olursa olsun, belirtilen ASEAN hedefleri, prensipleri ve amaçları öncelikli olarak ekonomik karakterdedir. ASEAN ekonomik işbirliği, ASEAN liderlerinin "bölgecilik" anlayışının temel elemanıdır (77).

Ekonomik işbirliğinin amacı, ulusal pazarların sınırlayıcılığını bir bölgesel pazarla aşmak, ölçek ekonomilerinden istifade etmek, maliyetleri düşürmek ve etkin üretim sağlamaktır. Bölgesel ekonomik işbirliği, 1960'lardan sonra az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yaygınlık kazanan, ekonomik kalkınmanın sürdürülmesinde bir bölgedeki ülkelerin "kendine dayanması" (self-reliance) eğiliminin bir aracı olarak değerlendirilmektedir (78).

ASEAN ekonomik işbirliğinin iki temel aracı vardır:

- (i) ASEAN Tercihli Ticaret Düzenlemeleri
- (ii) Endüstriyel Tamamlayıcılık.

(75) Franchois GODEMENT, "Asya Bölgesel Bir Kimliğin Ortaya Çıkışı", Yaşadığımız Dünya 92, s.322. Asyalılaştırma Hakkında Bkz. E.P. 7-13 Aralık, Sayı:2, s.54.

(76) Tablo 1.1, Supra, s.10.

(77) CASTRO, a.g.m., s.70.

(78) WONG, a.g.e., s.37.

ASEAN ekonomik işbirliğinin bu iki temel aracı esas olarak, B.M.'in ASEAN ekonomik işbirliği üzerine, Prof. Güney Kansu ve Prof. E.A.G. Robinson'dan oluşan bir danışmanlar kuruluna hazırlattığı rapordan adapte edilmiştir. (79)

1.3.1.1. ASEAN Tercihli Ticaret Düzenlemeleri

Bu anlaşmaların hedefi, üye ülkeler arasındaki ticaret engellerini kademeli bir şekilde azaltmak ve uzun vadede bölgesel bir serbest ticaret alanı oluşturmaktır. Bu düzenlemeler, B.M. Raporu'nun önerilerine uygun bir şekilde, "ürüne-ürün" metoduna göre yapılacaktır. Bu metodun ise, bölge ekonomilerinin farklılık ve benzerliklerine uygun "seçici" bir yaklaşımı öngördüğü söylenebilir. Ancak bu metodun da, uzun görüşme ve pazarlıkları gerektirmesi, ASEAN ülkelerinin ekonomik olarak diğer üye ülkelerce sömürülmekten çekinmeleri dolayısıyla ekonomik işbirliğinin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Örneğin Singapur ve Filipinler, tercihli ticaret düzenlemelerinin daha hızlı gelişmesini ve gümrük tarifelerinde önemli indirimler isterlerken, diğer üye ülkeler pek o kadar aceleci olma taraftarı değildiler. (80)

Tercihli ticaret görüşmeleri ilk sonucunu 20-22 Şubat 1977'de Manila'da yapılan Ekonomi Bakanları Toplantısı'nda, üye ülkelerin Dış İşleri Bakanlarının imzaladığı ve 1 Ocak 1978'den itibaren yürürlüğe girecek, ASEAN Tercihli Ticaret Anlaşması (ASEAN Preferential Trading Arrangements-ASEAN-PTA) dır. Bu ilk anlaşma ile 71 kalem ürün ASEAN-PTA'sına dahil edildi. 1980 yılında bu rakam 5825'e yükseldi(81). 1985 yılı itibarı ile tercihli ticarete tabi ürün sayısı 18.000'dir. Ancak bu rakam ASEAN ülkeleri arasındaki ticaretin yüzde 5'inden daha azdır. (82)

ASEAN'ın ticaretin serbestleştirilmesi yönündeki bu ağır ilerleyişi, yapılan tercihli ticaret anlaşmalarının "ticaret doğurucu" etkisini azaltmaktadır. Yalnız burada da unutulmaması gereken özellik, ASEAN dış ticaretinin sadece yüzde 15 ila yüzde 18'ini ASEAN içi ticaretin oluşturduğudur. Bu bağımlılık ise "serbest ticaret bölgesi" oluşturma hedefinin önündeki en büyük engellerden biridir.

Sonuç olarak ASEAN ileri bir ekonomik işbirliğinin nasıl olacağında anlaşmış değildir. "1990'larda, bir ortak pazar mı yoksa tam bir serbest bölge mi kurulacağı

(79) CASTRO, a.g.m., s.75. IRVINE, a.g.m., s.43.

(80) IRVINE, a.g.m., s.42; Far East Economic Review, Annual 1979, s.85.

(81) CASTRO, a.g.m., s.83; KARLUK, a.g.e., s.342.

(82) KARLUK, a.g.e., s.342.

konusunda tartışmalar devam etmektedir.” Çünkü, bu tip kararlara ulaşmada bölgedeki ve global anlamda dünyadaki uluslararası yapının da önemli bir faktör olduğu açıktır.(83)

1.3.1.2. ENDÜSTRİYEL TAMAMLAYICILIK

“Endüstriyel tamamlayıcı” aracı ASEAN Ekonomik İşbirliği'nin önemli bir sacayağını oluşturmaktadır. Temel espirisi, bölge ülkelerinin talebini karşılamak için, geniş ölçekli endüstriyel projelerin yürütülmesidir.(84) Şubat 1968 tarihli ASEAN Ulusal Sekretarya Başkanları Toplantısı'nda, kabul edilecek projeler için aranacak kriterler şöyle sıralanmıştır:

- a. Projelerin yapılabilir (fizibiliteye elverişli) olması
- b. Acil olarak verimli sonuçlar vermesi
- c. Tüm üye ülkelerin çıkarına olması
- d. Her üye ülkenin katılması
- e. Asgari maliyet

f. Bangkok Bildirisi'nde somutlaştırılan ASEAN amaçlarının gerçekleşmesini kolaylaştırıcı olmalıdır. (85)

Bu projeler, herbir üye ülkenin belli bir endüstride uzmanlaşması ve bu endüstriyel ürünlerin, aralarında değişime tabi tutulmasını öngörmekteydi. Böylece ölçek ekonomilerinden faydanılacak ve maliyetler düşecek, ayrıca da bölgedeki ekonomik potansiyel etkin biçimde değerlendirilmiş olacaktı. Hükümetler tarafından üstlenilen bu projeler, üye ülkelerin özel sektör girişimcileri tarafından yürütülecekti. (86) ASEAN Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği (ASEAN CCI-ASEAN Chambers of Commerce and Industry) bünyesinde oluşturulacak ad-hoc çalışma grupları da özel sektöre rehberlik yapacaktı. (87)

(83) PING, “ASEAN and Asia Pacific ....”, s162

(84) IRVINE, a.g.m., s.42.

(85) HAAS, a.g.e., C.4, s.1238.

(86) CASTRO, a.g.m., s.85.

(87) IRVINE, a.g.m., s.62.

Fizibilitesi tamamlanan 5 projenin üye ülkelere dağılımı şöyle idi: Malezya ve Endonezya'da "Azotlu Gübre Projesi", Filipinler'de "Süper Fosfat Gübre Projesi", Tayland'da "Soda Külü Projesi" ve Singapur'da "Dizel Motorlar Projesi" (88). Bu projelerden Filipinlerdeki "Süper Fosfat Gübresi" projesi yaşayabilir bulunmadı ve yerine "Bileşik Gübre" Projesi kabul edildi. Ancak, bu projenin yürütülmesinde karşılaşılan baskılar dolayısı ile Filipinler bu projenin "Kağıt hamuru ve Kağıt" projesi ile yer değiştirilmesini önerdi. Singapurdaki "dizel motor" projesi ise diğer ASEAN üyesi ülkelerince, "bu tür bir projenin, her üye ülkenin kendi sınırlarında olmasını ve ülkelerindeki mevcut otomotiv sektörünü korumak istemelerinden" dolayı itirazlarla karşılaşınca kabul edilmedi. (89)

Sonuç olarak, tüm bu projelerde önemli ilerlemeler sağlanamadı. Bunun nedenleri ise iki kategoride değerlendirilmektedir. Birincisi, bu beş projenin fizibilitelerinin yapılmadan benimsenmesi, örneğin Tayland'daki projenin fizibilitesi, projenin kabul edilmesinden 2,5 yıl sonra bir Kanada firmasının yardımıyla tamamlanmıştı. Ayrıca projelerin, kuruluş yeri, alt yapı uygunlukları, yönetim stili, minimum plan ölçeği, pazarlama biçimi ve fiyatlama metodları gibi özelliklere göre değerlendirilmesi yapılmadı. İkincisi, seçilen projelerde ortaya çıkan ciddi sorunlardır. Yine Tayland'dan örnek vermek gerekirse, Tayland için düşünülen "Soda külü" projesinin temel madeni olan Soda yatakları, ülkenin ciddi güvenlik ve ulaşım sorunları olan Kuzeydoğu bölgesinde idi. (90)

1980 yılında Singapur'un önerdiği "her projeye tüm üye ülkelerin katılımı kuralının gevşetilmesi" önerisi kabul edildi (91) 1980 Nisan'ında kurulan ASEAN Otomotiv Federasyonu (ASEAN Automotive Federation-AAF) ise her üye ülkeden birinde Otomotiv sanayinin bir bölümünün kurulmasını amaçlamakta idi. Ancak bu proje de çıkan anlaşmazlıklar sonucu işlemedi. (92)

(88) CASTRO, a.g.m., s.84, ayrıca bkz. IRVINE, a.g.m., s.61, Far East Economic Review Annual 1979, s.83.

(89) CASTRO, a.g.m., s.85.

(90) Far East Economic Review Annual 1979, s.83.

(91) ALPAR-ONGUN, a.g.e., s. 97 ; CASTRO, a.g.m., s.86; IRVINE, a.g.m., s.62.

(92) KARLUK, a.g.e., s.347; CASTRO, a.g.m., s.86.

ASEAN'ın endüstriyel tamamlayıcılık hedefinde önemli bir aşama, Tayland'da Ekim 1988'de zirvesinde kabul edilen bir "ASEAN Resmi Projesi" olan Mitsubishi Motor Şirketinin "Pasific Production Area Plan" (Pasific Üretim Alan Planı)dır. Mitsubishi ile ASEAN üyesi ülkelerin ortak katılımı olan proje, Endonezya, Singapur ve Brunei hariç diğer üye ülkelerin hükümetlerince desteklenen ilk ASEAN endüstriyel işbirliği projesidir. Proje'ye göre, Mitsubishi'in 1300 cc.-1500 cc.'lik otomobil modelinin her bir üye ülkede parçalarının üretiminde tarifelerde %50'lik indirimle üye ülkeler arası değişimi ve projeye katılan her ülkede bir montaj fabrikası kurulması düşünülmektedir. İlk montaj fabrikası Malezya'da kurulmuş ve Proton markası adı ile Proton'un Saga isimli modeli üretilmiştir. Ancak Proton'da kullanılan yerel parça oranı ve üretim miktarında planlanan gelişmeler olmamış, ASEAN pazarının kapasitesindeki azlık nedeni ile "ölçek ekonomileri"nden yararlanma kısıtlı olduğundan, bu projenin ihracat amaçlı olmasının daha iyi olacağı düşünülmektedir. Sonuçta, ASEAN'da bölge-içi uyumlu bir sanayileşme hedefi sonuçsuz kalmıştır. (93)

ASEAN Ekonomik İşbirliği'nin bu önemli aracının hedeflediği "birbirini tamamlayan endüstrileşme" amacı; iç politik çıkarılara verilen önem ve dışsal bağımlılık dolayısı ile gerçekleşemedi. Dışsal bağımlılık, ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla olduğu gibi, temel endüstriyel sektörlerdeki dış teknolojik bağımlılığın bir sonucu olarak önemli ölçüde "endüstriyel tamamlayıcılık" amacını da etkilemiştir denilebilir.

1.3.1.3. DİĞER ALANLARDA EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

1975'de tesis edilen ASEAN Petrol Konseyi, (ASEAN Council on Petroleum-ASCOPE) ulusal petrol kaynaklarının geliştirilmesi ve etkin kullanımında işbirliğini ve petrol stokları azalan üye ülkelere yardım etmeyi amaçlamaktaydı. (94)

Diğer ekonomik işbirliği girişimleri ise şunlardır:

Gıda Rezervi Şeması (Food Reserve Scheme), Merkez bankaları arasında 1977 için 100 milyon dolarlık bir Swap Anlaşması, (1978'de bu tutar 200 milyon dolar oldu)

(93) Shoiode HIROKAZU, Japanese Investment in Southeast Asia, Center for The Progress of Peoples, Malaysia: 1989, s.30.

(94) ALPAR-ONGUN, a.g.e., s.97; CASTRO, a.g.m., s.87; IRVINE, a.g.m., s.62.

1979 yılında, Ortak ASEAN Tarım Politikası (ASEAN Common Agricultural Policy), ASEAN içi ticaret ve yatırımı geliştirmek için ASEAN Finans Şirketi ve ASEAN Kalkınma Bankası ile ASEAN İhracat Sigortası Şeması. (95)

ASEAN Ekonomik İşbirliği'nin hedeflerine ulaşamamasının tek özlü cevabı belki de entegrasyon teorisyeni Viner'in ortaya attığı, "aralarında iktisadi gelişme farkları bulunan ülkelerin dahil olduğu entegrasyon hareketlerinin başarısız" olduğu tezidir. "Aktörlerin homojenliği, bütünleşmenin önemli bir koşuludur. Politik sistem, psikolojik ortam ve ekonomik gelişme düzeyi bakımından birbirine yakın olmayan ülkeler arasında bütünleşme hareketinin gerçekleşebilme olanağı sınırlıdır". (96)

Araştırmamın Birinci Bölümü'nde ASEAN'ı tarihi gelişimi içinde geo-stratejik, politik ve ekonomik görünüş itibarı ile inceledikten sonra, ikinci bölümde, bölgenin en önemli gücü olarak Japonya'nın ASEAN ile ilişkilerini inceleyeceğim.

---

(95) CASTRO, a.g.m., s.88; IRVINE, a.g.m., s.63.

(96) SEYİDOĞLU, a.g.e., s.422. Feridun ERGİN, Uluslararası Politika Stratejileri, İ.Ü. Yayınları, İ.Ü. İktisat Fak. No:408, İstanbul, s.189.

*"Japonya yardım veriyorsa da, ne sihirdir ne keramet
hemen hemen iki katını öteki eliyle geriye alıyor"*

Tunku Abdul RAHMAN

BÖLÜM II

JAPONYA-ASEAN İLİŞKİLERİ

GİRİŞ

Japonya'nın dış politikasının tarihi gelişimine bakıldığında, II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasının amaçlar bakımından farklı olduğu görülmektedir. 1895-1945 yılları arasında Japonya, "milliyetçi" ve "emperyalist" bir dış politika izlemiştir. 1895 Çin-Japon ve 1905 Rus-Japon savaşlarının galibi Japonya, Meiji Resterasyonu (Dönemi) ile kazandığı ekonomik gücünün ve iç politik yapısında etkinliğini artıran milliyetçi kesimin zorlamalarıyla, koyu bir milliyetçilik takip ederek savaşlar yolu ile bir "hayat sahası" elde etmeye yönelik emperyalist (yayılmacı) bir dış politika izlemekten çekinmemiştir. 1937 Çin Savaşı ile emperyalist yayılmasını sürdürmüş olan Japonya, 1941'de de II. Dünya Savaşı'nın Pasifik Cephesinde savaşın Mihver Cephesinin bir tarafı olarak savaşa dahil olmuştur.

Japonya'nın II. Dünya savaşı öncesinde Güneydoğu Asya ile ilişkileri Japon sanayisinin gereksinim duyduğu hammaddelerin elde edilmesine yönelik olarak Japon girişimcilerinin bu ülkelerde kurdukları işletmeler aracılığıyla sürdürülen ekonomik ağırlıklı ilişkilerdi. II. Dünya Savaşı sırasında Japonya'nın Güneydoğu Asya'ya yaklaşımı emperyal bir nitelik kazanınca, Güneydoğu Asya ve Doğu Asya'da, Japonya'nın işgal hareketlerine karşı, etkileri bugün bile hissedilen nefret duygularının ve Anti-Japon hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim, II. Dünya Savaşı sonrası Japon Dış Politikasının hedeflerinden biri de bu nefret (antipati) duygularını ortadan kaldırmak ve Asya kıtasının barış ve güvenliğini sağlamada barışçı ve etkin bir rol oynamaktır. Bu hedefe yönelik olarak Japonya, "ekonomik" ağırlıklı araçlar başta olmak üzere; ekonomik, siyasal ve kültürel araçları kullanarak bu hedefe yönelik stratejisini uygulamak istemiştir. Temel stratejinin, Japonya'nın ekonomik güvenliği bakımından büyük önemi bulunan bölgenin barış ve istikrarının çok yönlü işbirliği ile sağlanması olduğu görülmektedir.

Japonya-ASEAN ilişkilerini başlıca görünüm ve özellikleri ile incelemeye başlamadan önce, genel olarak Japon Dış Politikasının amaçlarına değinmemiz yerinde olacaktır.

2.1. Japon Dış Politika Amaçlarının Genel Niteliği

Japonya'nın dış politikaya yaklaşımı kuşkusuz II. Dünya Savaşı öncesi (Pre-war) ve II. Dünya Savaşı sonrası (Post-war) diye ikiye ayrılabilir. Bunun nedeni, Japonya'nın savaş öncesi dönemdeki dış politika amaçlarına yönelik stratejinin, emperyalist ve militarist bir görünümde olmasıdır. Savaş sonrası dönemde ise, Japonya'nın dış politika stratejisi uluslararası hukuk normlarına dayalı barışçı ve demokratik bir görünümde dir. Bu iki dönemi birbirine bağlayan tek ortak nokta, ekonominin dış politikaya etkisinin belirleyiciliği ve güçlülüğüdür. Bu anlamda Japonya'nın dış politika pratikleri "ekonomik "diplomasi" olarak tanımlanabilir(1). Japonya'nın dış politika amaç (hedef) ve stratejilerinde etkili olan önemli faktörlerin neler olduğuna ise daha sonra değinilecektir.*

2.1.1. Japonya'nın II. Dünya Savaşı Öncesindeki Askeri Yayılması ve Güneydoğu Asya İle İlişkileri

Japonya'nın Askeri Yayılması:

Japonya'nın II. Dünya Savaşı öncesinde, Asya'daki ve özellikle Güneydoğu Asya'daki askeri yayılmasına yol açan gelişmelerin en önemlileri "Meiji Restorasyonu" ile Japonya'nın siyasal ve sosyo-kültürel yapısında hızla gelişen "milliyetçilik"tir. Bu iki gelişmenin Japonya'yı kapalı bir ada devleti halinden sanayileşmiş ve emperyalist bir devlet haline getirmede büyük rol oynadığı kabul edilmektedir.

Meiji Restorasyonu ile Japonya, devletin öncülüğü ve girişimcilere sağladığı kolaylıklarla ekonomik bir atılım yanında, siyasal bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. "Japonya 1854'den sonra Batı'nın seviyesine çıkabilmek için, Amerika ve Avrupa'ya yüzlerce ve yüzlerce öğrenci göndermiştir. Batı teknik ve teknolojisine ulaşabilmek için bununla yetinmemiş, tamamen feodaliteye dayanan iç idari ve sosyal yapısını da değiştirmeye başlamıştır. İmparator Mutsihito'nun 1868'de kabul ettiği Meiji Restorasyonu

(1) A. Mete TUNÇOKU, Japonya'nın Ç.H.C.'ne Karşı Politikası (1952-1978), Institute For The Study of Languages and Cultures of Asia and Africa, Tokyo:1987, s.13.

(*) Infra, s.61-62

(yani Aydın Hükümet) ile Japonya bir dizi hızlı ve köklü değişiklikler geçirmeye başlamıştır."(2) Bu değişikliklerden bazıları şunlardır: Prusya-Alman modeline dayalı yeni bir anayasa yapıldı. Hukuk sistemi reform geçirdi. Eğitim sistemi çok büyük çapta genişletildi ve böylece pek rastlanmadık bir okur yazarlık oranına ulaşıldı. Bankacılık sistemi modernleştirildi. Donanmayı geliştirmek için Prusya'dan uzmanlar getirildiği gibi, Japon subayları batı askeri ve donanma akademilerine gönderildi. 1870'de ilk demiryolu yapımına başlanmış iken, yirmi yıl sonra 1890'da demiryollarının uzunluğu 7200 kilometre idi. Devlet, sanayii, demir-çelik ve gemi yapımını geliştirmek üzere olduğu kadar, tekstil üretimini de çağdaşlaştırmak üzere, yeni yeni ortaya çıkan Japon girişimcileriyle ortak çalıştı. 1868-1898 arasındaki otuz yıllık devrede 2190 fabrika yapıldı. Devlet yardımları, ihracatçılara, deniz taşımacılığına, yeni sanayilerin kurulmasına yararlı olmak üzere kullanıldı. Japonya'nın ihracatı, özellikle ipek ve tekstil dalında tırmanma gösterdi. Tüm bunların ardında, "fukoken kyohei" (güçlü ordusu olan zengin ülke) diye dile gelen ulusal sloganın hayata geçirilmesi için gösterilen etkileyici politik kararlılık yatıyordu(3). Denilebilir ki, Japonya'nın bu hızlı gelişmesi bir ideolojik kararlılığın (Japon milliyetçiliği) hayata geçirilmesinde ekonomik güç ile ordunun elele vermesini yansıtmaktaydı. Bu ekonomik gelişme Japonya'yı sömürgeci bir devlet haline getirdi ve ülkenin gözlerini dışarıya çevirmesine neden oldu. Meiji Restorasyonunun ilk safhasında ekonomik gelişme siyaseti, ikinci safhasında ise genişleme siyaseti takip edilmiştir de denilebilir.

Japon milliyetçiliği, Japonya'nın askeri yayılmacılığına yol açan önemli ikinci faktördür. Yukarıda da değinildiği gibi, Japonya Meiji Restorasyonu ile yaptığı reformlarla Batı gelişmişliğine yetişme uğraşlarında büyük mesafe katetti.

Bu arada Japon siyasal yaşamında da, milliyetçi ve askeri kesimin ağırlığı ve düşünceleri artmakta idi. Hem bu değişimin, hem de hammadde bakımından dışa bağımlılığa bağlı belli bir gelişmişliğin, ülkeyi bir emperyal hayat sahası elde etmeye zorlayıcılığı birleşince, Japonya gözlerini dışarıya çevirmişti. "Çine karşı zafer (1894-1895), Ruslar karşısında kazanılan ve beyaz ırktan olmayan bir halkın elde ettiği ilk

---

(2) ARMAOĞLU, a.g.e., s.91.

(3) Paul KENNEDY, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1990, s.241; ARMAOĞLU, a.g.e., s.91.

zafer (1904-1905), Kore'nin ilhaku(*) (4) gibi gelişmeler Japonya'yı 1895'te küçük bir konumundan büyük bir ülke konumuna getirdi. Milliyetçilerdeki Batı'ya karşı hissedilen aşağılık duygusu yok oldu"(5). Buna bağlı olarak siyasi düşünürlerin bir kısmı Japon milliyetçiliğinin fikri yapısının temellerini atmaya başladılar. Bu işi yaparlarken de Japon kültürel hayatının gerçekleri ile bağlarını koparmadılar.

Japon milliyetçiliğinin ülke hayatında güç kazanmasında, modern Batı eğitimini almış kişilerin öğrendiklerini hayata geçirme isteklerinde karşılaştıkları güçlü geleneksel direniş sonucu halktan kopmalarının ve buna karşın Japon gelenekçiliğinden kopamayan bir kısım aydınların ise çözümü milliyetçilikte aramalarının büyük etkisi oldu. Mesela bu düşünürlerden Takayama Şogyu'ya göre, "Irklar için nihai mücadele" de Japonya Ari-olmayan ırkların şampiyonu olacaktı. Nitobe İnazo ise, demokratik bir monarşi, yerlilere saygılı bir "tinsel, zihinsel sömürgeleştirme" ve Mançurya'nın işgalinin Birleşik Devletler tarafından kabulünü istemekte idi. "Artan fanatik milliyetçiliğin kökeninde eski kutsal Japon metinlerinde yer alan, Japon halkına verilen bir "gizli misyon" fikri yer alır; "Hakko İşiyu" adı verilen bu misyon, "evrenin sekiz köşesini" aynı çatı altında toplayarak uyum ve refahı sağlamak amacını taşıyordu. Bu dinsel coşku, Şinkoku-Şugi'ye dayanır, şöyle ki: "Tanrıların toprağı" konumundaki Japonya, bütün diğer ülkelerden üstündür ataları evrenin yaratıcılarıdır ve ulu hakim "tenno" yani imparatorudur(6).

1931'deki Mançurya işgali ve 1937 Japonya-Çin Savaşı, ülkenin siyasal yapısında ılımlı kanadın tasfiye olarak, yerine askeri-militarist kanadın hakim olduğunu kesinkes gösteren olaylar oldu. Öyle ki, Mançurya'nın işgaline ilişkin kararda, siyasilerin haberi olmadan ordu inisiyatif kullanmıştı(7). Japon milliyetçiliği "ultra" bir milliyetçilikti ve 1945'e kadar iktidarda kaldı(8).

(*) Kore, Japonya ekonomik ve politik olarak stratejik öneme sahiptir. Kore'nin zengin doğal kaynakları ve pazar potansiyeli, Kore'nin Japonya'nın böğrüne sokulmuş, bir hançer niteliğindeki jeo-stratejik konumu Japonya'yı yakından ilgilendirmekte idi. Ayrıntılı bilgi için bkz. ARMAOĞLU, a.g.e., s.92.

(4) Pierre LAVELLE, Çağdaş Japon Siyasal Düşüncesi, İletişim Yayınları -Cep Üniversitesi, 1. Basım, İstanbul: Mart-1993, s.34.

(5) LAVELLE, a.g.e., s.47-48.

(6) Pierre-Antoine DONET, Japonya Dünyayı Satın Alıyor, Varlık Yayınları, Çev: Galip Üstün, 1. Baskı, İstanbul, 1992, s.14; LAVELLE, a.g.e., s.82.

(7) 1. EBERHARD, Uzak Doğu Tarihi, A.K.D.T.Y.K., Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1986, s.223; KENNEDY, a.g.e., s.393.

(8) LAVELLE, a.g.e., s.34.

2.1.1.1. Japonya'nın II. Dünya Savaşı Öncesi Güneydoğu Asya İle Ekonomik İlişkileri

Japonya'nın II. Dünya Savaşı öncesinde Güneydoğu Asya ile ilişkileri ekonomik ağırlıklı ilişkilerdi. Ekonomik ağırlıklı ilişkilerin nedeni ise, bu bölgenin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginliklere Japonya'nın bağımlılığı ve bu bölgenin Japon hafif sanayii mallarının ve tekstil ürünlerinin alıcısı olmasıdır. Japonya Çin ve Rusya savaşlarının verdiği güven duygusu ile Kore, Tayvan ve Güneydoğu Asya ile ilgilerini arttırdı. Bu arada I. Dünya Savaşı Japonya'nın ekonomisini değiştirmiş ve 1920 yılına doğru ülke, "alacaklı ulus" durumuna gelmiştir. Bu sıralarda sanayii üretimi 5 kat yükselmiş ve ihracat çok artmıştır(9). Tüm bu olumlu faktörlerin de etkisiyle Japon tüccarları tüm Asya'da olduğu gibi Güneydoğu Asya'da da ticaret ve yatırım faaliyetlerini arttırdılar. Bu arada Bakufu Hükümeti devrinden sonra (17. y.y.) dışa kapalı bir politika izleyen Japonya, 19. y.y.'ın sonları ile 20. y.y'ın başlarında Güneydoğu Asya ile ilişkilerde bulunmaya başladı(10). Bu ilişkilerde dikkat çeken nokta, 1904 Rus-Japon Savaşından önce bu ilişkilerin, "Güney-Güney" ilişkisini andırır bir özellikte ve Japon ipeğinin ve hafif sanayii ürünlerinin bu bölgeye ihracına dayalı bir görünümde olduğu söylenebilir. Ancak 1904 Rus-Japon Savaşından sonra ve bilhassa 1910'dan sonra Kore'nin İlhakından sonra Japonya, diğer Asya ülkelerinin sahip olduğu bu az gelişmişlik görüntüsünden sıyrılmış ve bir ağır sanayi ülkesi haline gelmiştir. 1904'ten sonra ise Güneydoğu Asya ile Japonya'nın ilişkileri "Kuzey-Güney" ilişkisini andırır bir görünüme sahip olmuştur(11). 1914'deki I. Dünya Savaşı ile Güneydoğu Asya'daki Avrupalı sömürgecilerin etkisinin azalması ise, bu bölgenin Japonya için bir fırsat haline gelmesine yol açmıştır. Böylece, büyük tutarda Japon hafif sanayii ürünü ihraç edilmeye başlandığı gibi, Japon ağır sanayii de çok iyi bir doğal kaynaklar zenginliğine kavuşmuştu(12). Güneydoğu Asya'ya olan ekonomik bağımlılığı, Japonya'nın

(9) Takafusa NAKAMURA, Modern Japonya'nın Ekonomik Kalkınması, Dış İşleri Bakanlığı Japonya, 1987, s.2.

(10) HIROKAZU, a.g.e., s.7-8.

(11) HIROKAZU, a.g.e., s.8.

(12) Güneydoğu Asya'da Japon varlığına ait diğer bir örnek de, Japon fahişeleridir. "Karayukisan" adı verilen bu fahişeler, Meiji Restorasyonundan olumsuz etkilenen fakir ailelerin genç kızları idi ve aileleri tarafından G.Doğu Asya'daki kolonyal yöneticilere pazarlanmakta idi. Elde ettikleri kazancı ailelerine veriyorlar, bunlar da yerel Lordlara kira ve borç karşılığı olarak veriyorlardı. Bu elde edilen dövizlerle yerel lordlar İngiltere'den makine ithal ediyorlardı. Karayukisanlar'ın bu nedenle Japonlar üzerinde kötü bir imaj doğmasındaki rolü büyüktür. HIROKAZU, a.g.e., s.5-6.

Güneydoğu Asya'nın kauçuk ve kerestesine olan ihtiyacından başka, Japon endüstriyel çelik talebi nedeni ile 1919'da ilk kez bir Japon şirketi Malaya'daki demir cevherine yatırım yapmalarına yol açtı. Bu yatırımlar sadece yatırım yapılan ülkelerin değil, Japon sanayiinin de gelişmesine neden oldu. Japonlar hammaddelere olan gereksinimlerinden dolayı, madenlere yaptıkları yatırımların güvenliği açısından yerel hükümetlerin sağladığı "laisser-faire" tutumu yönünde uygun şartlardan istifade ettiler. Malaya'daki yatırımlar esas olarak Japon sermayesi tarafından finanse edildi ve Japon personeli tarafından yönetildi ki, bu da üretilen demirin sadece Japon demir ve çelik endüstrisi tarafından tüketilmesinden ötürü doğaldı(13). Bu demir cevheri ise Japonya'nın silahlanmasında kullanılmakta idi. Aynı dönemde Endonezya'dan da petrol ithal edilmekte idi(14).

Ucuz iş gücü ile üretildiğinden, mallarının rekabet şansı yüksek olan Japonya, alım gücü düşük Güneydoğu Asya'ya tekstil ve çeşitli tüketim malları ihraç etmekteydi. 1919'da Çin'de Japon emperyalizmine karşı Japon mallarını boykot hareketleri görüldü. 1929 ekonomik bunalımı nedeni ile dünya ekonomisindeki "ekonomik otarşi" (içe kapanma) yönündeki genel eğilimin dış ticarete getirdiği sınırlamaların bir örneği olarak, İngiltere tarafından Malaya Yarımadasında da Japon mallarına boykot uygulaması başladı. Ancak bu boykot hareketleri, Japon mallarının ucuzluğu ve Japonya'nın, malları doğrudan aracısız bir şekilde tüccarlara vererek dağıtma stratejisi nedeni ile başarısız kalmaktaydı. 1928'de Tsinan ve 1931'deki Mukden Vakaları, gerilen Çin-Japon ilişkilerinin sonucu olan olaylardı. Ancak herşeye rağmen Japon malları, bilhassa Hintli tüccarlar vasıtasıyla Çin'e sokulmakta idi(15).

Japonların Güneydoğu Asya'daki bu faaliyetleri, yerel yöneticilere vergi, komisyon ve rüşvet geliri sağladığı için yerel yönetici sınıf tarafından hoş karşılanmakta idi. Malaya'da 1920 yılında hem kauçuk hem de kalay üretimi ikiye katlanmasına rağmen bu girişimlerden sayılı kimseler yararlanmakta ve sıradan halkın pek bir istifadesi olmamakta idi. Çinli ve Hintli topluluklar bu ekonomik faaliyetler sonucu

---

(13) M. Sami DENKER, "Contuinity and Change in Japanese-Malaysian Relations Before and After The Second World War, External and Domestic Sources of Malaysia's Foreign Policy Towards Japan, Thesis of Master of Social Sciences, Universiti Sains, Malaysia: 1985, (Basılmamış Master Tezi), S.42, s.46, s.53, HIROKAZU, a.g.e., s.7.

(14) HIROKAZU, a.g.e., s.7.

(15) DENKER, "Contuinity...", s.48-49-50.

gelişirken, Malaya topluluğu demir madenciliği hariç bu girişimlerden umduğunu bulamamakta idi(16). Bunun nedenini ise, (I. Bölümde de açıklandığı gibi) öteden beri ticaret sektörüne Güneydoğu Asya'da Çinli ve Hintli azınlığın hakim olmasında aramak gerekir.

Sonuç olarak, Japonya'nın II. Dünya Savaşı öncesinde Güneydoğu Asya ile ilişkileri ekonomik ilişkilerdi. Ancak biraz sonra açıklanacağı gibi, ilişkilerin bu niteliği daha sonra yön değişikliğine uğrayacaktır.

2.1.2. Japonya'nın II. Dünya Savaşı'nda Güneydoğu Asya İle Olan İlişkileri

Japonya II. Dünya Savaşı'nda Güneydoğu Asya'yı işgal etmiş ve işgal "acımasız, vahşi, barbarca" gibi kelimelerle ifade edilen nitelikte olmuştur. Japonya'nın Güneydoğu Asya'ya yönelik dış politika çabalarında, işgale uğramış Güneydoğu Asya ülkelerinde görülen, Japonlardan nefret ve çekinme şeklindeki duygu, Japonya'nın önünde bir engel olarak bulunmaktadır. Bu nedenle de bölge ülkeleri her zaman Japonya'nın bölgeye yönelik politikasının altında yatan nedenlerle ve Japonya'nın askeri gücünde yaşanan gelişmelerle yakından ilgilidirler.

Ağır sanayiisini kuran ve savunmaya yaptığı harcamaları açık bütçe (borçlanma) politikası ile karşılayan ve 1931-1932'de bütçenin %31'ini, 1936-1937'de ise %47'sini savunmaya ayıran Japonya hızla silahlanmakta idi(17). Pan-Asyacı Prens Konoe Kabinesinin işbaşına geçmesi ile ülke idaresi tamamı ile militarist çevrelerin eline geçti ve açıkça harb hazırlıklarına başlandı. Milliyetçiler "Japonlara tanrı tarafından tüm Asya'yı kurtarma vazifesinin verildiğini" belirterek savaşı kutsayan bir biçimde ideolojik yönden tüm Japonya'yı hazırlığa sevk etmekteydiler(18). Japonya'nın Meiji Restorasyonundan sonra katettiği büyük mesafe ve kazanılan zaferler, toplumda üstün ırk inancını pekiştiriyor, ekonomiyi yabancı hakimiyetinden koruma çabası ülkeyi ister istemez batı karşıtı bir politika izlemeye sevk ediyor ve Asya "hayat sahası" olarak görülmüyordu.

(16) HIROKAZU, a.g.e., s.8.

(17) KENNEDY, a.g.e., s.352-353 ayrıca Japonya'nın 1930-1945 arası uçak gücü ile 1940-43 arası silah üretimi için bkz., s.415 ve s.417.

(18) EBERHARD, a.g.e., s.230-231, ARMAOĞLU, a.g.e., s.273.

Güneydoğu Asya da, bu hayat sahasının dışında değildi. Japonya'nın Güneydoğu Asya'yı yalnızca doğal kaynak alanı olarak değil, bir pazar olarak da sömürgeleştirmesini takiben, Japonya'da artan milliyetçilik, Japonların yayılmacı politikalarının yönünü Güneydoğu Asya'ya çevirmekteydi. Nitekim Güneydoğu Asya'daki ekonomik ilişkilerinin gelişmesi ve Batıyla çelişen çıkarları dolayısıyla, başta İngiltere ile olmak üzere diğer sömürgeci batı ülkeleriyle ilişkileri 1930'dan sonra gittikçe kötüleşen Japonya, Güneydoğu Asya'yı işgal planları yapmaya başlıyordu. 1936 tarihli Japon Hükümetinin "Ulusal Politika İçin Başvuru Kitabı" adlı gizli bir belgesi, silahlanmanın artırılması ve "güney"e doğru ilerlemeyi hedeflemekteydi(19).

Japonya, bu hedefine ulaşabilmek için, önce 1933 Martında Milletler Cemiyeti'nden çekildi ve 1934 Aralık ayında da, 1922 tarihli deniz güçlerini sınırlayan Washington Anlaşmasını feshetti. 1934 yılında Asya'nın "Monroe Doktrini" ni ortaya attı ve "Asya Asyalıdır" deyip Batının Asya ve bilhassa Çin'le ilgilenmeyi bırakmasını istedi(20). Japonya, 1936 Kasımında Almanya ile Anti-Komintern Paktı'nı imzalayarak Rusya'yı bloke etmiş ve yayılmacı amacına ulaşmada, bölgede etkin olan güçlerle ilişkilerindeki temel strateji olan "bu güçlerle bazen uyum bazen de sürtüşme" şeklini alan ilişkilerini sürdürmüştür.

2.1.2.1. Büyük Doğu Asya Ortak Refah Küresi Projesi

Büyük Doğu Asya Ortak Refah Küresi Projesi, II. Dünya Savaşı'nın başladığı tarihten beş gün sonra ortaya atılan ve Alman-İtalyan ittifakına, Japonya'nın da dahil edilmesi çerçevesinde yapılan görüşmelerde ortaya atılmıştır. (6 Eylül 1939). Bu Ortak Refah Küresi'ne dahil yerler ise, içte Doğu Asya'da Japonya, Manchukuo ve Çin; dışta ise Fransa Hindicini ve Pasifik'teki diğer Fransız toprakları, Tayland, İngiliz Malaya'sı, İngiliz Borneo'su, Hollanda Doğu Hindi (Endonezya), Burma, Avustralya ve Yeni Zelanda ile daha önce Almanlaştırılan topraklar idi. Tüm bu alan, Büyük Doğu Asya'da yeni bir düzen kurulması için gerekli emperyal blok (hayat sahası-lebensraum) olarak tanımlandı(21).

(19) HIROKAZU, a.g.e., s.8.

(20) ARMAOĞLU, a.g.e., s.271.

(21) DENKER, "Contuinity...", s.54.

Meiji Restorasyonundan beri, Batı karşıtlığı ve genişleme siyaseti arasında bocalayan Japonya için bu proje kaçırılmayacak bir fırsattı. 1930'lu yıllarda Japonya'nın sanayi ve ticareti, silahlanma ve ele geçirilen Doğu Asya pazarlarının sömürülmesi sayesinde toparlanmıştı. Ancak öte yandan ülkenin ithal hammaddelere bağımlılığı da bir o kadar artmıştı. Bu durum doğal olarak, ülkenin ateşli milliyetçileri ve askeri yöneticileri için "ekonomik güvenlik" arayışlarını doğurdu ve bu "ekonomik güvenlik" ancak emperyalist bir yayılma ile mümkündü(22). Bu hedefe yönelik olarak ortaya konulan "Güneye Yönelik Ekonomik Politika Prensibi"nde açık bir biçimde öncelik, "kaynakların güvenliğini sağlamaya yani temel kaynak talebinin karşılanması gereğine ve bu suretle kaçınılmaz savaş çabalarına katkıda bulunmak üzere, Büyük Asya Refah Küresi ve kendi kendine yeten bir sistemin tesisi için şart olan imparatorluğun ekonomik gücünü artırmaya" verildi(23). Sonuç olarak, Büyük Doğu Asya Refah Küresi, Doğu ve Güneydoğu Asya'dan ABD ve Avrupalı sömürgecileri uzaklaştırıp, bu bölgeleri Japon ekonomisine hizmet eder bir hale getirmeyi hedeflemekteydi(24).

2.1.2.2. Japonya'nın Güneydoğu Asya'yı İşgali

Batılıların II. Dünya Savaşı öncesi Alman tehlikesi ile uğraşmasından yararlanan Japonya Asya'daki yayılmasını arttırdı. "Hollanda'nın Alman istilasına uğraması üzerine, Japonya, Hollanda Hindistanı (Endonezya) valisi üzerinde baskıda bulunarak, Haziran 1940'da yaptığı bir anlaşma ile, Hollanda Hindistanı'ndan yılda 1 milyon ton petrol ile diğer kıymetli madenlerin ihracını sağlamıştı. Fransa'nın da savaş durumundan istifade ederek, Tayland (Siyam) ile 12 Haziran 1940'da yaptığı bir anlaşma ile de bu devleti nüfuzu altına almıştır. Fransa'nın yenilgisi üzerine, Vichy Hükümetiyle de 29 Ağustos 1940'da bir anlaşma yaparak, hem Hindicini'nde diğer devletlere oranla çok daha fazla ekonomik imtiyazlar kazanmış ve hem de burada asker bulundurmak ve buradan Çin'e asker geçirmek hakkını elde etmiştir."(25)

Tüm bu gelişmeler Batılı ülkelerin çıkarlarına aykırı idi, ancak; savaş öncesi sessizlik durumunu yaşayan bu ülkelerin Avrupa ile ilgilenme mecburiyetleri, Japonya'nın Asya'daki faaliyetlerini kolayca sürdürmesine imkan tanıyordu. Nihayet 27

(22) KENNEDY, a.g.e., s.352.

(23) DENKER, "Contuinity...", s.54.

(24) Jon HALLIDAY, "Japan's Southeast Asian War", The Sun Also Sets, Institute for Social Analysis, Malaysia: 1983, s.35.

(25) ARMAOĞLU, a.g.e., s.382, EBERHARD, a.g.e., s.234.

Eylül 1940 tarihinde imzalanan Alman-İtalyan-Japon ittifakı ile Japonya, Avrupa üzerindeki Alman-İtalyan hakimiyetini, Almanya ile İtalya da Japonya'nın Asya'daki hakimiyetini tanıyordu. Bu ittifakın asıl hedefi Amerika idi ve Amerika'ya yöneltilmiş bir tehditti(26).

Japonya 7 Aralık 1941'de Hawaii'deki Pearl Harbour Amerikan üslerine saldırınca filen savaşa girdi. Japonya Amerika'ya saldırarak savaşa girdikten sonra Asya'da hızla ilerledi. Güneydoğu Asya'daki Japon ilerleyişi, 1941 sonlarında başladı ve 1945'e kadar sürdü. Bu arada Hindini'nin Kuzeyinin işgaline daha önce 1940'da başlamıştı. Bu işgal hareketinin amacı Güneybatı Çin'de Chunking'de karargahını kurmuş bulunan Chang Kay-Şek'e ulaştırılan askeri yardım yolunu kesmekti. Böylece birliklerinin büyük kısmı Çin'le olan savaşına ayrılmış Japon birliklerine yardım edilmiş oluyor; aynı zamanda da Güneydoğu Asya'nın işgali için elverişli bir ortam tesis edilmiş oluyordu. Japonya'nın Güneydoğu Asya'yı işgal etmesinin ardında yatan neden, ekonomisi için gerekli hammadde ve diğer doğal kaynakların güvenliğini sağlama ihtiyacı idi. Çünkü, 1941 yazından itibaren Birleşik Devletler, İngiltere ve Hollanda tüm Japon varlıklarını dondurmuş ve en önemlisi Japonya'ya petrol ihracı yasaklanmıştı(27). Bu durumda Japonya, sanayii üretimini sürdürebilme ve doğal kaynakların temininde yabancı güçlere bağımlılığını azaltabilmek için tek çıkar yol olarak gördüğü Güneydoğu Asya'yı, batılı güçlerle çelişmek pahasına işgal etmek için harekete geçti.

Aralık 1941'de Filipinlerin işgali ve Japon harekati başladı. Daha sonra Japonlar, Malaya Yarımadasına ve Borneo'ya çıkarma yaptılar.

Japonya'nın Malaya'yı işgali ani, acımasız ve etkiliydi. Japonların Malaya Yarımadasından Singapur'a dek olan bölge üzerindeki baskısından dolayı İngiliz kuvvetleri sık sık geri çekilmek zorunda kalıyordu. Malaya ve Singapur'un tamamı sadece 70 günde ele geçirildi(28). İngilizlerin toplam kaybı 138.708 ve esir düşen İngilizler ise 130.000'den fazla idi(29).

(26) EBERHARD, a.g.e, s.233, ARMAOĞLU, a.g.e., s.380.

(27) HIROKAZU, a.g.e., s.9., KENNEDY, a.g.e., s.403.

(28) DENKER, "Contuinity..", s.55.

(29) HALLIDAY, a.g.m., s.31.

1942 Şubat ve Martında, Cava ve Sumatra, 1941 Nisanında bütün Filipinler işgal edilerek Japonların eline geçti(30).

Japonya bu işgal hareketinden sonra çok büyük güçlüklerle karşılaştı. Bu nedenle de, Japonlar Burma'yı da aldıktan sonra Hindistan sınırlarına dayanmalarına ve Çin üzerindeki baskıları da sürmesine rağmen daha fazla ilerleyememişlerdi. Bunun en büyük sebebi ise, Japonya ile işgal bölgeleri arasındaki deniz ulaşımı bağlantısının yetersizliği ve işgal birliklerinin askeri teçhizatının Japonya'dan sağlanmak zorunda olmasıydı(31). Diğer bir deyişle, Japonya böylesi uzun bir savaşa ne ekonomik, ne de politik öngörüye sahip olmadan girmişti(32).

2.1.2.3. Japon İşgalinin Sonuçları

Güneydoğu Asya'nın Japonlar tarafından işgalinin iki önemli sonucu vardır:

a. Güneydoğu Asya'daki ekonomik yapının Japonlarca tahribi ve halkın yaşam standardındaki düşüş.

b. İşgal ile, Güneydoğu uluslarının sömürgeci güçlere karşı bağımsızlıklarını elde etmelerine yol açacak bağımsızlık bilincinin Japonlar tarafından uyandırılmasıdır.

Birinci sonuca yönelik olguların en önemlileri, Japonların işgal edilen bölgelerdeki doğal kaynakları sömürmesi ve bazı öncü sektörleri (çimento, gemi yapıcılığı vb.) bu bölgeye getirmesine karşın, bu tesislerin Japon ordusuna çalışması nedeni ile bölge halkının yaşamına katkısının az olmasıdır. Ayrıca, Japonlar halkın yaşamını iyileştirecek altyapı tesisinde ve sanayiler kurmada pek az bir çaba göstermiştir. Aksine bölgenin ekonomik yapısı ve tarihi mirası acımasızca tahrib edilmişti. Tüm bu olgular, bölge halkının Japonlardan nefret etmesine yol açmış ve gelecekteki ilişkilerde de bu nefret duygusu etkili olmuştur(33).

İkinci sonuca yönelik olguların en önemlileri de, Japonların bölgedeki beyaz adamın prestijine son vermesi ve bölge halklarının sömürge yönetimleriyle karşı karşıya getirilmesidir. Japonların 1904-1905 Rus Savaşı'ndan sonra kazandığı zafer bir sarı ırk milliyetçiliğine yol açmış ve bölgedeki halkta Japonların başarıları hayranlık

(30) ARMAOĞLU, a.g.e., s.384.

(31) EBERHARD, a.g.e., s.236, KENNEDY, a.g.e., s.410-411.

(32) HALLIDAY, a.g.m., s.33.

(33) HIROKAZU, a.g.e., s.11.

uyandırmıştı(34). İşgal sırasında ise Japonlar işgal edilen yerlerde Batılı güçlere karşı yerel bağımsızlık hareketlerine destek veriyor ve işgali altındaki yerlerde uyguladığı idari ve eğitim politikaları yolu ile de batı kültürünün etkilerini silmeye çalışıyordu. Bu idari politikaların en önemlileri şunlardı:

a. Askeri hakimiyetlerini sürdürmede ve güçlendirmede Japon sempatzanı derneklerin sponsorluğunu yapmak.

b. Değişik dernekleri kullanmak.

c. Anti-Baticılık (Anti-Westernism) duygularını teşvik etmek.

d. Japon dili ve kültürünü kurumlaştırmak ("Japonca Konuşanlar Birliği" vb. kurumlar)

İşgal edilen yerlerdeki önemli bazı eğitim politikaları ise;

a. Tüm İngiliz ve Avrupalılara has özellikler niteliğindeki etkileri ve batı dillerini tahrib etmek.

b. Japonca'yı ortak dil haline getirmek.

c. Şinto'ya tapınmayı sağlama ve diğer dinleri asimile etmek.

d. Halkı disiplin altında tutmak ve onları eşya seviyesine indirmek(35).

Japonlar, Batılılara karşı herşeyden istifade ederek anti-baticılığı teşvik ediyordu. Hatta Endonezya'da İslam, anti-baticılık yönünde Endonezya Ulusal Bağımsızlık Hareketlerinin batı taraftarı liderlerine karşı kullanıldı(36).

Sonuç olarak, Japon işgalinin etkileri çok köklü ve kalıcı bir biçimde bölgeyi etkilemiştir ve bölge ile Japonya arasındaki ilişkilerde etkili faktörlerden birisi olmuştur. Denilebilir ki, "Japon işgalinin pozitif tek görünüşü Batılı güçler hakkındaki, Batıların görünmez ve baş edilmez bir güç olduğu şeklindeki 'mit'in yok edilmesidir"(37).

(34) ARMAOĞLU, a.g.e., s.93.

(35) DENKER, "Contuinity...", s.63.

(36) HALLIDAY, a.g.m., s.39.

(37) HIROKAZU, a.g.e., s.1.

2.1.3. 1868-1945 Arası Dönemde Japon Dış Politikasının Amaçları

1868 Meiji Restorasyonu ile Japonya'nın mağlup edildiği 1945 yılına kadar olan dönemde Japon Dış Politikasının amaçlarına yukarıda yer yer değinilmiş ve bu amaçların tesbitine yol açan gelişmelerden bahsedilmişti. Tüm bu anlatılanların ortaya koyduğu sonuç ise, Japonya'nın dış politika amaçlarına "ekonomi"nin etkisinin belirleyiciliğidir.

Japonya'nın jeo-stratejik açıdan konumu gayet elverişsizdir. Bu jeopolitik konum ise Japonya'yı, 1854'ten önce dışa kapalı bir "ada devleti" olmaya zorluyordu. 1854 tarihinden sonra Batı devletleri Japonlarla tek tek ticaret yapma imtiyazı elde ettiler ve Japonya dışa açık bir devlet haline geldi. Batılılarla artan münasebetler, ülkede bir takım yapısal dönüşüm isteklerine yol açacak ve ülkeyi Batı seviyesine ulaştırmak isteyenlerin bir takım arayışlar içinde olmasına yol açacaktır. Bu arayışların önündeki en büyük engel ise Japonya'nın jeo-stratejik konumuydu. Bu jeo-stratejik konum ise şöyledir:

Japonya'nın Jeo-Stratejik Konumu:

Japonya Pasifik Okyanusu'na dahil olan bir bölgede binlerce irili ufaklı adadan oluşan bir ülkedir. "Bu konumuyla ise, bir yandan Asya kıtasına yakın olmakla birlikte yeterince de uzak, öte yandan da okyanuslar yoluyla diğer bölgelerden gelecek etkilere açık, bir yerde bulunmaktadır. Ada ve deniz ülkesi olarak kıtaya yakın oluşu, Japonya'nın güvenliği bakımından önemli olduğu gibi, geniş okyanuslar da bir bakıma savunması açısından önem taşımaktadır"(38).

Görüldüğü gibi, Japonya jeo-stratejik konumu itibariyle ulusal güvenlik ve ekonomik pazar bakımından elverişsiz bir konumdadır. Yukarıda da değinildiği üzere bu elverişsiz konumudur ki, Meiji Restorasyonu'ndan sonra Japonya'yı bir "hayat sahası" elde etmeye itmiştir. Bu nedenle de, Japonya'da gemi yapıcılığının gelişmesi ve donanmaya verilen önemin artışı normal ve kaçınılmazdı.

Japonya'nın jeo-stratejik konumunun dış politikaya etkisinin bir de toplumsal açıdan doğurduğu olumsuz sonuç vardı. O da, kapalı ve ada toplumlarında görülen sorunlara "dar açıdan bakma" ve "uzun vadeli düşünememe" gibi özelliklerdir ve bu

---

(38) TUNÇOKU, a.g.e., s.15.

özellikler bugün bile Japon dış politikasına etkide bulunmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da Japonya, dış politikasında sık sık, uluslararası gelişmelerin gerçekleriyle pek bağdaşmayan tutum alışlara rastlanabilmekte ve bunlar Japonya için zaman zaman dış ilişkilerinde sorunlar yaratabilmektedir(39). Japonya'nın Güneydoğu Asya'yı işgali de ortaya koymuştur ki, Japonya böylesi geniş çaplı işgali sürdürecektir planlama ve düşünsel konsantrasyondan yoksun idi(40).

Japonya'nın jeo-stratejik konumuna değindikten sonra, Japonya'nın 1868-1945 arası dönemde hedeflediği dış politika amaçlarının ne olduğuna değinebiliriz. Bu amaçlar yukarıda da değinildiği gibi ekonomik niteliktedir.

a. Asyadaki Çıkarlarını Korumak

Doğal kaynaklar bakımından fakir, küçük ama çok kalabalık bir nüfusa sahip olan Japonya'nın varlığını sürdürebilmesi her zaman, büyük ölçüde uluslararası sistem içindeki gelişmelere bağlıdır. Bu koşullar altında Japon Dış Politikası ekonomik bakımdan güçlenmek amacını takip etmiştir. Bu amaca ulaşmada da, önündeki en büyük engel, hammadde ve doğal kaynaklar bakımından dışa bağımlılıktı. Bu bağımlılık gereği Japonya'nın Asya ve Güneydoğu Asya'da ekonomik çıkarları bulunmakta idi. Bu çıkarların korunması amacı ile Japonya uluslararası gelişmelere göre, yatırım ve ticaret yöntemini veya askeri yayılma yöntemini seçmek durumunda idi. Bilindiği gibi Japonya hızla gelişen ekonomik ve askeri mekanizması için gereken doğal kaynakların teminini güvenceye almak için Güneydoğu Asya'yı sömürgeleştirmeyi seçmiştir.

b. Uluslararası Sistem İçindeki Gelişmelerden Kendi Çıkarları Yönünden Yararlanmak

Bu amacın da, Japonya'nın jeo-stratejik konumu ile ilişkisi bulunmaktadır. Japon politikacıları, uluslararası sistem içindeki gelişmelerden faydalanmak için sürekli bir açmazla karşı karşıya kalmışlardır. II. Dünya Savaşı öncesi dönemde Japonya, "kıtı" ya da "deniz" devleti olmak gibi ikili bir durum içinde seçim yapmakla karşı karşıya idi. Birinci yol kendisine komşu olan Çin ve Sovyetler Birliği ve Kore ile barış içinde işbirliğine dayanan ilişkiler kurmayı gerektiriyordu. İkinci yol izlendiğinde ise, Amerika

---

(39) TUNÇOKU, a.g.e., s.16.

(40) TUNÇOKU, a.g.e., s.11, HIROKAZU, a.g.e., s.1.

Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi Okyanus ötesi Batılı devletlerle işbirliğine girmek gerekiyordu. Bu iki şık Japon politikacılar tarafından uzun süre tartışıldıktan sonra, iki yolu birlikte izlemenin en gerçekçi bir çözüm olacağına anlaşıldı. Ancak daha sonra bu uzlaşmada askerler ve sivil kesim ayrılığa düşmüşlerdir. Askerler, Japonya'nın Asyadaki çıkarlarının sadece askeri üstünlük ve güç kullanmakla korunabileceğini söylüyorlardı. Dış işleri Bakanlığı başta olmak üzere yönetimin sivil kesimi ise, söz konusu çıkarların geliştirilecek uluslararası politik ilişkiler ve çeşitli işbirliği yolları ile korunabileceğini savunuyorlardı. Sonuçta 1937'de ve sonra askerler egemenliği ele aldılar(41).

I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasındaki uluslararası sistemde etkin olan aktörlerden olan Batılı devletlerin Avrupa ile ilgilenmeleri ve ABD'nde de Monroe Doktrini izlenmesi yüzünden, Japonlar uluslararası sistemdeki bu uygun gelişmeden emperyalist yönde yararlandılar. Birleşmiş Milletler Cemiyeti Washington Deniz Antlaşmaları gibi, uluslararası işbirliğine yönelik yapılanmalardan çekilmeleri, Japonların uluslararası sistemle sürtüşme biçimindeki dış politika pratik uygulamalarına örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu uygulamaların da uluslararası sistem içindeki gelişmelere bağlı olarak ortaya konulduğuna dikkat çekmemiz gerekmektedir.

Sonuç olarak, Japonya'nın 1868-1945 arası dönemdeki dış politika amaçlarına ilişkin olarak söylenebilecek şey; II. Dünya Savaşı öncesi dönemde Japon dış politikası, Asya kıtasına yönelik yayılma ve ulusal çıkarların o yönde genişletilmesi amacına dayanmakta idi. 1920'li yıllarda giderek belirgin biçimde "yayılmacı" ve "sömürgeci" nitelik kazanan Japon dış politikasının temel amacı askerlerin güç kazanmasından önce Asya kıtasındaki çıkarların çok yönlü uluslararası işbirliği yoluyla korunması olmuştur. Bu amaçla Japon yöneticileri, ABD, Büyük Britanya, Sovyetler Birliği, Almanya ve İtalya ile bazen işbirliği ve uyum, bazen de sürtüşme şeklini alan ilişkiler içinde olmuşlardır(42).

---

(41) TUNÇOKU, a.g.e., s.16-17.

(42) TUNÇOKU, a.g.e., s.12.

2.2. 1945 Sonrasında Japonya-ABD İlişkileri ve ABD'nin Güneydoğu Asya'ya Yaklaşımı

1945'den önce "yayılmacı" bir dış politika izleyen Japonya, 2. Dünya Savaşını kaybederek, 10 Ağustos 1945'den sonra teslim oldu. General Mc. Arthur başkanlığındaki Amerikan işgal idaresi, Japonya'yı askersizleştirdi, Zaibatsuları(*) ortadan kaldırdı ve Japonya'yı ABD'ne bağımlı bir ülke haline getirci düzenlemeler yaptı. Kuşkusuz ABD, Japonya'yı, kendine bağımlı bir ülke haline getirmenin yanında, Sovyetler Birliğine karşı uyguladığı "çevreleme" politikasının önemli bir unsuru olarak da görmek istiyordu.

ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Japonya üzerinde çok önemli etkileri vardır. Bu yüzden, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Japonya-ABD ilişkileri ile ABD'nin Güneydoğu Asya'ya yaklaşımına değinmemiz gerekmektedir.

2.2.1. Japonya-ABD İlişkileri

Japonya, II. Dünya Savaşı'nı kaybettikten sonra, bağımsızlığını kazandığı 1952 yılına kadar, General Mc. Arthur kumandasındaki "Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanlığı" (Supreme Commander For Allied Powers) tarafından yönetildi. Bu komutanlık, başında Amerikalı bir general bulunmasından ve esas olarak Japon idaresinde Amerika etkili olduğu için "Amerikan İşgal İdaresi" olarak da nitelendirilmektedir. Bende bundan sonra "Müttefik kuvvetler Yüksek Komutanlığı" yerine "Amerikan İşgal İdaresi" terimini kullanacağım. Amerikan İşgal İdaresi, Japonya'nın ekonomik ve siyasal yapısında önemli değişiklikler yaptı. Bu değişikliklerin en önemlileri Japon ordusunun tasfiyesi ve imparatorun sembolik bir statüye indirgenmesidir(44).

ABD, sembolik ölçekteki "Kendi Kendini Savunma Gücü" veya "Japon Öz Savunma Gücü"(45) hariç, Japon ordusunu tasfiye ederek, II. Dünya Savaşının muazzam savaş makinesi susturuldu. Bundan sonra Japonların savunma güvenliği ABD'nin kanatları altında sağlanacaktı. Bunu belgeleyen "Birleşik Devletler-Japonya Karşılıklı Güvenlik Antlaşması", 8 Nisan 1951'de imzalandı ve 28 Nisan 1952'de yürürlüğe girdi. Bu antlaşmaya göre, Japonya silahdan arındırıldığı için, Japonya'ya

(*) Zaibatsu: Mali-endüstriyel birleşmeler.

(44) TUNÇOKU, a.g.e., s.28, LAVELLE, a.g.e., s.84-85.

(45) JSDF (Japan Self Defense Forces)

yönelik dışsal tehlikeler ve dış kaynaklı büyük iç kargaşa ve karışıklıklar, Amerika tarafından önlenecekti(46).

Bundan başka 3 Kasım 1946 tarihli yeni Japon Anayasası'nın 9. maddesi Japonya'nın savaşma hakkı olmadığını teminat altına almaktadır. Bu maddeye göre, "... Japon halkı, ulusun egemen hakkı olarak, savaştan sonsuza dek vazgeçmiştir... Japon halkı hiçbir zaman, kara, deniz ve hava kuvvetine ya da başka herhangi bir savaş potansiyeline sahip olamayacaktır. Savaşma hakkı kabul edilmeyecektir"(47). II. Dünya Savaşı'nın emperyalist gücü Japonya böylece dizginleşmiş oluyordu. Ancak, Anayasanın 9. maddesi, Japonlar tarafından, B.M. Antlaşmasının 51. maddesinde yer alan egemen ulusların kendini savunma hakkını (meşru müdafaa hakkı) ortadan kaldırmadığı şeklinde yorumlanmakta ve II. Dünya Savaşından sonraki Soğuk Savaş Konjonktürü nedeniyle ABD tarafından da el altından desteklenmektedir(48). 1980'lerden sonra ise, Japonya'nın stratejik açıdan önemli gördüğü çıkarlarının korunmasında etkin bir savunma gücünün tesisi gerektiği şeklinde yorumlar yapılmaktadır. ABD'nin Asya Güvenliği açısından Japonya'dan daha fazla sorumluluk yüklenmesi beklentisi, 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı İşgali ve Vietnam Savaşı sonrası doğan askeri boşluk nedeniyle bölgede artan Sovyet etkinliği gibi faktörler dolayısıyla, 1980'lerden sonra Japonya silahlanmaya daha bir hız vermiştir(49). Tüm bunlarda göstermektedir ki, Japonlar etkin bir savunma gücünden "meşru müdafaa hakkı"nın kapsadığından daha geniş bir anlam çıkarmaktadır.

Silahlanma hakkındaki Resmi Japon görüşü ise şöyledir: Japon Dış İşleri Bakanlığı'nın yayınladığı "Diplomatic Blue Book"a göre, ABD ile ilişkiler ve Japonya'nın güvenliğini sağlamada vazgeçilmez nitelikteki ABD caydırıcı gücü ve ABD ile arasındaki güvenlik düzenlemeleri, Japon dış politikasının ve ulusal güvenliğinin köşe taşlarıdır(50). Bu ifadeler Japonya'nın ABD ile ilişkilerine verdiği önemin yanında,

(46) Antlaşmanın orijinal metni için bkz, TUNÇOKU, a.g.e., son kısım, EK IV/8.

(47) LAVELLE, a.g.e., s.85-86. Maddenin tam metni için bkz. TUNÇOKU, a.g.e., Son kısım EK III/7.

(48) C. Tayyar SADIKLAR, Zirvedeki Japonya, 3. Baskı, Meteksan Anonim Şirketi-ANKARA, (Yayın Tarihi Belli Değil), s.196.

(49) Muthiah ALAGAPPA, Japan's Political and Security Role in the Asia-Pacific, Institute of Strategie and International Studies (ISIS), Malaysia: 1988, s.10-11-12, TUNÇOKU, a.g.e., s.25.

(50) Diplomatic Blue Book 1988, Japan Diplomacy Activities, Ministry of Foreign Affairs Japan, Japan: 1988, s.3-6.

ABD'nin Japonya üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Ancak Diplomatic Blue Book'a göre Japonya ABD'nin güvenliğini sağlamadaki katkılarına rağmen, askeri bir güç haline gelecek şekilde olmamak kaydıyla, kendi iç savunma kapasitesini geliştirmek istemektedir. Bunda bir diğer amacın da, Asya'nın güvenliğini korumaya katkı olduğu da belirtilmektedir(51). Japonya bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, kendi ulusal güvenlik sınırlarını Japonya ile sınırlı tutmamakta tüm Asya güvenliğinin de çıkarları arasında bulunduğunu belirtmektedir. ABD'de buna yönelik olarak, Japonya'nın 1976 tarihli "Ulusal Savunma Programı Taslağı"nda yer alan, Japonya'nın 1000 deniz mili genişlikteki bir alanda savunma kapasitesini geliştirmesi gerekliliğinin mevcut uluslararası şartlarda kaçınılmaz olduğu görüşünü desteklemiştir. Yine 1987'de Amerika ve Japonya, ABD'nin bölgedeki güvenlik yükünü azaltmak için, Japonya'nın bütçeden savunmaya ayırdığı %1'lik oranın %3'e çıkarılması hususunda anlaşılır(52).

Japon Anayasası'nın 9. maddesinin II. Dünya Savaşı'ndan 1970'li yıllara kadar fazlaca tartışılmadığını, ancak ekonomik bir güç haline geldikten sonra ve uluslararası sistemdeki gelişmeler dolayısı ile tartışılmaya başlandığını belirtmemiz gerekmektedir. Acaba ABD-Japonya arasındaki güvenlik ile ilgili anlaşmaların etkisi ne boyutlardadır?

Bu sorunun Japonya açısından tek cevabı, antlaşmanın Japonya'nın çıkarına olduğudur. Ulusal savunma yükümlülüğünü ABD'ne havale eden Japonya, kendi içsel ekonomik kalkınmasına daha fazla kaynak ayırma imkanı bulacak, buna karşılık soğuk savaş boyunca Sovyet tehlikesine karşı, Amerikan Nükleer ve Konvansiyonel Güçleri tarafından korunacaktır(53). Yine Japonya, "Güneydoğu Asya'da Japonya'ya pazarlar sağlayarak komünistlerin ticari erişimlerini engellemek ve Japonya ile Güneydoğu Asya ülkeleri arasındaki ticareti geliştirmek" amacına bağlı olarak ABD'nin Japon ihracat mallarını satın almaları karşılığında, Güneydoğu Asya ülkelerine Amerikan pazarlarında bir takım ayrıcalıklar tanıma stratejisinden yararlandı. Ayrıca ABD Dünya Bankası'nın Japonya'ya kredi kolaylıkları göstermesini de sağladı(54).

(51) Diplomatic Blue Book, s.6.

(52) ALAGAPPA, a.g.e., s.9-10.

(53) Michael NACHT, "The U.S. and Japan: Building a New Relationship", Current History, April 1991, s.149.

(54) Jon HALLIDAY-Gavan McGORMACK, Günümüzde Japon Emperyalizmi, Aşama Yayınları, Birinci Basım, ANKARA, Ocak 1975, s.30.

Bunlardan başka Japonya Kore ve Vietnam Savaşlarının Konjonktründe, ABD'den aldığı yardımlar ve ABD birliklerinin Japonya'daki harcamaları ile gelen dövizler dolayısıyla çok tatlı kârlar elde edecekti(55).

ABD'nin Japonya'ya bu denli yardım etmesinin altında yatan en büyük neden, Soğuk Savaş şartlarıdır.

Soğuk Savaş yıllarında Japonya ABD'nin en önemli müttefiği konumuna gelmiştir. Çünkü, Sovyetler Birliğinin komunizm tehdidinin yanısıra, 1949'ta Çin'de komünistler iktidarı ele geçince, Uzakdoğu Asya'nın güvenliğine yönelik Amerikan çıkarlarının korunmasında bir alternatif konumundaki Çin devre dışı kaldığından dolayı, Tokyo büyük önem kazanıyordu.

Asya Pasifik'in ABD açısından taşıdığı önem, bu ülkenin 11.059 millik Pasifik'e sahili olmasından ve ekonomik gerekçelerden kaynaklanmaktadır(56).

Soğuk Savaş boyunca Çin ve Sovyet komunizmine karşı, "Asyalı Demokratik" bir modele ihtiyaç duyan ABD, ekonomik açıdan kalkınmış bir Japon demokrasisi ile bunun sağlanabileceğini düşünmekteydi. Bu politika gereğince ABD, Japonya'ya büyük iç pazarını sundu, görece ucuz teknoloji transfer etti ve neo-merkantilist, korsanlık veya düşmanlık olarak tanımladığı Japon ticaret tarzını görmezlikten geldi. ABD'nin Japonya'ya yönelik bu politikasını, global anlamda Sovyetler Birliğinin "çevrelenmesi" şeklindeki temel amaca yönelik stratejinin bir parçası olarak değerlendirmek gerekir(57).

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ABD'nin, "çevreleme" politikası uyarınca karşılıklı siyasal ve güvenlik ilişkileri kurduğu Japonya ile ilişkilerinin diğer bir boyutu da ekonomiktir. II. Dünya Savaşından sonra, ABD ve Japonya arasındaki ekonomik ilişkiler büyük mesafe katetti. Ekonomik ilişkiler ticaret ve yatırım şeklinde yoğunlaştı ve ekonomik ilişkilerin seyrinde önemli değişiklikler oldu. Örneğin, ABD işgali süresince ABD Japonya ithalatının 2/3'ünü karşıladığı halde, Japon ihraç

(55) SADIKLAR, a.g.e., s.196, HALLIDAY-McGORMACK, a.g.e., s.67, TUNÇOKU, a.g.e., s.24, Ayrıca bkz. ABD'nin Vietnam Savaşında Japonya'daki harcamaları için, DENKER, "Contuinitiy and Change...", s.86.

(56) Emanuel V. SORIANO, The Big Powers in South-East Asia in the 1990s: Their Interest and Roles, Institute of Strategic and International Studies (ISIS), Malaysia: 1989, s.14.

(57) Lee Poh PING, "U.S.-Japan Relations and Their Impact on the Asia-Pacific Region" Japan Review of International Affairs, Vol 6, 1992 June, s.6.

maddelerinin 1/4'ünden daha azını aldı(58). Daha sonra ABD ağırlıklı bu ticari yapı, Japonya lehine değişmeye başladı. Örneğin, 1986 yılında Japonya'nın ABD'e ihracatı 80.4 milyar dolarken ABD'den ithalatı 29.1 milyar dolarda kalmıştır(59). Bunun anlamı, ABD'nin Japonya ile ticaretinde açık verdiği'dir. Bu ise iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirmekte, uluslararası ticaret serbestisini olumsuz biçimde etkilemektedir. ABD, Japonların daha fazla ithalat yapması için, ithalatını liberalize etmesi ve yabancı şirketlerin Japon piyasasına girişine daha fazla izin verilmesi gibi isteklerde bulunmaktadır. İki ülkenin bu anlaşmazlıkta takınacakları tavır, bu iki ülkenin bileşik toplam ulusal hasılasının toplam dünya hasılasının üçte birinden fazlasını oluşturması nedeniyle, dünya ticaretini etkileyecektir. Bu anlamda, dünya ticaretini serbestleştirmek için çalışan GATT gibi evrensel kuruluşların çabaları da bu iki ülkenin tutumuna bağlıdır.

Yatırımlar açısından ise, ABD'nin Japonya'ya yatırımlarının görüldüğü ilk devreden sonra, özellikle 1970'li yıllardan sonra Japonya, ABD'ne yatırımlarını artırdı. Japonların dış ticaret fazlası vermeye başladığı 1970 sonlarından itibaren, yenin değerinde görülen artışlar Japon ihracat kabiliyetini sınırlayınca, Japonlar için tek yol pazar potansiyel yüksek yerlere yatırım yapmaktı. Bugün gelinen nokta ise, iki ülke arasındaki büyük dış ticaret açığı ve ABD'e artan Japon yatırımları yüzünden, II. Dünya Savaşından 1980'li yıllara kadar uyumlu geçen birlikteliğin gergin bir hale dönüşmesi olmuştur. ABD'li üretici güçler Japonların kendileri için bir tehdit oluşturduğunu daha fazla düşünmektedirler. ABD Japonya'yı artık kurallara uyan adil bir yarışmacı gibi görmüyor ve Japon mallarına karşı engelleyici tedbirlere başvurma da dahil her türlü tedbiri alma ihtiyacını duyuyor. 1945'ten bu yana meydana gelen değişimin çarpıcılığını gösteren bir delil, ABD Dış İşleri Bakanı John Foster Dulles'in, Eisenhower yönetimi sırasında verdiği, Japonya'nın ABD'ne satacak çok az şeyi olduğuna dair rapora karşılık bugün gelinen noktadır. Samuel Huntington'un (Harvard Ün. Siyaset Bilimci) "ABD eğer global yüksek bir güç olarak kalmak istiyorsa Japonya'nın ekonomik meydan okuyuşuna karşılık verebilmesi gerekir" şeklindeki görüşü, ABD'de gittikçe ağırlık kazanıyor(60).

---

(58) HALLIDAY, McGORMACK, a.g.e., s.15.

(59) ALAGAPPA, a.g.e., s.4.

(60) PING, "U.S.-Japan Relations...", s.6-7.

ABD'nin Dış Ticaret Dengesin'deki açık, 1987 yılında 160 milyar dolara kadar çıkmıştır. Halbuki aynı yıl Japonya'nın dış ticaret fazlası 96 milyar dolardır. Bu durum, ABD'nin ticaret açığının dev boyutlara ulaşmasına rağmen Japonya'nın ekonomik gücünün artışı nedeniyle, ABD'nin Japonya'nın ve bölgenin savunmasına para harcamasını güçleştirmektedir(61). Nitekim, ABD'nin Japonya ve Güneydoğu Asya'ya yönelik, güvenlik şemsiyesine benzeyen güvenlik taahhüdlerinin bir kısmından vazgeçmek istemesi ile Japonya'dan daha fazla güvenlik konularında katkıda bulunması doğrultusundaki isteği çakişmaktadır. Örneğin ABD, Filipinlerle arasındaki karşılıklı savunma antlaşmasının, Filipinlere bir saldırı yapıldığında, otomatik olarak Birleşik Devletlerin bu saldırıya karşılık vereceğini öngören 3. ila 5. maddelerini, böyle bir yükümlülüğünün bulunmadığı biçiminde yorumlamaktadır(62).

ABD'nin bölgedeki askeri varlığını azaltmada etkili olan diğer faktörlerin çoğu Soğuk Savaşın sona ermesinin sonucudur(63). Sovyetler Birliği'nin bir "Şeytan İmparatorluğu"ndan kapı yan komşusuna dönüşmesi, Almanların yeniden birleşmesi, komünist rejimlerin popüler hükümetlere dönüşmesi ve Sovyet askeri birliklerinin Doğu Avrupa'dan çekilmesi gibi tarihi olaylar, Amerikalı savunma uzmanlarını ve politika yapıcılarını savunma harcamalarında önemli kesinti yapılması çağrılarında bulunmaya yöneltti(64).

Soğuk Savaş sonrasında, ABD ve Japonya, ABD-Japonya Karşılıklı Güvenlik Antlaşması'nın geçerliliğini tartışmaya başlamıştır. ABD'nin antlaşmayı, Japonya'nın dış ticaretinin kendi istediği ölçülerde ve şartlarda olması şartına bağlamasının arzulan sonucunu vermeyebileceği düşünülmektedir. Bu tip bir antlaşmanın başka bir tehlikesi de, bu durumda Japonların ülkelerindeki ABD askerlerini koruyucu olarak değil de işgalciler olarak görmeye başlamasıdır. Zaten böyle bir tutumun da giderek yaygınlaştığı görülmektedir(65). ABD'nin, Japonya'dan bölgede güvenlik ve ekonomik açılardan daha fazla sorumluluk almasını istemesi şeklindeki Amerikan tutumu, daha

(61) Michael W. CHINWORTH and Dean CHENG, "The United States and Asia in The Post-Cold War World", SAIS Review, Winter-Spring 1991, s.81.

(62) SORIANO, a.g.e., s.15.

(63) 7 Kasım 1990'da Filipinler-ABD arasındaki üslerin geleceği konusundaki görüşmede ABD, "1991 yılı içinde bütün Amerikan Hava Kuvvetleri araçlarını ve 16 bin askerden 1800'ünü çekmeye karar verdi". Yaşadığımız Dünya 1992 yıllık,, Metis, Yay. s.323.

(64) CHINWORTH-CHENG, a.g.m., s.73.

(65) PING, "U.S.-Japan Relations...", s.5-6.

yaşlı bir ağabeyin daha genç küçük kardeşini daha fazla sorumluluk almaya yüreklen-dirmesi olarak tanımlanabilir(66).

2.2.2. ABD'nin Güneydoğu Asya'ya Yaklaşımı

Güneydoğu Asya, petrol bölgesi Arap Körfezi gibi ABD'nin Kuzeydoğu Asyalı müttefikleri Japonya ve G.Kore için hayati öneme sahip bir mevki olarak, ABD'nin Asya-Pasifikteki sağlamaya çalıştığı uluslararası ticarete açık deniz yollarının güvenliğinin sürdürülmesi amacı dolayısıyla ABD için stratejik bir önemdedir. Son Körfez Savaşı'nda ABD Filipinlerdeki üslerinden S. Arabistan'daki birliklerine, Filipinler Hükümetinin üslerin körfezde saldırı amacına yönelik kullanılmaması isteğine rağmen, teçhizat transfer etmiştir(67).

ABD'nin Güneydoğu Asya ile ticaret ve yatırım ilişkileri de önemli boyutlardadır. Örneğin, Tablo 1.2.'deki verilere göre, Singapur ithalatının %16'sını ABD'den karşılamakta, ihracatının %22 ile birinci sıradaki alıcısı ABD olmaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Sovyetler Birliği ve Çin'de komunizm hakim olunca ABD'nin temel politikası bu komunizm tehlikesini "çevrelemek" olmuştur. Asyanın ve Güneydoğu Asya'nın güvenliğini sağlama problemi de esasen bölgede Anti-Komunist ülkelerin ekonomik ve askeri yönden desteklenmesini gerektirmekteydi. Bölge güvenliğini sağlamak için ABD önderliğindeki Batı dünyası tarafından Hindičini ve Kore savaşları sonrasında Güneydoğu Asya'nın güvenliğini korumaya yönelik kolektif bir savunma sistemi olarak 8 Eylül 1954 tarihinde SEATO (Güneydoğu Asya Savunma Teşkilatı) kuruldu. Teşkilat tehlike algılamasında imzacı ülkelerin ters düşmeleri nedeniyle 1977 yılında dağıldı(68). Bu kolektif savunma deneyimi yanında, ABD güvenlikle ilgili hedeflerine bölge ülkeleri ile ikili anlaşmalar, ortak tatbikatlar ve askeri işbirliği şeklinde varmak istedi.

ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaş boyunca, ABD bölgenin güvenliğine verdiği önemi, Vietnam Savaşı ile gösterdi. 1970 yılında, Kissinger-Nixon

(66) Lee Poh-PING, "Japan and The Asia-Pacific Region", Paper to be presented to conference on" Japan and the World" organized by Woodrow Wilson Center, Washington D.C., January 27-28, 1992, s.2.

(67) Sheldon W. SIMON "U.S. Interests in Southeast Asia" The Future Military Future Military Presence, Asian Survey, July 1991, s.662.

(68) CHINWORTH-CHENG, a.g.m., s.78; ARMAOĞLU, a.g.e., s.460-682.

Politikası ile başlatılan ABD-Çin Halk Cumhuriyeti yakınlaşması, bir yandan bu iki ülke arasındaki ilişkilerin, kısa bir süre içinde normale dönmesi sonucunu verirken, öbür taraftan 12 Ağustos 1972 tarihli Japon-Çin Barış ve Dostluk Antlaşmasının imzalanması ile sonuçlandı. Bundan amaç, Sovyetlerin karşısında yer alan bir cazibe merkezi oluşturmaktı(69).

ABD-Sovyetler Birliği rekabeti 1989 Kasımında Sovyetlerin çöküşünü başlatan olaylar zincirine dek şiddetli bir biçimde sürdü. Soğuk savaş sonrasında ise ABD-Japonya ilişkilerinde de değinildiği gibi, ABD'nin bölgede askeri varlığını azaltma ve Japonya'dan güvenlik yükünü paylaşmasını istemesi, Japonya gibi savunmasını büyük ölçüde ABD güvenlik şemsiyesi ile sağlayarak ekonomik kalkınmaya ağırlık veren bölge ülkelerini endişeye düşürmüştür.

Soğuk Savaş sonrası belirsizliğinde Güneydoğu Asya ülkeleri, bağımsız bir güvenlik rolü oynamaya aday, "yeniden silahlanmış" bir Japon devine karşı, mevcut ABD'nin stratejik varlığını daha tercih edilebilir bulmaktadırlar. (Bunun nedeni tabii ki Japon işgalini yaşamış bölgedeki savaş hatıralarıdır). Buna, Güney Kore'nin, ABD ile arasındaki karşılıklı güvenlik antlaşmasına olan desteği ve Filipinlerdeki ABD askeri varlığının azaltılmasından hoşlanmayan bazı Güneydoğu Asya ülkelerinin, Birleşik Devletlere askeri kolaylıklar önermeleri örnek gösterilebilir. Bir örnek, Kasım 1990'da Singapur Başbakanı Lee Kuan Yew ile ABD Başkan Yardımcı Dan Quayle'in imzaladığı, Singapur'da ABD'ne sağlanan askeri kolaylıkların artırılmasına izin veren antlaşmadır. Malezya ise, kendi limanlarının kullanımında ABD'ne bazı kolaylıklar sağlamada gönüllü bir tutum sergilemiştir(70).

Soğuk Savaş bitmesine rağmen, ABD'nin askeri garantisi, bölgede ortaya çıkan sorunların barışçı çözümü için zaruri gibi görünmektedir. Ayrıca, ABD'nin askeri garantisi ABD'nin bölgedeki çıkarlarının takibini kolaylaştırdığı gibi APEC gibi inisiyatifleri kullanabilmesini de sağlamaktadır. Ancak ABD askeri birliklerinin azalması, ABD'nin artan ekonomik maliyetler dolayısı ile bölgedeki askeri varlığını eski düzeyde sürdürmesini güçleştirmektedir(71). Bu durumda ABD, 2 Ağustos 1990'da ABD Dış İşleri Bakanı James Baker ile Sovyetler Birliği Dış İşleri Bakanı Eduard

(69) TUNÇOKU, a.g.e., s.106-107.

(70) PING, "U.S.-Japan Relations...", s.4.

(71) CHINWORTH-CHENG, a.g.m., s.75-76, s.80.

Shevardnadze'nin, Avrupa'da sağlandığı gibi Asya'da da kutuplaşmanın bitmesi ve barış için işbirliği yapılması noktasında anlaşmaları ile sağlanan güvenceleri geliştirmeye çalışabilirdi(72). Ancak dağılan eski Sovyetler Birliği'nden sonra ortaya çıkan Bağımsız Devletler Birliğinin en güçlü üyesi Rusya Cumhuriyeti'nin, Avrupa ve Asya'da yaptığı birtakım girişimler durumun belirsizliğini artırmaktadır.

Sonuç olarak, ABD'nin Japonya ve Güneydoğu Asya'ya yönelik yaklaşımının altında yatan temel faktörler, Soğuk Savaş süresince "komunizmi çevreleme" ve ekonomik güvenliğin sağlanmasıdır. Ekonomik güvenliğin sağlanması ise, Japonya ve Güneydoğu Asya'nın, komunizme karşı tutumlarını ve mevcut ittifakları sürdürebilmek için gereken kalkınma çabalarına ABD'nin yaptığı yardım ve yatırımların devamı ve bölgenin ABD için önemi büyük pazar potansiyelidir. Soğuk Savaş sonrasında ise, ağırlık ekonomiye kaymıştır; güvenlik konusundaki belirsizlik sürmektedir yani eski güvenlik yapısındaki değişmelere rağmen eski yapı sürmektedir denilebilir.

2.2.3. 1945 Sonrası Dönemde Japonya'nın Dış politika Amaçları

1945'den önce Japon Dış Politikası, Asya ve özellikle Güneydoğu Asya'ya yönelik emperyalist bir nitelik taşımaktaydı. 1945 sonrasında ise Japon Dış Politikası büyük bir nitelik değişimine uğramış ve demokratik batı dünyası çizgisinde ve bölgesel ve uluslararası barışın sağlanması yönüne kaymıştır. Bu değişimde, şüphesiz ABD'nin Japonya'yı kendine bağımlı bir ülke haline getirmeye yönelik savaş sonrası düzenlemeleri ve Japonya'nın yaşadığı nükleer felaketlerden aldığı dersin büyük etkisi vardır.

1945 sonrası Japon Dış Politikası'nı belirleyen faktörler sosyal, siyasal, ekonomik ve jeopolitik faktörlerdir. Sosyal faktörler; Japon toplumunun ve toplumsal yapının sahip olduğu kültürel değerlerin dış politikaya olan etkisi anlamında, siyasal faktörler; dış politikaya ilişkin kararların alınışında yer alan aktörlerin (liderler ve siyasal partiler) ve genel siyasal karar mekanizmalarının dış politikaya etkisi anlamında, ekonomik faktörler ise, ekonomik gelişmenin sürdürülebilmesi için gerekli olan dış ticaret ve hammadde kaynaklarında dışa bağımlılık temelindeki ekonomik yapının dış politikaya etkisi anlamında etkili olmaktadır(73). Jeopolitik faktörlere ise, II. Dünya Savaşı Öncesi Japon Dış politika amaçlarına etki eden en önemli faktör olarak daha

(72) SIMON, a.g.m., s.663.

(73) Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNÇOKU, a.g.e., s.13-28.

önce değinilmişti. Kısaca söylemek gerekirse, "Japonya Asya kıtasına yakın olmakla birlikte yeterince de uzak, öte yandan okyanuslar yoluyla diğer bölgelerden gelecek etkilere açık bir yerde bulunmaktadır. Ada ve deniz ülkesi olarak kıtaya yakın oluşu, Japonya'nın güvenliği bakımından önemli olduğu gibi, geniş okyanuslar da bir bakıma savunması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca kapalı ada devletlerinde görülen sorunlara 'dar açıdan bakma' ve 'uzun vadeli düşünememe' özelliği jeopolitik konumun yol açtığı bir özelliktir"(74).

"Jeopolitik kaynaklı faktörlerin, Japonya'ya özgü koşulları sadece İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde değil, sonraki dönemde ve bugün de ülkenin dış ilişkilerinde önemli bir rol oynamaya devam edegelmiştir. Gerçek şu ki, Japonya bir ada deniz devleti olarak kaldığı sürece, ulusal hedeflerin ve dış politika amaçlarının saptanmasında jeopolitik unsurların her zaman önemle dikkate alınması gerekecektir, alınmaktadır da. Savaş sonunda Başbakan Yoshida Shigeru'nun "Ekonomik Diplomasisi ile son yıllarda Japonya'nın uygulamaya çalıştığı "çok yönlü" veya "Barış Diplomasisi"leri temelinde, jeopolitik faktörlerin etkileriyle geliştirilmiş dış politika uygulamalarıdır"(75).

Japon Dış Politikası'nın iki temel pozisyonu vardır. Japonya Dış İşleri Bakanlığı'nın yayınladığı Diplomatic Blue Book (1988)a göre, bunlar;

1. Serbest ve demokratik dünyanın bir üyesi olarak diplomasi.
2. Bir Asya-Pasifik ülkesi olarak diplomasidir.

Birinci pozisyona ilişkin olarak, Japonya'nın barış ve güvenliğinin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına bağlı olduğu ve bu amaçla Japonya'nın başta, dış politikasının köşe taşı saydığı ABD ve Batı Avrupa ile mevcut işbirliğini geliştirmesi gerektiği vurgulamaktadır.

İkinci pozisyon için ise, ekonomik kalkınma ve demokratikleşme sürecindeki Asya Pasifik'in Japonya için sadece ekonomik açıdan değil, tarihsel, kültürel ve coğrafi yakınlık açılarından da önemli olduğu belirtiliyor. Asya-Pasifik ekonomilerinin son yıllardaki ekonomik performansları ve bilhassa Güneydoğu Asya'daki Japon deniz aşırı yatırımları dolayısıyla bu bölgedeki barış ve istikrarının korunmasında, büyük

---

(74) TUNÇOKU, a.g.e., s.15-16.

(75) TUNÇOKU, a.g.e., s.17.

ekonomik gücü nedeniyle Japonya ile işbirliği çabalarının gerekliliği ve güçlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir(76).

Görüldüğü gibi Japonya doğal kaynaklar bakımından fakir ancak kalabalık bir nüfusa sahip olduğundan, uluslararası sistemdeki değişimlerden kolayca etkilenebilmektedir. Bu yüzden, Japon dış politikası daima uluslararası alanda, şu veya bu biçimde işbirliğini sağlama amacına yöneliktir. Devamlı değişen bir uluslararası ortamda Japonya, her dönemde ekonomik olarak güçlenmeye, ulusal sermayesini artırarak uluslararası gelişmelerden kendi çıkarları yönünde yararlanmaya çalışmıştır ve Japon dış politikasının amaçları da bu temel yöne paraleldir. Tunçoku'na göre, bu amaçlar şu ana noktalar halinde toparlanabilirler:

Japonya'nın Dış Politika Amaçları

1. Bir yandan, uluslararası ilişkilerdeki büyük çalkantıların dışında kalmak, öbür yandan da olumlu ve gerçekçi bir diplomasi izlemek (Örneğin bir yandan savunma harcamalarını yükseltmeyip askeri bakımdan güvencesini ABD'ne bırakırken, öbür yandan bu ülke ile çok sıkı ekonomik ve ticari ilişkiler içine girmesi, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası dış politikasının belirgin uygulamalarından birisi olmuştur)

2. Dünya ekonomisinde dengeli bir durum yaratılabilmesi için yürütülen işbirliği ve örgütlenme çabalarına katılmak ve bu yolla, sahip olduğu büyük ekonomik güce, uluslararası ilişkilerde ekonomik alanda etkinlik kazandırmaya çalışmak.

3. Giderek artan enerji ihtiyacını karşılayabilmek ve soruna çözüm bulmak için, diğer ülkelerle birlikte ortak çaba harcamak.

4. Uluslararası ilişkilerdeki güncel ve önemli sorunlardan olan, gelişmiş-az gelişmiş ülkeler arasındaki sorunların çözümünde diplomatik alanda daha faal rol oynamak, ekonomik katkılarda bulunarak ilgili devletlerin kalkınmalarına yardımcı olmak(77).

Bu amaçlara dikkatlice bakıldığında ortaya çıkan şey, amaçların hepsini ekonomik bir boyut içermesidir. O yüzden, Japon dış politika uygulamaları "ekonomik diplomasi" olarak nitelenmektedir. Bunun nedeni, Japon dış politikasının genelde, iş

(76) Diplomatic Blue Book 1988, Japan, s.3-4-5.

(77) TUNÇOKU, a.g.e., s.12-13.

çevreleri ve siyasal çevreler arasında yakın ilişkilerin bulunduğu bir sistemde yürütülmesidir. Örneğin, Keidanren-Ekonomik Örgütler Federasyonu (Japonya'nın büyük işveren gruplarından birisi) 1950'li yıllarda, Güneydoğu Asya'ya yönelik dış yardımların ve tazminat ödemelerinin görüşmelerinde aktif bir biçimde yer alan Japon ekonomik diplomasisinin büyük bir sözcüsü konumundaydı(78). Hatta Filipinlere yapılacak tazminat ödemelerinin miktarına bile, iş adamları Maliye Bakanları Ichimada'ya haber vermeksizin karar vermişlerdi(79).

Japonya'nın 1945 sonrası dönemdeki dış politika amaçlarını belirttikten sonra, Japonya'nın II. Dünya Savaşı sonrasında, Güneydoğu Asya ve 1967'den sonra ASEAN ile ilişkilerini incelemeye başlayabiliriz.

2.3. Japonya'nın 1945'ten Sonra Güneydoğu Asya ve ASEAN İle İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonlar, Japonya'nın müttefikler tarafından işgalinden, Eylül 1951'de imzalanan San Francisco Barış Antlaşmasına kadar, neredeyse altı yıl Asya'dan dışlandı. Bu antlaşma, II. Dünya Savaşında ve öncesinde Güneydoğu Asya'ya yönelik emperyal politikanın yürütüldüğü dönemin şartlarının Japonya açısından sona erdiğini belgeliyor ve Japonya'ya dış politikasını barışçı ve demokratik prensipler doğrultusunda yenileme zorunluluğunu getiriyordu. Gerçekten de bu antlaşmadan sonra Japon işgali sonucunda bağımsızlıklarını kazanmış Güneydoğu Asya ülkeleri ile Japonya arasında yeni bir ilişkinin yolu açıldı. Bir anlamda Müttefik İşgali sadece Japonya'nın Güneydoğu Asya ile ilgili uzun vadeli çıkarlarının elde edilmesi amacının gerçekleştirilmesi yolunda verilen bir "mola" idi(80).

Güneydoğu Asya'nın, Japonya açısından sahip olduğu jeo-stratejik önem, II. Dünya Savaşı sonrasında da devam ettiğinden dolayı, Güneydoğu Asya Japonya'nın kayıtsız kalamıyacağı bir bölgedir. Daha önce de değinilmekle beraber, Japonya açısından bölgenin önemini kısaca tekrarlamak gerekirse, Güneydoğu Asya, bol nüfus,

(78) Alan RIX, Understanding ASEAN, Chapter 8, "ASEAN and Japan: More Than Economics", ed. Alison Brosinowski, St. Martin Press, Newyork: 1982, s.171.

(79) HALLIDAY-McGORMACK, a.g.e., s.38.

(80) RIX, a.g.m., s.170.

doğal kaynaklar zenginliği, ucuz işgücü potansiyeli ve uluslararası deniz yollarının güvenliği gibi faktörler nedeniyle Japonya açısından vazgeçilmez bir jeopolitik çerçeveyi yansıtır. Bu nedenle, savaş sonrası dönemin ilk Başbakanı Shigeru Yoshida Japon dış politikasının köşe taşları konumunda Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve Güneydoğu Asya'yı gördüğünü belirtmiştir(81). Japonya'nın Güneydoğu Asya ile ilgili gelişmeleri kendi çıkarları yönünde etkileme amacı, ekonomik gereksinimlerden kaynaklanmakla beraber önemli olan nokta, Güneydoğu Asya'nın güvenliğinin sürdürülmesinin zaruretidir. Daha önce de değinildiği gibi(82), Japonya'nın ihracat ve ithalatının %85'i deniz yoluyla yapılmakta, ayrıca petrol ithalatının %80'i Malaka Boğazı yoluyla sağlanmaktadır(83). Bu nedenle de, uluslararası deniz yollarının güvenliğinin sağlanması Güneydoğu Asya, Arap Körfezi ve Batı Pasifik'i Japonya'nın gözünde ayrıcalıklı bir konuma itmektedir. O bakımdan sadece Malaka Boğazı'nın güvenliği dolayısı ile (diğer ekonomik pazar ve nüfus potansiyeli gözardı edilse bile) Güneydoğu Asya'nın jeostratejik önemi, Japon Dış Politikasını belirleyen faktörlerden birisi olma ayrıcalığını koruyacak gibi görünmektedir.

Japonya'nın savaş sonrası dönemde ABD ile ilişkileri her açıdan önemli olmuştur. ABD Soğuk Savaş şartlarında gerek ekonomik ve gerekse güvenlik nedenleriyle Japonya'nın Güneydoğu Asya ile ekonomik işbirliğinin gelişmesini aktif bir şekilde destekledi. Nitekim, Başbakan Yoshida'nın Asya-Marshall Planı'nda öngörülen yardım programının çoğunluğunun ABD tarafından finanse edilmesi düşünülüyordu. Bu plan her ne kadar başarısız olmuşsa da, Japon güvenliği, Japon Refahı ve Asya'nın kalkınmasına yönelik olan Japonya ile ABD arasındaki işbirliğini güçlendirme isteğinin bir göstergesidir. Japonya açısından bölge ile ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi dışında diğer bir önemli amaç da, Japonya'nın bölgedeki negatif imajının düzeltilmesidir. Sonuç olarak, yukarıda değindiğim üç hedef -Asyanın kalkınması, Japon ekonomik güvenliği-istikrarı ve Güneydoğu Asya'nın güvenliği- ile bölgede uygun bir

---

(81) RIX, a.g.m., s.171; PING, "ASEAN and Asia Pascific...", s.162.

(82) Supra, s.7.

(83) ALAGAPPA, a.g.e., s.5, SORIANO, a.g.e., s.17.

imaj elde etme şeklindeki doğal Japon isteği, 1950'den bugüne kadar. Japonya'nın Güneydoğu Asya Politikasının temeli olarak kalmıştır(84).

Japonya'nın Güneydoğu Asya ve ASEAN ile ilişkilerinde ekonomik güvenlik her zaman önemini sürdürmüştür. Daha önce Japonya'nın dış politika amaçlarının da genel olarak ekonomik bir nitelik taşıdığını ve Japon dış politika uygulamalarının da "ekonomik diplomasi" olarak tanımlandığını söylemiştik(85). Bu nedenle denilebilir ki, "Ekonomik kazançların maksimizasyonu" Japonya'nın Güneydoğu Asya ile ilişkilerinin temelinde yerini alır. Japonya'nın Güneydoğu Asya ile ekonomik ilişkilerinin ise üç temel görünüşü vardır. **Ticaret (ithalat-ihracat), Japon Resmi Kalkınma Yardımı (ODA) ve Japon Doğrudan Dış Yatırımları.**

Japonya'nın bölgenin güvenliğine yönelik amacı ise, Japonya'nın bölgedeki barış ve güvenlik istikrarının sağlanmasına doğrudan ve dolaylı olarak katkı ve katılımının boyutlarının bilinmesi halinde anlaşılabilir bir özellik taşımaktadır.

İlk önce Japonya'nın Güneydoğu Asya ile ekonomik ilişkilerine değineceğim. Doğrudan dış yatırımlar üçüncü bölümde inceleneceğinden bu kısımda sadece ticaret ve resmi kalkınma yardımlarına değinilecektir.

2.3.1. Japonya'nın ASEAN İle Ekonomik İlişkileri

2.3.1.1. TİCARET

Japonya'nın Güneydoğu Asya ülkeleri ile ticaret ilişkileri II. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında ticaretin yapısı bakımından pek fazla bir değişiklik göstermemiştir. Çünkü II. Dünya savaşı öncesi dönemde olduğu gibi, savaş sonrası dönemde de Japonya bölgeye sanayi malları satmış karşılığında da hammadde ve gıda ürünleri almıştır. Yani Japonya ile Güneydoğu Asya arasındaki endüstriyel dikey işbölümüne bağlı olarak Japonya (yüksek katma değerli) ürünler satmakta, bölgeden (düşük katma değerli) ürünler almaktadır.

---

(84) RIX, a.g.m., s.171.

(87) Supra, s.64.

TABLO 2.1. GÜNEYDOĞU ASYA ÜLKELERİNİN BAŞLICA TİCARET ORTAKLARI (1990)

TİCARET	BİRİM	BRUNEİ	TAYLAND	ENDONEZYA	MALEZYA	FİLİPİNLER	SİNGAPUR
İthalat	Milyon \$	1600	32700	21500	29260	13486	60500
İhracat	Milyon \$	2400	23700	27500	29000	8450	52600
Başlıca Satıcılar	%	GKÜ 55.2	Jap. 30.7	Jap. 23.3	ABD 12.9	Jap. 19.5	Jap. 20.2
	%	B.K 312.7	ABD 11.1	ABD 13.5	G.O.Ü. 36.9	ABD. 19.1	ABD. 16.0
	%	Singa. 34.1	O.Doğu 4.6	Sin. 6.3	Jap. 24.1	O.Doğu 9.6	Mal. 13.6
Başlıca Alıcılar	%	Jap. 50.7	Jap. 16.5	Jap. 42.2	ABD. 18.7	ABD. 37.8	ABD. 22.0
	%	B.K. 14.2	ABD 21.2	ABD. 15.8	Jap. 16	Jap. 20.4	Mal. 13.5
	%	Kor. 11.0	AT 19	Sin. 8.2	Sin. 19.8	AT. 17	Jap. 9.0

NOT: G.K.Ü. : Geri Kalmış Ülkeler

G.O.Ü. : Gelişmekte Olan Ülkeler

Kaynak: Yaşadığımız Dünya 1992, s.150-151 ve Tayland için s.338-339'dan alınmıştır.

Japonya ile ASEAN arasındaki ekonomik ilişkilerde, tıpkı politik ilişkilerde olduğu gibi, "karşılıklı bağımlılık" durumu söz konusudur. Japonya hammadde temini ve sanayii mallarının pazarı bakımından Güneydoğu Asya'ya bağımlıdır. Buna karşılık ASEAN da, sanayii mallarının temini, yatırım fonları ve sanayii teknolojisi ve dış yardım bakımından Japonya'ya bağımlıdır.

Japonya, ABD ile birlikte ASEAN'ın en önemli ticari partneri konumundadır. Japonya ile ASEAN arasındaki ticareti etkileyen faktörler, Japonya'nın petrol ve hammadde ihtiyacı ile ASEAN'ın sermaye malları ihtiyacıdır. Bu nedenle doğal kaynaklar bakımından zengin Malezya, Endonezya ve petrol üreticisi Brunei için Japonya çok iyi bir pazardır. Diğer ASEAN ülkelerinin Japonya'ya satışları için, oran olarak, imalat malları ihracatı ve gıda ürünleri daha fazla önem taşımaktadır. Bu gibi malların başka yerlerde de alıcısı bulunduğundan konu edilen ülkelerin bu mallar üzerinden ticarete Japonya'ya bağımlılığı daha fazladır. Ancak Japonya, ASEAN'ın sermaye malları ithalatında en fazla rekabet gücüne sahip ülke konumunu korumaktadır(86).

Tablo 2.1.'e bakıldığında da görüleceği gibi, 1990 yılı itibarı ile, ASEAN'a üye ülkelerden Endonezya'nın toplam ihracatında Japonya'nın payı %42.2 gibi oldukça yüksek bir orandır. Brunei'nin ihracatında Japonya'nın payı ise %50.7 ile daha yüksek bir orandadır. Bunun, bu iki ülkenin petrol üreticisi olmaları ile yakın ilişkisi vardır. Diğer ülkelerin ihracatında Japonya'nın payı sırasıyla, Tayland için %16.5, Malezya için %16, Filipinler için %20.4 ve Singapur için %9'dur.

İthalat bakımından ise üye ülkelerin toplam ithalatında Japonya'nın payı, sırasıyla (Brunei hariç: Brunei'nin ithalatında Japonya ilk üçte yer almıyor) Tayland için %30.7, Endonezya için %23.3, Malezya için %24.1, Filipinler için %19.5 ve Singapur için %20.2'dir. Bu beş ülkenin ithalatında en önemli payı Japonya'nın aldığı görülmektedir.

Japonya ile ASEAN arasında ticaretin yapısal özelliği, ticaretin işleyişi açısından daha önemlidir. Ticaretin sektörel dağılımı bize bu yapısal özelliği verebilecektir.

---

(86) AKRAASANEE, a.g.m., s.5, HIROKAZU, a.g.e., s.13.

TABLO 2.2. ASEAN İHRACATINDA JAPONYANIN PAYI (MİLYON \$) VE YÜZDE OLARAK ARTIŞLAR (1972/73 ve 1979/80)

SEKTÖRLER	ASEAN'ın Toplam İhracatı		Japonya'ya İhracat		Japonya'nın Payı	
	1972/73	1979/80	1972/73	1979/80	1972/73	1979/80
0 Gıda ve Canlı Hayvan	1.591 (15.3)	6.642 (11.5)	249 (9.0)	1.314 (7.0)	15.7	19.8
1 Meşrubat ve Tütün	103 (1.0)	241 (0.4)	5 (0.2)	18 (0.1)	5.1	7.5
2 Yakıt Hariç Hammadde	3.645 (35.0)	12.098 (20.9)	1.145 (41.5)	5.050 (27.0)	31.4	41.7
3 Madeni Yakıt	2.053 (19.7)	19.122 (33.0)	1.037 (37.6)	10.862 (58.0)	50.5	56.8
4 Hayvansal ve Bitkisel Yağlar	427 (4.1)	2.796 (4.8)	24 (0.9)	142 (0.8)	5.6	5.1
5 Kimyasal Maddeler	166 (1.6)	1.231 (2.1)	14 (0.5)	166 (0.9)	8.4	13.5
6 Temel Mallar	1.198 (11.5)	5.378 (9.3)	227 (8.2)	742 (4.0)	19.0	13.8
7 Makina ve Taşıma Ekipmanı	686 (6.6)	6.110 (10.6)	16 (0.6)	185 (1.0)	2.4	3.0
8 Çeşitli Mallar	352 (3.48)	2.496 (4.3)	15 (0.6)	141 (0.8)	4.5	5.6
9 Sınıflandırılmamış Mallar	189 (1.8)	1.782 (2.7)	26 (0.9)	117 (0.6)	13.8	6.6
(0'dan 4'e kadar) İlkel Mallar	7.819 (75.1)	40.889 (70.6)	2.461 (89.2)	17.386 (92.8)	31.5	42.5
(5'den 8'e kadar) İmalat Malları	2.403 (23.1)	15.215 (26.3)	273 (9.9)	1.284 (6.6)	11.4	8.1
(0'dan 9'a kadar) TOPLAM	10.411 (100.0)	57.896 (100.0)	2.7611 (100.0)	18.737 (100.0)	26.5	32.8

Kaynak: AKRASANEE, a.g.m., s.9-10'dan alınmıştır.

NOT: Parantez içindeki rakamlar, herbir sektörün yüzdesini göstermektedir.

TABLO 2.3. ASEAN İTHALATINDA JAPONYA'NIN PAYI (MİLYON \$) VE YÜZDE OLARAK ARTIŞLAR (1972/73 ve 1979/80)

SEKTÖRLER	ASEAN'ın Toplam İthalatı		Japonya'dan İthalatı		Japonya'nın Payı	
	1972/73	1979/80	1972/73	1979/80	1972/73	1979/80
0 Gıda ve Canlı Hayvan	1.251 (11.0)	3.853 (8.1)	67 (2.38)	159 (1.4)	5.4	4.1
1 Meşrubat ve Tütün	121 (1.1)	312 (0.66)	0.4 (0.0)	1.52 (0.0)	0.3	0.49
2 Yakıt Hariç Hammadde	855 (7.4)	3.047 (6.4)	75 (2.5)	158 (1.4)	8.8	5.2
3 Madeni Yakıt	1.152 (10.0)	9.709 (20.55)	16 (0.1)	48 (0.5)	10.5	0.49
4 Hayvansal ve Bitkisel Yağlar	86 (0.8)	474 (1.0)	2.8 (0.1)	17 (0.2)	3.3	3.6
5 Kimyasal Maddeler	1.133 (9.9)	4.664 (9.8)	335 (11.2)	1.093 (9.7)	29.6	23.4
6 Temel Mallar	2.443 (21.3)	7.647 (16.2)	1.087 (36.4)	3.318 (29.3)	44.5	43.4
7 Makina ve Taşıma Ekipmanı	3.629 (31.6)	14.140 (29.9)	1.202 (40.3)	5.918 (52.3)	33.1	41.8
8 Çeşitli Mallar	610 (5.3)	1.971 (4.17)	176 (5.9)	387 (3.4)	28.8	19.6
9 Sınıflandırılmamış Mallar	209 (1.8)	1.426 (3.02)	24 (0.8)	206 (1.8)	11.5	14.4
(0'dan 4'e kadar) İkisel Mallar	3.476 (30.2)	17.395 (36.82)	162 (5.4)	384 (3.4)	4.8	2.2
(5'den 8'e kadar) İmalat Malları	7.815 (68.0)	28.422 (60.16)	2.806 (93.8)	10.731 (94.8)	35.8	37.6
(0'dan 9'a kadar) TOPLAM	11.489 (100.0)	47.242 (100.0)	2.987 (100.0)	11.230 (100.0)	26.0	23.9

Kaynak: AKRASANEE, a.g.m., s.11-12'den alınmıştır.

NOT: Parantetz içindeki rakamlar, herbir sektörün yüzdesini göstermektedir.

TABLO 2.4. JAPONYA'NIN ASEAN ÜYESİ ÜLKELERDEN İTHALATI (BRUNEİ HARİÇ) SEKTÖREL DAĞILIM (1000 \$)

	TAYLAND		SINGAPUR		MALEZYA		FİLİPİNLER		ENDONEZYA	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1989										
Toplam İthalat	3582607	100.0	2952152	100.0	5106896	100.0	2059466	100.0	11021067	100.0
Sektörler										
Grıda Maddeleri	1361195	38.0	143635	4.9	92303	1.8	692301	33.6	745063	6.8
Hammadde	717400	20.0	128797	4.4	2499830	49.0	771504	37.5	1240331	11.3
Madeni Yakıt	212	0.0	1031272	34.9	1746694	34.2	35794	1.7	6867727	62.3
Kimyasal Ürünler *	91695	2.6	506538	17.2	110879	2.2	61891	3.0	65912	0.6
Makine *	396414	11.1	762407	25.8	270537	5.3	124997	6.1	37355	0.3
Tekstil Ürünleri *	263127	7.3	22966	0.8	34038	0.7	50760	2.5	—	—
Madeni Ürünler *	142748	4.0	—	—	122288	2.4	204565	9.9	641016	5.8
Diğer Sanayi Ürünleri *	585543	16.3	127345	4.3	77219	1.5	105920	5.1	1273330	11.6
Diğer Ürünler	24272	0.7	172864	5.9	153108	3.0	11733	0.6	45131	0.4
	TAYLAND (%41.3)		SINGAPUR (%50)		MALEZYA (%12)		FİLİPİNLER (%26.6)		ENDONEZYA (%19.3)	

Kaynak: White Paper 1991, Tayland s.205-206, Singapur s.208-209, Malezya s.211-212, Filipinler s.213-214, Endonezya s.217.

NOT: Tablo sonundaki parantez içindeki rakamlar, ağır sanayi, makina, kimyevi ürünler, madeni ürünle ve tekstil sektörlerinin yüzdesini göstermektedir. Sektörler (*) ile gösterilmiştir.

TABLO 2.5. JAPONYA'NIN ASEAN ÜYESİ ÜLKELERE İHRACATI (1989) SEKTÖREL DAĞILIM (BRUNEI HARİÇ)(1000 \$)

	TAYLAND		SİNGAPUR		MALEZYA		FİLİPİNLER		ENDONEZYA	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Toplam İhracat	6838430	100.0	9238943	100.0	4124009	100.0	23880533	100.0	3301078	100.0
Sektörler										
Gıda Maddeleri	74481	1.1	66245	0.7	20163	0.5	47049	2.0	10264	0.3
Hammadde Yakıt	64251	0.9	94038	1.0	17670	0.4	36307	1.5	45579	1.4
Hafif Endüstri Malları	401654	5.9	789524	8.5	284710	6.9	316923	13.3	286154	8.7
Tekstil Malları	111695	1.6	211640	2.3	111900	2.7	107667	4.5	109513	3.3
Metal Olmayan Maden Ürünleri	95412	1.4	127774	1.4	32547	0.8	80867	3.4	40074	1.2
Diğer Hafif Endüstriyel Ürünler	194574	2.8	450110	4.9	140263	3.4	128389	5.4	135667	4.1
Kimyasal Mallar *	594766	8.7	479100	5.2	280187	6.8	207472	8.7	421601	12.8
Madeni (İşlenmiş) Mallar *	1217304	17.8	987645	10.7	569373	13.8	296205	12.4	485575	14.7
Makine *	4411063	64.5	6565421	71.1	2908648	70.5	1422550	61.0	1996738	60.5
Diğer Mallar *	74911	1.1	256970	2.8	43259	1.0	24023	1.0	54168	1.6
	TAYLAND (%91)		SİNGAPUR (%86.9)		MALEZYA (%91.1)		FİLİPİNLER (%82.2)		ENDONEZYA (%88)	

Kaynak: White Paper 1991, Tayland s.204-205, Singapur s.207-208, Malezya, s.209-210-211, Filipinler s.212-213, Endonezya, s.215-216-217

NOT: Tablo sonundaki rakam, (*) işaretli sektörlerin (sanayi malları niteliğindeki sektörler) yüzde toplamını göstermektedir.

Gerçekten de Tablo 2.2.'den de görüleceği üzere, ASEAN'ın Japonya'ya ihracatı 1972/73'e kıyasla 1978/79 döneminde genel olarak artış göstermiştir. Buna göre, 1972/73 döneminde ASEAN'ın Japonya'ya ihracatında Japonya'nın payı %26.5 seviyesindeyken, 1978/79 döneminde %32.3'e yükselmiştir. Ancak bu iki dönemin de ortak özelliği, petrol krizininin yaşandığı dönemler olmasıdır. Nitekim, 1972/73 döneminde ASEAN'ın Japonya'ya ihracatının %50.5'u madeni yakıt sektörüne aittir. Sektörler bazında, ASEAN'ın Japonya'ya ihracatında tablonun (0-4) arasını oluşturan ve ilksel mallar niteliğindeki kalemlerde Japonya'nın payı, 1972/73 döneminde %31.9, 1978/79 döneminde ise %42.5 olmuştur. (5-8) arasını oluşturan ve imalat malları niteliğini taşıyan kalemlerde Japonya'nın payı 1972/73 döneminde %11.4 ken 1978/79 döneminde bu oran %8.1 olmuştur.

ASEAN'ın Japonya'dan ithalatının işleyişi ise, yukarıdaki tablonun tam tersi bir niteliği göstermektedir. Tablo 2.3.'e bakıldığında, ASEAN'ın Japonya'dan ithalatında, 1972/73 dönemine kıyasla 1978/79 döneminde genel bir düşüş görülmektedir. Ancak Japonya'dan ithal edilen imalat malları kaleminde bir artış vardır. ASEAN'ın ithalatında Japonya'nın payı 1972/73 döneminde %26.0 seviyesinden, 1978/79 döneminde %23.9'a gerilerken, (5-8) arasındaki imalat malları niteliğindeki ithalatta Japonya'nın payı 1972/73 dönemindeki %35.8'lik orandan, 1978/79 döneminde %37.6'a yükselmiştir. İmalat malları kategorisinin en önemli kalemi Makina ve Taşıma Ekipmanı 1972/73 döneminde %33.1 iken, 1978/79 döneminde %41.8'lik bir pay almıştır. (Japonya'nın payı olarak). Bu oranlar, ASEAN'ın Japonya'ya sermaye malları ithalatında bağımlılık durumunun sürdüğünü göstermektedir.

Son yıllarda da, Japonya-ASEAN ticaretinin sözü edilen yapısal özelliği sürmektedir. Ancak, Japonya'nın ASEAN'a yaptığı Sermaye Malları İhracatında büyük bir artış gözlenmektedir. Şöyle ki, Tablo 2.4.'e bakıldığında görüleceği gibi 1989 yılında Japonya'nın ASEAN'a üye ülkelere makina ihracatının genel ihracattaki payı sırasıyla, Tayland için %64.5, Singapur için %71.1, Malezya için %70.5, Filipinler için %61.0 ve Endonezya için %60.5'luk bir orana sahiptir. Bu rakamlar örgüt ile Japonya arasında makina ve diğer imalat malları açısından bağımlılık ilişkisinin artarak devam ettiğini

göstermektedir. Ancak bu artışta ASEAN üyesi ülkelerin 80'li yılların başından beri ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin gereği olarak sanayi faaliyetlerine hız vermelerinin büyük rolü vardır.

Japonya'nın ASEAN'dan yaptığı ithalatta ise önceki durum genel olarak sürmektedir denilebilir. Tablo 2.5.'e göre, 1989'da Japonya'nın ASEAN'dan yaptığı ithalatta en büyük payı Gıda Maddeleri, Hammadde ve Madeni yakıt kalemleri almaktadır. Bu kalemlerden Gıda Maddelerinin Japonya'nın ithalatında aldığı pay sırasıyla Tayland için %38 ve Filipinler için %33.6'dur. Hammadde ise, sırasıyla Tayland için %20, Malezya için %49.0 ve Filipinler için %37.5'lik bir paya sahiptir. Madeni yakıtta ise Singapur %34.9, Malezya %34.2 ve Endonezya %62.3'lük paya sahiptir. Görüldüğü gibi Japonya'nın ASEAN'dan ithalatında en büyük pay ilksel maddeler niteliğindeki kalemlere aittir. İmalat malları niteliğindeki kalemlerden en önemlisi olan makinada ise ülkelerin aldığı pay sırasıyla, Tayland için %11.1, Singapur için %25.8, Malezya için %5.3, Filipinler için %6.1 ve Endonezya için sadece %0.3'tür. Singapurun payında görülen yüksekliği, bu ülkenin diğer üye ülkelere göre ekonomik açıdan gelişmişliğinde aramak gerekir.

Japonya ile ASEAN arasındaki ticaret dengesine bakıldığında ise genelde Japonya'nın fazla verdiği görülmektedir. ASEAN'ın fazla verdiği yıllar petrol krizinin yaşandığı yıllar olmuştur. Akrasanee'nin de belirttiği gibi, ASEAN'ın Japonya ile ticaretinde dış ticaret fazlasına sahip olmasının nedenini, petrol krizinin yaşandığı yıllarda artan petrol fiyatlarında aramak gerekir(87). Nitekim Tablo 2.6.'dan da görülebileceği gibi ASEAN, petrol krizi yaşanan 1979'da 67 milyon dolar fazla sağlamıştır.

---

(87) AKRASANEE, a.g.m., s.5.

Tablo 2.6. JAPONYA'NIN ASEAN İLE MAL TİCARETİ (1978-1990) (MİLYON \$)

Yıllar	Toplam Japon Mal Ticareti		
	İhracat	İthalat	Denge
1978	23.102	17.294	5.808
1979	26.128	26.195	-67
1980	30.910	31.751	-841
1981	34.426	31.930	2.496
1982	31.873	29.985	1.888
1983	34.548	27.988	6.560
1984	36.795	31.883	4.912
1985	33.248	30.264	2.984
1986	41.788	29.489	12.299
1987	52.982	38.627	14.355
1988	67.109	47.802	19.307
1989	73.516	52.906	20.611
1990	82.721	54.601	28.120

Kaynak: Economic Outlook, 1991, Japan, s.35.

Sonuç olarak, Japonya'nın ASEAN ile ticari ilişkileri, endüstriyel dikey işbölümüne dayalı bir biçimdedir. Buna göre Japonya ASEAN'a yüksek katma değerli sanayi malları satmakta, karşılığında düşük katma değerli hammadde ve gıda maddeleri almaktadır.

2.3.1.2. RESMİ KALKINMA YARDIMLARI-Official Development

Assistance (ODA)

Japonya'nın genel olarak Güneydoğu Asya ve özel olarak ASEAN ile ekonomik ilişkilerinde, Resmi Kalkınma Yardımlarının (ODA)(88) özel bir yeri ve anlamı vardır. ODA, Japonya'nın genel dış politikasının bütünleyici bir parçası konumunda kullanılan bir Japon dış politika aracı olarak görünmektedir.

(88) Bundan sonra "Resmi Kalkınma Yardımlarının" yerine ODA kullanılacaktır.

JAPON YARDIMLARINA ETKİ EDEN DIŞSAL FAKTÖR

Japonya'nın yardım programları, 1969 öncesi ve sonrasında farklılık göstermektedir. 1969 öncesi Japon yardımları "savaş tazminatları ödemeleri" niteliğinde idi. Japonya'yı bu ödemeleri yapmaya iten asıl faktör, "dışsal" nitelikteki, ABD'nin Güneydoğu Asya'ya ilişkin politikasıdır. ABD, komunizmi "çevreleme" politikası uyarınca, Japonya'nın II. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş boyunca izlediği emperyalist politikalar nedeniyle ilişkilerinin bozulduğu Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmesi için Japonya'yı bu ödemelere yöneltmiştir. 1969 öncesinde, Japonya kendi ekonomisini onarma sürecinde olduğu için, yaptığı yardımlar "tazminatlar" şeklinde olmuştur. Tazminat ödemelerinin büyüklüğünü, tazminat verilen ülke ile Japonya'nın ekonomik mübadele ilişkisinin hacmi belirlemekteydi. Bu yüzden, 1969 öncesinde Japonya, etrafındaki gelişmekte olan komşu ülkelerin ekonomik kalkınmasına pozitif biçimde destek veren bir pozisyonda değildir. Ne zaman ki, gelişmiş ülkeler arasına katılmıştır, o zaman Japonya komşu ülkelerin ekonomik kalkınmasına pozitif destek verir bir pozisyonu elde etmiştir(89). Bu pozisyonun ABD yardımları ile güçlendirildiği görülmektedir. Halliday Mc Gormack'a göre, savaş sonrasında, "Japonya'nın Doğu ve Güneydoğu Asya ile olan ekonomik ilişkileri üç dalga halinde gelişen yapay etkenlerle belirlendi: Kore Savaşı ve Amerikan yardımı, "tazminatlar" programı ve "yardım" programı"(90). Japon yardımlarına etki eden dışsal faktörün ABD'nin Güneydoğu Asya'ya ilişkin politikası olduğunu belirttikten sonra, Japonya'yı yardıma iten içsel faktörlerin ne olduğunu belirtelim.

JAPON YARDIMINA ETKİ EDEN İÇSEL FAKTÖRLER

Bu faktörler, Japonya'nın ekonomik gelişmesinin doğurduğu ihtiyaçları ortaya koymaktadır.

- a. Hem hammadde temini hem de ürünleri için pazar ihtiyacı.
- b. Ucuz işgücü ve hızlı bir biçimde büyüyen ve çeşitlenen Japon ekonomisinin içinde karşılaştığı emek darlığına karşın Japon sermayesinin genişleme ihtiyacı.
- c. Ödemeler dengesi fazlasının artışı(91).

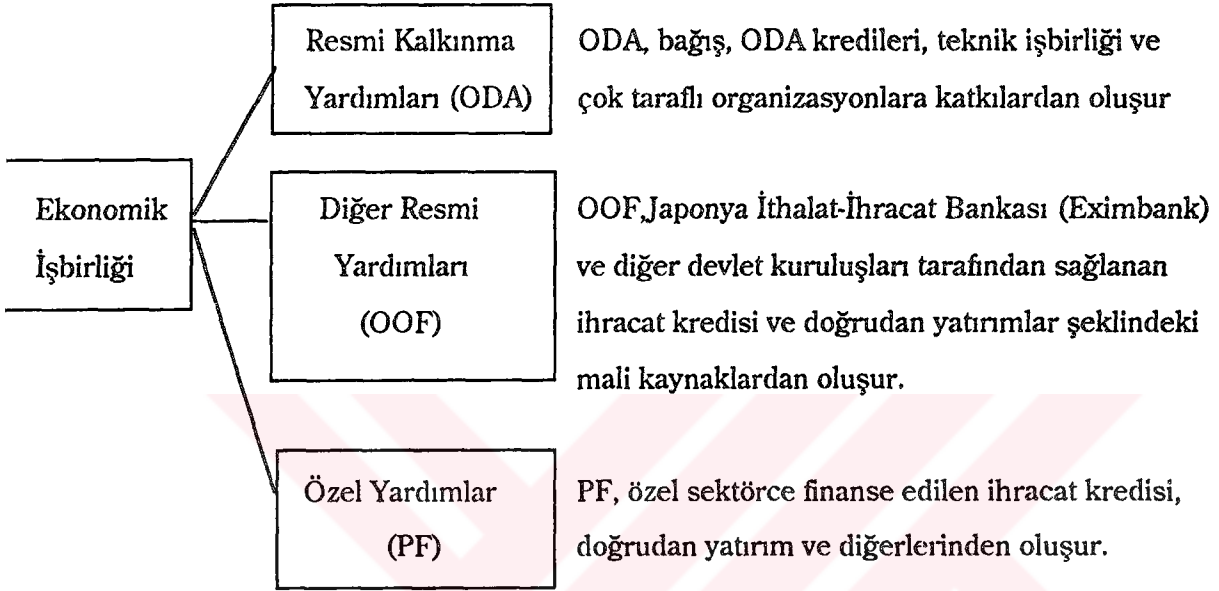
(89) DENKER, "Contuinity and Change..", s.87.

(90) HALLIDAY-McGORMACK, a.g.e., s.36.

(91) DENKER, "Contuinity and Change...", s.98.

Japonya'nın yardımları ekonomik işbirliği olarak değerlendirildiğinde başlıca üç biçimde ortaya çıkmaktadır.

ŞEKİL 2.1. (Ekonomik İşbirliği Tipleri)

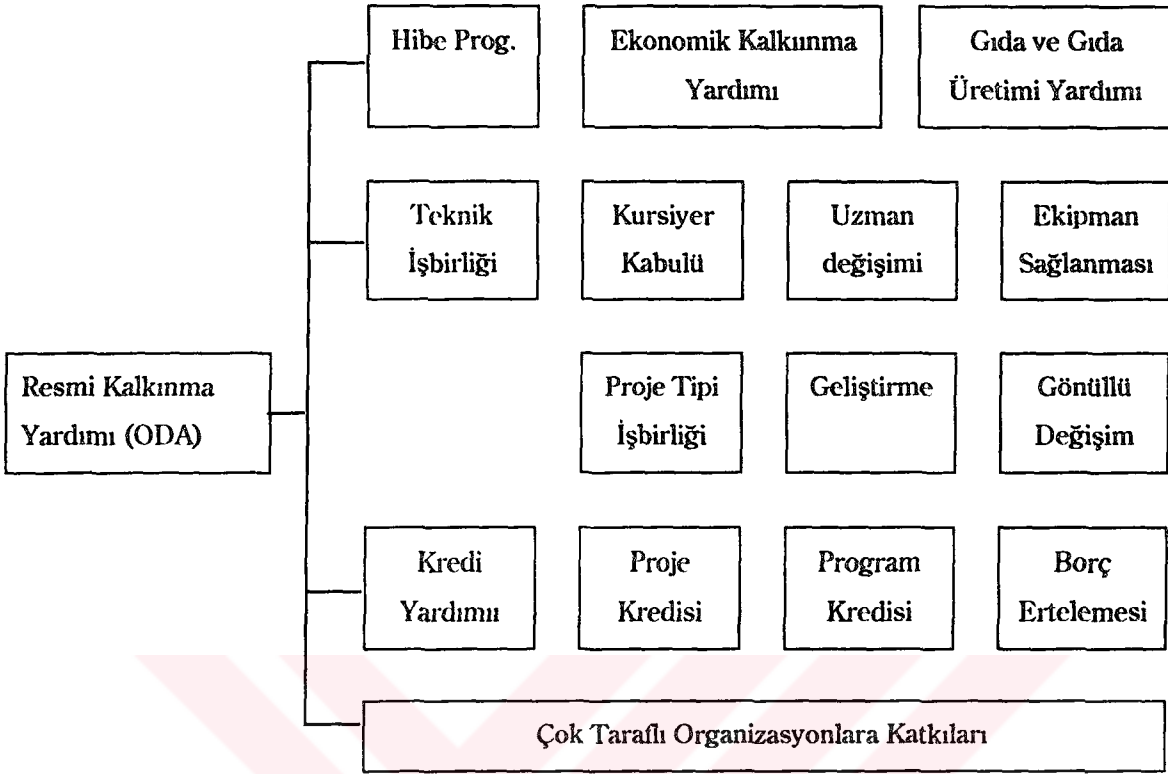

Kaynak: Türkiye ve Japonya, 2. Baskı, Japonya Büyükelçiliği, ANKARA, s.16.

ODA devletler arası işbirliği olarak bilinmektedir. OOF ve PF ise devlet bazında olmayan ekonomik işbirliğidir. Bunlardan ODA daha ayrıcalıklıdır ve kelimenin gerçek anlamıyla yardım olarak kabul edilir.

ODA da kendi arasında çeşitli tiplere ayrılmaktadır.

ŞEKİL 2.2. (ODA Tipleri)

Kaynak: Türkiye ve Japonya, 2. Baskı, Japonya Büyükelçiliği, ANKARA, s.16.

ODA yoluyla ekonomik işbirliği "ikili yardım" ve çok taraflı yardımlar" şeklinde yürütülmektedir. İkili yardım, yardımın Japonya ile yardım verilen ülke arasında olduğu durumu ifade eder ve "Mali ve Teknik Yardım" ile "Hükümet Kredileri" şeklinde işler.

"Çok Taraflı Yardım" ise IDA, IBRD, IMF (Sırasıyla, Uluslararası Kalkınma Ajansı, Uluslararası Bölgesel Kalkınma Bankası Uluslararası Para Fonu) gibi çok taraflı kuruluşlara Japonya'nın yaptığı ödemeler aracılığıyla işleyen yardımcı ifade eder(92).

Yukarıda da değinildiği gibi, 1969 öncesinde Japon yardımlarının büyük çoğunluğu "savaş tazminatı ödemeleri" niteliğinde idi. Kısaca bu ödemelere değinerek, Japonya'nın Güneydoğu Asya'daki kötü imajını değıştirme gayretleri için ödediği tazminatların, Güneydoğu Asya ülkelerinde ulaştığı boyutu gözlemek mümkün olabilecektir.

(92) Japan's Official Development Assistance (ODA) 1987, Annual Report Ministry of Foreign Affairs, Japan 1988, s.55.

JAPONYA'NIN TAZMİNAT PROGRAMLARI

Tazminat programlarının altında yatan amaç, Güneydoğu Asya ülkeleri nezdindeki kötü Japon imajını düzeltme amacı olmakla beraber asıl hedefin, savaş öncesinde bu ülkelerle ekonomik ilişkilerde var olan Japon üstünlüğünü elde etmeye yönelik olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile, Japonya'nın doğal olarak sınırda olduğu, eski Büyük Doğu Asya Ortak Refah Bölgesine Japon ihracatını yeniden yönlendirmektir. Kore Savaşı nedeni ile ABD'nin Japonya'da yaptığı harcamalar, Japon ticaretinin gelişmesinde büyük katkı sağlamıştı. Ancak, bu savaş gerek mal çeşidi yönünden, gerekse de coğrafi yönden sınırlı olanaklar getiriyordu. Bu nedenle Japon iş çevreleri ticareti canlandırıcı politikalar uygulamaları doğrultusunda hükümete baskı yapmakta idi.

"Örgütlü iş çevreleri tazminat ödemeleri ile ülke ekonomisinin yeniden canlandırılması arasındaki ilişkiyi çok çabuk kavradılar"(93). Görüşmelerin tamamı Dış İşleri Bakanlığı yetkililerince değil, iş adamları tarafından yürütüldü. İş adamları verilenin kat kat fazlası ile geri alınacağını düşünmekteydiler. Gerçekten de, örneğin Filipinlerle yapılan tazminat programının özünde, Japonya'da pazarı olmayan ve istenmeyen tüketim mallarını Filipinlere aktarmak, Filipin ileri gelenlerini kendilerine kazanmak gibi amaçlar bulunmakta idi(94).

Tablo 2.7, 1965 sonu itibarı ile Japonya'nın yaptığı tazminat ödemelerini göstermektedir. Tazminat programlarının özelliği anlaşmaların sözleşme niteliğinde olması ve 1965 sonu itibarı ile taahhüt edilen tutarların hemen hemen yarısının ödenmiş olmasıdır. Bu tazminat programına dahil edilmeyen Malezya, Eylül 1967'de yapılan bir anlaşma ile tazminat programına dahil edilmiştir. Bu arada Burma'ya Ekim 1963'de yapılan bir anlaşma ile tahsis edilen 140 milyon dolarlık yardımın, yüksek faiz hadleri nedeni ile sadece 5 milyon dolarlık kısmının kullanılabilmesi, anlaşmadaki şartların ağır olduğunu göstermektedir(95).

(93) HALLIDAY-McGORMACK, a.g.e., s.37.

(94) HALLIDAY-McGORMACK, a.g.e., s.38.

(95) DENKER, "Continuity and Change...", s.97.

**TABLO 2.7. JAPONYA'NIN TAZMİNAT PROGRAMI
(1965 YILI SONU İTİBARIYLA MİLYON \$)**

	Taahhüt Edilen	Ödenen
1. Tazminatlar		
Burma	200	200 (%100)
Filipinler	550	197 (%36)
Endonezya	223	147 (%66)
Güney Vietnam	39	39 (%100)
2. Önemli Anlaşmalar		
Laos	3	3 (%100)
Kamboçya	4	4 (%100)
Tayland	27	11 (%42)
Burma	140	5 (%4)
Güney Kore	300	5 (%2)
Genel Toplam	1.486	611 (%41)

Kaynak: Far Eastern Economic Review, April 14, 1966, s.58 (DENKER, "Contunity and Change ..."den s.90'dan alınmıştır)

1969 SONRASI JAPON YARDIMLARI

Resmi Japon Yardımları, "Deniz Aşırı Ekonomik İşbirliği Fonu (Overseas Economic Cooperations Fund-OECF) adıyla bilinen ve Japon ihracat ve İthalat Bankası (EximBank)nın bir alt kuruluşu olarak tesis edilen bir kuruluş kanalıyla yapılmaktadır. OECF, Japon Exim Bank'ın şartlarının ağır olması nedeni ile oluşturulmuştur. Buna rağmen OECF'nin şartları, diğer gelişmiş ülkelerin yaptığı yardımlardaki şartlarla karşılaştırıldığında daha ağır durumdadır. Gelişmiş ülkelerin yaptıkları yardımlarda faiz oranları %3 veya daha azdır ve geri ödeme süresi 25 yıl veya daha fazladır. Japonya'nın OECF ile kullandığı yardımların faiz oranları %3.5 ile %5.75 arasında ve geri ödeme süresi ise 20 yıldır. Bunun nedeni Japonya'daki faiz oranlarının yüksek olmasıdır(96).

(96) DENKER, "Contunity and Change...", s.91, 95.

TABLO 2.8. JAPONYA'NIN BÖLGELERE GÖRE MAL TİCARETİ (1978-1990)
(MİLYON \$)

Yıllar	Toplam Japon Mal Ticareti		
	İhracat	İthalat	Denge
1978	97.543	79.343	18.200
1979	103.032	110.672	-7.640
1980	129.807	140.528	-10.721
1981	152.030	143.290	8.740
1982	138.831	131.931	6.900
1983	146.927	126.393	20.534
1984	170.114	136.503	33.611
1985	175.638	129.539	46.099
1986	209.151	126.408	82.743
1987	229.221	149.515	79.706
1988	264.917	187.354	77.564
1989	275.179	210.847	64.328
1990	286.948	234.799	52.149

Kaynak: Economic Outlook, 1991, Japan, s.34.

1964 tarihli UNCTAD (B.M. Ticaret ve Kalkıma Konferansı) Antlaşması ile gelişmiş ülkelerin yaptıkları yardımların G.S.M.H.'a oranının %1 olması hususundaki tavsiye kararına rağmen Japonya için bu oran %1'in altındadır. Örneğin bu oranın Japonya için 1986 yılında %0.29 olduğu görülmektedir. Aynı yıl tüm gelişmiş yardım yapan ülkelerin yardımlarının G.S.M.H.'a oranı %0.36'dır(97). Ancak, Japonya'nın büyük dış ticaret fazlası göz önüne alındığında Japonya'nın en büyük dış yardım veren ülke haline geldiği de bir gerçektir. 1989 yılında Japonya 8.96 milyar dolarlık bir yardım yaparak, ABD'nin yıllardır yardım yapanlar arasında sahip olduğu birincilik konumunu elinden almıştır. Bu tutarın %55'i kredi, %23'ü bağış ve %21.9'u teknik yardım olarak dağıtılmıştır. Aynı yıl ABD'nin yardımı ise 7.66 milyar dolarda kalmıştır. Bir fikir vermesi açısından Japonya'nın dış ticaret dengesini gösteren Tablo 2.8.'e bakılabilir.

(97) ODA (1987), s.4.

Japonya'nın yardım şartları çok bağlayıcı idi. Japon yardımlarının bileşiminde, başlıca oranlarının küçüklüğü ve kredilerin de Japon mallarının alımında kullanılabilme zorunluluğu nedeniyle Japon yardımlarına eleştiriler yapılmaktadır(98). Bu durumda yardımlar yardımın yapıldığı ülkeden ziyade Japonya'ya yaramaktadır. Bir Japon yazar bu durumu şöyle ifade ediyor.

"Dış yardım çok istikrarlı ve kazancı garantili bir iştir. 1960'larda "Tazminat işi gibi iş yoktu" sloganının yerini bugün, "dış yardım işi gibi iş yoktur" sloganı aldı"(99).

Eski Malezya Başbakanlarından Tunku Abdul Rahman ise, şöyle demektedir:

"Japonya yardım veriyorsa da, ne sihirdir ne keramet hemen hemen iki katını öteki eliyle geriye alıyor" (Expo 70'deki konuşmasından)(100)

Bu durumda, Japon yardımlarının uzun vadeli bir yatırım ve bir tür (kendi mallarının alımında kullanılan) ihracat kredisi işlevi gördüğü söylenebilir. Daha önce değinildiği gibi, Japonya'nın ASEAN ile ticaretinde sahip olduğu üstünlük hatırlandığında, bu yardımların yardım yapılan ülke ile varolan karşılıklı bağımlılık durumunu Japonya lehine etkilemeye yönelik olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

JAPONYA'NIN GÜNEYDOĞU ASYAYA YARDIMLARI

1960'lı yıllarda Japon yardımlarının yüzde elliden daha fazla bir kısmı Asya'ya giderken, Tablo 2.9.'da da görüldüğü gibi Güneydoğu Asya'ya giden kısmı 1963'te %41.1, 1964'te %47.4, 1965'te %34.4 ve 1966'da %26.6'dır. Asya'ya ve özellikle Güneydoğu Asya'ya verilen önem, coğrafi yakınlık yanında bu ülkelerle Japonya'nın karşılıklı ticaret ilişkilerinin Japonya açısından hayati önemde olmasının ve II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan komunizm tehdidine karşılık bu ülkelerin ekonomik bakımdan güçlendirilmesi noktasındaki, ABD ve Japonya'nın çıkar birliğinden kaynaklanır. Japonya Dış İşleri Bakanlığı Güneydoğu Asya'ya ve ASEAN'a verilen önemi, "bölgenin Japonya'nın barış ve istikrarı açısından sahip olduğu stratejik değerine" bağlamaktadır(101).

(98) DONNET, a.g.e., s.87.

(99) HALLIDAY-McGORMACK, a.g.e., s.47-48.

(100) HALLIDAY-McGORMACK, a.g.e., s.41.

(101) ASIA Security 1984, Research Institute for Peace, Japan:1984, s.192.

TABLO 2.9. JAPON YARDIMLARININ COĞRAFI DAĞILIMI
(Net Ödeme Temelinde) (Yüzde olarak)

Bölge \ Yıl	1963	1964	1965	1966
ASYA (Güneydoğu Asya)	66.9 (41.1)	85.2 (47.4)	66.0 (34.4)	71.4 (26.6)
Yakın ve Ortadoğu	9.6	3.9	2.4	5.7
Avrupa	1.1	1.7	8.5	3.1
Afrika	4.8	4.3	3.3	1.3
Amerika	12.3	1.2	16.2	9.3

Kaynak: Japon's Foreign Aid, Public Information Bureau, Ministry of Foreign Affairs, Japan, 1967, s.5.

TABLO 2.10. JAPON İKİLİ ODA YARDIMLARINDA ASYA VE GÜNEYDOĞU ASYA'NIN PAYI (Net Ödeme Temelinde)

	1984	1985	1986	1990	1991
ASYA	1.594 (65.7)	1.732 (67.8)	2.494 (64.8)	4.117 (59.3)	4.521 (51.0)
Kuzeydoğu Asya	345 (14.2)	392 (15.3)	490 (12.7)	835 (12.0)	71 (8.0)
Güneydoğu Asya	932 (38.4)	962 (37.6)	1.169 (30.4)	2.379 (34.3)	2.263 (25.5)
ASEAN	834 (34.4)	800 (31.3)	914 (23.8)	2.299 (33.1)	2.149 (24.2)
Güneybatı Asya	308 (12.7)	375 (14.7)	831 (21.6)	898 (12.9)	1.543 (17.4)
Diğer	9 (0.4)	3 (0.1)	4 (0.1)	4 (0.0)	2 (0.0)

(Parantez içindeki rakamlar, ikili ODA'nın her bir bölgeye dağılım yüzdesini göstermektedir.)

Kaynak: 1984, 1985, 1986 yılları Japan ODA 1987 s.55.

1990, 1991 yılları Basic Statistics on Japan's Economic Cooperation 1992-
Economic Cooperation Bureau, Ministry of Foreign Affairs, JAPAN.

Japon yardımları açısından Güneydoğu Asya'nın günümüzde de önemini koruduğu görülmektedir. Tablo 2.10.'da 1984, 1985, 1986 ve 1990, 1991 yıllarında Japonya'nın ikili ODA yardımlarından Asya, Güneydoğu Asya ve ASEAN'ın aldığı pay görülmektedir. Tablodan da açıkça görüleceği gibi, Güneydoğu Asya'ya giden yardımların neredeyse tamamına yakını ASEAN'a gitmiştir.

TABLO 2.11. JAPON İKİLİ ODA YARDIMLARINDAN EN ÇOK YARARLANAN 10 ÜLKE (1984-1986) (Net Tahsis, Milyon \$)

	1984		1985		1986	
1	Çin	339.35	Çin	387.89	Çin	469.95
2	Malezya	245.14	Tayland	264.10	Filipinler	437.96
3	Tayland	232.02	Filipinler	240.00	Tayland	260.41
4	Endonezya	167.69	Endonezya	161.33	Bangladeş	248.47
5	Filipinler	160.07	Burma	154.04	Burma	244.14
6	Bangladeş	123.28	Malezya	125.59	Hindistan	226.71
7	Burma	95.40	Bangladeş	121.48	Endonezya	160.83
8	Mısır	81.47	Pakistan	93.31	Pakistan	151.56
9	Pakistan	67.03	Sri Lanka	83.74	Sri Lanka	126.91
10	Sri Lanka	63.77	Mısır	73.01	Mısır	125.70

Kaynak: Japan's ODA, 1987, s.56.

Tablo 2.11.'de ise 1984-86 arasında ikili ODA yardımlarından en çok faydalanan on ülke görülmektedir. Buna göre, ASEAN ülkelerinden Endonezya, Filipinler ve Tayland 1984, 1985 ve 1986, Malezya ise 1984 ve 1985'de ilk on içinde yer almıştır.

Japon ikili yardımlarının başlıca ODA tiplerine göre dağılımı açısından ASEAN ülkelerinin payı ise Tablo 2.12.'de görülmektedir. Tabloya göre Japon ikili yardımından en çok yararlanan ülkeler Endonezya, Filipinler ve Tayland'dır.

TABLO 2.12. JAPONYA'NIN ASEAN ÜLKELERİNE ODA YARDIMLARI
(Milyon \$)

ÜLKE	1980			1983			1985			1986		
	G	L	T	G	L	T	G	L	T	G	L	T
Endonezya	59.2	290.8	350 (17.9)	60	175	235 (9.7)	76	85	161 (6.3)	110	51	161 (4.2)
Malcezya	12.7	52.9	65.6 (3.3)	29	63	92 (3.8)	23	102	125 (4.4)	43	-6	37 (10)
Filipinler	35.7	58.6	94.3 (4.8)	61.9	89	146.9 (6.1)	70	170	240 (9.4)	50	358	438 (11.4)
Singapur	3.7	-	3.7 (0.2)	80	-4.0	4.0 (0.2)	12	-4	8	21	-6	15
Tayland	70.2	119	189.2 (9.7)	89	158	247 (10.2)	117	146	263 (10.3)	126	135	261 (6.8)
Genel Toplam			702.8 (35.9)			724.9 (30.0)			797 (31.3)			912 (23.8)

NOT: G - Bağış ve Teknik İşbirliği

L - Kredi Yardımı

T - Toplam

Parantez içindeki rakamlar Japon ikili yardımları içinde, sözkonusu ülkenin yüzdesini ifade eder. Brunei yılda 2 milyon \$'lık teknik işbirliği yardımı alır ve tabloya dahil edilmemiştir.

Kaynak: JAPAN'S ODA, 1987'den alınmıştır.

Sonuç olarak, Japonya'nın Güneydoğu Asya'ya ve özelde ASEAN'a yardımlarının temelinde Japon malları için pazarın ve hammadde temininin güvence altına alınması amacı yatmaktadır. Bu ise, ticarete olduğu gibi dikey iş bölümüne uygun bir şekilde, Japonya'nın katma değerli sanayii malları satmasına, karşılığında da düşük katma değerli mallar almasına katkıda bulunmaktadır(102).

(102) HIROKAZU, a.g.e., s.13.

2.3.2. JAPONYA'NIN ASEAN İLE POLİTİK İLİŞKİLERİ

Japonya-ASEAN ilişkilerinin herşeyden önce güçlü bir ekonomik temeli vardır. Ancak politik yönden ilişkilerin ekonomik ilişkilerden daha az önemli olduğu söylenemez. Aslında politik istikrar ve barış ortamı olmadan, ekonomik ilişkilerin güven içinde yürütülebileceği bir çerçevenin oluşabileceğini de söyleyemiyoruz.

Japonya, politik istikrara ve bölgenin barış ve güvenliğine karşı ayrıca hassas olmak zorundadır. Bunun en büyük nedeninin ise, bu ülkenin uluslararası ilişkilerde bağımlılığının yüksek derecede olması olduğuna daha önce geniş biçimde değinilmişti.

ASEAN'ın da aynı durumda olduğu söylenebilir. Hele hele son yıllarda bu ülkelerin elde ettiği yüksek büyüme hızlarının sürdürülebilmesi, bu ülkelerin başta Japonya olmak üzere ABD ve diğer batı ülkelerine olan ihracatlarının sürmesine bağlıdır. Yine bu ülkeler, teknolojik açıdan ve güvenlik açısından ABD ve Japonya'ya bağımlı durumdadır.

Öyleyse denilebilir ki, bölgenin güvenliği, barış ve istikrarı yönlerinden, Japonya ve ASEAN ortak bir bağımlılık ihtiyacına sahiptir ve politik ilişkiler de bu bağımlılığı yansıtır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi bu bağımlılığı azaltmamış, soğuk savaş sonrası belirsizliklerin sürmesi nedeniyle ve ekonomik gerekçeler dolayısıyla, politik ilişkilerin önemi daha da artmıştır.

Bu kısımda ilk önce Japonya'nın bir örgüt olarak doğuşundan bu yana ASEAN'a yaklaşımının ne olduğu, ne gibi amaçlar güttüğüne değinilecek, daha sonra da bölgenin güvenliğine yönelik ilişkiler ele alınacaktır.

1967'den Günümüze Japonya'nın ASEAN İle Politik İlişkileri

Japonya, 1967 tarihinde kurulan ASEAN ile ilişkilerinde her zaman "ihtiyatlı" ve "fazla atak" olmayan bir tutum izleyerek amacına ulaşmak istemiştir. Güneydoğu Asya ile ilişkilerinde, Japonya'nın kötü sicili bu ilişkilerin önündeki en önemli engel olarak, Japonların dış politika alanındaki manevralarının etkinliğini sınırlamıştır. Ancak ekonomik gelişmişlik sayesinde artan yardım, ticaret ve yatırım ilişkileri bu güçlükleri yenmede Japonya'nın en önemli araçları olmuştur. Bu sayede de Japonya'nın Güneydoğu Asya ve ASEAN ile ilişkilerinde izlediği yol tutarlı ve başarılı olmuştur denilebilir.

Japonya'nın Güneydoğu Asya politikası, ülkenin II. Dünya Savaşı sonrası tarihinde üç farklı evreye ayrılmıştır:

İLK EVRE (1952-1964): Bu evre, "tazminatlar"ın ödenmesine dayalı ekonomik diplomasinin takibi ile karakterize edilen, tazminatlar dönemi olarak adlandırılmıştır. Tazminatlar, daha önce de değinildiği gibi, Japonya'nın bölge ile ilişkilerini yeniden tesis etmede kullandığı bir araç olarak kullanılmıştır.

İKİNCİ EVRE (1965-1975): Japonya'nın bölgesel ekonomik kalkınmaya destek sağlama yoluyla etkinlik sağlama amacının görüldüğü dönemdir. Bu dönemde Japonya, bölgesel ekonomik kalkınmada güçlü Amerikan desteği ile birlikte, Asya Kalkınma Bankası (ADB), Güneydoğu Asya'nın Ekonomik Kalkınması Üzerine Bakanlar Konferansı (MEDSEA) ve Asya-Pasifik Konseyi (ASPAC) gibi yapılara aktif destek sağlamıştır(103). Bu yapıların tesisinde kurucu rolü oynamıştır. MEDSEA Japonya tarafından, bölgeye yönelik yardım faaliyetlerinin belirlendiği ve Japonya'ya diyolog zemini sağlayan bir "forum" olarak kullanılmıştır. MEDSEA ile ADB arasında yakın bir ilişki vardı. MEDSEA'da kararlaştırılan ekonomik işbirliği faaliyetleri, bu banka tarafından finanse edilirdi. Her iki kuruluşta da egemen amaç, bölge ile Japonya arasındaki "ekonomik işbirliği"nin güçlendirilmesi yoluyla "bölgesel ekonomik kalkınma"ya Japonya'nın güçlü bir biçimde katılımının sağlanmasıdır.

Bu döneme ilişkin ilginç bir Japon girişimi de Endonezya'nın 1965-66 yıllarında yaşadığı ekonomik krizin(104) çözümü için tesis edilen Endonezya Üzerine Hükümetler-Arası Grup'a (IGGI-Inter-Governmental Group on Indonesia) Japonya'nın desteğidir. Bu grubun amacı, Endonezya'nın ekonomik açıdan yeniden inşasını sağlamak için Endonezya'nın aldığı istikrar tedbirlerine yönelik gelişmiş ülkelerce sağlanacak yardımların koordinasyonunu sağlamaktı. Bu girişim, Japonların Endonezya'ya yardımlarını artırmasını ve Endonezya'nın Japon yardımlarından en çok faydalanan ülke haline gelmesini sağlamıştır(105). Bu nedenle Japonya'nın ASEAN ile yenileştirilmiş ilişkilerinde Endonezya ile ikili ilişkileri önemli olmuştur.

(103) Sueo SUDO, "Japan-ASEAN Relations, New Dimension in Japanese Foreign Policy", Asian Survey, Vol. XXVIII, No.5, May 1988, s.509.

(104) Endonezya'nın yaşadığı ekonomik krizin ardında yatan siyasal nedenler için bkz. HALLIDAY-McGORMACK, a.g.e., s.54.

(105) RIX, a.g.m., s.173-174.

İlk iki dönemde Japonya'nın izlemiş olduğu dış politika inisatifleri kısaca şöyledir:

1960'lardan sonra Güneydoğu Asya ile ilişkilerini yeniden kurmaya çalışan Japonya ile bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerde göze çarpan en önemli özellik, bölge ülkelerinin Japonya'ya karşı duyduğu çekingenlik duygusu ve karşılıklı çıkar çatışmasının varlığıdır. Bu ilk çatışma döneminden sonra ilişkiler "zirve diplomasisi" şeklinde yumuşak bir biçimde sürdü. Ancak, Japonya'nın bölge nezdindeki kanlı geçmişi, her zaman bu ülkeleri Japonya'ya karşı ihtiyatlı kıldı.

Shigeru Yoshida döneminde, Asya-Marshall Planı gibi ile bölgenin kalkınma çabalarında etkin olmayı hedefleyen girişimler ve yoğun bir tazminatlar periyodu yaşandı.

Hatoyama Ichiro ise, Güneydoğu Asya ile ilişkilerin eski yapısını sürdürdü ve ağırlıklı olarak SSCB ile diplomatik ilişkilerin başlamasına ağırlık verdi. SSCB ile diplomatik ilişkilere 1956'da başlanmasını sağladı.

Kishi Nobusuke ise, Güneydoğu Asya ile ilişkilere özel bir önem vermek suretiyle çeşitli inisiatiflerde bulundu. Bu inisiatiflerin en önemlileri, Mayıs ve Kasım 1957'de bölgeye yaptığı iki ziyaret ve Güneydoğu Asya Kalkınma Fonu'nun tesisidir.

1960'ta Başbakan olan İkedada Hayato'nun döneminde Güneydoğu Asya'nın önemli konusunda şüphe duyulmuyordu. Ancak, 1960'larda Japonya'nın bölgeyle ekonomik ilişkilerinin sağlam bir biçimde büyümesi için ön hazırlıklar yapılırken, Japonya'nın tutumunda bölgeyi küçümser bir hava vardı. İkedada, "Asya, Japonya'yı geliştirmiş bir ağabey gibi görüyor" şeklinde bir kanaate sahipti(106). Bu kanaate ulaşmasına yol açan şey, Japonya'nın hızlı bir ekonomik gelişme sürecini yaşaması ve bunun verdiği sorumluluk duygusu idi.

İkedada'nın halefi olan Eisaku Sato, "Japonya ve bölgenin ortak ve bağımsız, ekonomik ve politik bir geleceğe sahip olduğu" düşüncesinde idi. Sato döneminde bölge ile ilişkiler, Japon inisiatifi ile kurulan MEDSEA ve Japonya'nın bölgeye yönelik politikasının odağı olarak Endonezya ile ikili ilişkiler aracılığıyla sürdürüldü(107).

---

(106) RIX, a.g.m., s.172.

(107) SUDO, a.g.m., s.510.

2.3.2.1. ASEAN'İN ORTAYA ÇIKIŞI VE JAPONYA'NIN ASEAN'A YAKLAŞIMI

8 Ağustos 1967'de Bangkok Deklerasyonu ile kurulan ASEAN, Japonya tarafından "esas olarak, çok taraflı bölgesel forumları ve bölgesel kalkınmayı destekler mahiyetteki Japon politikası temelinde, bölgesel işbirliğinde bir gelişme" olarak değerlendirildi. Bu resmi değerlendirmenin dışında örneğin, Asahi Shimbun gazetesi, birliğin kuruluşunu değerlendirirken, "ASEAN'ın birliğe katılan ülke sayısı ve coğrafi konum itibarı ile önemli olduğunu ve Endonezya'nın üye olmasının gruba politik ve askeri bir karakter verdiğini" söylemekteydi. Nihon Keizai Shimbun ise birliği "Japonya'nın kapısını çalan ilksel üreticilerin potansiyel bir baskı grubu" şeklinde değerlendirmekteydi(108).

ASEAN ortaya çıkmadan önceki hazırlık aşamasında, Japonya kendisinin de birliğe davet edilmesini beklemişti. "ASEAN yerli ve bölgesel" bir organizasyon olarak tasarlandığı için, ASEAN'dan böyle bir çağrı almayan Japonya, ASEAN'a karşı kayıtsız ve ilgisiz bir tutum benimsemek durumunda kaldı. ASEAN'ın kuruluşunu takiben Başbakan Sato'nun, Eylül-Ekim 1967'de tarihinde bölgeye yaptığı gezinin gündeminde ASEAN bulunmamakta idi(109). Sato, 5 Aralık 1967 tarihinde Japon Meclisinin 57. olağanüstü oturumunda meclis üyelerine gezisi hakkında bilgi verirken, "Asya ülkelerinin Japonya'dan beklentilerinin farkında olduğunu, Japonya'nın güvenlik açısından olduğu kadar, tarihi ve kültürel benzerlikler dolayısıyla da bölge ülkeleri ile ilgilenmesinin, Asya'nın gelişmiş bir ülkesi olarak Japon halkına düşen tarihi bir misyon olduğunu" belirtmişti(110).

Japonya'nın başlangıçtaki bu kayıtsız ve ilgisiz tutumu, 1971 tarihli Güneydoğu Asya'nın tarafsız olması gerektiğine dair ASEAN bildirisi (ZOPFAN) ile birlikte, daha dikkatli bir tutuma dönüştü. Çünkü, Japonya yapısında tarafsızlık olan bir birliği desteklemede dikkatli olma zorunluluğunu hissetmekteydi. Ancak ASEAN, Japonya'nın Güneydoğu Asya bölgesindeki artan ekonomik nüfuzundan çekindiğinden ve ASEAN ile Japonya arasındaki ekonomik sorunları halletmek amacıyla, Japonya ile diyalog

(108) RIX, a.g.m., s.177-178.

(109) SUDO, a.g.m., s.510-511.

(110) Administrative Policy Speech by Prime Minister Eisaku Sato at the 57 th Extraordinary Session of National Diet, Japonya Büyükelçiliği, Ankara: 1969, s.1, s.8-9.

kurulması gerekliliğini hissetti. Bu arada bölgede, Japon mallarını boykot hareketleri ve Japon ekonomik nüfuzundan şikayetler artmaktaydı. 1972'de Tayland'da Japon mallarını boykot hareketleri ve Malezya'nın Japon mallarını ve sentetik kauçuk mamüllerini tenkit hareketleri görüldü. Daha sonra bu olumsuz tutum tüm ASEAN ülkelerinde yayıldı. Japon aleyhtarı tutumu düzeltmek üzere bölgeye giden Başbakan Tanaka Ocak 1974'teki gezisinden sonra, Mart 1974'te "Kauçuk Hakkında Japonya-ASEAN Forumu" kurulmasını kabul etti. Bu forum ASEAN ile ikili ilişkilerin diyalog platformu olarak kullanıldı. Bu forumla birlikte Japonya ASEAN'ı ciddi anlamda muhatap olarak kabul etmek ve geleneksel ülke bazında ikili ilişkilerin yanında, ASEAN bazında ikili ilişkiler kullanmak mecburiyetinde kalıyordu(111). Diğer bir deyişle, "Kauçuk Forumu" birlik ile Japonya arasında ekonomik çelişkilerin bir dışa vurumu olmasına karşın, Japonya-ASEAN diyalogunun gelişmesinde kullanışlı bir fırsat olmuştur denilebilir.

Japonya ile ASEAN arasındaki resmi diyalog için bir fırsat olan forumda, kauçuk sorununa ilişkin olarak Japonya, doğal kauçuk fiyatlarını olumsuz etkilemeyecek önlemleri almayı ve ASEAN ülkelere kauçuk üretiminde teknik yardım sağlamayı kabul etti.

Tanaka'nın, bölge ülkelerinin tepkileri üzere Japonya'nın kötüleşen durumunu düzeltmek ve Japonya'nın bölge ülkelerinin ekonomik kalkınmalarına aktif desteğini göstermek için yaptığı bu gezide, seleflerine oranla biraz daha aktif bir dış politika stratejisi sergiledi. Tanaka'nın ziyareti aslında önemli bir gerçeğe işaret etmekteydi. O da, Japonya-ASEAN ilişkilerinin temelinde ekonominin bulunması ve Japonya'nın hammadde temini bakımından bölgeye olan bağımlılığı dolayısıyla, ekonomik ilişkilerinde ASEAN'dan gelen şikayetlere kulak kapayamayacağı idi. Nitekim, ASEAN ülkelerinin şikayetçi oldukları; Japonya'nın gümrük tarifesi engelleri ve Japon yatırımcıların ülkelere çevre kirliliği ihraç ettikleri, işçileri çok düşük ücretlerle çalıştırdıkları ve yönetimde yerel katılımın düşüklüğü gibi hususlarda, Tanaka Japon ekonomi organizasyonlarından dikkatli davranmalarını söyledi.(*)

Tanaka'nın gezisi bir başarı olarak kabul edilmedi, önemli bir kararın alınmadığı ve sadece bölge ülkelere bir takım Japon tekliflerinin ortaya atıldığı bu gezinin temel

---

(111) SUDO, a.g.m., s.511.

(*) Ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm III (Japon Dış Yatırımlarının ASEAN Ülkeleri Ekonomilerindeki Rolü, s.108)

amacı, uzun vadede bölgeden Japonya'ya gelen hammaddelerin teminini güvence altına almaktı. ASEAN, "Beş İletişim Projesi" için baştan savma bir destek alırken, Japonya'da sadece, ASEAN'ın bölgesel işbirliğine, güvenliğine ve istikrarına olan katkısını tanımış oluyordu(112).

2.3.2.2. BALI ZİRVESİNDEN SONRA JAPONYA-ASEAN İLİŞKİLERİ

Şubat 1976 tarihli Bali Hükümet Başkanları Zirvesi, Birinci Bölümde de değinildiği gibi ASEAN'ın "çarklarının daha hızlı işlemeye" başladığı ikinci evresini ifade eder. Mayıs 1975'te Kampuçya'nın komünistlerin eline geçmesinin sonucunda, bölgedeki barış ve güvenliği tehdit eden kargaşa ortamında yapılan bu zirve, birliğin organizasyon yapısında "ASEAN Hükümet Başkanları" adı ile bilinen üst bir karar organının ortaya çıkması ile sonuçlandı. Zirvede, ekonomik alandaki görüşmelerde "tercihli ticaret, endüstriyel işbirliği, ürün istikrarı ve dış ekonomik ilişkilerde ortak ekonomi politikası izlenmesi" hususları öne çıktı. ASEAN'ın ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesine ağırlık verildiğinin ortaya çıkması, Japonya'nın Güneydoğu Asya'ya yönelik ekonomik politikasında ekonomik işbirliği ögesinin ön plana geçmesine neden oldu. Bu anlamda da, Japonya, ASEAN'ın, Japonya ile ekonomik ilişkilerin ortak bir politika ile sürdürülmesine yönelik kararına ses çıkarmadı. Bu nedenle de Bali Zirvesi'ne yönelik Japon değerlendirmesi daha önceki hükümetlerin tepkileri ile karşılaştırıldığında çok daha olumlu oldu(113).

Dönemin Başbakanı Miki, Mayıs 1975'te, Güney Vietnam ve Kampuçya'daki anti-komünist hükümetler devrilince, Güneydoğu Asya'nın istikrarına yönelik çabalarında, ASEAN'a yardım etmeyi ve Japonya ile işbirliği önerdi. Hükümet Başkanları Zirvesine yolladığı mesajda toplantının "Güneydoğu Asya'daki büyüme ve istikrar amaçlı ortak hedefleri gerçekleştirmeye yönelik tarihi bir adım" olduğunu söylemekteydi. Miki, ASEAN ile Japonya arasında, daha yakın ve üye ülkeleri değil de doğrudan ASEAN'ı muhatap alan, yeni bir ekonomik ve politik yol izlemek istemekteydi. Bu arada bölge ile ilişkilerde kullanılan MEDSEA, ASPAC gibi ekonomik organlar ile Güneydoğu Asya'nın güvenliğine yönelik SEATO işlevini kaybetti. Bu nedenle, Japon Dış İşleri Bakanlığı Ocak 1977'de Güneydoğu Asya'nın istikrarını

(112) RIX, a.g.m., s.181-182-183.

(113) RIX, a.g.m., s.184.

hedefleyen yeni bir yardım politikasını ilan etti. Bu politika uyarınca ASEAN ve Hindi-Çini'ne yardımların artırılması önerildi. ASEAN'a yardımların özelliği, ASEAN endüstriyel projelerine yönelik olmasıydı. Bunun dışında Japonya "ikili ilişkileri" (yardım, ticaret ve yatırım) temel araç olarak kullanmayı sürdürdü. Bu arada ASEAN'a komşu ülkelerle (Vietnam gibi) ilişkilerini de sürdürdü. Aynı çelişkili (ikili ilişkiler yanında ASEAN çatısı altında ilişkiler) ilişki ASEAN ülkeleri tarafından da sürdürüldü. Endonezya Dış İşleri Bakanı bu durumu "ASEAN Japonya'ya hoş görünmek zorundadır, çünkü Japonya zengindir" şeklinde ifade etmekteydi(114).

ÜÇÜNCÜ EVRE: Başbakan Takeo Fukuda'nın Ağustos 1977'de Japonya'nın Güneydoğu Asya'da pozitif politik ve ekonomik rolüne dair deklarasyonu ile başlayan periyottur(115).

Fukuda, daha önceki ekonomi ağırlıklı dış politikadan ayrılan ve "Fukuda Doktrini" diye bilinen bir dönemi başlatmıştır.

2.3.2.3. FUKUDA DOKTRİNİ

Ağustos 1977'de Fukuda'nın ASEAN ve Burma'ya yaptığı gezi, Japon Dış Politikası'nda "radikal" bir değişimi dışa vurdu. Doktrin, bölgeye yönelik daha aktif dış politika uygulamasına geçmeyi deneyen Tanaka'nın başarısızlığının aksine, başarılı oldu.

Fukuda Doktrini, temelde önceki hükümetlerin üzerinde durduğu Japonya'nın "ekonomik rolünün" yanında Güneydoğu Asya'da Japonya'nın "politik rolünün" önemini belirtmektedir(116).

1975'te Vietnam Savaşının bitmesini takiben Güney Vietnam'ın çöküşü, bölgedeki güç dağılımını değiştirmiş ve ABD'nin bölgedeki hakim güç görüntüsü zayıflamıştı. Şubat 1976'daki zirve ile ASEAN'ın canlanması, Vietnam Savaşı'nın sonu ile beraber, Güneydoğu Asya'da sürdürülen soğuk savaş şartları; SEATO, MEDSEA ve ASPAC gibi yapılanmaları ciddi biçimde zayıflattı. Bu durumda Japonya'da yeni bir

(114) RIX, a.g.m., s.186, 187; SUDO, a.g.m., s.512.

(115) SUDO, a.g.m., s.509.

(116) ALAGAPPA, a.g.e., s.27.

Güneydoğu Asya Politik Çatısı inşa edilmesi zarureti ortaya çıktı ve Güneydoğu Asya'ya yönelik Japon politikasında aktif pozisyona geçildi(117).

Fukuda Doktrini, temelde Japonya'nın bu politik rolünün sınırlarını çizen ve bölgeye yönelik bir taahhüt olarak değerlendirilebilir.

Fukuda Doktrini üç maddeden oluşmaktadır.

1. Japonya askeri bir rolü reddeder ve Güneydoğu Asya'nın barış ve refahını arzu eder.

2. Japonya "karşılıklı güven" ve "kalpten-kalbe" anlayış temelinde bir ilişkiyi ister.

3. Japonya, Hindicini ülkeleri ile karşılıklı anlayışı hedefler ve bu hedefe yönelik çabalarda ASEAN'in eşit bir ortağı olarak işbirliğinde bulunacaktır(118).

Fukuda Doktrini, Japonya'nın bölgedeki politik rolünün sınırlarını çizerken, Hindicini ülkelere verilen önemi de belirtmektedir. Japonya'nın bölgenin barış ve güvenliğini tehdit eden Vietnam sorunundan rahatsızlık duyması doğaldır. Bu nedenle de Japonya, ASEAN ile Hindicini arasında bir köprü kurmak istediğini de ilk defa açıklamış oluyordu.

Fukuda Doktrininin en önemli mesajı, bölgedeki barış ve istikrar ortamının sağlanmasında, ASEAN'in geliştirilmesi ve desteklenmesi gerekli kalıcı bir bölgesel örgüt olarak, Japon dış politikasının bütünleyici bir parçası olarak görülmeye başlanmasıdır(119).

Doktrin, Japonya ile ASEAN arasında yakın bir politik koordinasyon hedeflediğinden, eski Japonya-ASEAN Kauçuk Forumu feshedilerek, onun yerine Mart 1977'de "Japonya-ASEAN Forumu" oluşturuldu. Japonya, geleneksel ikili ilişkiler yerine bu forum vasıtasıyla, ASEAN'la özel bir ilişki kurma yoluna gitti. Amaç, ekonomik bir blok oluşturmak değildi. Japonya, ASEAN'ı bölgeye yönelik sorumluluğunu gösterme düşüncesinde bir araç olarak görmekteydi.

(117) SUDO, a.g.m., s.512.

(118) RIX, a.g.m., s.189-190; ayrıca bkz.; SUDO, a.g.m., s.512; SORIANO, a.g.e., s.17; HIROKAZU, a.g.e., s.15.

(119) ALAGAPPA, a.g.e., s.25; RIX, a.g.m., s.188; SUDO, a.g.m., s.514.

Fukuda Doktrini, bölgeye yönelik Japon dış politikasının özü olarak 1977'den günümüze kadar etkisini sürdürebilmiş bir çerçeve olarak değerlendirilmektedir(120).

Fukuda'nın ziyaretinde, ASEAN ülkeleri, Japonya'dan ekonomik destek yanında tercihli ticaret, ihracat gelirlerinin istikrara kavuşturulması programı (STABEX) ve Bali Zirvesi'nden sonra kabul edilen beş endüstriyel projeye yardım konularında anlayış beklediler.

Kasım 1977'de Tokyo'da toplanan, İkinci Japonya-ASEAN Formu'nda bu hususlara yönelik anlaşmalara varıldı. Bu anlaşmalar şunlardır:

1. ASEAN endüstriyel projelerine 1 milyar dolar verilecektir.
2. ASEAN ülkelerinin ihracat gelirlerinin istikrarı için bir program hazırlanması yönelik olarak, Japon ve ASEAN uzmanlarından oluşan bir komite kurulacaktır.
3. Tokyo Roundu'nun çatısı içerisinde, Japonya tarifeli ve tarifersiz engelleri azaltacak ve ASEAN ürünleri için genelleştirilmiş preferanslar sistemi geliştirecektir.
4. Kültürel değişim programlarının yürütülmesi için ortak bir çalışma yapılacaktır(121).

Her ne kadar bu anlaşmalar yapılmışsa da, anlaşmaya varılan hususlarda kayda değer bir gelişme olmayınca, ekonomik kalkınmasında Japonya'nın desteğine ihtiyacı olan ASEAN ile Japonya arasındaki ekonomik sorunlar devam etti.

Bu anlaşmalara ilişkin tek somut adım, ASEAN endüstriyel projelerinden Endonezya'da yapılması düşünülen Azotlu Gübre Tesisi projesine yönelik olarak, Kasım 1979'da 33 milyar yenlik bir kredi anlaşmasının imzalanması oldu(122).

2.3.2.4. FUKUDA SONRASI JAPONYA-ASEAN İLİŞKİLERİ

Fukuda sonrası dönemde Japonya'nın ASEAN'la politik ilişkileri iki dönemde incelenebilir. İki dönemi ayıran şey, Japonya'nın Vietnam ile ASEAN arasında bir köprü inşa etme amacına ilişkin olarak yapılan uygulamalardan kaynaklanmaktadır.

---

(120) SUDO, a.g.m., s.524.

(121) SUDO, a.g.m., s.517.

(122) RIX, a.g.m., s.192.

Yukarıda da değinildiği gibi, Fukuda Doktrini'nin üçüncü maddesi, ASEAN ile Hindičini arasında barış ve güvenliğin sağlanmasında Japonya'nın desteğini ifade eden anlayışın gereği olarak, Japonya'nın aktif bir rol üstlenmek isteğini göstermekteydi. Fukuda bu rolü şöyle açıklamaktaydı:

"Japonya-ASEAN'ın eşit bir ortağı olacaktır ve ASEAN ülkeleri arasındaki dayanışma ve esnekliği güçlendirmek için, ASEAN'ın bu amaca yönelik çabalarına destek verecek ve bölge ile Hindičini ülkeleri arasında, karşılıklı anlayış temelinde bir ilişkiyi geliştirmek için faaliyette bulunacaktır. Böylece baştan başa bölgedeki barış ve refahın inşasına katkıda bulunmuş olacaktır"(123).

Fukuda'dan sonra bu amaca ilişkin olarak iki farklı yol izlenmiştir.

2.3.2.5. I. DÖNEM (1977-1980)

Bu dönemin temel özelliği, ASEAN ile Hindičini ve bilhassa Vietnam arasında "karşılıklı anlayış" ortamını sağlamak için Japonya'nın Vietnam'a dış yardım sağlamasıdır. Japonya, Hanoi'ye yaptığı yardımda iki taktik uyguladı. Birinci taktik, Hanoi'ye yapılan yardımların (bağlayıcılığı olmamasına rağmen) ASEAN ülkelerinden ithalatta kullanılmasını istemesiydi. Bu taktikle, ASEAN ve Hanoi arasında bir yumuşama olması umuluyordu. İkinci taktik ise, yardımların Hanoi'nin bölge ülkelerine saldırılarının sürmesi halinde kesilerek, bir baskı aracı olarak kullanılmasını hedefliyordu.

"ASEAN'la Hindičini arasında köprü inşa etme" amacına yönelik olarak Tokyo, 1978 yılında Hanoi'ye 4 milyar yenlik bağış ve 10 milyar yenlik kredi verdi(124).

ASEAN ise Vietnam'a yönelik politikasında Kampuçya'ya komşu olan Tayland'ın izlediği politikayı desteklemekteydi(125). Tayland başta olmak üzere tüm ASEAN ülkeleri, bu yardımların istenen amacı sağlamayacağını öne sürerek, II. Dünya Savaşı sonrasında bölgesel güvenlikle ilgili bir soorunda ilk kez aktif bir role soyunan Japonya'nın bu politikasına olan kuşkularını ifade ettiler. Buna karşın Japonya, ASEAN'in karşı çıkmasına rağmen bu yardımların Hanoi ile diyalog açısından gerekli olduğunu savunmaktaydı.

(123) SUDO, a.g.m., s.214.

(124) ALAGAPPA, a.g.e., s.27.

(125) Werner DRAGUHN, "The Indochina Conflict and the Positions of Countries Involved", Contemporary Southeast Asia, Volume 5, Number 1, June 1983, s.109.

Aralık 1978'de Vietnam, Kampuçya'yı işgal edince bu ilk taktik büyük bir başarısızlıkla sonuçlandı. Bu arada Vietnam, Haziran 1978'de COMECON'a üye olmuş ve Kasım 1978'de de Sovyetler Birliği ile Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamıştı. Aralık 1978'de Vietnam birlikleri Kampuçya'yı işgal edince, Japonya Hanoi'ye yaptığı yardımı sürdürüyordu. Bu duruma ASEAN ve Çin şiddetli tepki gösterince, 1979 mali yılında Vietnam'a yapılacak olan yardımları kesen Japonya, ASEAN'ın Hanoi'nin Kampuçya'yı işgalini kınayan tutumuna uymak zorunda kaldı(126).

Bu son durumda ikinci taktik devreye girmiş oldu. Japonya ikinci taktik gereğince, Vietnam'ın 50 milyar yenlik kredi isteğini reddetmekle kalmadı, 1979 yılında Tayland'a ODA kapsamında 30 milyar yenlik kredi verdi. Tayland, Kampuçya'ya komşu olduğundan komünist güçlerin karşısında bir cephe konumuna sahipti. Bu nedenle Tayland 1982 yılında 70 milyar yenlik Japon kredisini alarak, konumunu güçlendirmek istedi(127).

Böylece 1977-80 arasında Japonya, "ASEAN'la Hindicini arasında köprü inşa etme" amacını bırakarak, Vietnam sorununda "ASEAN'a arka çıkma" amacını uygulamaya koymuş oluyordu. Bu politik değişim Japon Diplomatic Blue Book'da şöyle ifade edilmekteydi:

"ASEAN'ın, Güneydoğu Asya'da barış ve istikrarın zaruri bir unsuru olduğu ortaya çıktı. Japonya, ASEAN'la ortak işbirliğinin teşvik edilmesi politikasını, Asya Diplomasisini temeli olarak destekler"(128).

2.3.2.6. II. DÖNEM (1981'den Günümüze)

İkinci dönem, Japonya'nın Hanoi ile ASEAN arasında oynamak istediği politik rolün başarısızlığı nedeniyle, ekonomik ağırlıklı ve politik inisiyatiflerin az olduğu bir dönem olarak göze çarpmaktadır.

1981'de başbakan olan Zenko Suzuki, ilk yurtdışı gezisini ABD yerine ASEAN ülkelerine yaptı. Gezinin amacı, bölgede yavaş yavaş azalan Japon etkisini yeniden hissettirmektir. Ancak politik alanda, Suzuki'nin Japonya'nın politik rolü ve Vietnam'a ekonomik yardım hususlarında çelişkili ifadeleri dolayısıyla, bölge ülkelerinde pek

(126) ALAGAPPA, a.g.e., s.27; SUDO, a.g.m., s.516.

(127) SORIANO, a.g.e., s.18.

(128) SUDO, a.g.m., s.217.

güvenilir bir izlenim bırakmamıştı. Vietnam sorununa ilişkin olarak, Kampuçya'nın kendi geleceğini kendisinin belirlemesi şeklindeki ASEAN tutumuna paralel bir tutum sergileyerek, ASEAN'ın BM nezaretinde Kampuçya'nın geleceğine ilişkin uluslararası bir konferans toplanması isteğine katıldığını belirtti(129).

Suzuki'nin Japonya-ASEAN ilişkilerine getirdiği yenilik, daha önceki büyük ölçekli ağır sanayi projelerinin desteklenmesinde somutlaşan yaklaşım yerine, daha hafif teknoloji gerektiren ve doğrudan halkın çıkarına olan, enerji kalkınması, küçük ve orta ölçekli girişimlerin teşviki, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve ihracat ürünlerinin genişletilmesi gibi bir yaklaşım sergilemesidir. Ayrıca Suzuki, bir insan kaynaklarını geliştirme merkezi kurulması karşılığında 100 milyon dolarlık bağış yardımı önerdi(130).

Politik alanda Suzuki, Fukuda Doktrininden çok da farklı olmayan bir çerçeveyi Bangkok'da yaptığı bir konuşmada şu esaslar üzerine oturttu:

1. Japonya, uluslararası toplumda askeri bir rol oynamayacaktır.
2. Japonya uluslararası toplumdaki statüsüne uygun bir biçimde, dünya barışının sürmesi hususunda politik bir rol oynayacaktır.
3. Japonya (ASEAN ile) ekonomik işbirliğini şu dört sahada, a. Kırsal gelişme ve tarımın teşviki, b. Enerji kaynaklarını geliştirme, c. İnsan kaynaklarını geliştirme, d. Küçük ve orta ölçekli girişimlerin teşviki) yoğunlaştıracaktır(131).

Suzuki'den sonra Başbakan olan Yasuhiro Nakasone de, Fukuda ve Suzuki'nin izlediği yolu izlemekle beraber, dış politikada daha aktif olmak isteyen bir politikacıydı. Nakosone'yi diğerlerinden ayıran temel özellik, ASEAN'ın ekonomik ve politik açıdan güvenliği olmaksızın Japonya'nın güvenliğinin sağlanamayacağını açıkça ilan etmesindedir. Nakasone'nin bir kurmayı bu durumu şöyle izah etmekteydi:

"Sadece ekonomik ilişkilerdeki şeyleri dikkate almayı kabul etmeyecek olan Japonya, Nakasone'den sonra ASEAN'la ilişkilerinde politik alanlara doğru adım attı"(132).

---

(129) SUDO, a.g.m., s.518.

(130) SORIANO, a.g.e., s.18; SUDO, a.g.m., s.518.

(131) SUDO, a.g.m., s.518.

(132) SUDO, a.g.m., s.519.

Bir anlamda politik rol oynama isteği, Fukuda'dan beri bulunan Japonya, ilk kez ekonomik güvenliğini politik istikrar ve güven ile ilişkilendirmekteydi. Nakasone Reagan ile yaptığı görüşmede ortaya atılan, Japonya'nın askeri yeteneğinin güçlendirilmesi konusundaki Japon-Amerikan mutabakatından endişe duyan ASEAN ülkelerine yaptığı ziyaretinde, Japonya'nın ekonomik güvenliği açısından vazgeçilmez bir önem taşıyan Malakka ve Lumbok boğazlarının güvenliği ile sınırlı bir savunma politikasının sahibi olduğu konusunda açıklamalar yaptı(133).

Kampuçya sorununda da, ABD-Japonya-ASEAN ülkeleri arasında yakın bir koordinasyon sağlanması hususunda bir teklifte bulundu. Bu teklif üç maddeden oluşmaktaydı:

1. Japonya barışı koruyucu faaliyetler için yapılacak harcamalara bir katkıda bulunacak ve dış güçlerin bir kısmının çekilmesi aşamasından sonra güvenli bölgedeki mültecilere insani yardım sağlayacaktır.

2. Japonya, uluslararası gözlemciler nezaretinde seçimlerin yapılması için şart olan Vietnam birliklerinin çekilmesinden sonra, Kampuçyalıların güvenliği için yapılacak girişimlerde çeşitli ulaşım kolaylıkları ve personel sağlayacaktır.

3. Japonya, Kampuçya'da barış gerçekleştikten sonra üç Hindçini ülkesine ekonomik yardım sağlayacaktır(134).

Nakasone, uluslararası bir soruna doğrudan katılım demek olan bu teklifle, Japon dış politikası açısından bir devrim gerçekleştirmiştir denilebilir. Ancak, Japonya'nın askeri gücü hakkında duyulan endişeler, özellikle de, Tayland ve Malezya haricindeki ülkelerce, "Japon militarizminin yeniden canlanması" şeklinde ifade ediliyordu. Nakasone ise, Japonya'nın böyle bir niyetin sahibi olmadığını iddia etmekteydi(135). Bu nedenle Japonya ile ASEAN arasında karşılıklı güven ortamını tesis için üç teklif ortaya attı.

1. 1984'de başlamak üzere gelişmekte olan ülkeler için tercihli tarifelerde %50'lik bir artış.

(133) SORIANO, a.g.e., s.19.

(134) SUDO, a.g.m., s.519.

(135) ASIAN SECURITY 1984, Research Institute for Peace, 1984, Japan, s.162.

2. Japonya'nın bitkilerin islahı alanındaki girişimlere yardım programı.

3. 150 ASEAN vatandaşı gencin her yıl kısa bir süre için Japonya'yı ziyaretinin sağlanması.

Bunun dışında, geleneksel yardım ve teknolojik işbirliği mekanizmasının dışında, teknoloji transferi alanında iki tane teknik işbirliği programını teklif etti(136).

Bu arada Tayland'ın, Japonya'nın ABD'den yaptığı tavuk ithalatındaki tarife indirimi nedeni ile kendi tavuk ürünleri için de tarife indirimi istemesi, varolan ekonomik sorunları yeniden açığa çıkarttı. Tayland %18'lik gümrük oranından, %4'lük bir indirim yapılmasını sağlayabildi. Bu da, ekonomik ilişkilerde Japonya'nın umulandan az taviz verdiği şeklinde yorumlandı(137).

Ticaret sürtüşmesine rağmen ASEAN ülkeleri, Japonya'nın ekonomik başarılarından etkilenek, daha rekabetçi bir ekonomik yapı yönünde, Japon modelinden istifade etmek istemektedirler. Örneğin Malezya'nın Doğuya (Japonya'ya) Bakış Politikası(138) (Look East Policy) bu ülkenin Japonya'ya duyduğu hayranlığı belirtmektedir. Bu tip yaklaşımlar, Japonya'nın ekonomik başarılarından ders alınması yönünde, bu ülke ile yakın ekonomik ilişkilerin tesisini doğurmaktadır. Ekonomik ilişkilerin gelişmesi hem bir diyalog zemininin oluşumuna hem de bölgedeki Anti-Japon hareketlerinin zayıflamasına etki etmektedir.

Fukuda Doktrininde yer alan hususların, daha sonraki başbakanlar tarafından da, büyük ölçüde politik çerçeve olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamda, Fukuda, Suzuki ve Nakasone tarafından açıklanan ASEAN politikalarının, amaçlar ve vaatler bakımından karşılaştırılması ilginç olabilir. Şekil 2.3'te bu karşılaştırma yer almaktadır.

---

(136) SORIANO, a.g.e., s.19.

(137) SUDO, a.g.m., s.519.

(138) Ayrıntılı bilgi için bkz. HIROKAZU, ss.21-23, Infra, s.162-163.

ŞEKİL 2.3. Fukuda, Suzuki ve Nakasone'nin ASEAN Politikası

	AMAÇLAR	VAADLER
FUKUDA (1977)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Önyargıları düzeltme 2. Eşit ortaklık / yüzyüze ilişkiler 3. Hindicini - ASEAN Köprüsü 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fukuda Doktrini 2. ASEAN projeleri için 1 milyar dolar
SUZUKİ (1981)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hindicini probleminde ASEAN'la işbirliği 2. "Beraber düşünme ve beraber çalışmaya" dayalı ilişkilerin tesisi 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Barış sağlandığında Hindicini'nin yeniden inşasına yardım 2. İnsan kaynaklarının gelişimi için 100 milyon dolar 3. Bölgesel ölçekte ASEAN öğrencilerini teşvik programını gerçekleştirme
NAKASONE (1984)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Japonya'nın savunma politikası üzerindeki şüpheleri ortadan kaldırma 2. Karşılıklı güvene dayalı ilişkileri inşa etme 3. Japonya'nın ASEAN'a yönelik Fukuda doktrinini teyid etme 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bitkilerin ıslahı 2. Gençlik programı. 150 ASEAN gencinin Japonya'yı ziyaretinin sağlanması

KAYNAK: SUDO, a.g.m. s.522.

Kasım 1986'da Başbakan olan Noboru Takeshita, kendinden önceki başbakanların politikalarında fazlaca bir değişiklik yapmadı. Aralık 1987'de ilk yurtdışı gezisini, ASEAN Hükümet Başkanları Zirvesinin yapılacağı Filipinler'e yaptı. Manila'da yaptığı konuşmada, Japonya'nın ASEAN'a aktif biçimde desteğini gösteren üç teklif ortaya attı. Bunlardan en önemlisi bir ASEAN-Japonya Kalkınma Fonu (ASEAN-Japan Development Fund- AJDF) kurulması teklifi idi(139). AJDF, 2 milyar dolarlık bir fon olarak, ODA yardımlarının tersine, ASEAN özel sektörünün gelişmesi için kullanılacaktı. Hedef alanlar ise, "tarımsal sanayi, imalat sanayi, endüstriyel altyapı gelişmesi ve şirketlerin rehabilitasyonu" şeklinde belirlendi. Japonya'nın bu fonla varmak istediği asıl amaç ise, öteden beri yatırım yaptığı bu ülkelerdeki yatırım risklerini azaltmaktı. AJDF fonundan kullanılacak kaynakların şartları ikili ODA

(139) Diplomatic Blue Book 1988, s.175.

yardımlarınınkinden daha iyi idi. Japonya bu arada 60 malın daha genelleştirilmiş tercihli ticaret sistemine dahil olmasını kabul etti(140).

İkinci teklifi, Kampuçya sorununun çözümüne yönelik ASEAN barış inisiyatifine Japonya'nın desteğinin sürmesi ve kalıcı barışa ulaşmada bu yöndeki faaliyetlere Japon desteğinin verileceği idi.

Üçüncü teklif ise, Kapsamlı Japonya-ASEAN Değişim Programı (JACEP-Japon-ASEAN Comprehensive Exchange Program) idi. Bu programla her türlü alanda işbirliği imkanları geliştirilecekti(141).

2.3.2.7. JAPONYA'NIN SOĞUK SAVAŞIN BİTİMİNDEN SONRAKİ DÖNEMDE DIŞ POLİTİKASI

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte değişen dünya konjonktründe meydana gelen değişimler, tüm ülkeleri etkilediği gibi Japonya'yı da etkilemiştir. "Eski politikaların yenileri ile değiştirilmesi zarureti acaba Japonya'yı ne gibi bir dış politik arayış içine sokmuştur" sorusunun cevabının araştırılacağı bu kısımda, özellikle Japonya ile ASEAN arasındaki ilişkilerde belirleyici sorun olan bölgenin güvenliği üzerindeki arayışlar incelenecektir. ABD'nin II. Dünya Savaşından beri bölgenin güvenliğine yönelik taahhütlerinin azalması ile ortaya çıkan sorunlara daha öncede değinilmiş ve genel anlamda bölge ülkelerinin ABD'nin güvenlik taahhütlerindeki azalmayı olumlu karşılamadığı ve Japonya'nın bu role soyunmasını da kaygı ile karşıladığı sonucu ortaya çıkmıştı(142). 1991 ve sonrası bölge ile Japonya arasındaki ilişkilerin özellikle, güvenlik ve Japonya'nın bölgedeki imajının düzeltilmesi çabalarına ilişkin boyutları incelenmeye çalışılacaktır.

2.3.2.8. JAPONYA'NIN BÖLGESEL GÜVENLİK VE JAPON İMAJININ DÜZELTİLMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLARI

Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte Güneydoğu Asya ve Asyanın güvenliği eski mekanizmalarla yürütülemeyecek bir durum arzetti. Bölgedeki ekonomik kalkınmanın sürdürülmesi için, yıllarca ABD'nin güvenlik taahhütlerine güvenen bölge

(140) ALAGAPPA, a.g.e., s.30-31-32.

(141) Diplomatic Blue Book 1988, s.176.

(142) Supra, s.54 ve s.60.

ülkeleri, ABD'nin bu taahhütlerin sürdürülmesindeki gönülsüz tutumu karşısında, bu sorunun bir çözüme kavuşturulmasının öncelikli bir hal aldığını düşünmektedirler.

ABD Körfez Savaşında Japonya'dan yükün paylaşılmasına katkıda bulunmasını istediğinde, Japon Başbakanı Toshiku Kaifu, anayasal engellere rağmen teklifi Diet Meclisi'ne götürdü. Ancak Diet Meclisi teklifi kibarca geri çevirince, Toshiku Kaifu, küçük düşürücü bir politik yenilgiye uğradı(143). Halbuki, Basra Körfezi'ne ABD'den daha bağımlı olan Japonya'nın bu teklife soğuk kalması ve ABD'nin Körfezde uğradığı kayıplara rağmen ABD'nin isteğinin geri çevrilmesi, Japonya'nın uluslararası arenada böyle bir rolü üstlenebilmesi için hazırlıklı olmadığını ortaya çıkardı. Ancak ABD'nin baskıları sonucu, 24 Nisan 1991 tarihinde Japon Hükümeti, Körfeze mayın tarama gemileri gönderilmesi kararını aldı. Bu II. Dünya Savaşı'ndan beri Japon ordusunun ilk yurtdışı görevi oldu.

Japonya, Asya'nın en gelişmiş ülkesi olarak bu rolü oynamaya en uygun ülke gibi görünmektedir. Ancak bu rolü oynayabilmesi için Japonya'nın aşması gereken engeller bulunmaktadır. Bunların başında, Japonya'nın Asyadaki emperyalist politikalarının sonucu, bölge ülkeleri nezdinde sahip olduğu olumsuz imaj gelmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası tüm Japon diplomasi uygulamalarının bir amacı, bu olumsuz imajı düzeltmeye yöneliktir. Bu anlamda bölgeye, Japonya'nın askeri yayılma amacı bulunmadığına dair garantilerin verilmesi (Fukuda Doktrini gibi) tüm Japon Başbakanlarının üzerinde durduğu bir konudur. Örneğin, Japon Başbakanlarından Toshiku Kaifu 9-10 Ocak 1991 tarihleri arasında Seul'e yaptığı resmi ziyarette, Japon işgal dönemi için resmen özür diledi(144). Gene geçenlerde istifa eden Hosakowa'da, II. Dünya Savaşındaki Japon yayılcılığından dolayı özür dileyerek seleflerinin yolunu takip etti(145).

Japonya savaşın kötü anılarını silebilmekte çok zorlanmaktadır. Ancak, ekonomik gelişmişliği nedeniyle Asya'ya yaptığı yardım ve yatırımları ile bu olumsuz imajı düzeltilebilmesi mümkün gibi görünmektedir. Ayrıca, Asya'nın yeni nesillerinde Japon işgal dönemine ait anılar, eski nesillere göre ikinci el niteliğinde olduğundan bu

---

(143) NACHT, a.g.m., s.151.

(144) YAŞADIĞIMIZ DÜNYA 1992, a.g.y., s.324.

(145) Economist, November 13th-19th 1993, s.61.

olumsuz imajın düzeltilmesi ihtimali vardır. Japonya'nın ekonomik gücü, bölgede oynamak istediği politik rolün olabirliğini olumlu yönde etkileyecek bir faktördür.

Japonya'nın oynamak istediği politik role ASEAN ülkelerinin tepkileri ise şöylece belirtilebilir. Endonezya bağımsızlığını elde etmede Japonya'nın olumlu katkısı olduğuna inanmakta ve bu role pek sesini çıkartmamaktadır. Endonezya, savaş sırasında Japonların bölgedeki "sömürgeci beyaz adamın prestijini yıkması" olgusu olmasa idi, bağımsızlığını elde etmelerinin güç olacağını düşünmektedir. Tayland askeri bir işgal dönemi yaşamadığı için, 1990 yılında Japonlarla ortak bir askeri tatbikat yapmakta yanlış birşey olmadığını düşünmektedir. Malezya ise, Japon hayranı bir ülke konumunda, Japonların bölgedeki ekonomik etkilerinden hoşnut kalabilmek için fazlaca ses çıkartmamaktadır. Sadece Filipinler ve Singapur'dan, Japon etkisinin artışına açık itirazlar vardır. Çünkü Filipinler, Japon işgalini acı biçimde yaşamıştır. Singapur'un ise, ülkede önemli oranda bulunan (3/4 oranında) Çinli azınlıklar nedeniyle, Japonya'dan çok çekmiş Çin olgusu hatırlandığında, Japon tutumunu benimseme gibi bir pozisyonda olması zaten beklenemez. Nitekim, Japon imparatoru Akihito, 1991 yılında ASEAN ülkelerini ziyaret ettiğinde, programına Filipinler ve Singapur'u dahil etmeyerek, sadece Endonezya, Malezya ve Tayland'ı ziyaret etti.

Japonya bölgedeki imajını düzeltme arayışlarında ekonomik ilişkilerini ve yardımlarını kullanarak, bölgedeki "Japonların iş koltuklarına oturmuş Samuraylar olduğu" şeklindeki yaygın anlayışı değiştirme uğraşı vermektedir(146).

Japonya'nın bölgede oynamak istediği politik rolü ve hatta Malezya gibi ülkelerin, sadece Asya ülkelerine açık bir ekonomik blok oluşumu yönünde Japonya'nın önderlik yapması şeklindeki gibi ekonomik beklentilerini güçleştiren diğer bir faktör, Asya'da; çok derin tarihi, ırki ve kültürel çelişkilerin var olması nedeni ile kurulması mümkün görünmeyen, NATO veya AGİK tipi kuruluşların olmamasıdır. Bu durumda da ABD'nin askeri güvenlik taahhütleri, Japonya'nın askeri sicilinin güvenilir olmaması nedeni ile anahtar konumunu korumaktadır(147).

Öte yandan ABD'nin bölgesel güvenliğinin korunmasında Japonya'dan daha fazla katılım beklemesi, diğer yandan ise bu beklentilerin kaçınılmaz sonucu olarak

(146) PING, "Japan and Asia-Pacific ....", s.8-9.

(147) Economist, July 21, 1990, s.9.

Japonya'nın politik ve askeri rolünün artışına karşı, bölge ülkelerinin duyduğu tepki, Japonya'yı çelişki içinde bırakmaktadır. Japonya her ülke ile iyi geçinme ve barışçıl diplomasi politikasını takip etmek ve "az riskli dış politika çok kazanç" şeklindeki stratejisini sürdürmek istemektedir. Ancak, Paul Kennedy'nin de belirttiği gibi, hızlı bir değişim yaşayan Asya'da Japon politikalarının değişmeden kalması maddenin tabiatına aykırıdır(148). Japonya bölgede daha fazla sorumluluk yüklenmeye hazır düşünsel ve toplumsal hazırlıktan uzaktır. Politik rolü oynayabilecek kültürel hegemonyayı son yıllarda hızla artan Asya'nın bölgesel kimlik arayışlarına dayatabilmesi güç görünmektedir(149).

Herşeye rağmen Japonya, böylesi bir politik rolü oynamada bir takım tasavvurlara sahiptir. Öncelikle Japonya, ABD'nin dış politikasından ayrılma isteğini dışa vuran eylemlerde bulunmaktadır. Örneğin, Tienanmen Katliamı sonrası ABD ve AT'nun uyguladığı ambargo kararını hiçe saydı. Bunun nedeninin, Çin'in geniş pazar potansiyeli olduğu açıktır. Zira, Japonya, Çin'de son yıllarda görülen reform hareketleri sürerse, Çin'in bir yatırım cenneti olacağını düşünmekte ve yine Japonya, askeri gücünün sınırlanması ve Kuril adaları sorunu halledilinceye kadar Rusya'ya yardımda bulunmayı reddetmektedir. Bu şartlar gerçekleştiğinde ise, Rusya'nın Asya-Pasifik'in bir üyesi olacağını ve Rusya ile teknik işbirliğinde bulunacağını söylemektedir(150).

Japonya askeri açıdan da, güçlenmeyi ihmal etmemektedir. Şu anda Japonya, dünyanın savunmaya en fazla para harcayan üçüncü ülkesi konumundadır. (GSMH'nin %1'i kadar olması, GSMH'nin büyüklüğü hatırlandığında azımsanamayacak bir tutarı ifade eder). Öte yandan, bölgede Çin'in ve eski SSCB şimdi ise Rusya'nın nükleer gücü olması ve K. Korenin'de bu yöndeki faaliyetleri nedeniyle, Japonya da nükleer güce ulaşmak için çalışmaktadır. 1992 yılında gazetelerde yer alan bir habere göre, bir Japon gemisi plütonyum yüklü olarak Fransa'dan Japonya'ya hareket etti(151). 1994 tarihli bir haberde ise, Japonya nükleer bomba yapımı için gerekli tüm malzemeye sahip durumdadır(152). Asya ülkelerinin bu konudaki eleştirilerini Japonya, bu plütonyumu, yeni nükleer santrallerinde kullanacağını söyleyerek cevaplamaktadır.

(148) KENNEDY, a.g.e., s.552-553.

(149) İFMC. İktisat Dergisi, Ekim 1993, s.30.

(150) Economist, July 21, 1990, s.60.

(151) SABAH, 13.11.1992.

(152) MİLLİYET, 31.01.1994.

Japonya'nın politik rol oynama denemelerinden biri de 23-28 Mayıs 1993 tarihlerinde Kampuçya'da yapılan seçimler için B.M.'e personel ve askeri polis gücü sağlayarak, savaş sonrası Japon tarihinde Körfez Savaşından sonra ikinci kez, yurtdışı bir operasyona katılmasıdır(153).

Japonya'nın daha aktif bir dış politika için yaptığı çabalara bir diğer örnek de, Japonya'nın daha fazla sorumluluk karşılığında B.M. Güvenlik Konseyine daimi üye olma isteğidir(154).

Japonya'nın politik rol oynama isteğini dışa vuran bu örnekleri verdikten sonra, ABD geri çekildikten sonra bölgede nasıl bir güvenlik konseptinin hakim olacağı konusundaki belirsizliğin giderilmesi biraz da Japon tutumuna bağlı olmaktadır.

Japon Başbakanı Kiichi Miyazawa'nın, 1993 yılı Ocak ayında ASEAN ülkelerini ziyaretinde, ASEAN ülkeleri bölgede nasıl bir güvenlik konseptinin hakim olacağına yönelik Japon yaklaşımının ne olduğunu merak etmekteydiler. Miyazawa'nın gezisi Endonezya, Malezya, Tayland ve Burunei'yi kapsamakta idi. Bölgede AGİK tipi bir kuruluş konusunda Endonezya, bölgesel güvenlik meselesinin tartışılacağı böyle bir forumda Japon katılımına serin kanlı bir yaklaşım gösterirken, Malezya zamanla Japonya'nın bölgeye yönelik taahhütlerinin olgunlaşacağını düşünerek daha olumlu yaklaşmaktadır. Miyazawa ise, güvenlik konusunda değişimden yana bir tavır sergilemektense, sürekliliği vurgulamayı tercih etti. Miyazawa'ya göre, "uluslararası politik belirsizlikler dolayısı ile mevcut politikaların sürekliliğini vurgulamak gereklidir. Ayrıca Japonya'nın ilgilendiği ve üstünden gelmesi gereken iki amacı vardır. İlk amaç, Birleşik Devletlerin bölgedeki varlığını ve üstlendiği işleri muhafaza etmektir. Diğerisi ise, Japonya'nın bölgede yeniden güç kazanması hakkında ASEAN ülkelerinin sahip olduğu endişeleri gidermektir"(155).

Tokyo, 1991 yılında Kuala Lumpur'da yapılan ASEAN Zirvesinde ilk defa bölgesel bir diyalog fikrini desteklediğinde, ABD'nin bu fikre olan yaklaşımı soğuk olduğu için, bu fikri sahiplenmede dikkatli davranmaktadır. Ancak, son zamanlarda ABD'nin bu fikri el altından desteklediğini belirten bir Tayland'lı Diplomat, ABD Doğu

(153) Economist, 5 May 1993, s.60.

(154) İ.F.M.C. İktisat Dergisi, Ekim 1993, s.31 ve s.40; Economist, 5 May 1993, s.60; PING, "U.S.-Japan...", s.13.

(155) Far Eastern Economic Review, January, 1993, s.12; İFMC. İktisat Dergisi, Ekim 1993, s.39-40.

Asya ve Pasifik İşleri Sekreter Yardımcısı William Clark'tan edindiği izlenimle" ABD bu fikri benimsemeye eskisinden daha yakın" şeklinde konuşmaktadır. Tayland, Malezya ve Singapur bu fikre katılırken Endonezya, ZOPFAN ilkeleri gereğince mevcut ASEAN Hükümetler Başkanları Zirvesi'nin bölgesel diyalog forumu olarak yeterli olduğunu savunmakta ve bu fikre soğuk bakmaktadır. Endonezyalı bir diplomat bu durumu, "AGİK tipi bir yaklaşımı benimsemek zorunda olduğumuzu düşünmüyoruz. Buradaki durum Avrupa'dakinden oldukça farklıdır" diye ifade ederek, aslında bir gerçeğin altını çizmekteydi.

Japonya ise, bir anlamda bu gerçeğin farkında olarak, ASEAN Hükümet Başkanları Zirvesi'nin şimdilik bölgesel güvenlik forumu aracı olarak yeterli olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşımlarının altında yatan faktör ise, bölgesel güvenlik forumunun, Çin ve Rusya olmaksızın bir şeye yaramayacağı düşüncesiydi. Zira, bölgesel güvenlik sorunları bu iki ülkenin katılımı ve belki de ABD'nin doğrudan olmayan katılımı olmaksızın halledilemezdi(156).

Bu durumda en azından şimdilik, bölgesel güvenlik meseleleri, ikili güvenlik anlaşmaları şeklindeki işbirliği anlayışı ile sürdürülecek gibi görünmektedir. Güvenlik sorununun halli, bölgede Japonya'nın, askeri bir cüce olmaktan çıkışı ve askeri bir kabus müjdecisi gibi görünmesi nedeniyle, ABD-Japonya arasındaki ekonomik ve politik ilişkilerinin geleceğinde saklıdır(157).

Miyazawa, Japonya'nın önderliğinde bir Doğu Asya Ekonomik Forumu (EAEC) kurulması şeklinde bir teklifde bulunan Malezya'ya ise, bu tip gruplaşmaların lehinde bir tutum göstermedi. Nedeni ise, Japonya'nın ABD ve AT'na kapalı Asyalı bir gruplaşmanın, ABD ve AT'ne ticaret fazlası sağlamış bir Japonya'ya yararı dokunmayacak olmasıdır. Buna karşılık Malezya Başbakanı Mahathir Muhammed'in "Biz Japonya'nın ABD ile çok yakın ilişkileri olduğunu kabul ediyoruz ancak, Japonya daha ne kadar süre USA'nın kendisini korumasını isteyecek" sorusu ile karşılaştı. Tabii, Malezya'nın dış ticaretinde ABD'nin ağırlığı düşünüldüğünde bu soru anlamsız gibi görünmektedir(158). Yine de ASEAN ülkeleri, "Japonya Asya'ya önderlik yapmak istiyorsa, Asya'nın çıkarları için daha fazla çaba harcamalıdır" düşüncesini savunmaktadırlar. Japonya'nın ise bu ülkelere karşı dış ticaret korumasını sürdürmesi, bu tip şikayetlerin

(156) Far Eastern Economic Review-January 14, 1993, s.12.

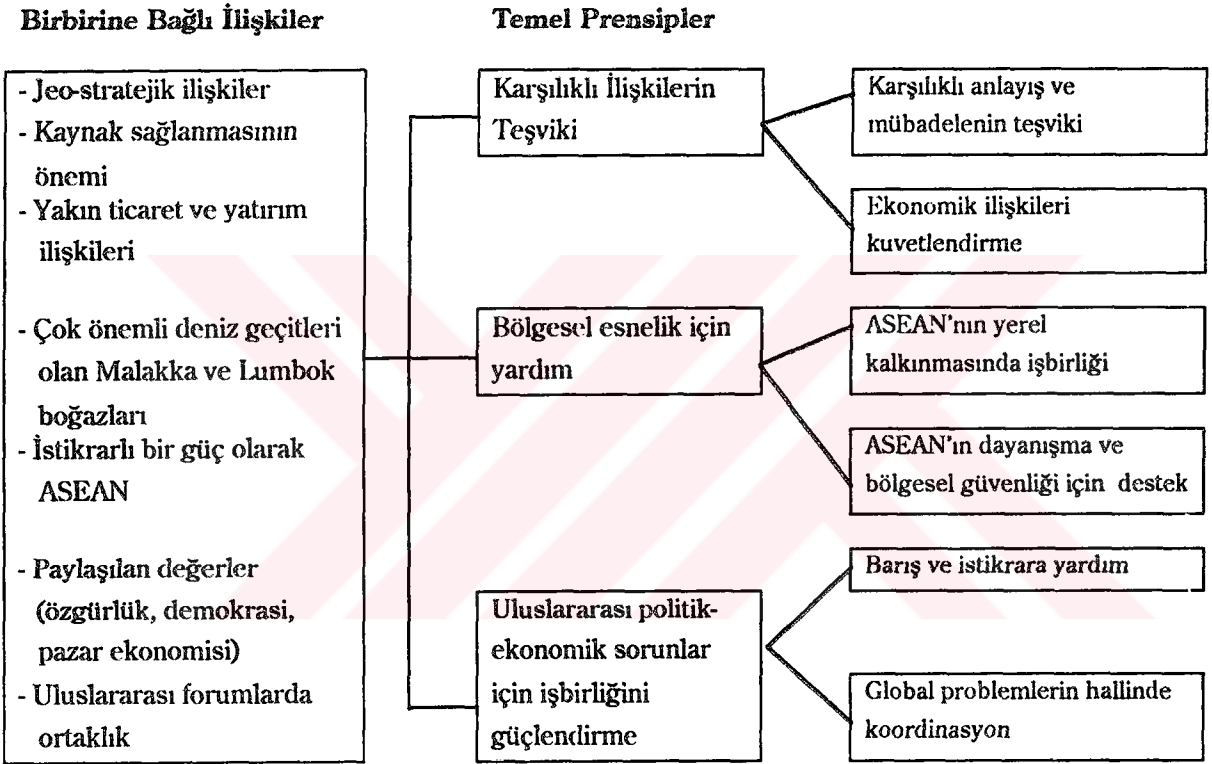
(157) PING, "U.S.-Japan Relations.", s.13.

(158) Far Eastern Economic Review, January 14, 1993, s.12.

süreceğini gösteriyor ve AT ile NAFTA karşısında yer alacak bir Asya gruplaşmasına önderlik etmeye yönelik düşüncelerini netleştirmesini zaruri kılıyor(159).

Miyazawa, gezisinde somut olarak, Japonya'nın militarizme düşmeyeceği şeklindeki eski garantileri ve Japon ders kitaplarındaki Japon askeri geçmişinin örtbas edilmesine yönelik tutumun değişeceği yönünde sözler verdi. Hindicini ülkelerinin yeniden inşasında ise ASEAN'a ortak işbirliği önerdi(160). Sonuç olarak Japonya'nın ASEAN Politikası Şekil 2.4'de görünmektedir.

ŞEKİL 2.4. JAPONYA'NIN ASEAN POLİTİKASI

KAYNAK: SUDO, a.g.m. s.524.

Böylece, Japonya'nın II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Güneydoğu Asya ve 1967'den sonra ASEAN ile ilişkilerinin ekonomik ve politik yönden değerlendirmesini yaptıktan sonra, üçüncü bölümde Japonya'nın ASEAN ile ekonomik ilişkilerinin üçüncü saçıyağı olan (diğerleri ticaret ve yardımlar), Japonya'nın ASEAN'a doğrudan dış yatırımlarını ve etkilerini inceleyeceğim.

(159) EP, 17-24 Ocak 1993, s.43-44.

(160) Far Eastern Economic Review, January 28, 1993, s.10.

"Japonya'nın, Büyük Doğu Asya Ortak Refah Küresi; gibi savaş zamanına ait bir vizyonu, bugün barış zamanının bir gerçeğidir; tazminatları, John Fuster Dulles ve Soğuk Savaş, Dünya Bankası, IMF, Asya Kalkınma Bankası ve şeklen bağımsız ülkelere ekonomik açıdan üstünlük sağlamaya yarayan, dış ticaret, dış yardım ve dış yatırım gibi diğer modern araçlara teşekkürler."

Renato CONSTANTINO

BÖLÜM III

JAPON DIŞ YATIRIMLARININ ASEAN ÜLKELERİ EKONOMİLERİNDEKİ ROLÜ

GİRİŞ

1950'li yıllardan sonra hızlanan dış yatırımlar dünya ekonomik sisteminin belirleyici özelliklerinden biri haline gelmiştir. Bilindiği gibi dış yatırımlar, "portfolyö" ve "doğrudan dış yatırımlar" olmak üzere iki biçimde incelenir. "Portfolyö yatırımları", ülkelerin birbirlerinin tahvil ve hisse senetlerine yaptıkları sermaye yatırımını ifade eder. Konumuz açısından asıl önemli dış yatırım biçimi, "doğrudan dış yatırımlar"dır.

Doğrudan dış yatırımların, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecindeki önemi hakkında paylaşılan bir görüş birliği vardır. Bununla birlikte doğrudan dış yatırımların, yatırımcı ülkenin yatırım yapılan ülkedeki üretimi ve üretilen malların ticaret ve pazarlamasını içerdiği şeklinde tanımlandığında, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki, ekonomik gelişmişlik farkını azaltıcı bir etkiye yol açıp açmadığı daha önemli bir sorun gibi görünmektedir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerin, yıldan yıla artan oranda doğrudan dış yatırım alıcısı bir ülke haline geldikleri gibi, bu doğrudan dış yatırım akışını daha da artırmanın yollarını araştırdıkları bir gerçektir.

Gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye akışının ihracat kredisi ve diğer kalkınma yardımları biçiminden, doğrudan dış yatırımlar şeklinde, gelişmekte olan ülkelerde üretici yatırımlar biçimine dönüşmesinin ortaya çıkardığı bir sonuç, ilkinin devlet ağırlıklı olmasına karşın ikincisinin özel sektöre ait Çok Uluslu Şirketlerle (ÇUŞ)^(*) yürütülmesidir. Bu nedenle günümüzde doğrudan dış yatırımlar denildiğinde ÇUŞ'in faaliyetleri anlaşılmaktadır.

(*) Buradan sonra ÇUŞ kısaltması kullanılacaktır.

1950'li yıllardan sonra artış gösteren doğrudan dış yatırımlarda başlıca yatırımcı ülkeler, ABD, İngiltere, Fransa, Hollanda, İsviçre, Almanya ve İtalya gibi Avrupa ülkeleri ile Japonya ve 1980'lerden sonra "Asya'nın Dört Kaplanı" veya "Yeni Sanayileşmiş Ülkeler" (New Industrialising Countries-NICs) denilen Singapur, Tayvan, G.Kore ve Hong Kong'dur. Özellikle ABD'nin önde gittiği bu yarışta, son yıllarda Japonya ABD'den sonra ikinci sıraya yükselmiştir.

Doğrudan dış yatırımların artışına yol açan faktörler, yatırımcı ülke açısından;

- Pazar ve hammadde güvenliği sağlama,
- Ucuz işgücü sayesinde maliyetleri azaltma,
- Transfer fiyatlama ve diğer yatırım avantajlarından yararlanma,
- ÇUŞ'lerin Araştırma-Geliştirme, teknolojik bilgi ve ürün farklılaştırması gibi avantajlarını en iyi biçimde doğrudan dış yatırım yoluyla maksimum kâra çevirebilmesi,
- İçerdeki oligopolistik rekabetin sınırlayıcılığından kurtulma,
- Çevre kirliliğine yol açan sanayilerden kurtulma olarak sıralanabilir (168).

Yatırım yapılan ülke açısından ise;

- Sermaye birikimi yetersizliği, kalifiye işgücü eksikliği ve altyapının zayıflığı gibi ekonomik kalkınmanın önündeki yapısal engelleri aşabilme,
- Ödemeler dengesi problemlerine bir çözüm getirebilme,
- Teknoloji ulaşabilme,
- İstihdam sorunlarına çözüm getirebilme,
- İthal ikameci sanayileşmenin rekabet gücü açısından doğurduğu eksikliği gidermek için, genel olarak 1980'lerden sonra yönelinen "İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi" için gerekli olan ihracata yönelik sektörler oluşturabilme olarak sıralanabilir (169).

Yukarıda sıralanan faktörlerin hemen hemen hepsi yatırımcı ülke Japonya açısından ve yatırım yapılan ASEAN açısından geçerlidir.

(168) Nuri YILDIRIM, Uluslararası Şirketler, Kaynak Yay., Birinci Baskı, İstanbul: Şubat 1983, s.150-153.

(169) Kadir ŞATIROĞLU, Çok Uluslu Şirketler,A.Ü.SBF.Yayınları No:536, Ankara:1984,s.202-213.

Japonya'nın ASEAN'a yatırımları özellikle 1980'den sonra artarak, bu ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde büyük etkilerde bulunmuştur. ASEAN'a yatırımların ilk dönemlerinde bu ülkelerin kalkınma stratejisi ithal ikameci sanayileşme stratejisi olduğundan, bu yatırımlar hammadde ve pazar payını koruma amaçlıydı. İkinci dönemde ise 1980'li yıllarla birlikte bu ülkeler ihracata yönelik sanayileşme stratejisini benimseyince amaç, bu ülkelerin dış yatırımı özendirici politikalarından yararlanarak bu ülkelerdeki üretim tesislerini artırmak ve Japonya ile diğer üçüncü ülkelere ihracat yapma olmuştur. Japonya Doğrudan Dış Yatırımları^(*), Japonya'nın bölgede etkin olma amacının bir aracı olarak, "Ticaret", "Resmi Kalkınma Yardımları (ODA)" ile birlikte saç ayağını oluşturan üçüncü parçayı oluşturmaktadır. Böylece de, Asya-Pasifikte daha fazla politik rol üstlenme arayışındaki Japonya beklentisi, bu güçlü ekonomik araçlarla desteklenmiş olmaktadır.

Japonya'nın ASEAN'ı bir hinterland veya arka bahçe olarak kullandığı ve ASEAN'la ilişkilerini "eşitsiz" ve "bağımlı" bir yapı üzerinde şekillendirdiği biçimde bir yargıya ulaşabilmek için, J.D.D.Y.'nin incelenmesi yararlı olacaktır. ASEAN, 80'li yıllardan bugüne kadar gerçekleştirdiği hızlı büyümeyi bir anlamda doğrudan dış yatırımlara borçludur. Ancak doğrudan dış yatırımlar, uluslararası işbölümüne uygun bir biçimde yapıldığına göre, sözü edilen eşitsiz ve bağımlı ilişkilerin daha da artmasının olanaklı hale gelmesi beklenebilir. Nitekim ASEAN ülkeleri, dış yatırımların devamlılığı açısından gerekli görülen önlemlere yaygın biçimde başvurumaktadırlar. Bu önlemler, yatırım teşvikleri ve kolaylıkları olabileceği gibi, ucuz işgücünü sömürücü ve sendikal haklardan mahrum edici bir siyasi yapılanmayı sürdürme şeklinde de olabilmektedir. Bunun nedeni ise sözü edilen eşitsiz ve bağımlı ilişkilerdir. Japonya'nın ASEAN ile ilişkilerinde kullandığı yardım ve ticaret araçlarına, ancak saçayağının tamamlayıcısı JDDY da eklendiğinde, bu ilişkilerin anlaşılabilmesi olanaklı hale gelebilir.

3.1. JAPONYA'YI DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARA YÖNLENDİREN FAKTÖRLER

Japonya'yı doğrudan dış yatırımlara yönlendiren faktörlerin ne olduğuna değinmeden önce, Japonya'nın bugünkü ekonomik durumuna ulaşırken geçirdiği aşamaları hatırlamakta yarar vardır: "Birinci aşamada, ihracat yapılmış ve pazar payı elde edilmiştir. İkinci aşamada, deniz aşırı ülkelerde pazarlama ağı örülmüştür. Üçüncü

(*) Bundan sonra, JDDY. kısaltması kullanılacaktır.

aşamada, dış ülkelerde üretim yapacak fabrikalar kurulmuştur. **Dördüncü aşamada**, yönetici transfer edilmiştir. **Beşinci aşamada** ise iç ve dış üretimde bütünleşme sağlanmıştır." (170) Böylece Japonya, ihracata yönelik ekonomi politikasını, doğrudan dış yatırımlarla bütünleştirerek, global bir ekonomi politikası izlemeye başlamıştır.

Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik bir mucize gerçekleştirmesi aynı zamanda iç ve dış bir takım sorunlara yol açmıştır. Ekonomik gelişme sonucu uluslararası rezervlerde görülen fazlalar, ticaret ortaklarından gelen baskılar ve ekonomik refahı Japon halkına yayma ihtiyacı, ekonominin yeniden yapılanması sorununu ortaya çıkarmıştır. ABD ve diğer gelişmiş batı ülkeleri, Japonların iç pazarlarındaki korumayı azaltması ve iç tüketimin artırılması konusundaki baskılarını son yıllarda daha da arttırmışlardır. 1986 yılına gelindiğinde o zamanki Japon Başbakanı Nakasone, bu dış baskıların sonucunda Merkez Bankası Başkanı Haruo Maekawa'ya ekonominin yeniden yapılanması konusunda bir rapor hazırlatarak, Japonya'nın global ekonomiye uyumunu sağlayacak önlemleri ortaya koydu. 7 Nisan 1986 tarihli ve "Maekawa Raporu" olarak bilinen bu raporda;

- a. İç talebi arttırmak için yatırımlara hız verme,
- b. Sanayide yeniden yapılanmayı sağlayabilmek için ihracat yerine deniz aşırı yatırımları teşvik etmek,
- c. Daha serbest bir ithalat programı uygulamak ve dağıtım sektörünü düzenleyerek özellikle gıda ve petroldeki iç ve dış fiyatlar arasındaki farkı azaltmak,
- d. Resmi yardımları on yıl içinde iki katına çıkarmak gibi önlemler yer aldı (171).

JDDY, görüldüğü gibi bir dizi aşamanın sonunda gelinen bir noktadır.

JDDY, yatırım modeli olarak, "ticarete yönelik" bir özellik taşımaktadır. Bu anlamda yatırımlar, Japon pazar payını koruma ve ekonomisi için gerekli ilksel maddelerin sağlanması amaçlı olarak, temelde Japonya'nın uluslararası karşılaştırmalı üstünlüğünü yansıtan bir niteliktedir. Buna göre, Japonya yukarıdaki amaçlara ilişkin olarak, karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybettiği veya kaybetmek üzere olduğu birimlerini, bu

(170) SADIKLAR, a.g.e., s.211.

(171) SADIKLAR, a.g.e., s.64, "Maekawa Raporu" hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Hiroshi KATO, The Japanese Economy in Transition, Toyo Keizai Shinposha, Tokyo:1986, s.97-125.

sektörlerde rekabet gücü yükselen ülkelere transfer etmektedir. Böylece hem pazar payı korunmakta, hem de ucuz ve bol işgücü ve hammaddeden faydalanılmaktadır (172).

Japonya'yı doğrudan dış yatırımlara yönelten faktörler de, Japonya'nın uluslararası ekonomik sisteme bağımlılığını yansıtan bir özellik taşımaktadır. Bu faktörler aşağıda incelenecektir.

3.1.1. Pazar Payını Güvence Altına Alma

Gelişmekte olan ülkeler, 1960 ortalarından 1980 başlarına kadar genelde ithal ikameci sanayileşme stratejisi izlediklerinden dolayı, yüksek gümrük duvarları ile korunan bu pazarlara ihracat güçleştiğinden, bu ülkelerdeki pazar paylarını korumak isteyen gelişmiş ülkeler bu ülkelere doğrudan dış yatırım yapmaya başladılar. Japonya da, Güneydoğu Asya ülkelerinde, bu ülkelerin yüksek gümrük oranları ile korunan ve ithal ikamesine yönelik büyük avantajların sağlandığı sanayilerine yatırımlarını artırdı.

TABLO: 3.1. İmalat Sektöründe Japon Doğrudan Dış Yatırımlarının Amaçları

AMAÇLAR	Güneydoğu Asya	Doğu Asya
1- İhracat güçlüklerini yenmeye ilişkin olarak pazarı koruma	31.3	12.0
2- Yeni Girişimler	16.4	16.2
3- Satış Genişletme	35.8	24.8
4- İhracat Amaçlı	15.0	45.3
a- Japonya'ya İhracat	7.5	12.8
b- Diğer Bölgelere İhracat	7.5	32.5
5. Diğerleri	1.5	1.7
Toplam (%)	100.0	100.0
(Girişim Sayısı)	(67)	(117)

Kaynak: Seiji NAJA-Narangchai AKRASANEE, "Thailand's Economic Relation With Japan and U.S.", Conference on "Co-Operation and Development in the Asia-Pacific", ed. Leslie V. Castle-Sir Frank Holmes, The Japan Economic Research Center, Tokyo:1976, s.113'den alınmıştır.

Tablo 3.1.'de de görüldüğü gibi, 1970'li yıllarda Güneydoğu Asya'ya yönelik Japon imalat yatırımlarını yönlendiren ana faktörler, ihracat kaynaklı satışları genişletmek ve pazarı korumaktır. Sırasıyla bu iki faktör %35,8 ve %31,3'lük bir ağırlığa sahiptir.

Japon İhracat ve İthalat Bankası'nın bir anketine göre, yapım sektöründe çalışan 410 Japon firmasının %77'si yerel pazara mal satmayı kendisine temel hedef olarak seçmiştir (173).

Japonya yatırımlarını devletçe desteklenen ve ulusal yatırım politikalarında diğer yabancı firmalara oranla daha fazla teşvik edilen yerli firmalarla, ortak yatırım (joint-venture) şeklinde yapmaktadır(174). ASEAN üçyüz milyonluk pazarı ile Japonya'nın pazar potansiyeli açısından önem verdiği bir birlik olarak önemini korumaktadır. Örneğin 1991 yılında ASEAN'a ihraç edilen Japon otomobili 558,000 adettir (175).

3.1.2. Doğal Kaynak ve Hammadde Temininin Güvence Altına Alınması

Japonya doğal kaynak ve hammadde zenginliği açısından zengin olmadığından, bunlarda dış bağımlılığı yüksek boyutlardadır. Tablo 3.2.'den de görülebileceği gibi, Alüminyum ve Nikel'de dış bağımlılığı %100'dür. Sanayisi için gerekli hammaddelerin elde edilmesi gerekliliği nedeni ile Japonya'nın ithalatındaki en önemli kalem uzun yıllardır hammaddeler olmuştur.

Japonya'nın hammaddelere olan bu dış bağımlılığı nedeniyle, II. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında yaptığı dış yatırımın önemli bir oranı, hammadde sektörüne olmuştur. Hammaddelerin temininin güvence altına alınması amacıyla yapılan bu yatırımlar, 1951-1967 arası JDDY'nin %42,8'ini oluşturmaktaydı(176). Japon İhracat ve İthalat Bankası'nın yukarıda değinilen anketine göre ise, dışarıda yatırım yapan 51 Japon maden firmasından 45'inin temel amacının oradan Japonya'ya ihracat yapmak olduğu belirtilmektedir(177).

(173) YILDIRIM, a.g.e., s.78.

(174) Seiji NAJA-Narongcheai AKRASANEE, "Thailand's Economic Relations with Japan and US." Conference on Co-operation and Development in the Asia-Pacific, ed. Leslie V. Castle, Frank Holmes, Japan Economic Research Center, Tokyo:1976, s.110.

(175) Japan A. Pocket Guide 1992, Japan Foreign Press Center, Japan: 1992, s.62.

(176) DENKER, "Continuity and Change....", s.72.

(177) YILDIRIM, a.g.e., s.78.

TABLO 3.2. JAPONYA'NIN DOĞAL HAMMADDE İHTİYACI VE DENİZARŞI BAĞIMLILIK DÜZEYİ

Madde	Birim	1963			1968			1975 tahminleri			İhtiyaçlarda Yıllık Ortalama Artış 1968-1975 (%)
		İhtiyaç	İç Kaynaklar	Dış kaynaklara Bağımlılık (%)	İhtiyaç	İç Kaynaklar	D.K. Bağımlılı (%)	İhtiyaç	İç Kaynaklar	D.K. Bağ. (%)	
Bakır	1.000 ton	396	160	59.6	740	197	73.4	1.400	240	82.9	9.6
Kurşun	1.000 ton	141	69	51.1	186	81	56.5	367	163	55.6	10.2
Çinko	1.000 ton	328	221	32.6	628	290	53.8	1.290	494	61.7	10.8
Alüminyum	1.000 ton	252	0	100.0	657	0	100.0	1.780	0	100.0	15.3
Nikel	1.000 ton	25	0	100.0	60	0	100.0	131	0	100.0	11.8
Demir cevheri	1.000 ton	34.449	8.020	76.7	77.437	11.856	84.7	164.288	16.429	90.0	11.3
Kömür	1.000 ton	22.260	11.820	46.9	43.650	12.260	71.9	86.640	12.260	85.9	10.3
Petrol	1.000 Kilolitre	65.637	794	98.8	148.299	799	99.5	290.000	800	99.7	10.1
Doğal Gaz	Milyon litre küp	2.133	2.133	0.0	2.510	2.510	0.0	9.500	2.510	73.6	20.9
Uranyum	Şort ton	-	-	-	-	-	-	4.210	0	100.0	-
Kereste	1.000 metre küp	67.761	51.119	24.5	91.806	48.963	46.7	128.400	53.900	58.0	4.9
									65.300	49.1	

Kaynak: Jon HALLIDAY-Gavan McGORMACK, Günümüzde Japon Emperyalizmi, Aşama Yay., Birinci Basım, Ocak 1975, ANKARA, s.34-35'ten alınmıştır.

II. Dünya Savaşı öncesinde bu tip yatırımlar en çok Doğu Asya ve Güneydoğu Asya'da yoğunlaşmıştı. Japonya'nın, Doğu Asya ülkelerinden Çin, Kore, Taywan ile ilişkileri daha fazla gelişmişti ve hammadde teminini güvence altına alma amacı yanında, Japon ürünlerinin bu ülkelerin pazarına bağımlılığı da bu durumu etkileyen bir faktördü. II. Dünya Savaşı sonrasında ise, bu ülkelerle arasında, ideolojik (Komünist Çin ve Kuzey Kore ile) ve savaş sırasında yaşanan olaylar nedeni ile (Çin ve bölünmeden önce Kore) meydana gelen çelişkiler sonucu, Japonya'nın Asya ile ilişkilerinde ağırlık, Güneydoğu Asya ülkelerine kaymıştır (178).

ASEAN ülkeleri doğal kaynak ve hammadde zenginliği açısından I. Bölümde de değinildiği gibi oldukça zengin durumdadır. Coğrafi yakınlık da sözkonusu olduğundan JDDY'nin hammadde teminine yönelik olanlarının çoğunluğu, ASEAN ve özellikle de Endonezya ve Malezya'ya yapılmıştır. Bir örnek vermek gerekirse, 1961 tarihli bir Malezya-Japonya ortak girişimi olan "Malayawata Steel" gibi büyük bir proje bu amaca ilişkindir (179).

3.1.3. Bol ve Ucuz İşgücü

Japonya II. Dünya Savaşı'ndan sonraki hızlı büyüme sürecinde, ucuz Japon işgücünden yararlanarak rekabet gücüne sahip olduğu tekstil ve elektrikli araçlar ihracatını arttırarak, bu iki sektörü büyümenin motoru olarak kullandı. Ancak ekonomik gelişme sonucunda artan işgücü ücretleri nedeni ile 1960'lı yıllarda tekstil sektörü krize girdi. Bunda Taywan ve Kore gibi ülkelerin rekabeti ile karşılaşmasının da payı vardı. Bunun üzerine Japon tekstil sektörü, gelişmekte olan ülkelerde fabrika kurmak suretiyle, bu ülkelerin bol ve ucuz hammadde ve işgücü zenginliğinden yararlanmayı ve bu ülkelerdeki rekabet gücünü dengelemeyi hedeflemekteydi. Bu dönemde yoğun olarak Tayland ve Filipinler gibi ucuz işgücüne sahip ülkelerde tekstil yatırımları görüldü (180). Japon Endüstriyel Yapı Konseyi'nin, "Endüstriyel Yapının Uzun Vadeli Görünüşü" üzerine bir raporunda bu durum şöyle belirtilmektedir:

(178) DENKER, "Continuity and Change...", s.74.

(179) M. Sami DENKER, "Japanese Foreign Direct Investment in Malaysia", Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Ocak-Haziran 1993, s.42.

(180) SADIKLAR, a.g.e., s.85.

"Tekstil gibi düşük işleme derecesine sahip ve düşük katma değer doğuran endüstriyel branşlar, işgücünün ucuz olduğu gelişmekte olan ülkelere taşınmalıdır. Onun için Japonya, yüksek teknolojiye dayalı ve bilgi-yoğun endüstrilerde yoğunlaşmalıdır." (181)

TABLO: 3.3. İMALAT SANAYİNDE SAAT BAŞINA ÜCRETLER (\$)

Ülke	1969	1973
USA	2.61	4.00
B.Almanya	1.03	2.74
İtalya	0.62	1.55
Japonya	0.52	2.32
Brezilya	0.22	0.36
Filipinler	0.20	0.25
G. Kore	0.07	0.25

Kaynak: Kosmas Tsokhas, "Social Capital, Interdependence and Japanese Multi-nationals", Journal of Contemporary Asia, No: VIII, 1981, s.475.

TABLO 3.4. ASEAN'DA SANAYİ'DE SAAT ÜCRETLERİ

Ülke	Vasıfsız (\$)	Vasıflı (\$)	Uzman (\$)	YIL
ASEAN				
Endonezya	0.23	0.34	0.56	1973
Malezya	0.16-0.18	0.18-0.23	0.36-0.42	1974
Filipinler	0.15	0.19-0.23	0.23-0.28	1975
Singapur	0.38	0.41	0.72	1974
Tayland	0.15	0.31	0.61	1975

Kaynak: Frobel, Heinrichs, Kreye, a.g.e., s.210.

(181) Tessa-Morris SUZUKI, "Japan's Role in the New International Division of Labour-A Reassessment", Journal of Contemporary Asia, Vol.14, No:4, 1984, s.67.

İlk kalkınma sürecinde Japonya'nın kırsal kesimlerinden şehirlere akan işgücü, bir süre sonra ekonomik büyümenin gereksinimlerini karşılayamadığı gibi, vasıflı ve vasıfsız işgücü bulmada sorunlar baş göstermiştir. Bu sırada ücretler de, 1960'lı yılların başlarından itibaren hızla yükselmeye başlamıştır. Örneğin, Tablo 3.3.'e göre, 1965 yılında saat başına 0,52 \$ (Amerikan Doları) alan bir Japon işçisinin eline 1973'de 2.32 \$ geçmeye başladı. Tablodan da görülebileceği gibi 1965 itibariyle Japonya'daki işçi ücretleri diğer gelişmiş ülkelere oranla çok düşüktü. 1992 yılında ise, 1991 yılındaki 1 \$ = 125.3 Yen esasına göre, vasıfsız bir Japon işçisinin eline saat başına 2.44 \$ geçmektedir (182). Buna karşın, ASEAN ülkelerinde ortalama işçi ücretleri Japonya'ya oranla çok düşüktür. Tablo 3.4.'e bakılacak olursa, vasıfsız işçi ücretleri saat başına Endonezya'da (1974) 0.23 , Malezya'da (1974) 0.16-0.18 \$, Filipinler'de(1975) 0.15 \$, Singapur'da (1974) 0.38 \$ ve Tayland'da(1975) 0.15 \$'dir. Daha sonra bu ülkelerdeki işçi ücretlerinde de bir artış olmuşsa da, Japonya'ya oranla doğal olarak çok düşüktür. 1989 itibari ile, örneğin tekstilde ortalama saat başına ücret Tayland için 0.68 \$ ve Endonezya için 0.23 \$'dir (183).

Güneydoğu Asya'daki işgücü ücretlerinin düşüklüğü gözönüne alındığında, Japonya'nın Güneydoğu Asya'daki yatırımlarında, 1985'te yen'in dolara karşı değer kazanmasından sonra görülen artışı daha iyi anlayabilmekteyiz.

İhracat pazarlarını korumak için Japon firmaları, ucuz işgücünün bulunduğu ülkelerde, ihracata yönelik sentetik iplik, iplik eğirme ve dokuma gibi alanlarda ihracat üsleri kurmaya başladı. Tekstil sektörünü, madencilik, gıda ve makina sanayileri izlemektedir(184).

Japonya işgücü piyasasında göze çarpan bir diğer olgu da, Japonya'nın işgücü elde etmede karşılaştığı sıkıntıyı yansıtmaktadır. O da, Japonya'da toplam istihdam içinde, 55 yaş üstü nüfusun payında görülen artıştır. 55 yaş üstü nüfusun toplam istihdam içindeki payı 1975'de %15.1, 1990'da %19.3 ve 1991'de %20.9 olmuştur. Bu durum, nüfusun gittikçe yaşlanması nedeniyle hükümeti, firmalara, zorunlu emeklilik yaşını yüksek tutmaları konusunda tavsiyelerde bulunmaya itmektedir (185).

(182) Facts and Figures 1993, Japan Foreign Press Center, Japan, 1993, s.53.

(183) M. Sami DENKER, "İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin Asya-Pasifik Ülkelerinde Yayılması ve Gözardı Edilen Etkileri", S.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, 1994, s.22.

(184) DENKER, "Continuity and Change...", s.77.

(185) A Pocket Guide Japan 1992, Foreign Press Center, Japan:1992, s.51.

Uluslararası rekabet gücünü artırmak isteyen ülkelerin başvurduğu önlemlerden biri maliyetleri azaltmaktır. Maliyeti oluşturan faktörlerden biri de işgücü ücretleridir. Maliyetler içinde işgücünün payını azaltabilmek ise, işgücünün verimliliğini arttırabilmenin yanında asıl olarak, işgücü ücretlerinin düşük olduğu üretim bölgelerinde yatırımla olanaklı olmaktadır. Japonya, ucuz işgücünün bulunduğu yerlere yatırımlarını arttırarak, uluslararası rekabet gücünü korumak istediğinden, ucuz işgücünün bulunduğu Güneydoğu Asya ülkelerine yatırımlarını arttırmıştır. Üstelik, iki hafta gibi kısa bir sürede işi öğrenen işçilerin verimliliği Japon işçilerinin veriminden daha az değildir. Örneğin, Malezya'da bulunan bir Japon tekstil fabrikasındaki Malezyalı işçilerin verimliliklerine ilişkin olarak, Japon yöneticileri, "işçilerin iki haftalık alışma süresi sonunda üretkenlikte Japon işçilerinin üretkenlik seviyesine eriştiğini" söylemektedir. (186)

3.1.4. Ödemeler Dengesi Fazlasında Artış

Japonya ödemeler dengesi 1973-1974 ve 1980-1981 yıllarındaki petrol krizleri hariç, 1960 ortalarından beri fazla vermektedir. Bu durum nedeniyle Japonya, aynı zamanda dünyanın en büyük dış ticaret fazlasına sahip ülkesidir. Tablo 3.5'te Japonya'nın ödemeler dengesi görülmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi, Japonya'nın ödemeler dengesinde sürekli bir artış vardır. 1992'de, Japonya'nın ödemeler dengesi fazlası 117,6 milyar dolar olmuştur. Bu rakam 1993 yılında 131,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. (187)

Ödemeler dengesi fazlasına yol açan en büyük faktör, Japonya'nın dış ticaret fazlasındaki çok büyük artıştır. Tablo 2.8'de Japonya'nın dış ticaret fazlası görülmektedir (*).

(186) Folker FROBEL, Jorgen HEINRICHS, Otto KREYE, Uluslararası İşbölümü ve Serbest Bölgeler, Belge Yay., No:15, Birinci Baskı, İstanbul: Mart 1982, s.137.

(187) Milliyet, 08.02.1994.

(*) Supra, s.81.

TABLO: 3.5. JAPONYA'NIN ÖDEMELER DENGESİ

YIL	CARI DENGE			UZUN DÖNEMLİ SERMAYE	GENEL DENGE
	TOPLAM	TİCARET	HİZMETLER		
1983	20.799	31.454	-9.106	-17.700	5.177
1984	35.003	44.257	-7.747	-49.651	-15.200
1985	49.169	55.986	-5.165	-64.542	-12.318
1986	85.845	92.827	-4.932	-131.461	-44.767
1987	87.015	96.386	-5.702	-136.532	-29.545
1988	79.631	95.021	-11.263	-130.930	-28.982
1989	57.157	76.917	-15.526	-89.246	-33.286
1990	35.761	63.528	-22.292	-43.586	-7.234
1991	72.901	103.044	-17.660	+37.057	76.369
1992	117.615	132.603	-10.300	-28.071	71.602

Kaynak: Facts and Figures of Japan 1993, Foreign Press Center, Japan:1993, s.46.

TABLO: 3.6. JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARI (1951-1992) (Milyon \$)

YIL	TUTAR
1951-1978	26.810
1979	4.995
1980	4.693
1981	8.932
1982	7.703
1983	8.145
1984	10.155
1985	12.217
1986	22.320
1987	33.364
1988	47.022
1989	67.540
1990	56.911
1991	41.584
1992	34.138
TOPLAM	386.530

Kaynak: Economic Outlook Japan 1994, Economic Planning Agency, Japan 1994, .54.

Daha öncede değinildiği gibi, ödemeler dengesi fazlası, Japon ekonomisi ile dünya ekonomik sistemi arasında ciddi sorunlara yol açmaktadır. Ödemeler dengesi fazlası sorunu, Japon ekonomisinin dışa bağımlılığı dolayısıyla, Japonya'nın bu fazlaları eritmesini gerektirmektedir. Bu nedenle Japonya, Maekawa Raporu'nda da belirtildiği gibi, ithalatı artırıcı bir dış ticaret sistemi benimsemeye ve iç yatırımlara hız vermeye karar vermiştir. Ancak, Japonya için ödemeler dengesi ve dış ticaret fazlasını eritmenin en iyi yolu, doğrudan dış yatırımlara hız vermektir. Tablo 3.6'dan da görülebileceği gibi ödemeler dengesindeki artışa bağlı olarak, JDDY da son yıllarda hızla artmıştır. Örneğin 1951-1978 arasında, gerçekleşen JDDY, toplam 26,8 milyar dolarken, bu rakam 1992 yılında, toplam 386,530 milyar dolar olmuştur.

3.1.5. Yen'in Değerinin Sürekli Artışı

Japonya gibi ihracata bağlı bir ülkenin rekabet gücü, dünya piyasalarına sunduğu mallarının kalitesi yanında, ucuzluğuna bağlıdır. Ürün çeşitlemesi ve ucuz ve kaliteli mal üretiminde, Japonya'nın çok başarılı olduğu bilinmektedir. Bu sayede Japonya, uzun yıllardan beri, ithalatından daha fazla ihracat yaparak, dünyanın en büyük dış ticaret fazlasına sahip ülkesi haline gelmiştir.

Son yıllarda özellikle, 1985'den sonra Japon yeni, dolar ve diğer paralara karşı değer kazanmaktadır. Yen'in değerinde görülen değişmelere bakılacak olursa; yenin sürekli değer kazandığı görülmektedir.

1973'te serbest dalgalanmaya bırakan yen, 1974-1976 yılları arasında, 1\$=300 yen paritesindeydi. Bu durum ise özellikle ABD'ne ihracatı artırmıştı. İhracat patlaması sonucu ise, ödemeler dengesi fazlası artınca, yen dolara karşı değer kazanarak, 1977'de 1\$ = 290 Yen paritesinden 1978'de 1\$=170 yen paritesine ulaşmıştır.(188)

İhracatındaki artışa rağmen ithalatı o oranda artmayan Japonya'ya, bilhassa ABD'den gelen baskılar sonucunda, Eylül 1985'de Newyork'da yapılan, beş sanayileşmiş ülke toplantısında, (Plaza Toplantısı) yenin değer kazanması kararı alındı. Buna göre yen, toplantıdan önce, 1\$=240 yen paritesindeyken, toplantıdan sonra, 1\$=120 yen paritesinden işlem görmeye başlamıştır.(189) Tablo 3.7'de 1986-1992 yılları arasında yenin önemli para

(188) SADIKLAR, a.g.e., S.51-52-53.

(189) Facts and Figures of Japan 1993, s.47, ayrıca bkz. SADIKLAR a.g.e, s.65, White Paper 1992, s.80.

birimleriyle değişim oranı görülmektedir. Tabloya göre yen, 1992 yılında 1\$=124.7 yen seviyesindedir. Mayıs 1993 itibarı ile ise, yenin değer kazanışı sonucu parite, 1\$=108.05 yen olmuştur.(190)

TABLO 3.7. YEN'İN ÖNEMLİ PARA BİRİMLERİYLE DEĞİŞİM ORANLARI
(Yıl Sonu İtibarı İle)

	Fransız Frankı	Alman Markı	Sterlin	Dolar
1986	25.1	83.3	237.6	160.1
1987	23.1	78.3	232.0	122.0
1988	20.8	71.1	227.9	125.9
1989	24.8	84.8	231.0	143.4
1990	26.5	90.1	259.9	135.4
1991	24.2	82.5	233.8	125.3
1992	22.6	77.0	188.4	124.7

Kaynak: Facts and Figures of Japan 1993, Foreign Press Center, Japan:1993, s.47

Yenin değer kazanması demek, Japon mallarının maliyetinde ve fiyatlarında bir artış manasına geldiğinden ve yenin değerinin artışı ile birlikte, Japonyada'ki işgücü ücretleri de buna bağlı olarak arttığından, Japon mallarının rekabet gücü bu durumdan olumsuz biçimde etkilenmektedir.

Eylül 1985'ten sonra Japonya, yende meydana gelen artıştan önceki üretim maliyetlerine ulaşabilmek için, ucuz işgücü ve hammadde deposu olan, ASEAN ve Doğu Asya ülkelerine üretim yapma yoluna başvurdu. Böylece, hem üretim maliyetlerini

sınırlamış oluyor, hem de hammadde teminini güvence altında almış ve hammaddeye yakın üretim yaparak, hammaddeye bağımlılığını azaltmış oluyordu (191).

Gerçekten de, 1985 sonrasında JDDY'nda görünen artışta bu durumu yansıtmaktadır. (Bkz. Tablo 3.6)

3.1.6. Çevre Kirliliğine Yol Açan Endüstrilerin Transferi

Gelişmekte olan ülkelere, çevreyi kirleten hantal ve çok enerji tüketen endüstrilerin transferi özellikle 1970'li yıllarda görülen bir olgudur. Gelişmiş ülkelerde artan çevre bilinci ile birlikte, dünyada yaşanan teknolojik gelişim, ağır endüstri niteliğindeki, demir-çelik, petro-kimya v.b. endüstrilerin, gelişmekte olan ülkelere transferine yol açmaktadır. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerde doğal dokunun tahribi artmaktadır.

1970'li yıllarda, hızlı ekonomik gelişme sonucu, çevrenin tahribi ve kirlenmesi olgusu nedeniyle, Japon kamuoyunda ortaya çıkan muhalefet, Japon ağır endüstrilerinin Güneydoğu ve Doğu Asya'ya transferine yol açmıştır (192). Endonezyadaki Asawan Alüminyum Yüksek Fırını ve Singapurdaki Petro-Kimya Kompleksi, ASEAN'a taşınan, ağır Japon endüstrilerine örnek olarak gösterilebilir (193).

Görüldüğü gibi, çevre kirliliğine yol açan endüstrilerin Japonya'da doğurduğu tepkiler, Japonya'yı, hantal ve yoğun enerji tüketen endüstrilerini, Güneydoğu ve Doğu Asya'ya transfer etmeye yönelten faktörlerden biri olmaktadır.

Böylece, JDDY'na etki eden faktörleri görmüş bulunuyoruz. Bu faktörlerden JDDY'na etki eden en önemlileri; "pazar payını güvence altına alma"; "ucuz işgücü", "ödemeler dengesinde artış" ve 1985'ten sonra "yenin değerinin artışı" dır.

JDDY'na etki eden faktörleri belirttikten sonra, Japonya'nın ASEAN'a yaptığı doğrudan dış yatırımlarını, izlediği trendler, özellikleri ve sektörel dağılımı yönünden inceleyeceğim.

(191) DENKER, "Japanese Direct Foreign...", s.37

(192) HALLIDAY-McGORMACK, a.g.e, s. 62 ve s.245; ayrıca bkz NAJA-AKRASANEE, a.g.m. s.122, YILDIRIM, a.g.e, s.79.

(193) DENKER, "Japanese Direct Foreign...", s.35

3.2. JAPONYA'NIN ASEAN ÜLKELERİNE DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARI

JDDY, Japon ekonomisinin, hammadde temini, pazar güvenliği ve uluslararası ticaret sürtüşmeleri nedeniyle uluslararasılaşmasından kaynaklanan bir zorunluluktur. Japonya, daha önce de değinildiği gibi, ekonomisinin uluslararasılaşmasından sonra global ölçekli üretime dayalı bir yapılanmayı gerçekleştirmiştir.

JDDY, 1960 ortalarından itibaren artmaya başladı. Petrol krizlerinin yaşandığı yıllarda biraz yavaşlayan bu trend, 1985'teki yen revülüasyonundan sonra, 1989'da 67 milyar dolarlık zirve seviyesine ulaştı. (bkz. Tablo 3.6) 1980'lere kadar Japon yatırımları, hammadde ve doğal kaynaklarının teminini güvence altına almaya yönelik olarak emek-yoğun enmdüstrilerde yoğunlaştırıldı. 1980'lerden sonra ve özellikle 1985'teki yen revelüasyonundan sonra ise, daha teknoloji yoğun olan elektronik ve ulaşım ekipmanı gibi sektörlere yöneltildi (194)

JDDY'nın bölgelere göre dağılımını incelemeye başlamadan önce, özellikle 1985'e kadar, Kuzey Amerika ve Avrupadaki yatırımlarının yüksek teknolojiye dayalı ürünlerini, bu iki bölgedeki pazarlara uygun, kaliteli ve ucuz bir şekilde sunmaya yönelik olduğunu; Asya ve diğer bölgelerdeki yatırımlarının ise, pazar payını koruma amacının yanısıra hammadde teminini sağlamaya ve emek-yoğun sektörlere yönelik olduğunu kısaca belirtelim.

3.2.1. JAPONYA'NIN DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ BÖLGELERE GÖRE DAĞLIMI

Tablo 3.8.'den görülebileceği gibi, 1951-Mart 1993 arasında JDDY'nın %42'si Kuzey Amerika'ya (ABD'nin payı %98), %19.5'i Avrupa'ya ve %15.5'i ise Asya'ya gitmiştir. ASEAN'ın tek başına JDDY'ndaki payı ise aynı periyotta %9'dur.

Kuzey Amerika ve Avrupa gibi sanayileşmiş ülkelerin yer aldığı iki bölgenin JDDY içindeki payının toplam olarak %61.5'i bulduğu, geriye kalan %39.5'lik payın ise, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere gittiği görülmektedir.

TABLO: 3.8. JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI (Mart 1993 sonu itibari ile) (Milyon dolar)

BÖLGE	1973	1980	1985	1986	1987	1989	1990	1991	1992	1951-1993*
ASYA	998 (28.6)	1.186 (25.3)	1.435 (11.7)	2.327 (10.4)	4.868 (14.6)	8.238 (12.2)	7.054 (12.4)	5.936 (14.3)	6.425 (18.8)	59.880 (15.5)
Singapur	81 (2.3)	140 (3.0)	339 (2.8)	302 (1.4)	494 (1.5)	1.902 (2.8)	840 (1.5)	613 (1.5)	670 (1.9)	7.837 (2.0)
Malezya	126 (3.6)	146 (3.1)	79 (0.6)	158 (0.7)	163 (0.5)	673 (1.0)	725 (1.3)	880 (2.1)	704 (2.0)	4.815 (1.2)
Endonezya	980 (13.1)	529 (11.3)	408 (3.3)	250 (1.1)	545 (1.6)	631 (0.9)	1.105 (1.9)	1.193 (2.9)	1.676 (4.9)	14.409 (3.7)
Filipinler	43 (1.2)	78 (1.7)	61 (0.5)	21 (0.1)	72 (0.2)	202 (0.3)	258 (0.5)	203 (0.5)	160 (0.4)	1.943 (0.5)
Tayland	34 (1.0)	38 (0.7)	48 (0.4)	124 (0.6)	250 (0.7)	1.276 (1.9)	1.154 (2.0)	807 (1.9)	657 (1.9)	5.887 (1.5)
ASEAN-5	415 (17.9)	926 (19.8)	935 (7.6)	855 (3.9)	1.524 (4.5)	4.684 (6.9)	4.482 (7.8)	3.696 (8.8)	3.867 (11.3)	34.891 (9.0)
K. Amerika	913 (26.1)	1.596 (34.0)	5.495 (45.0)	10.441 (46.8)	15.357 (46.0)	33.902 (50.2)	27.102 (47.8)	18.823 (45.3)	14.572 (42.6)	169.580 (42.0)
Okyanusya	208 (6.0)	448 (9.5)	525 (4.3)	992 (4.4)	1.413 (4.2)	4.618 (6.8)	4.166 (7.3)	3.278 (7.9)	2.406 (7.0)	23.782 (6.1)
Avrupa	337 (9.6)	578 (12.3)	1.930 (15.8)	3.469 (15.5)	6.576 (19.7)	14.808 (21.9)	14.294 (25.1)	9.371 (22.5)	7.061 (20.6)	75.697 (19.5)
L.Amerika	822 (23.5)	583 (12.5)	2.616 (21.4)	4.737 (21.2)	4.816 (14.4)	5.238 (7.8)	3.628 (6.4)	3.337 (8.0)	2.726 (7.9)	46.547 (12.0)
Afrika & O.Doğu	216 (6.2)	297 (6.4)	217 (1.8)	353 (1.6)	354 (1.1)	737 (1.1)	578 (1.0)	838 (2.0)	94.7 (2.8)	11.044 (2.8)
Dünya Toplam	3.494 (100.0)	4.963 (100.0)	12.217 (100.0)	22.320 (100.0)	33.364 (100.0)	67.540 (100.0)	56.911 (100.0)	41.584 (100.0)	34.138 (100.0)	386.530 (100.0)

Kaynak: 1973-1987 arası Japan Direct Investment in ASEAN, ed. Soon Lee Ying, Pasuk Phongpaichit, "Japanese Investment in ASEAN After The Yen Appreciation", s.93'teki tablodan,

1989-1991 arası, Japan Institute For Overseas Investment (JOI); June 1992'deki verilerden (sayfa nosu belli değil)

1992 ile 1951-Mart 1993 arası, Economic Outlook Japan 1994, s.54'deki verilerden derlenerek hazırlanmıştır.

Not: 1) Parantez içerisindeki rakamlar her bir ülke veya bölgenin yüzdesini göstermektedir.

2) * Brunei Hariç.

Japonya'nın Asya ve ASEAN 'a yaptığı Doğrudan Dış Yatırımları

JDDY'nin gelişimi, ABD'nin Asya'ya yönelik strateji ve politikaları ile yakından ilişkilidir. Bu olgu, II. Dünya Savaşı sonrası Japon tarihinin en belirgin özelliklerinden biri olarak, Japonya'nın dış yatırımlarını da etkilemiştir.

ABD, Japon sermayesine, II Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi sadece ticaret ilişkisine dayalı biçimde değil, Japon yardımı ve yatırımlarının, yatırım yapılan ülkedeki kamusal ve özel sermayenin de geliştirilmesine katkısı anlamında etkide bulundu. II. Dünya Savaşı sonrası Japon sermayesinin dışarıya ihracı, Güney Mançurya Demiryolu Şirketi örneğinde olduğu gibi, saldırgan ve işgalci bir biçimde değil, tazminatlar, yardımlar gibi araçlarla birlikte özellikle 1960'lardan sonra doğrudan dış yatırımlar şeklinde oldu(195).

JDDY'nin Asya'daki gelişimine bakılacak olursa, Asya'nın ilk Japon yatırımlarının başladığı 1960 başlarından 1974'e kadar başlıca cazibe merkezi olduğu ortaya çıkmaktadır. 1973-1974 Petrol şokundan ve 1973 Smithsonian Antlaşması ile yenin dolara karşı değer kazanmasından sonra, JDDY'nin Kuzey Amerika ve Avrupa'ya ağırlık vermesi ile Asya'ya giden JDDY'nda bir azalış gözlenmiştir. (196)

Aynı trend, 1985'teki yen reelüasyonundan sonrada gözlenmiştir. 1985'ten 1987'e kadar olan periyotta Asya'nın payı daha da azalmıştır. Tablo 3.8'e bakıldığında, 1987'den sonra, Asya'ya yönelik JDDY'da bir artış gözlenmektedir.

ASEAN ise 1985'te %7.6'lık bir paya sahipken, 1986'da %3.9 ve 1987'de %4.5'lük oranlarda JDDY çekmiştir. 1987'den sonra ASEAN'ın JDDY içindeki payı düzenli bir biçimde artarak 1989'da %6.9'a, 1990'da %7.8'e 1991'de %8.8 ve 1990'de %11.3 'e yükselmiştir.

Tablo 3.9'a göre, Asya'ya yönelik JDDY içinde ASEAN'ın payı 1985'te %65.5 oranından 1986'da %36.74'e ve 1987 %31.3'e gerilemiştir. 1987'den sonra ise bu oran artış göstererek, 1992'de %60.18 oranına erişmiştir.

(195) Toshikazu NAKASE, "Japanese Multinationals Today: Some Characteristics" The Sun Also Sets, Institute for Social Analysis (INSAN), Malaysia: 1983, s.88.

(196) Atsushi MURAKAMI, "Japanese Foreign Investment Problems of The Large Home Country", JERC 1974, s.244

TABLO 3.9. ASYA'YA YÖNELİK JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLAR İÇERİSİNDE ASEAN'IN PAYI (% olarak)

YIL	1973	1980	1985	1986	1987	1989	1990	1991	1992	1951-1993
BÖLGE										
ASYA TOPLAMI (Milyon \$)	998	1.186	1.435	2.327	4.868	8.238	7.054	5.936	6.425	59.880
ASEAN TOPLAMI (Milyon \$)	415	926	935	855	1.524	4.684	4.482	3.696	3.867	34.891
ASEAN'IN PAYI (%)	41.58	78.02	65.15	36.74	31.30	56.85	63.33	62.26	60.18	58.26

Kaynak: Tablo 3.8.'deki verilerden düzenlenmiştir.

1987 Ekimi'nde yaşanan "Borsa Krizi"nden sonra, JDDY'nin ABD ve Avrupa dışındaki bölgelerden özellikle Asya'da NICs'e ve ASEAN'a yöneldiği gözlemlenmektedir (197). Tablo 3.8'den de görüldüğü gibi gerçekten de, K. Amerika ve Avrupa'ya yönelen JDDY'nin bir azalış gösterdiği açıktır. Bu nedenle, JDDY içerisinde 1987'den sonra Asya'nın ve ASEAN'ın önemi artmaktadır. Buna yol açan faktör, sürekli artış gösteren yen dolayısıyla rekabet gücü olumsuz etkilenen Japonya için, Asya ve ASEAN'ın ucuz işgücü potansiyeli ve NICs'in ise, gelişmiş altyapı ve yetişmiş personeli ile Japonya için, bir yatırım cenneti olarak, ilk başlardaki önemini yeniden kazanmasıdır.

3.2.2. 1980'DEN SONRA ASEAN'DA DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARA YÖNELİK TUTUMLARIN DEĞİŞMESİ

Birinci Bölüm'de de değinildiği gibi, Singapur hariç diğer ASEAN ülkeleri, 1960'lardan 1970 sonlarına kadar "ithal ikameci sanayileşme stratejisini" izlediler. Yabancı yatırımlara yönelik tutumları ise (Singapur hariç) dış yatırımlara uygulanan kısıtlayıcı ve belli sektörlerde sınırlayıcı politikalarla somutlaşan olumsuz bir tutum olmuştur. Yabancı yatırımlara yönelik en sesli eleştiri ve şikayetler, İkinci Bölümde değinildiği gibi, Tanaka'nın bölgeye yaptığı 1974'teki gezisinde görülen, eşi görülmemiş Japon aleyhtarı gösterilerden dolayı, JDDY'na yönelmiştir. Bölgede artan Japon ekonomik gücü, Japon yatırımlarına kuşku ile bakılması sonucu doğurmuştur.

Yabancı yatırımlara çok daha olumlu yaklaşan Singapur ve diğer NICs gurubuna dahil ülkelerin ekonomik açıdan gelişmeleri, ASEAN ülkelerinin bu katı tutumlarını gözden geçirmelerine ve yabancı yatırımlar lehine düzenlemeler yapmalarına yol açmıştır. Bu tutum değişikliği şu şekilde bir yol izlemiştir.

İthal İkameci Sanayileşme Stratejisinden, İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisine Geçiş

ASEAN ülkeleri 1981-1982 yıllarında yaşanan petrol şokunun sonucunda, ekonomik açıdan kötü bir duruma düştüler. Genel olarak borçlanabilme yeteneğine sahip (sadece Filipinler uluslararası bankacılık topluluğundan gelen baskılara boyun eğmişti) ASEAN ülkeleri, dış borçların ve işsizlik oranlarının artışı, başta ABD olmak üzere gelişmiş batı

ülkelerindeki artan korumacılık eğilimleri nedeniyle düştükleri ekonomik bunalımdan çıkış yolu olarak, dış yatırımları gördüler. ABD'nin dış rezervlerinin elverişsizliği ve ekonomik durumunun kötü olması nedeniyle, öteden beri Asya'daki yatırımlarda ağırlığı olan Japonya, kurtarıcı olarak görünmekteydi. Singapur, 60 lı yıllardan beri dış yatırımlara olumlu yaklaşmakta ve "İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi" ni, (buradan sonra İYSS) 1970'li yılların başından beri uygulamakta idi. Diğer ASEAN ülkeleri de 1980'li yılların başından itibaren yangın biçimde İYSS'ni uygulamaya başladılar. İYSS için gerekli sermaye fonlarını çekebilmek amacı ile özellikle yine bir ekonomik durgunluk yaşadıkları 1985'ten sonra, dış yatırımları özendirici ve yabancı mülkiyete konulan sınırlandırmaları gevşeten politikalara başvurdu. Filipinler, kendi içerisindeki politik sorunlar nedeni ile bir süre bu sürecin dışında kalmıştır (198).

Denilebilir ki, ASEAN ülkeleri, 1980'lerin başlarında yaşadıkları borç krizinin etkisi ile "doğrudan dış yatırımlar ve diğer borç doğurucu olmayan sermaye girişinin" farkına vardılar.(199) Veya doğrudan yatırımın borçlanmaya üstünlüğünün, gelen sermayenin mutlaka yatırıma dönüşmesi, diğer bir deyimle parasal (monetary) sermayeden, gerçek (real) sermayeye dönüşümünün garanti olmasının" farkına vardılar.(200)

ASEAN ülkelerinin ithal ikameci sanayileşme stratejisi uyguladıkları dönemlerde, JDDY, yüksek gümrük duvarları ile korunan iç piyasaya yönelikti. Bu nedenle de, İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi nedeni ile ülke içindeki girişimlere tanınan kolaylık ve muafiyetlerden faydalanıp ülke içine mal sokmanın en iyi yolu, korunan sanayilerde joint-venture (ortak yatırım) yatırımları yapmaktı.

İYSS'nde ise, ihracat amaçlı yatırımlara, off-shore (serbet üretim bölgeleri) bölgelerde tanınan; alt yapı, vergi, mülkiyet ve kar transferi kolaylıkları, JDDY'ni bu üretim bölgelerine üretim yapıp, Japonya ve diğer üçüncü ülkelere ihracat yapmayı tercih eder bir koruma getirdi. Burada unutulmaması gereken nokta, off-shore üretimde kullanılan ana parçaların Japonya'dan ithali nedeni ile ve bazı durumlarda, off-shore üretimle

---

(198) Pasuk PHONGPAICHT, "Japanese Investment in ASEAN After The Yen Appreciation" Japanese Investment in ASEAN, ed. Soon Lee YING, Malaysian Economic Association, Malaysia: 1990, s.94.

(199) Seiji NAJA- Pearl IMADA, "Trade and Investment Linkages in ASEAN Countries", Japanese Foreign Direct Investment in ASEAN" Malaysia: 1990, s.33

(200) Ayhan AKMAN, "Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yaklaşımı ve Beklentiler", YASED'in aynı başlıklı inceleme Yarışması 2.'si, YASED, Kasım-1988, s.28

gerçekleştirilen diğer parçaların Japonya'ya ihraç edilip orada tamamlanmış bir mal halinde, tekrar Japonya'dan bölgeye ve diğer üçüncü ülkelere ihraç edilmesi (re-export) olayıdır (201).

ASEAN ülkeleri IYYS'ne geçtikten sonra ucuz işgücü potansiyeli ve Birinci Bölümde değinildiği gibi, ASEAN ülkelerinin 1985'den sonra, yüksek büyüme hızlarına gerçekleştirmesi ve üçyüz milyonu aşkın nüfusu hatırlandığında, JDDY'nın ASEAN'a yönelik yatırımlardaki artışı anlamak kolay olmaktadır.

JDDY'nın ASEAN'a yaptığı imalat yatırımlarının karı, diğer bölgelerden daha yüksektir ve yenin sürekli değerlenmesi bu trendi güçlü şekilde desteklemektedir. Yapılan bir araştırmaya göre, Japonya'nın 1980'lerin sonunda ABD'ne yaptığı yatırımın ancak %20'lik bir bölümü iki yıl sonra karlı hale gelirken, Asya-Pasifikteki yatırımların %80'i iki yıl sonra karlı hale gelmektedir. (202)

3.2.3. JAPONYA'NIN DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ JAPON EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Japon ekonomisi içinde, JDDY'nın öneminin gittikçe artması beklenmektedir.

Japonya'nın deniz aşırı şirketlerinin yaptığı üretimin GSMH'ya oranı, 1984'te %4.2 olmuştur. (203) Bu oran 1992'de Japon GSMH'nın %5'inden biraz fazla gerçekleşmiştir. Aynı oranın, ABD için %20 Almanya için %16 olduğu bilindiğinde, JDDY'nın son yıllarda daha da artması ve 2000'li yıllarda %15'e yükselmesi beklenmektedir. (204)

Japon deniz aşırı şirketlerinden yapılan ithalat, firma içi bir nitelikte görünmektedir. Japonya'nın deniz aşırı yavru şirketlerinden yaptığı ithalat, 1987'de toplam Japon ithalatının %16'sını oluşturmuştur. Bu oranın %30'a çıkarılarak, ana şirket ile yavru şirket arasındaki organizasyon yapısından kaynaklanan karlı bir firma-içi alışverişin gerçekleşmesi hedeflenmektedir (205).

(201) PHONGPAICHIT, a.g.m. s.95

(202) Milliyet, 13.11.1993

(203) PHONGPAICHIT, a.g.m., s.94

(204) Kenneth COURTIS, "Japonya Yatırımı Doymuyor", Küresel Rekabet, der. Mustafa Özel, İz Yayıncılık, İstanbul: 1994, s.111.

(205) SADIKLAR, a.g.e., s.209

3.3. ASEAN'A YÖNELİK JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Gelişmekte olan ülkelere doğrudan dış yatırım yapan gelişmiş batı ülkeleri arasında, JDDY'nin sektörel dağılıma bakıldığında, diğer gelişmiş batı ülkelerine oranla, imalat yatırımlarının daha az olduğu görülmektedir. Tablo 3.10'a göre, 1967 yılında JDDY'nin %44.4'ünün Madencilik & petrol sektörüne, %33.6'sının imalat sektörüne ve %22'sinin diğer sektörler yapıldığı görülmektedir. 1980 yılında ise, bu oranlar Madencilik & petrol için %24, imalat için %42.7 ve diğer sektörler için %33.3 olmuştur. Bu durumda, 1980 yılında, 1967'e oranla, JDDY'nin ağırlığının madencilik & petrol sektöründen, imalat ve diğer sektörler kaydıyla söylenebilir.

TABLO: 3.10. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLAR STOKUNUN KOMPOZİSYONU (1967-1980) (% olarak)

	1967 ¹			1980 ²		
	Madencilik & Petrol	İmalat	Diğer	Madencilik & Petrol	İmalat	Diğer ³
USA	49.6	27.1	23.3	26.4	34.5	39.1
İngiltere	12.5 ⁴	34.0	53.5	2.8	54.4	42.8
F.Almanya	7.5	85.0	7.5	3.9	72.4	32.7
Japonya	44.4	33.6	22.0	24.0	42.7	33.3

¹-Japonya için 1969

³- Tarım, Kamu hizmetleri, Ulaşım ve İnşaat ile Hizmetler

². İngiltere için 1978

⁴- Petrol yatırımlarını da içermektedir.

Kaynak: IMF, 1985, (Mario Socorro, H. Gochoco "FDI in Dev.Countries With Emphasis on US-ASEAN Relations"), s.143'den Alınmıştır.

1980'lerden sonra imalat sektörüne dış yatırımları artış gösteren Japonya, bu sektöre 1985 yen revalüasyonundan sonra daha fazla ağırlık vermiştir. Yenin değerinde 1985'ten sonra görülen sürekli artış eğilimi ile 1987'den sonra gelişmiş ülkelerden Japonya'ya yöneltilen, Japonya'nın ithalat rejimine yönelik şikayetler ve artan korumacılık eğiliminin sonucunda, bu piyasalara yenin değerlendirilmesi nedeni ile mal satmakta, maliyetler açısından zorlanan Japonya, özellikle imalat sektöründe olmak üzere, Asya ve ASEAN'a ağırlık vermeye başladı.

TABLO:3.11. JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ BÖLGESEL ve ENDÜSTRİYEL DAĞILIMI (Nisan 1981-Mart 1993) (Milyon \$)

SEKTÖRLER	BÖLGE	ASYA	TÜM BÖLGELER
Demir-Çelik & Diğer İşlenmiş Metaller		3.310 (5.5)	12.040 (3.1)
Kimyasal Maddeler		4.282 (7.1)	14.558 (3.7)
Elektrikli Makinalar		5.587 (9.3)	24.473 (6.3)
Taşıma Ekipmanı		2.061 (3.4)	14.065 (3.6)
Tekstil		2.312 (3.8)	5.043 (1.3)
Genel Makina		2.117 (3.5)	10.320 (2.7)
Kereste & Kağıt Hamuru		611 (1.0)	3.711 (0.9)
İMALAT TOPLAM		24.691 (41.23)	103.981 (26.90)
Madencilik		7.980 (13.32)	18.812 (4.8)
Ticaret		5.259 (8.7)	40.268 (10.4)
Bankacılık & Sigorta & Emlak		5.748 (9.5)	75.464 (19.5)
Taşımacılık		1.530 (2.5)	21.652 (5.6)
İMALAT DIŞI TOPLAM		34.115 (56.97)	275.666 (71.31)
GENEL TOPLAM		59.880	386.530

Kaynak: Economic Outlook Japan 1994, Economic Planning Agency, Japan 1994, s.55'deki verilerden düzenlenmiştir.

Not: Parantez içindeki rakamlar her bir sektörün toplam yatırım tutarı içindeki yüzdesini göstermektedir.

Tablo 3.11'den de görülebileceği gibi, Nisan 1981-Mart 1993 arasında Asya'ya yapılan JDDY'nın %41.23'ü imalat sektörüne giderken, toplam JDDY'nın ise sadece %26.90'ı imalat sektörüne gitmiştir. Aynı periyotta Kuzey Amerika ve Avrupa'daki JDDY'nın sektörler bazında en büyük bölümünün bankacılık & sigorta sektörüne yapıldığı görülmektedir.

ASEAN'A YÖNELİK JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

ASEAN'a yönelik JDDY, ilk başlarda esas olarak, Güneydoğu Asya'nın ucuz işgücü potansiyelinden yararlanmak amacı ile, emek-yoğun endüstrilerde yapıldıysa da, daha sonra hammadde işlemeye ve çevre kirliliğine yol açan endüstrilerin transferine dayalı yeni bir hamle ile kendini gösterdi.

Tablo 3.12'de, 1977 sonu itibarı ile, Dünyadaki ve ASEAN'daki Japon yatırımlarının endüstrilere göre dağılımı yer almaktadır. Tablodan da görüldüğü gibi madencilik sektörü, 1977 sonuna kadar yapılan JDDY içinde tek başına %45.1'lik bir oranla en büyük payı almıştır. Tarım ve balıkçılık sektörü ise, dünyaki toplam JDDY'nın %29.2'sini alarak, JDDY için en önemli sektörlerden biri olmuştur. İmalat endüstrileri ise, dünya toplamının %22.6'sını oluşturmaktadır. İmalat endüstrileri içerisinde en büyük payı %39.3 ile tekstil, %25.4 ile taşıma ekipmanı, %16.9 ile kerestecilik ve kağıt hamuru ve %12.6 ile elektrikli araçlar sektörleri almıştır.

Daha önce de değinildiği gibi, 1985'e kadar üretici yatırımlarını gelişmiş ülkelere yapan Japonya, 1985'ten sonra üretim yatırımlarını (imalat ve madencilik), Asya ve L. Amerika'daki az gelişmiş ülkelere yöneltmiştir. İmalat sektöründe, ASEAN'a yönelik JDDY'nın itici gücü, üretim ve hammadde maliyetlerini azaltmak, üretim verimini artırmak ve ucuz işgücü elde etmek amacına dayanırken, Avrupa ve K. Amerika'ya giden JDDY ise, ticaret ve finans sektöründe yoğunlaşmıştır(206).

TABLO 3.12. ASEAN'daki JAPON YATIRIMLARININ ENDÜSTRİLERE GÖRE DAĞILIMI (1977 sonu itibari ile toplam) (Milyon \$)

Sektörler	ASEAN	DÜNYA	ASEAN'IN PAYI (%)
Tarım & Balıkçılık	163	558	29.2
Madencilik	2.397	6.311	45.1
İmalat Sanayileri	1.614	7.139	22.6
Yiyecek	88	363	24.2
Tekstil	505	1.285	39.3
Kerestecilik / Kağıt Hamuru	106	627	16.9
Kimyasallar	167	1.369	12.2
Demir /Demir Olmayan Metaller	206	1.051	19.6
Genel Ekipman	54	513	10.5
Elektrikli Makinalar	107	848	12.6
Taşıma Ekipmanı	142	538	25.4
Diğerleri	236	545	43.3
Ticaret & Diğerleri	374	7.856	4.7
Emlak & Büro	34	1.347	2.5
Toplam	4.581	22.211	20.6

Kaynak: MITI, 1978 (Johan Saravanamuttu, "Japanese Economic Penetration in ASEAN in the Context of the International Division of Labour", Journal of Contemporary Asia, Vol:18, No:2, (1988), s.141'den alınmıştır.)

ASEAN'a yönelik JDDY'nda değişen sektörel dağılımı gözleyebilmek için Tablo 3.13'e bakmak yeterlidir.

TABLO 3.13. JAPONYA'NIN ASEAN'DAKİ DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI (1976 ve 1986) (% olarak)

Yatırım Yapılan Ülke ^b	Tüm Sektörler (100 Milyon \$)	Tarım, Balıkçılık	Maden-cilik	İmalat *	Metaller	Bankacılık, Sigorta	Diğer hizmetler	
Endonezya	1976	2.704	4.0	64.9	25.2(1.9)	4.3	2.4	3.5
	1986	8.673	2.3	66.5	27.2(1.5)	14.0	2.7	3.1
Malezya	1976	356	4.5	28.7	57.6(3.4)	6.7	0.8	8.4
	1986	1.283	2.3	11.5	66.7(14.7)	12.0	3.8	15.6
Filipinler	1976	355	5.1	55.5	26.2(5.4)	5.9	4.5	8.7
	1986	913	4.3	43.4	40.4(7.9)	8.9	2.7	9.2
Singapur	1976	303	0.0	-	72.6(3.3)	3.6	2.3	25.1
	1986	2.571	0.1	6.1	60.2(19.2)	2.3	11.2	28.4
Tayland	1976	224	1.8	2.2	76.3(7.6)	4.9	0.9	18.8
	1986	884	1.8	0.6	70.1(5.1)	5.2	2.8	24.7

a. Parantez içindeki rakamlar kimyasal endüstrisini göstermektedir.

b. Bruney hariç.

Kaynak: Direct Foreign Investment in ASEAN, ed. Soon Lee YING, Norbert Wagner, "European Investment in ASEAN"; s.167'den alınmıştır.

Tablo 3.13'e bakıldığında ASEAN'a yönelik JDDY'nin, imalat sektörüne yapılanların payının 1976'a oranla, 1986 yılında arttığı görülmekte ve bu oranın en düşük olduğu iki ülkenin Endonezya ve Filipinler olduğu görülmektedir. Bu iki ülkede, en büyük payı, madencilik sektörünün aldığı görülmektedir. Singapur, Tayland ve Malezya'da ise imalat sektörüne yönelik JDDY'nin büyük bir paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tüm ülkelerde bankacılık & sigorta ve diğer hizmet sektörlerinin payı da artmaktadır.

JDDY'nin ASEAN'a ve diğer bölgelere yatırımlarında, Japon ÇUŞ diyebileceğimiz "Sogo-Shosha" ların (Japon tipi genel ticaret şirketleri) üretimlerine ve ticaretine yardımcı pozisyonda ve bir kısmı bağımsız hukuki varlığa sahip olan, Japon küçük ve orta ölçekli girişimleri, JDDY için itici bir güç rolü oynamaktadır(207). Tablo 3.14'de, Japonya'daki küçük ve orta ölçekli girişimlerin, imalat sektörüne yaptıkları yatırımların dağılımı yer almaktadır.

TABLO 3.14. JAPON KÜÇÜK ve ORTA ÖLÇELİ GİRİŞİMLERİNİN İMALAT YATIRIMLARININ DAĞILIMI (% olarak)

	ASYA	ASEAN	.AMERİKA	AVRUPA	DİĞERLERİ
1989	42.8	22.1	40.5	9.8	6.9
1990	61.9	37.2	26.2	8.4	3.4
1991	48.5	24.4	30.5	14.4	6.6

Kaynak: JETRO, Business Facts and Figures, NIPPON, Japan:1993, s.79'daki verilerden düzenlenmiştir.

Tablodan da görülebileceği gibi, 1989, 1990 ve 1991 yıllarında, bu girişimlerin imalat sektörüne yaptığı yatırımlarda en büyük payı Asya alırken, Asya içinde ise ASEAN en büyük orandaki payı almıştır.

Japon küçük ve orta ölçekli girişimlerinin yapmış olduğu yatırımlarda, ASEAN'ın payı; 1989'da %22.1, 1990'da %37.2 ve 1991'de 24.4 olmuştur.

3.3.1. ASEAN'A ÜYE ÜLKELERDE JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ EN FAZLA YOĞUNLAŞTIĞI SEKTÖRLER

ENDONEZYA: JDDY, imalatta yoğunlaşmıştır. İmalatta ise, tekstil, kimyasal ürünler, metal ve metal ürünleri sektörleri büyük yer tutmaktadır. Diğer önemli sektörler, hizmetler, tarım, ormancılık ve balıkçılık inşaat sektörleridir.

FİLİPİNLER: JDDY, en fazla hizmetlerdeki bankacılık ve finans sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Bu sektörleri, imalattaki işlenmiş gıda, dokuma aletleri, kimyasal ve metal ürünleri sektörleri ile inşaat izlemektedir.

SİNGAPUR: JDDY, imalat sektörlerinde, elektrikli ve elektronik ürünler, endüstriyel kimya ürünleri ve metal ürünlerinde yoğunlaşmıştır. Ticaret sektöründe de JDDY'nin büyük ağırlığı vardır.

TAYLAND: JDDY, tekstil, elektrik ve elektronik ürünler, kimya, makina ve taşıma ekipmanı gibi imalat sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Ticaret ve inşaat sektörleri de önemlidir(208).

MALEZYA: JDDY, tekstil, elektronik ürünler, yarı iletkenler, taşıma ekipmanı, kimya ve makina gibi imalat sektörleri ile 1985'ten sonra önemi biraz azalan inşaat sektörü ve ticaret sektörlerinde yoğunlaşmıştır(209).

JDDY'nın sektörel dağılımının, ASEAN ülkelerinin teknolojik gelişimleri ve alt yapı kolaylıkları ile diğer yatırım kolaylıklarına bağlı olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Örneğin JDDY, Singapur ve Malezya'da son yıllarda elektronik sektöründe ve elektronik sektöründe de, yarı-iletkenlerde yoğunlaşmaktadır. 1986 ve 1987 arasında, 23 Japon firması bu iki ülkede, yarı iletkenler sektörüne yatırım yaptı. Yarı-iletkenlerin teknoloji-yoğun olduğu bilindiğinden, bu sektörde bu iki ülkeye yapılan yatırımların, bu iki ülkenin teknolojik açıdan gelişmiş personele sahip olması ile yakın ilişkisi vardır.

Endonezya; yoğun biçimde gıda, balıkçılık, tekstil ve kimyasal ürünlere ve Filipinler'de, elektronik ürünler ve otomobil parçalarına yönelik, JDDY çekmektedir(210).

Yukarıdaki bilgilerden de görüldüğü gibi, ASEAN'daki JDDY, son yıllarda imalat sektöründe yoğunlaşmaktadır. Bu yoğunlaşmaya yol açan en önemli faktör, daha önce de değinildiği gibi 1985 yen revülasyonudur.

3.4. JAPON DIŞ YATIRIMLARININ ASEAN ÜLKELERİ EKONOMİLERİNDEKİ ROLÜ

Doğrudan yabancı yatırımlar veya üretimin uluslararasılaşması olgusu, bugün dünya ekonomisinin yapısal bir özelliği olarak, çok yaygın ve önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu yatırımların, en çok gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler üzerinde etkili olduğu ve dünyadaki gelişmiş egemen güçlerin belirlediği sistem içinde, bu ülkelerle

(208) Somsak TAMBUNLERTCHAI, Umpon PANACHET, "Foreign Direct Investment In ASEAN", Japanese Direct Investment in ASEAN, ed. Soon Lee YING, Malaysian Economic Association, Malaysia, 1990, s. 78.

(209) DENKER, "Japanese Direct Foreign...", s. 43.

(210) PHONGPAICHIT, a.g.m., s. 98.

gelişmiş karşıtları arasındaki, gelişmişler lehine, "eşitsiz" ve "bağımlı" ilişkilerin sürdürülmesine olanak tanıyan bir araç olduğu söylenebilir.

JDDY'nın ASEAN ekonomilerindeki rolünün, yukarıda betimlenen manzaraya uygun düşüp düşmediğini araştıracağım bu kısımda; Asya'da ve hatta dünyada, en önemli yatırımcı ve finans kaynağı durumundaki Japonya'nın, ASEAN'la ekonomik ilişkilerindeki ticaret ve Resmi Kalkınma Yardımlarından (ODA) sonraki üçüncü saçıyağı olan dış yatırımlarının, ASEAN ekonomilerini teknoloji, sermaye ve ticaret bakımından, kendisine bağımlı kılıp kılmadığı sorusuna cevap aranacaktır.

JDDY'nın, ASEAN ekonomilerinde rolünü araştırmak bir bakıma, Japonya'nın uluslararası üretiminin sınırlarını ve özelliklerini belirlemeye çalışmaktır. Bu sınırları ve özellikleri belirlemek sadece Japonya'nın Asya-Pasifikte ve Güneydoğu Asyadaki ekonomik gücünün anlaşılabilmesi açısından önemli değildir. Ayrıca, bu ekonomik gücün, eğer siyasal güce yol açması kaçınılmaz ise, Japonya'nın Güneydoğu Asya'da ve Asya'nın tümünde, siyasal bir rol üstlenme veya liderlik etme beklentisinin sınırlarını da belirleme açısından önemlidir.

3.4.1. JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ ÖDEMELER DENGESİNE ETKİLERİ

JDDY'nın, ASEAN ekonomilerinin ödemeler dengesi üzerinde, olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Olumlu etkileri; JDDY'nın yerel girişimci sayısını artırması, teknik bilgi ve yönetsel bilginin getirdiği avantajlar ve genel olarak ihracata yönelik dinamik aktivitelere yol açmasıdır. Olumsuz etkileri ise, yatırım yapılan ülkenin, yatırımcı ülkeden yapılan ithalatında görülen artış, kâr transferi, royalti ödemeleri ve diğer ödemelerdir. Bununla birlikte, JDDY'nın Japonya ile ASEAN arasındaki ticareti artırması, yatırımcı ülke ve yatırım yapılan ülkeler açısından ortak bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

JDDY'nın, ASEAN ekonomilerinin ödemeler dengesine etkilerini belirleyebilmek için, yatırım yapılan ülkenin ihracat ve ithalatına yaptığı katkılarla, sebep oldukları sermaye giriş ve çıkışlarını incelemek gerekir. Ayrıca, yatırım yapılan endüstrinin doğası ve yatırımcı ülkenin genel ekonomik ve yatırım politikaları da yabancı yatırımın ödemeler dengesine olan etkilerini belirleyen faktörlerdir.

3.4.1.1. JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ İHRACAT PERFORMANSI

JDDY'nin ihracata etkisi ancak, Japon yavru şirketlerinin, yaptıkları ihracatın, toplum satışlarına oranı (ihracat yoğunluğu) ile üretimlerinde kullandıkları ithal girdilerin toplam girdilerine oranı (ithalat yoğunluğu) karşılaştırılarak bulunabilir(211).

JDDY'nin yapıldığı ülkelerde JDDY'nin ithalatı arttırdığı, ihracatı ise o denli artırmadığı şekline sık sık işitilen şikayetler vardır(212). Gerçekten de, JDDY'nin, ASEAN ihracatı içindeki payı, ABD yatırımlarına oranla düşüktür. Bu pay son yıllara artmakta ise de, JDDY asıl olarak, ihracat amaçlı olarak değil, üretim maliyetlerini azaltmak ve ASEAN ülkelerindeki korumacı eğilimlerden kaçınmak için bölgeye gitmektedir. Kaldı ki, JDDY'nin ASEAN'a emek-yoğun sektörlerde yöneldiği ve bu sektörlerin ise, asıl olarak iç pazara yönelik olduğu ve ihracat performansının genellikle düşük olduğu bilinmektedir.

JDDY'nin yaptığı ihracatın belli sektörlerde yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Japon yavru şirketleri petrol-madencilik ve ticarete, ABD yavru şirketlerine oranla daha fazla ihracata yönelikken, ABD yavru şirketleri imalat ve elektronik sektöründe, Japon yavru şirketlerine oranla daha fazla ihracata yöneliktir.

Japonya açısından, madenlerin ve petrolün sağlanmasının güvenliği önemli olduğundan, Japon yavru şirketlerinin ve Japon iş dünyasında, bu maddelerin sağlanmasının güvenliğindeki büyük rolü nedeniyle ticaret şirketlerinin, bu sektörlerde büyük ihracat yoğunluğuna sahip olması normaldir. 1977'de Japon yavru şirketleri Asya'da üretilen ürünlerinin sadece %17'sini Japonya'ya satarken, ABD yavru şirketleri için bu oran %34 oldu. 1983'de ise bu oranlar, imalat sektörünün tümünde ABD yavru şirketleri için %44 ve elektronik sektöründe %66 oldu. Japon yavru şirketleri için adı geçen sektörlerde bu oranlar sırasıyla %10 ve %12 oldu. Ancak, Japon ÇUŞ, artan oranda, Japon piyasasına hizmet eder hale geldiklerinden, Japon yatırımlarının ihracat yoğunluğunda bir artma meydana gelebilir(213).

(211) NAJA-İMADA, a.g.m, s. 44.

(212) NAJA-AKRASANEE, a.g.m., s. 110.

(213) NAJA-İMADA, a.g.m., s. 44.

TABLO 3.15. ASEAN'DAKI JAPON VE ABD YAVRU ŞİRKETLERİNİN BELLİ ENDÜSTRİLERDEKİ İHRACAT-SATIŞ ORANLARI (İhracat Satışları / Toplam Satışları, % olarak)

Ülke-Bölge	Yatırımcı	Yıl	Tüm Endüstriler	Madencilik /Petrol	İmalat	Tekstil	Kimyasal Ürünler	Metaller	Makina	Elektronik	Taşıma Ekipmanı	Ticaret
DÜNYA	Japonya	1972	48.3	94.5	27.2	32.5	15.1	13.9	9.9	34.1	6.4	27.2
	Japonya	1975	36.8	63.0	35.4	38.3	17.2	-	24.7	42.7	19.9	33.7
	Japonya	1977	49.3	62.2	21.7	32.0	18.3	8.6	16.0	18.8	10.6	56.6
	ABD	1977	38.2	49.5	30.8	34.0	26.1	26.8	36.8	33.7	38.8	34.6
	Japonya	1981	50.1	77.2	25.9	31.5	25.0	12.7	21.8	21.9	13.5	57.0
	ABD	1982	34.5	35.4	33.9	42.9	31.7	25.7	40.6	40.7	43.3	41.7
ENDONEZYA	ABD	1985	36.2	35.0	38.0	40.2	33.0	29.2	43.4	44.8	49.4	40.5
	Japonya	1972	23.1	-	4.0	3.6	0.0	0.0	0.0	0.6	0.0	0.0
	Japonya	1975	27.8	-	9.6	0.0	4.4	3.3	0.0	-	0.0	-
	ABD	1977	80.9	-	40.8	-	0.0	0.0	-	-	-	0.0
	ABD	1982	66.1	73.2	-	-	-	-	0.0	68.6	-	-
	ABD	1985	82.5	86.6	-	-	1.4	0.0	-	79.5	-	0.9
MALEZYA	Japonya	1972	14.8	10.0	9.3	21.5	0.2	0.0	0.0	0.6	0.0	2.7
	Japonya	1975	48.4	50.0	50.0	72.7	16.5	25.9	25.0	71.7	50.0	50.0
	ABD	1977	44.3	19.0	76.2	-	12.1	0.0	-	-	-	-
	ABD	1982	47.4	29.3	81.5	-	14.8	0.0	-	96.1	-	3.3
	ABD	1985	95.1	-	83.4	-	18.0	0.0	17.0	-	-	-

TABLO 3.15. (devamı)

Ülke-Bölge	Yatırımcı	Yıl	Tüm Endüstriler	Madencilik /Petrol	İmalat	Tekstil	Kimyasal Ürünler	Metaller	Makina	Elektronik	Taşıma Ekipmanı	Ticaret
FİLİPİNLER	Japonya	1972	-	-	29.0	55.0	28.3	-	0.0	1.3	-	-
	Japonya	1975	90.0	36.0	52.3	40.6	100.0	-	0.0	5.7	0.0	-
	ABD	1977	17.2	0.0	25.7	-	8.5	-	-	36.8	-	-
	ABD	1982	15.7	-	26.5	-	5.0	-	-	72.5	-	-
	ABD	1985	22.2	-	40.5	-	8.8	0.0	-	-	0.0	-
SINGAPUR	Japonya	1972	35.1	-	37.5	88.4	51.0	1.8	-	31.2	56.3	29.3
	Japonya	1975	40.9	-	40.2	73.0	29.6	26.0	0.0	45.1	49.8	44.8
	ABD	1977	67.3	30.4	93.2	-	-	-	-	97.0	-	-
	ABD	1982	82.0	82.9	91.8	-	72.4	80.0	85.4	95.8	98.1	62.0
	ABD	1985	84.4	87.8	90.7	-	-	90.0	89.0	94.3	95.2	63.3
TAYLAND	Japonya	1972	16.0	-	6.1	9.7	1.3	5.1	-	1.3	0.0	27.9
	Japonya	1975	19.9	0.0	13.7	16.4	0.4	4.7	-	16.1	2.0	55.9
	ABD	1977	11.4	-	-	-	9.4	-	-	-	-	-
	ABD	1982	17.5	-	-	-	-	-	-	88.2	-	14.8
	ABD	1985	18.1	6.4	-	-	1.7	-	-	89.5	-	-

Kaynak: NAJAIMADA, a.g.m., s.47-48'den alınmıştır.

İhracat yoğunluğunun artışına etki edecek bir faktör olarak, yenin sürekli değer kazanması ve son yıllarda Japonya'da yaşanan durgunluk, ihracat yoğunluğu üzerinde önemli rol oynayacak gibi görünmektedir. Yeninin değerindeki artış, maliyetlerin azaltılmasını gerektirdiğinden, yurtdışı üretim yapıp ihraç etmek cazip bir hale gelecektir.

Japon ekonomisinin durgunluğu ise bu süreci olumsuz etkileyecek gibi görünmektedir. Japon denizaşırı şirketleri, son zamanlarda, yurtdışı üretim için gerekli tesislerin donanımlarını üreten Japon şirketlerinden yapılan ithalatı artırmaktadır. Bu ise ithalat doğurucu bir etki olarak, yatırım yapılan ülkenin aleyhine olacaktır(214).

Tablo 3.15'de ASEAN'daki Japon ve ABD yavru şirketlerinin belli endüstrilerdeki ihracat satış oranları görülmektedir. İhracat-satış oranları, yavru şirket ihracatlarının, toplam satışlarına oranını göstermektedir.

Tablo incelendiğinde, ilk göze çarpan özellik, ASEAN'daki Japon yavru şirketlerinin, ABD yavru şirketlerine oranla daha düşük ihracat satış oranına sahip olmasıdır. Bazı sektörlerde göre Japon yavru şirketlerinin ihracat-satış oranını (ihracat yoğunluğu) inceleyelim.

TÜM ENDÜSTRİLER: Japon yavru şirketlerinin 1975 yılında tüm sektörlerdeki ihracat yoğunluğu sırasıyla, Endonezya'da %27.8, Malezya'da %48.4, Filipinler'de %90, Singapur'da %40.9 ve Tayland'da %19.9'dur. Tüm endüstrileri içeren bu oranları en önemli sektörlerden biri olan, imalat sektörü ile karşılaştırır ve bazı ülkelerde, imalatın ve imalat sektörü içindeki bazı sektörlerin önemini ortaya koyarsak, Japon yavru şirketlerinin hangi sektörlerde ihracata yönelik olduğunu bulabiliriz.

İMALAT ENDÜSTRİSİ: 1975 yılında Japon yavru şirketlerinin ihracat yoğunluğu bu sektörde sırasıyla Endonezya'da %9.6, Malezya'da %50, Filipinler'de %52.3, Singapur'da %40.2 ve Tayland'da %13.7'dir. TABLO 3.16'dan Singapur ve Tayland'daki Japon yavru şirketlerinin imalattaki ihracat yoğunluğunun, 1981-1985 arasında Singapur'da %64.7 ve Tayland'da 1984'de %21 olduğu anlaşılmaktadır. Bu ise, bu iki ülkede Japon yavru şirketlerinin imalattaki ihracat yoğunluğunun arttığını göstermektedir.

Tablo 3.15'de görüldüğü gibi, imalat endüstrisi içinde ise tekstil, elektronik taşıma ekipmanı ve kimyasal ürünler endüstrilerinin öne çıktığı görülmektedir. Ülkeler bazında Japon yavru şirketlerinin, bu imalat endüstrisindeki alt sektörlerdeki ihracat yoğunluğuna bakmamız yararlı olacaktır.

ENDONEZYA: 1972'de Japon yavru şirketleri tekstilde %3.6, 1975'de ise kimyasal ürünlerde %4.4 ve metallerde %3.3'lük ihracat yoğunluğuna sahiptir. Bu oranların düşüklüğü, JDDY'nın Endonezya'da imalat dışı endüstrilerde ve elimizde rakam olmaması nedeni ile muhtemelen de madencilik ve petrolde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu aynı zamanda petrol ve madencilik sektörünün Endonezya ticaretindeki önemine de uygundur. Tablo 3.15'e göre zaten Endonezya en düşük imalat ihracat yoğunluğuna sahip ülkedir (Japon yavru şirketleri için).

MALEZYA: 1975'te Japon yavru şirketleri, satışlarının, tekstilde %72.7'sini, elektronik de %71.7'sini ve taşıma ekipmanında %50'sini ihraç etmiştir. Kimyasal ürünler, metaller ve makina endüstrileri de önemlidir. Malezya'da ayrıca ticaret sektöründe Japon yavru şirketleri %50 ihracat yoğunluğuna sahiptir. Madencilik ve petrol'de ise %50'lik bir ihracat yoğunluğuna sahiptir.

FİLİPİNLER: 1975'te Filipinler'deki Japon yavru şirketleri, tekstilde satışlarının %40.6'sını ve Kimyasal ürünlerde %100'ünü ihraç etmiştir. Bu durumda Filipinler'deki Japon yavru şirketlerinin, imalat sektöründe emek-yoğun nitelikteki sektörlerde ihracata yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Bu ise, JDDY'nın emek-yoğun endüstrilerde yoğunlaşmasının bir sonucudur.

SİNGAPUR: 1975'te Singapur'daki Japon yavru şirketleri tekstilde satışlarının %73.0'ünü, taşıma ekipmanında %49.8'ini Elektronik'te %45.1'ini ve Kimyasal ürünlerde %26'sını ihraç etmiştir. Ticaret sektörü ise %44.8 gibi önemli bir ihracat yoğunluğuna sahiptir.

TAYLAND: 1975'te Tayland'daki Japon yavru şirketlerinin tekstilde satışlarının %16.4'ünü ve elektronikte %16.1'ini ihraç etmiştir. Ticaret ise %55.9 ile en önemli ihracat yoğunluğuna sahip sektör olarak görünmektedir.

TABLO: 3.16. JAPON ve ABD YAVRU ŞİRKELERİNİN ÇEŞİTLİ SEKTÖRLERDEKİ İHRACAT-SATIŞ ORANLARI
(İhracat Satışları, Toplam satışların yüzdesi olarak ifade edilmektedir.)

Ülke	Periyot	Kapsanan Endüstriler	Yerel Firmalar	Tüm Yabancı Yavru Şirketler	Japon Yavru Şirketler	ABD Yavru Şirketler
Singapur	1977-80	İmalat	35.4	74.9	68.7	79.8
	1981-85	İmalat	43.3	71.9	64.7	70.7
Tayland	1975	İmalat	-	-	9.7	74.3
		Gıda/Meşrubat	54.7	29.4	22.4	0.2
		Tekstil/Giysi	7.3	28.6	17.2	-
		Temel Metaller	6.0	19.7	-	98.8
		Elektronik	0.0	14.4	0.3	100.0
		İmalat	20.9	31.5	17.6	41.7
		Gıda/Meşrubat	52.5	53.7	-	-
		Tekstil/Giysi	15.9	41.8	-	-
		Temel Metaller	3.4	9.8	-	-
		Elektronik	0.5	16.8	-	-
1984	İmalat	39.0	33.0	21.0	35.0	
	Gıda/Meşrubat	55.1	56.4	-	-	
	Tekstil/Giysi	47.3	49.4	-	-	
	Temel Metaller	6.7	2.8	-	-	
Elektronik	63.1	28.6	-	-		

Kaynak: NAJA-IMADA, a.g.m., s.45'den alınmıştır.

Tablo 3.15'den de görüldüğü gibi Japon yavru şirketleri, ASEAN'da tekstil, elektronik, taşıma ekipmanı, kimyasal ürünler endüstrilerinde ve ticarete önemli ihracat yoğunluğuna sahiptir. ABD yavru şirketleriyle karşılaştırıldığında, Japon yavru şirketlerinin ABD yavru şirketlerine oranla daha düşük ihracat oranına sahip olduğu söylenebilir. Ancak Japon yavru şirketlerinin son yıllarda daha fazla ihracata yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Tablo 3.16'dan, Singapur ve Tayland için bu söylediğimizin geçerli olduğu görülmektedir.

Japon yavru şirketlerinin ihracat yoğunluğunun ABD yavru şirketlerine oranla düşük olması, bize aynı zamanda, JDDY'nin satışları içerisinde, yatırım yapılan ülkenin iç pazarına satışlarının, yaptıkları ihracattan daha büyük olduğunu göstermektedir.

1985'teki yen reelüasyonundan sonra ise Japon yavru şirketlerinin ihracata yönelik endüstrilere yatırımlarının arttığını görmekteyiz. Bu ise, yatırım yapılan endüstrilerin doğasının JDDY'nin ihracat performansını etkilediğini göstermektedir(215).

TABLO 3.17. ASEAN'DAKİ JAPON YAVRU ŞİRKETLERİNİN İHRACAT DURUMU (1988)

	Endonezya	Malezya	Filipinler	Singapur	Tayland
A) Şirket ne zaman ihracat yapmaya başladı?					
Eylül 1985'den önce	35	43 (17) ¹	13	107	54 ²
Eylül 1985'den sonra	15	4 (1)	1	14	15
Şimdi yapmayı planlıyor	39	8 (3)	2	8	26
İhracat yapmayı düşünmüyor	9	5	1	4	7
B) Eylül 1985'ten sonra ihracat durumu					
Önemli oranda artış	19	18 (12)	3	44	22
Beklenenden daha az artış	6	4 (1)	2	26	21
Değişme yok	9	1	4	42	29
İlk kez ihracat yapıldığından karşılaştırılmıyor	-	-	1	12	8
İhracatta azalış	1	1	0	3	3

Kaynak: JETRO, Report of Survey on Conditions of Japanese Affiliates in ASEAN, 1988 (Pasuk, Phongpaichit, "Japanese Investment in ASEAN After The Yen Appreciation", s.100'den alınmıştır).

NOT: 1- Parantez içindeki rakamlar, elektronik şirketlerini göstermektedir.
2- Bu rakamın sektörel dağılımı şöyledir: 13 Tekstil, 7 elektronik, 7 Petro-kimya, 1 Demir-çelik, 2 Genel makina şirketi.

1985 yen reelüasyonundan sonra Japon yavru şirketlerinin ihracat performansının yükseldiği görülmektedir. Tablo 3.17'de ASEAN'daki Japon yavru şirketlerinin, ihracata başlama tarihleri ve 1985'ten sonraki ihracat durumları yer almaktadır. Tabloyu oluşturan veriler, Japon firmalarına yönelik bir çalışmadan elde edilmiştir.

Tabloya göre, JDDY'nın 1985'ten önce ihracata yönelmeye başladıkları görülmekle beraber, 1985'ten sonra ihracata yönelme sayısında ve ihracata yönelme planlamasında görülen artış, 1985'den sonra JDDY'nın artan maliyetler nedeniyle ihracat amaçlı olarak ASEAN'a yatırım yapmaya hız vereceklerini göstermektedir. Öte yandan tablodaki, "ihracat yapma amacının olmadığı" ve "değişiklik yok" ve "ihracatta azalma var" şeklindeki cevapların azlığı da, bu durumu desteklemektedir.

JDDY'nın ihracat performansına etki eden faktörlerden biri de, ASEAN ülkelerinin izlediği yatırım politikalarıdır. ASEAN ülkelerinde son yıllarda, yabancı sermayeye tanınan teşvik ve muafiyetler, JDDY'nın ihracat doğurucu etkisini arttırmaktadır. Örneğin, Malezya'nın Eylül 1986 tarihli ihracat amaçlı olmak koşuluyla %100 yabancı mülkiyete izin veren düzenlemeler sonucunda, JDDY'nın, önemli bir kısmının ve özellikle büyük şirketlere parça üretmek için yapılmış olan küçük ve orta ölçekli yatırımlarının ihracat yoğunluğunda artma gözlenmiştir(216).

3.4.1.2. FIRMA-İÇİ TİCARET (Intra-Firm Trade)

ASEAN'a yönelik JDDY'nın, ASEAN ekonomilerinin ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etkisi bulunan bir faktör de, Firma-içi Ticaret (Intra-Firm Trade) tir. JDDY'nın ihracat performansı, ödemeler dengesini olumlu etkilerken, firma-içi ticaret olumsuz biçimde etkilemektedir. Bu anlamda, Japon yavru şirketlerinin ihracat yoğunluğu ile firma-içi ticaret (ithalat yoğunluğu) karşılaştırıldığında, yavru şirketlerin firma-içi ticaretinin (ana firmadan yapılan ithalat) yapıkları ihracattan daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, Japon yavru şirketlerinin üretimlerinde kullandıkları girdilerin çoğunu ana firmalardan ithal etmeleridir.

TABLO 3.18. JAPONYA VE ABD'NİN FİRMA-İÇİ TİCARETİ

(Milyon \$, Parantez içindeki rakamlar adı geçen kategorideki firma içi ticaretin toplam ihracatlarına olan % oranını göstermektedir.)

Sektör	Japonya			ABD		
	1973-1975	1977-1978	1979-1981	1977	1982-1983	1984-1985
Tüm Sektörler	17.844 (36.1)	28.268 (31.7)	36.650 (28.6)	31.265 (26.5)	48.186 (23.9)	59.287 (28.3)
İmalat Sektörleri	6.694 (14.1)	11.647 (13.4)	14.274 (11.5)	26.669 (28.5)	42.533 (26.9)	54.119 (32.0)
Tekstil	166 (4.5)	90 (1.9)	92 (1.5)	186 (8.0)	126 (4.4)	122 (4.8)
Kimyasal Ürünler	206 (5.1)	530 (11.2)	585 (8.9)	407 (38.2)	6.196 (31.2)	6.912 (31.4)
Metal Ürünleri	298 (5.7)	350 (2.3)	415 (2.0)	1.071 (14.4)	1.228 (9.9)	1.366 (12.2)
Makina	434 (7.7)	689 (5.7)	1.349 (7.3)	5.279 (24.6)	9.985 (27.7)	12.895 (34.8)
Elektronik	1.773 (27.6)	3.879 (27.3)	4.356 (19.0)	2.629 (29.8)	5.333 (29.5)	6.229 (31.9)
Taşıma Ekipmanı	2.525 (20.3)	3.742 (14.3)	4.119 (12.2)	9.159 (48.5)	13.446 (44.4)	20.004 (57.0)

Kaynak: NAJA-IMADA, a.g.m., s.42'den alınmıştır.

Tablo 3.18'de, Japonya ve ABD'nin firma-içi ticaretleri görülmektedir. Tabloya göre, Japonya'nın firma-içi ticareti 1973-75 arasına oranla, 1977-78 ve 1979-81 arasında miktar olarak artmıştır. Miktar olarak aynı artış oranı, imalat sektöründe de görülmektedir. Ancak, firma-içi ticarete tüm sektörlerde, Japonya'nın toplam ihracatı içinde firma-içi ticaretin oranı düşüş göstermektedir. Örneğin, 1973-75 döneminde tüm sektörlerde 17.844 m \$ olan firma içi ticaret miktarı, toplam Japon ihracatının % 36.1'ini oluştururken, 1979-81 döneminde 36,650 m \$ olan firma-içi ticaret miktarı, toplam Japon ihracatının %28.6'sını oluşturmuştur. İmalat sektöründe ise; 1973-75'de 6.694 m\$, 1977-78'de 11.667 m\$ ve 1979-81'de 14274 m \$'lık firma-içi ticaret olmuş ve sırasıyla, aynı dönemlerdeki firma-içi ticaretin toplam Japon ihracatı içerisindeki payları %14.1, %13.4 ve %11.5 olmuştur.

Bu veriler, Japonya'nın firma-içi ticaretinin arttığını fakat, firma-içi ticaretin toplam ihracat içerisindeki oranının azaldığını göstermektedir.

Tabloya bakıldığında, ABD firma içi ticaretinin ve firma-içi ticaretin toplam ihracat içindeki yüzdelerinin sürekli arttığı görülmektedir.

Japon yavru şirketlerinin, ara malları ve sermaye mallarında ana firmaya bağımlılığı hatırlandığında, tüm sektörlerdeki firma-içi ticaretinin toplam ihracatlar içindeki payı yaklaşık %30 seviyesindeyken, imalat sektöründe bu payın %15'den daha az olması şaşırtıcıdır. Bunun nedeni ise, JDDY'nın, küçük ve orta ölçekli girişimlerle yapılması ve yapılan yatırımların ortak yatırım (joint venture) niteliğinde olmasıdır. Çünkü, ortak yatırımlarda, üretimde kullanılan yerel girdi oranı daha fazla olmaktadır(217).

Bununla birlikte Japonya'nın firma-içi ticareti, büyük bir tutardadır ve Japonya'dan yapılan ithalatı arttırdığından dolayı, ödemeler dengesi üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. Örneğin, 1976'da Japon yavru şirketlerinin çıktılarının Japonya'ya ihraç edilen kısmı, %23.8 iken, Japonya'dan ithal edilen girdilerin oranı %48.9'dur(218). Özellikle Tablo 3.18'e göre, elektronik ve taşıma ekipmanları sektörlerinde, firma-içi ticaret (Japonya'dan, yavru şirketlere yapılan ihracat) önemli bir orandadır. Bu da, JDDY'nın, Japonya'dan ASEAN'a yapılan ihracat şeklinde, olumsuz bir etkiye yol açtığını göstermektedir. ASEAN'daki JDDY, Japon ürünlerini emmede önemli bir rol oynar görünüyor. Japonya'nın Tayland'a ihracatı, 1988-1992 arasında ikiye katlanırken, sermaye malları toplam tutarın %50'sini

(217) NAJA-IMADA, a.g.m., s. 40.

(218) SUZUKI, a.g.m., s.78.

oluşturdu(219). ihracatı JDDY'nın, ödemeler dengesi üzerindeki olumsuz etkilerine yol açan diğer faktörler ise, royalti ödemeleri, kâr transferi, vergi kolaylıkları ve transfer fiyatlama (transfer pricing)dır. Örneğin, 1955-72 döneminde, Japon ÇUŞ'nin ülkeye transfer ettiği dolar bazındaki kar aktarımlarının, toplam JDDY tutarına oranı ancak %2-4 arasındadır.Bu oranın düşüklüğüne yol açan neden, veri yetersizliği ve bu şirketlerin transfer fiyatlama yoluyla karlarını gizlemelerindedir(220). Öte yandan, ASEAN ülkeleri kâr transferini kolaylaştıran ve vergi muafiyetlerini bazı sektörlerde arttıran düzenlemelere yaygın biçimde başvurmuşlardır. Örneğin, Singapur, "öncü" statüsündeki endüstrilere yapılan yabancı yatırımların kârları üzerinden alınan verginin 5-10 yıl arasında %33'ünden muaf tutulmasını benimsemiştir. Bu tip düzenlemeler diğer ülkeler tarafından da, az veya çok benimsenmiştir(221).

3.4.2. JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ TEKNOLOJİ ETKİSİ

JDDY, teknoloji transferinde gönülsüz davranmaktadır. Zaten doğrudan dış yatırımların, teknoloji açısından, teknoloji ve Araştırma-Geliştirme (A-G) faaliyetleri üzerinde, ana firmaların tam kontrolüne yol açtığı bilinen bir olgudur. Bu özellik, JDDY açısından, JDDY'nın daha çok emek-yoğun ve standart üretimi dışarıda gerçekleştirmesi nedeniyle, daha da keskinleşmektedir. Bu duruma örnek olarak, TOYOTA'nın, ASEAN ülkelerinde kurduğu üretim şemasını verebiliriz.

Toyota, ASEAN Markadan-Markaya Tamamlayıcılık Şeması (BBC-Brand-to-Brand Complementation Scheme) altında ASEAN ülkelerine yayılmış fabrikaları ile bir işbölümü gerçekleştirmiştir. Buna göre, yedek parçaların fabrikalar arası değişimi ve montaj üretim, bu şema içerisinde gerçekleşmektedir. Toyota'nın amacı, otomobil üretiminde gerekli ana parçaların üretimi için bir yerel üretim sistemi kurmak ve ölçek ekonomisinden yararlanmak için, bir ana fabrikada üretimin herbir parçasını bütünlemektir. Görüldüğü gibi, hiçbir ülke otomobilin tüm parçalarını üretmemekte ve dolayısıyla hiçbir ülkede, tam bir yerel uzmanlaşma sağlanamamaktadır. Aksine, Toyota üretimin parçalara ayrılmasını

(219) The Economist, May 7, 1994, s.72.

(220) YILDIRIM, a.g.e., s. 95.

(221) Rosario G. MANASAN, "A Review of Investment Incentives in ASEAN Countries", Japanese Direct Investment in ASEAN, ed. Soon Lee YING, Malaysia Economic Association, Malaysia:1990, s. 247.

Ayrıca ASEAN'daki yatırım teşvikleri için bkz. a.g.m, s 238. 253.

sağlamak için düzenli olarak mühendislerini yollamaktadır. Bu ise teknolojinin bölünmesi demektir.

İhracat açısından ise, parçaların, ASEAN ülkeleri ve diğer Toyota fabrikalarının bulunduğu ülkeler arasında ihracatının yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Tayland'da üretilen dizel motorlar Yeni Zelanda'ya, Endonezya'da üretilen motor blokları ise Japonya'ya ihraç edilmektedir(222).

Benzer şekilde, Mitsubishi Motor şirketinin Pasifik Üretim Planında, üretimi ASEAN'a dağıtmıştır. Mitsubishi'nin Malezya'da ortak imal ettiği "Proton Saga" otomobilinin üretimi de Malezya'nın otomobil üretiminde uzmanlaşmasını sağlamamıştır. Temmuz 1988'de, Proton otomobilinin toplam parçalarının %55.2'si Japonya'dan ithal edilirken, yerel parça oranı %44.8 olmuştur.

ŞEKİL 3.1. TOYOTA'NIN ASEAN ÜLKELERİNDEKİ ÜRETİM ŞEMASI

ÜLKE	FİRMA ADI	ÜRÜNLER
Endonezya	P.T. Toyota-Astra Motor	Crown, Corona, Corolla, Starlet, Dyna, Kijany
Malezya	Montaj Hizmetleri Sdn. Bhd.	Dyna, Hiace, Hilux, Liteace, Corolla, Corona, Land Cruise
	T&K Oto Parçaları Sdn. Bhd.	Direksiyon dişlisi ve parçaları
Filipinler	Toyota Motor Filipinler Şirketi	Corolla, Crown, Corona Liteace, TUV
	Toyota Oto Parçaları A.Ş.	Şaft
Tayland	Toyota Motor Tayland Ltd. Şti.	Corona, Corolla, Dyna, Hilux.
	Siom Toyota İmalat Ltd. Şti.	Otomobil Motorları
	Toyota Karasör Tayland Ltd. Şti.	Otomobil Karasör ve Parçaları
	Tayland Hino Sanayi Ltd. Şti.	Dyna

Kaynak: Tradescope, August 1993, Vol: 13, No: 8, s. 15'den alınmıştır.

Gerçekte ise bu oranın %42 olduğu sanılmaktadır. Çünkü, Malezya'dan sağlanan parçaların büyük bir kısmı, Malezya'daki Japon yavru şirketlerinden sağlanmakta ve bu şirketler de ana parçaları Japonya'dan ithal etmektedir. Öte yandan, yerel parça temini durumunda, Malezya hükümeti vergi indirimi sağlamasına rağmen yerel girdi oranı fazlaca yükselmemiş ve ilk planlandığındaki %55 oranı tutturulamamıştır. Buna yol açan bir nedenle, örneğin, yerel firmaların üretebildiği otomobilin plastik kısımlarının Japonya'dan ithal edilmesi türünden gereksiz ithalattır. 1987'de yaklaşık 25.000 araba üreten Proton bu miktarın 410'ununu Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, Brunei, Bangladeş, Malta ve Sri Lanka'ya ihraç etmiştir(223). Proton projesi iç talepteki düşme ve ihracatın artırılamaması nedeni ile ciddi problemlerle karşılaşınca, Japon ortağı Mitsubishi'nin çeşitli fabrikalarına ucuz parça (gövde paneli gibi) ihraç eder hale gelmiştir(224).

Bir Japon-Malaya ortak girişimi olan projede, Japonya'nın teknoloji transferindeki yavaşlığından şikayet eden Malezya'ya karşın, Japonlar bu şikayetlerin, "sabırsızlık" ve "endişenin" bir karışımı olduğu şeklinde değerlendirme yapmaktadırlar. Öte yandan Tayland'ın aynı konudaki şikayetlerini değerlendiren bir Japon diplomatı "Japonya'nın teknoloji transferindeki yavaşlığının bir efsane olduğunu" belirtmektedir. Bir Japon iş adamı ise bu şikayetler için, "Taylandlılar oturdukları yerden gökten teknoloji düşmesini bekliyorlar. Teknoloji istiyorlarsa kışlarını kaldırıp, bizim yaptığımız gibi, çalsınlar" şeklinde konuşmaktadır(225).

Aslında, JDDY'nın teknoloji transferinde katkısının fazla olmaması, Singapur hariç, diğer ülkelerin alt yapı yeterliliği ve teknoloji masnetme (emme) kapasitelerine uygun teknolojiye dayalı sektörlerde yatırım yapmasının bir sonucudur(226). Bu nedenle, ASEAN ülkeleri alt yapılarını geliştirme, yerel girişimleri artırma ve kalifiye personel yetiştirme yolunda ilerledikçe, teknolojinin taklidi geliştirilebilir. Bunun en çarpıcı örneği Singapur'dur.

Singapur, 1978 yılında Esco Scientific Products isminde bir A-G. merkezinde, teknoloji üretimi ve yüksek teknoloji testi konularında, devlet desteği ile çalışmalar

(223) HIROKAZU, a.g.e, s. 30, 33, 34, 44.

(224) DENKER, "Japanese Direct Foreign...", s. 47.

(225) The Economist, May 7, 1994, s. 71.

(226) MURAKAMI, a.g.m., s 251.

yaptırmaktadır(227). Ayrıca, Singapur, yabancı yatırımcıların yerel işgücünün becerilerini artırması konusunda yatırımcıları teşvik etmeye yönelik olarak vergi muafiyeti ve yabancı yatırımların A-G faaliyetlerinin maliyeti iki katını karşılama garantisi tanımaktadır(228).

1985 yen revelüasyonundan sonra artan maliyetleri azaltmak için, daha teknoloji yoğun endüstrilere yatırım yapmaya başlayan Japonya, ülkesinde yüksek teknoloji ürünlerine yönelik yoğunlaşırken, teknoloji konusunda gelişen NICs rekabetinden kaçınabilmek için, ASEAN'a yönelmektedir. Ancak, Japonya bu ülkelerin kendisine teknolojik bağımlılığını korumak ister gibi görünüyor. Örneğin, Hitachi, Malezyadaki video tesisini, bir üretim üssü olarak kullanmaktayken, bu tesisi, ürün geliştirme ve pazarlama üssü haline getireceğini, ancak "anahtar" teknolojilerin yine Japonya'da geliştirilmeye devam edeceğini ilan ediyor(229).

JDDY'nın, yaygın biçimde küçük ve orta ölçekli yavru şirketler ağırlıklı yatırım stili de, JDDY'nın teknoloji transferini etkileyen bir faktördür. Japon yavru şirketlerinin amaçlarına bakıldığında yaptıkları yatırımlarda kullandıkları teknoloji, yerel piyasadaki satışları genişletmeye ve yerel piyasaya yeni geliştirilmiş ürünler sürmekten çok yerel piyasanın ihtiyacını karşılamak için, standart ürünleri üretmeye ve üretimdeki maliyetleri azaltmaya yönelik bir teknolojidir(230).

Doğrudan dış yatırımlarda kısıtlı kalan teknoloji transferi, "az gelişmiş ülkelerin, egemen ekonomilerin temel özelliklerini taşıyan bir uluslararası ilişkiler sistemi" ile bütünleştikleri olgusu(231) ile birlikte ele alındığında, teknoloji transferinin yabancı yatırımcının ilk amacı olmadığı ve teknoloji açısından yatırım yapılan ülkenin bağımlılığını sürdürmenin temel amaç olduğu söylenebilir. ASEAN'daki, JDDY'nın, Japonya'nın teknolojik üstünlüğünü sürdürdüğü ve teknolojinin Japonya'da geliştirilip, standart teknolojilerin ihracı ile bağıllık ilişkisini kuvvetlendirdiği söylenebilir. Bu durum ise, Asya-Pasifikteki Japon ekonomik üstünlüğünün ve liderliğinin güvencesi olarak, siyasal üstünlüğün gelişmesinin yolunu açabilir.

(227) PHONGPHAICIT, a.g.m., s. 104-105.

(228) MANASAN, a.g.m., 249.

(229) The Economist, May 7, 1994, s. 71.

(230) NAKASE, a.g.m., s. 94.

(231) Cevdet ERDOST, Sermayenin Uluslararasılaşması ve Teknoloji Transferi , Savaş Yayınları, I. Basım, Kasım 1982, Ankara, s. 107.

3.4.3. JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ İSTİHDAMA ETKİSİ VE DENGESİZ KALKINMA

ASEAN'daki JDDY'nın istihdama etkisi, sadece istihdam edilen işçi sayısı ile sınırlı bir etki değildir. JDDY, daha geniş olarak, ASEAN'daki sendikal haklara, yerel personelin JDDY'ndan öğreneceği yönetsel tekniklerin sınırlı olmasına, kırdan şehire göç olgusuna (yedek işçi ordusu) ve JDDY'nın ASEAN'ın gelişmiş altyapılı bölgelerinde yoğunlaşmasına dek birbirine bağılı gelişmelere yol açmaktadır.

TABLO 3.19. JAPON DENİZAŞIRI ŞİRKETLERİNDE ÇALIŞAN YEREL İŞGÜCÜ (1.000 kişi)

BÖLGE	1973	1983	1986	1990 ¹
ASYA	283.2	368.0	450.6	473.9(42.1)
K.AMERİKA	37.4	94.2	169.8	353.7(31.5)
AVRUPA	14.8	52.5	92.6	120.5(10.7)
L.AMERİKA	79.5	101.0	124.1	114.4(10.2)
DİŐER	50.4	61.0	60.3	59.2(5.2)
TOPLAM	465.3	676.7	897.4	1.121.7 (100)

Kaynak: Economic Outlook Japan, 1994 s.49.

NOT: ¹ Parantez içindeki rakamlar, Toplam İstihdam içindeki herbir bölgenin yüzdesini göstermektedir.

Japon denizaşırı yavru Şirketlerinde istihdam edilen yerel işçi sayısına bakıldığında, bu sayının, Tablo 3.19'a göre, 1973'te 465.000, 1983'te 676.000, 1986'da 897.000 ve 1990'da 1.121.000 kişi olduğu görölmektedir. 1990 itibarı ile Asya'nın bu toplam istihdamın 42.1'ini oluşturan 473.000'ine sahip olduğu görölmektedir. Bu tutarın ne kadarının ASEAN'da olduğuna dair elimizde rakam bulunmamakla beraber, 1990 yılında Asya'ya giden JDDY'nın %60'ından fazlası ASEAN'a gittiğinden dolayı bu 473.000 kişilik istihdamın %60'ının ASEAN'a gittiğini kabul edersek, JDDY'nın ASEAN'da yaklaşık 283.000 kişiyi istihdam ettiği bir tahmin olarak ileri sürülebilir. ASEAN'a yönelik JDDY'nın maliyetleri düşürmek

amacı ile, emek-yoğun sektörlerde yoğunlaşması ve NICs'e giden JDDY'nin daha teknoloji-yoğun olması olgusu, bu tahmini sayının, asgari bir sayı olduğunu gösterebilir.

JDDY'nin istihdamdaki etkilerini belirleyen temel faktör ASEAN'daki ucuz ve bol işgücü potansiyelidir. III. Bölümün başında da değinildiği gibi, ASEAN'da işgücü ücretleri çok düşüktür. İşgücünün bol ve ucuz olması, JDDY'nin, emek-yoğun ve standart teknolojiye dayalı üretim yapmasına yol açmaktadır. Bu anlamda işgücünün teknolojiyi taklidi, ancak standart ve karmaşık olmayan üretim süreçleri ile sınırlı kalmaktadır.

Japonların üretimde kullandıkları teknoloji fazla yoğun olmadığından, çalıştırılan yerel personel, işi çok kısa sürede öğrenip, verimliliklerini de, Japon işçilerinin düzeyine çıkartabilmektedirler. "Malezya'daki bir tekstil fabrikasında 1974 yılında %80'i kadın olmak üzere 1900 kişi çalışmaktaydı. yöneticilerin belirttiğine göre, iki haftalık alıştırma süresinin sonunda, işgücünün üretkenliği Japonların üretkenliğine erişmişti" (232).

1980'den sonra, gelişmekte olan ülkeler, dış yatırım çekmek için, çeşitli muafiyet ve kolaylıklarla donatılan serbest bölgelerin sayısını arttırdılar. Bunların büyük bir kısmı Asya ve Güneydoğu Asya'da yoğunlaşmıştır. Üstelik, serbest bölgelerin alt yapı hacamaları ve tesislerin yapım, bakım ve işletim giderleri ev sahibi ülke tarafından karşılanmaktadır. "Filipinlerde Bataan İhracat fabrikaları bölgesinde bölge arazisinin açılması ve tesislendirilmesi için yapılan devlet yatırımlarının tümü 140 milyon dolara varmaktadır. Bölgede 10.000 işgücü günde 2 dolara çalışmaktadır. Bölgedeki tüm fabrikaların yılda ödedikleri toplam ücret ise 7 milyon dolardır. Devlet yatırımlarının payı, büyük bir olasılıkla yıllık ücretler toplamının birkaç katını buluyor. Buna bir de, altyapı tesislerinin açılması ve tesislendirilmesi, işletilmesi ve bakımı için yapılan harcamalar eklenirse durum tam olarak anlaşılır(233).

Üstelik işgücünün kompozisyonuna bakıldığında, serbest bölgelerde çalışan işçilerin yaklaşık %80'i kadındır. Kadınlar incelikli ve dikkat isteyen üretim süreçlerinde istihdam edilirken, kadın işçilerin ücreti, erkek işçilerin aylık ücretlerinin %65'i kadardır(234).

---

(232) FROBEL, HEINRICH, KREYE, a.g.e., s. 137.

(233) FROBEL, HEINRICH, KREYE, a.g.e., s. 160.

(234) DENKER, "İhracata Yönelik Sanayileşme...",s. 11

JDDY'nin ASEAN'daki yatırımlarının, Japon yönetim sistemine yatkın yerel işgücünün olduğu yerlerde yoğunlaştığı görülmektedir.

ASEAN ülkelerinin bu açıdan, JDDY'nin yönetim stratejisine uygun ve bu nedenle, JDDY, Hindistan gibi ülkelere değil Tayland, Endonezya ve Malezya gibi, Güneydoğu Asya'nın 30 milyon Çinli azınlığın yaşadığı ülkelere gitmektedir. Bir Japon işadamı çoğunlukla, Çinlilerle bağlantı kurduklarını, çünkü Çinlilerin kalite bilinci ve istedikleri disiplin açısından kendilerine yakın olduğunu söylemektedir(235).

Japon yönetim sistemi nedeni ile ASEAN'daki işçilerin, Japon yönetim sisteminden yararlanmaları da kısıtlı olmaktadır. Amerikan ÇUŞ yaptıkları yatırımda çoğunluk hissesine sahip olmayı tercih ederken, yönetimde yerel personele yüksek ücret ve teşvikler vererek onların yüksek pozisyonlara gelmelerine izin vermekte ve yavru şirket üzerinde, dolaylı bir yönetim kontrolü uygulamaktadırlar. Japon ÇUŞ ise yaptıkları yatırımlarda çoğunluğa sahip olmamakla beraber(*) yüksek kademedeki Japon personele büyük bir ağırlık vererek, dolaysız ve sıkı bir yönetim kontrolünü tercih etmektedirler(236).

Örneğin, Malezya'daki bir Japon yavru şirketindeki yönetim organizasyonu şu şekildedir. En üstte bir Japon Genel Müdür vardır. Aşağıya doğru ise pozisyonların dağılımı şu şekilde gerçekleşmektedir:

İDARİ YÖNETİCİ (Japon): Gençliğinde ana şirkette işçi liderliği yapmış bir Japon olan idari yönetici, yönetimle ilgili sorunlarda genel müdüre karşı doğrudan sorumludur.

FABRİKA YÖNETİCİSİ (Japon): Görevi, fabrikadaki üretim hakkında bilgi sağlamaktır. İngilizcesi zayıf olanlar çoğunlukta olduğundan, genellikle sessizliklerini muhafaza ederler.

PERSONEL YÖNETİCİSİ (Malay): Kendi vatandaşlarının istekleri ile Japonların kendi anlayışlarına uygun çıkarları çeliştiğinde hokkabazlık yapmak zorunda kaldığından, en güç pozisyondadır. Önerilerinin uygulamaya koyulması için gerekli otoritesi yoktur(237).

(235) The Economist, July 21, 1990, s. 60.

(*) Japon Yavru Şirketlerinin sadece %17'sinde, %100 Japon çoğunluğu vardır. (NAKASE-a.g.m., s. 93).

(236) NAKASE, a.g.m., s. 95.

(237) Wendy SMITH, "Japanese Factory Malaysian Workers", The Sun Also Sets, ed. INSAN, Malaysia:1983, s. 266.

Malezya'daki istihdamın ırklara göre dağılımına bakıldığında, daha iyi yönetsel pozisyonlardaki Çinliler toplam istihdamın 35.3'üne, daha düşük pozisyondaki Malaylar %54.4 ve Hintliler %11.3'üne sahiptir(238).

Japonların yönetimdeki bu üstünlükleri, ASEAN ülkelerinin ve diğer Asya ülkelerinin şikayetlerine neden olmaktadır. JDDY'nın yönetim sistemine yöneltilen şikayetler şu noktalarda yoğunlaşmaktadır. Japon yöneticilerin çok sayıda olması, Japon yöneticilerin, önemli kararların alınması ve ana şirketle haberleşme sürecinden, yerel personeli uzak tutması ile Japon yöneticilerin yerel hakla seyrek ilişki kurmaları, yerel halkın "tabu" larına duyarısız kalmaları(239) ve üstünlüklerini dışa vuran tavırlarıdır(240).

JDDY'nın sendikal haklara olumsuz etkisi ise, sadece Japonlara özgü bir özellik olmayıp, diğer gelişmiş ülkelerden yatırımcılar için de paylaşılan bir yargıdır.

Gelişmekte olan ülkeler, dış yatırım çekmek için, sendikal hakları sınırlayan düzenlemeler yapmaktadırlar. ASEAN ülkelerinden bazılarındaki sendikacılığın durumuna bakıldığında, Tayland'da, tamamen yasak, Malezya ile Filipinlerde çeşitli fraksiyonlara bölünmüş ve Endonezya ile Singapur'da ise sarı sendikacılık şeklinde, olduğu görülmektedir(241). Aslında sendikal hakların sınırlanması, yatırımcı ülkelerin beledikleri bir garantidir. Böyle bir garantinin olmaması halinde dış yatırımcılar yatırımlarını geri çekme tehdidinde bulunabilmektedirler. Çünkü, temel amaçlar, işgücünün çalışma hakları ve koşullarının yeterliliği değil, sadece üretim maliyetlerini düşürmektir. Bir Japon ekonomi gazetesinde (Japan Economic Journal) yer alan şu satırlar bu durumu en güzel biçimde açıklamaktadır:

"İşgücü ücretleri bitmiş ürün olarak, ürünün rekabet gücünü belirliyor. Malezya'da işçi ücretleri görece olarak düşüktür. Ancak, halen Tayland'dakilerin iki katıdır. Eğer Tayland, uygun bir yatırım iklimi sağlarsa, Malezya, Tayland'dan gelecek ciddi bir meydan okuma ile yüzleşecek demektir"(242).

ASEAN'daki sendikal hakların kısıtlanması, Singapur gibi yarı diktatörlük rejimleri ile mümkün olabilmektedir. Singapur, yabancı yatırımlara sendikal hakların

(238) SMITH, a.g.m., s. 258.

(239) KOJIMA, a.g.c., s. 170'deki dipnot.

(240) NAKASE, a.g.m., s. 97.

(241) FROBEL, HEINRICH, KREYE, a.g.c., s. 142.

(242) Aktaran, DENKER, "Japanese Investment..", s. 45.

kısıtlanmasında garanti vermektedir. Bu anlamda, hızlı sanayileşme genel bir özellik taşımasa bile, büyük baskı rejimleri altında doğmuş olmaktadır(243).

Denilebilir ki, baskıcı rejimler altında sürdürülen bu yabancı yatırıma yönelik düzenlemeler, ASEAN ülkelerinin ve diğer ülkelerin, iç siyasal ve toplumsal istikrarını bozacak tohumları saçacak bir işgücü hareketinin doğmasına yol açacak gibi görüldüğünden, birtakım siyasal sonuçlar da doğurabilir(244).

JDDY'nın, bölgesel kalkınma üzerinde dengesizliğe yol açan etkisi, ASEAN ülkelerinin ekonomik yapılarındaki olumsuzlukları keskinleştiren niteliği ile çok önemlidir.

ÇUŞ'ler, Güneydoğu Asya'da (Singapur hariç) şehirler etrafında yatırım yaptıklarından dolayı, kırsal kesimden şehirlere doğru bir göçe yol açmaktadır. Çünkü, şehirlerdeki ücretler daha yüksektir. Bu ise, şehirler ile kırsal kesim arasındaki ayrılığı keskinleştirmektedir.

Bu durumda, "Kırsal kesimdeki nüfus artış hızının yüksekliği düşünüldüğünde, şehirlerin kırsal kesimden gelen göçü emebileceği sadece bir 'mit' olabilir. Böylece, geniş bir marjinalleşmiş şehirli kesimi yaratılır. Bu, geçici ve şartların gerektirdiği bir olgu niteliğinde olmayıp, yapısal nitelikte bir olgudur. Yatırım yapılan ülkeler ihracata yönelik alanlar oluşturarak istihdamı arttırmak istemektedirler. Ancak, 1970'de, ÇUŞ'lerde 2 milyon kişi istihdam edilirken, 50 milyon kişi de işsiz bir durumdaydı"(245).

JDDY da benzer sonuçlara yol açmaktadır. JDDY'nın, ASEAN'daki yatırımları, altyapı ve ulaşım açısından gelişmiş durumdaki, başkentler ve önemli kentler etrafında yoğunlaşmaktadır.

Örneğin, Malezya'daki Japon imalat yatırımlarının %51.3'ü başkent ve önemli kentler etrafında, %13'ü Serbest bölgelerde ve %35.7'si diğer bölgelerde yoğunlaşmıştır. Japon imalat yatırımlarının %53.9'u ise, Selangor ve Penang'da bulunmaktadır. Malezya hükümeti, ekonomik kalkınmayı tüm ülkeye yaymak istemektedir. Fakat Japonlar, altyapısı

(243) Jacques PERRIN, Teknoloji Transferi, İletişim Yay., Cep Üniversitesi 105, Birinci Basım, İstanbul: 1992, s. 60 ve s. 104.

(244) Rhys JENKINS, Transnational Corporations and Uneven Development The Internationalization of Capital and The Third World, Mathuen, Newyork. 1987, s. 134. Ayrıca, Singapur ve Malezya'daki işgücü hareketleri için bkz. DENKER "İhracata Yönelik.", s. 13.

(245) Jean Louis REIFFERS, Transnational Corporations and Endogenous Development, UNESCO; France: 1982, s. 267.

gelişmemiş uzak bölgeleri tercih etmemektedir. Bu nedenle de Japonya yatırımlarını, altyapısı gelişmiş ve diğer avantajlara sahip gelişmiş eyaletlere ve önemli şehirlere yaparak, Malezya hükümetinin az gelişmiş bölgelere sağladığı yatırım teşviklerinin umursamamaktadır. Bu yüzden JDDY, Malezya'da haksız ve eşitsiz bir bölgesel gelişmeye yol açmaktadır(246).

JDDY, Güneydoğu Asya'da sendikalaşmamış ucuz ve hazır işgücüne yerel firmalardan daha fazla ücret vererek, yerel firmalara karşı rekabet gücünü arttırmaktadır(247). Öte yandan, yerel firmalara oranla JDDY'nin yarattığı bu imtiyazlı durum, yerel firmalarda çalışanlar tarafından da istenirse, yerel firmalar piyasadan çekilmek durumunda kalabilir. Bu ise JDDY'nin, bazı sektörlerdeki "piyasa toplulaşma oranı"nın artması, yani Japon ekonomik etkisinin artması demektir.

Görüldüğü gibi, JDDY'nin istihdam ve bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri, ASEAN ülkelerinin ekonomik yapılarında, ciddi bir gelişme doğurucu dönüşümlere yol açmamakta, aksine Japonya'ya bağımlılığı arttırmaktadır.

3.4.4. JAPON DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Gelişmiş ülkelerde görülen çevre bilincinin artışı, çevre sorunlarının köklü biçimde çözülmesi yerine, çevre sorunlarının, gelişmekte olan ülkelere transfer edilmesi biçiminde bir "aldatmaca" ve "geçişirme" ile sonuçlanmaktadır. JDDY'nin çevre kirliliğine yol açan teknoloji ürettimlerini 1970 ortalarından beri, Güneydoğu ve Doğu Asya'ya transfer ettiğine değinilmişti.

1973'te, %35'i Mitsubishi Kimyasal Ürünler Şti'ne ait olmak üzere, çeşitli Malezyalı girişimcilerin kurduğu bir ortak-yatırım olan "Asian Rare Earth Company (Asya Nadir Madenler Şirketi), çeşitli radyo-aktif nitelikteki madenleri çıkarmaktadır. Çıkarılan madenler, başta Japonya olmak üzere çeşitli ülkelere ihraç edilmektedir. Ciddi bir radyo-aktif sızıntı kontrol sistemi bulunmayan tesisler, Malezya için, çevresel bir tehlike doğurmaktadır. Nükleer nitelikteki atıkların depolanması için harekete ancak 1982'de geçebilen Malezya, bu madenlerden "taryum" madenini nükleer enerji santralleri için bir

(246) Johan SARAVANAMUTTU, "The 'Look East' Policy and Japanese Economic Penetration in Malaysia", The Sun Also Sets, ed INSAN, Malaysia: 1983, s. 299.

(247) SMITH, a.g.m., s. 254.

yakıt olarak kullanmak istemektedir. Burada dikkati çeken nokta, %60'ı Japonya'ya ihraç edilen üretimden arta kalan atıkların Malezya'da kalmasıdır(248).

Japonya, Güneydoğu Asya'nın Ormanlarını ciddi şekilde tahrip etmektedir. Endonezya'daki yağmur ormanlarının tahribinde, Japon kağıt sanayicileri büyük rol oynamaktadır(249).

ASEAN ülkeleri hükümetleri ise, çevre kirliliğini önleyebilecek düzenlemeleri almaktan kaçınmakta ve bu tutumlarını, ekonomik gelişmenin kaçınılmaz maliyeti şeklindeki bir anlayış içerisinde sürdürmektedir. Örneğin, endüstriyel atıkların sonucunda, Manila'nın bütün sulama sistemi kirlenmiş, insan ve hayvan yaşamı ciddi biçimde tehlikeye girmiştir(250).

Sonuç olarak, JDDY'nin çevre üzerine etkileri de, "bağımlı" ve "eşitsiz" bir ilişkiyi yansıtmakta ve ASEAN ülkelerindeki ekolojik dengeyi olumsuz biçimde etkilemektedir.

3.5. JAPONYA'NIN ASEAN'DAKİ DOĞRUDAN DIŞ YATIRIMLARININ, YENİ ULUSLARARASI İŞBÖLÜMÜ ÇERÇEVESİNDE GENEL DEĞERLENDİRMESİ VE "UÇAN KAZLAR" TEORİSİ

ASEAN'daki JDDY'nin, ASEAN'ın son yıllardaki ekonomik gelişmesinde diğer yabancı yatırımlarla birlikte, büyük bir öneminin olduğu kabul edilmektedir. JDDY, ASEAN ülkelerindeki korunan sanayilere aktığında refahı azaltıcı bir etkide bulunmaktadır(251).

Ancak, ihracata yönelik sanayilere yaptığı yatırımlarının artması, ASEAN ülkelerinin teknoloji transferinde ve Japonların ortak yatırımlar yapmayı tercih eder tutumu nedeni ile yerel girişimci sayısının artışında olumlu etkiler doğurabilir. Bu olumlu etkilerin ise, ancak ülkelerin altyapı ve yetişmiş personel gelişmişliğine bağlı olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, JDDY'nin ASEAN ekonomilerindeki rolünün, genelde olumsuz sonuçlara yol açtığı görülmektedir. Kısaca bu olumsuz etkilere değinilirse, şu noktaların önemli olduğu söylenebilir.

(248) HIROKAZU, a.g.e., s. 60, s. 64 ve s. 67.

(249) EP, 17-24 Ocak 1993, Sayı. 8, s. 34.

(250) DENKER, "İhracata Yönelik Sanayileşme...", s. 18-20

(251) NAJA-IMADA, a.g.m., s. 50.

1. Japon yavru şirketlerinin ana şirketten yaptığı ithalat (Firma-İçi Ticaret), bu şirketlerin yaptığı ihracat tutarını aşmaktadır. Firma-İçi ticaret ve bu şirketlerin kâr transferine ve gelirlerinin vergilendirilmesine yönelik, ev sahibi ülkelerin yatırım politikaları ve teşviklerinin hepsi, ASEAN ekonomilerinin ödemeler dengesi üzerinde olumsuz bir etkide bulunmaktadır.

2. JDDY'nın teknolojiye etkisi, JDDY'nın emek yoğun sektörlere daha fazla ağırlık vermesi ve A-G faaliyetlerinin Japonya'da bulunması nedeni ile oluşan ürün geliştirme sürecinin varlığı, ASEAN ülkeleri için olumlu bir etkiye yol açmamaktadır.

3. Üretim maliyetlerini azaltmak isteyen Japonya, sadece ucuz işgücünden yararlanmak amacı ile yatırım yaptığından ve ASEAN'daki hükümetlerin, sendikal haklardaki yabancı sermaye lehine düzenlemeleri, ASEAN işgücünün sömürülmesi ile sonuçlanmaktadır. Bölgesel kalkınma açısından ise JDDY, kırsal kesim ile şehirli kesim arasındaki yapısal ayrılığı keskinleştirmekte, şehirlere kırsal göçü arttırmakta ve ASEAN ülkelerinde, kırsal ve şehirli bölgeleri bütünleyen bir ekonomik gelişmeye yol açmamaktadır.

4. JDDY, ASEAN ülkelerindeki ekolojik dengeyi bozmaktadır.

JDDY'nın yukarıda sözü edilen olumsuz etkileri, Japonya ile ASEAN arasında, yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde irdelendiğinde ortaya çıkan sonuç, Japonya ile ASEAN arasındaki ilişkilerin Japonya lehine "eşitsiz" ve "bağımlı", bir ilişki olduğudur.

3.5.1. JAPONYA VE YENİ ULUSLARARASI İŞBÖLÜMÜ

ASEAN'a yönelik JDDY'nın etkilerini, yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde incelemek, anlamlı bir kavramsal çerçeve olduğu kadar, günümüz dünya ekonomik sisteminin yapısal bir özelliğini yansıtması bakımından da elverişlidir. Japonya ile ASEAN arasındaki "eşitsiz-bağımlı" gelişmenin temel görüntüsü, ASEAN'ın Japonya'ya sermaye, teknoloji ve yönetsel beceri açısından bağımlılığıdır. Bu durumda, ASEAN Japonya'nın "hinterland"ı, (arka bahçesi) konumundadır. Yeni uluslararası işbölümüne uygun olan, bu eşitsiz-bağımlı ilişki, ekonomik, siyasal, ekolojik, sosyo-kültürel ve istihdam yönünden kapsamlı etkilere yol açmaktadır. İkinci Bölüm'de değinildiği gibi Japonya, ASEAN ülkelerine teknoloji-yoğun mallar satmakta ve karşılığında da emek-yoğun mallar almaktadır. Diğer bir deyişle, Japonya ile ASEAN arasındaki ticaret ilişkileri, uluslararası

dikey işbölümüne göre işlemektedir. Ancak bu işbölümü, karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı klasik uluslararası işbölümüdür. Bu nedenle, yeni uluslararası işbölümünün neyi ifade ettiğine değinmek yararlı olacaktır.

YENİ ULUSLARARASI İŞBÖLÜMÜ

Klasik çağdaki Adam Smith ve David Ricardo tipi, karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı uluslararası işbölümü, gelişen teknoloji, ürünlerin ve insan ihtiyaçlarının çeşitlenmesi gibi olgular nedeniyle, daha kompleks bir kimliğe bürünmüştür. Bunun sonucu olarak, üretimin uluslararasılaşmasının yol açtığı yeni işbölümüne, "yeni uluslararası işbölümü" denmektedir.

" Yeni uluslararası işbölümü, hem sermayenin global yönetimini ve bütünleşmesini (entegrasyonunu), hem de satış, pazarlama, sermaye, teknoloji, enformasyon ve doğal kaynakların uluslararası kullanımını içeren bir işbölümünü ifade eder. Bu yeni uluslararası işbölümü, bugünkü dünyanın ekonomik yapısının yapısal bir özelliği haline gelmiştir(252) . Yeni uluslararası işbölümü, çok kompleks bir olgudur ve farklı görünümleri vardır. Yeni uluslararası işbölümü, kendi içerisinde, "dikey" ve "yatay" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yeni uluslararası işbölümü, "dikey" olarak üç görünüme sahiptir. Tessa-Morris Suzuki'ye göre bu üç görünüş şöyle nitelenebilir.

1. Öncelikle, emek-yoğun hafif sanayi ile sınırlı bir ekonomik gelişmişliğe sahip bölgelerle, üretimin sermaye-yoğun ve kompleks olduğu ilerlemiş bölgeler arasındaki işbölümü. Bu işbölümü epeyce bir süredir vardır. (Örneğin, gelişmiş Japonya ile ASEAN arasında olduğu gibi).

2. Daha ileri veya düşük işleme derecesine sahip ürünler arasında, geniş bir sınıflama içerisinde bir işbölümü göz önünde canlanabilir; örneğin, bir bölge pamuk ipliği gibi basit tekstil ürünlerinde uzmanlaşabilir, bir diğeri de diyelim ki, yüksek kaliteli tekstil ürünleri üretir.

3. Bunda, tamamen endüstri içi bir işbölümü vardır. Hepsi en sonunda tek bir ürün oluşturacak şekilde, farklı bölgeler farklı karışıklık ve incelikteki girdileri üretir. Bu üretim

---

(252) NAKASE, a.g.m., s. 89.

süreçlerinin bölünmesi türünden işbölümü, halen özellikle, uluslararası elektronik organizasyonlarında oldukça gelişmiştir(253).

Yeni uluslararası dikey işbölümü, günümüzde ortaya çıkan, eskiden az gelişmiş bir ülke iken, bugün teknoloji açısından belli bir gelişmişliği yakalayan ve bazı sektörlerde güçlü bir rekabetçiliğe sahip NICs gibi ülkeler olgusunu açıklayamamakta ve Japonya ve NICs gibi, Japonya'ya oranla daha az gelişmiş partnerleri arasındaki, uzmanlaşmanın yatay bir karaktere büründüğü savunulmaktadır. Buna göre, yeni uluslararası yatay işbölümü, "kompleks bir üretim sürecine sahip malların ülkeler arasında değiştirildiği durumu ifade eder. Dikey işbölümü ise, daha az gelişmiş malların, daha fazla gelişmiş olanlarla değiştirilmesini ifade eder"(254). Bu anlamda yatay iş bölümünde, aynı malların benzerlerinin bir çok ülkede üretilmesi (farklı ülkelerdeki üretim aşamalarının birleştirilmesi değil) ve dolayısıyla firmalar arası bir rekabet söz konusudur(255).

Yukarıdaki tanım çerçevesi, Japonya ile ASEAN arasındaki ekonomik ilişkilere tıpa tıpa uymaktadır. Daha önce de değinildiği gibi, Japonya, standart teknolojilere dayalı olan ve ucuz ve niteliksiz işgücü gerektiren üretimini ASEAN'a transfer ederken, kendisi teknoloji ve ürün geliştirme sürecinde uzmanlaşmaktadır. Bu anlamda Japonya ile ASEAN (Singapur hariç) arasındaki yatırım ilişkisi, yeni uluslararası dikey işbölümüne uygundur.

Yeni uluslararası yatay işbölümü ise, belli sektörlerle sınırlı olmak ve Japonya'nın başlıca teknoloji üreticisi konumunun sürmesi koşuluyla, Japonya ile NICs arasında vardır(256).

Japonya ile ASEAN arasındaki ilişkilerde, II. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında yaşanan Japonya'nın ASEAN'daki militarist yayılmacılık olgusu, bugün Japonya'nın ASEAN'daki ekonomik genişlemesi ve yayılması olgusu ile yer değiştirmiş görünmektedir.

"Japonya'nın, Büyük Doğu Asya Ortak Refah Küresi; gibi savaş zamanına ait bir vizyonu, bugün barış zamanının bir gerçeğidir; tazminatlara, John Fuster Dulles ve Soğuk Savaş, Dünya Bankası, IMF, Asya Kalkınma Bankası ve şeklen bağımsız ülkelere

---

(253) SUZUKİ, a.g.m., s. 69.

(254) SUZUKİ, a.g.m., s. 68.

(255) SEYİDOĞLU, a.g.e., s. 556.

(256) SUZUKİ, a.g.m., s. 69.

ekonomik açıdan üstünlük sağlamaya yarayan, dış ticaret, dış yardım ve dış yatırım gibi diğer modern araçlara teşekkürler"(257).

Sonuç olarak, yeni uluslararası işbölümü, ASEAN ülkelerinde, bazı imalat sektörlerinin kalkınmasının teşviki ve bu ülkeler için başlıca hedef olan yerel sanayileşmede, yollar, limanlar ve iletişim şebekeleri gibi alt yapının ve yerel girişimciliğin gelişmesi gibi gelişmelerle sınırlı kalmaktadır. Bunun dışında, TOYOTA-ASEAN Markadan-Markaya Tamamlayıcılık Şeması'nda görüldüğü gibi, üretimin parçalanması süreci, bu ülkelerde sektörler arası bütünleşmeyi sağlamamaktadır.

3.5.2. UÇAN KAZLAR TEORİSİ

Japonya eski Dış İşleri Bakanı Saburo Okita'nın ortaya attığı bu teori, Japonya ile Asya-Pasifik'teki ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde bugün gelinen aşamayı yansıtmaktadır.

Japonya ekonomisinin globalizasyonu, uluslararası yatay ve dikey işbölümüne benzemeyen yeni bir ilişki ile açıklanabilir. Bu ilişki, üretimin yapıldığı sınırlarda bir genişlemenin yanında, Japonya'nın yeni üretim biçimlerinde uzmanlaşması ile somutlaşan önderliğini ve çevresindeki ekonomik açıdan kendine bağımlı ülkelerin, Japonya'nın terkettiği üretim biçimlerinde onu izlemelerini ifade eder.

ASEAN ülkelerinde, Japon ekonomisine ve yönetim tekniklerine duyulan hayranlık, bu ülkelerin Japonya'yı izlemesi sürecine katkıda bulunuyor gibi görünmektedir. Örneğin, Malezya'nın Look East Policy (Doğuya, Japonya ve G. Kore'ye, Bakış Politikası) ortaya atan Malezya Başbakanı Mahathir Muhammed'in, Japonya'ya hayranlığı şu satırlarda görülebilir.

"Japonya Malezya'daki en büyük yatırımcıdır. Bizim "Doğuya Bakış (Look East Policy) Politikamız sadece Japonya'dan yatırım çekmeye değil, daha ziyade Japonya'nın politika, sistem ve çalışma ahlakı biçimlerini elde etmeye yöneltilmiştir. Batı geriler gibi görünürken, Japonların ilerlediğini görüyoruz. Öyleyse, Malezya'nın gelişmesi için, en iyi

---

(257) Renato Constantino'dan aktaran, Johan SARAVANAMUTTU, "Japanese Economic Penetration in ASEAN in The Context of The International Division of Labour, Journal of Contemporary Asia, Vol:18, No:2, 1988, s.139-140.

örnek olan Japon örneğinden öğreneceklerimiz vardır. Daha önce Batı'ya bakıyorken, şimdi Japonya'ya bakmamızın nedeni budur"(258).

Durum böyle olunca, tartışmasız bölgedeki en büyük ekonomik güç konumundaki Japonya'nın izlenmesine, ASEAN'dan fazlaca bir karşı çıkış görülmeyebilir. Saburo Okita, bu durumu "Uçan Kazlar Teorisi" ile ifade etmektedir.

"Asyadaki bölgesel gelişmeler "birbirini izleyen kalkışları (take-off) ve içlerinde yakalama süreçlerini içeren" bir kalkınma süreci olup, Japonya "lider" kazdır. Bölgedeki ülkeler, birbirlerini izleyen kalkışlarla endüstrileşmelerini planladılar ve daha üst gelişme düzeylerine doğru yakında hareket edeceklerdir. Bu örgütlenme tipi, bir $\wedge$ örgütlenmesidir, bu örgütlenme ne yatay ne de dikey bütünleşme olarak bilinen bir örgütlenmeye benzemektedir. Daha doğrusu bu örgütlenme biçimi, her iki örgütlenmenin bir bileşimidir. Çünkü kalkan kazlar (Lider kaz Japonya'dan sonra)(*) daha sonra en tecrübeli kazın deneyilerinden yararlanarak, yakalamak için gerekli zamanı daha da kısa bir süre de alırlar ve $\wedge$ örgütlenmesinden derece derece, yatay bütünleşmeye geçerler"(259).

Görüldüğü gibi "uçan kazlar teorisi", Japonya'nın Doğu Asya ve Güneydoğu Asya'daki veya Asya-Pasifik'teki, ekonomik gücüne, bağlı egemenliğini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, "de facto" bir Japon egemenliği söz konusudur. Bu anlamda "uçan kazlar teorisi", Asya-Pasifik'te, etkin bir güç olma beklentisinde olan Japonya'nın, bu siyasal gücü elde etmede faydalandığı bir araç olarak, "ekonomik ilişkileri" kullanma stratejisini yansıttığı söylenebilir.

Görüldüğü gibi "uçan kazlar teorisi", Japonya'nın bölgedeki ekonomik üstünlüğünün somut ve yeni bir görüntüsüdür. Temelde, Japonya ile ASEAN arasındaki "eşitsiz-bağımlı ilişkinin Japonlar tarafından dışı vurumudur.

(258) Feer, June 11, 1982'deki Mahathir Muhammed ile yapılan görüşmeden aktaran, Linda GOLLEY, "Investment Paraside: Japanese Capital in Malaysia", The Sun Also Sets, ed. INSAN Malaysia: 1983, s 234.

(*) Parantez içindeki ifadeler benimdir.

(259) Saburo Okita'nın 1-3 Şubat 1990'da, Santa Barbara Kaliforniya'da sunduğu "Asian Prospects and Problems for the Development of the Asian-Pasific Co-operation Frame Work." başlıklı tebliğinden aktaran, DENKER, İhracata Yönelik...", s. 25.

SONUÇ

Japonya - ASEAN ilişkileri çerçevesinde, ASEAN'a yönelik Japon Doğrudan Dış Yatırımları'nın ASEAN ekonomilerindeki rolünü araştırdığım bu çalışmada, bu rolün anlaşılmasındaki anahtar niteliğindeki öneminden dolayı, Japon diplomasisinin ASEAN'la ilişkilerinde kullandığı ve bir saçayağı oluşturan, "yardım, ticaret ve doğrudan dış yatırımlar" araçlarından en fazla üzerinde durulan, doğrudan dış yatırımlar oluşmuştur. Bu, diğerlerinin daha az önemli olmasından daha çok, bu adı geçen son aracın ASEAN ekonomilerinin yapısal bütünlüğündeki, kalıcılığı ve etkinliğinden dolayı, Japonya-ASEAN ilişkilerinde, Japonya'nın kullandığı araçlar içerisinde, günümüz gerçeklerine daha uygun bir "ileri" aşamayı (üretimin globalleşmesi) ifade etmesi, bu araca "anahtar" niteliğini vermektedir.

Bu bilindikten sonra rahalıkla söylemek mümkündür ki, Japonya-ASEAN ile ilişkilerinde izlediği "ekonomik diplomasi" dediğimiz, politik amaçlara ulaşırken, ekonomik araçlardan daha fazla yararlanma stratejisinde çok başarılı olmuştur. II. Dünya Savaşı öncesindeki Japon hegemonyası altındaki bir "Asya Düşü" (Büyük Doğu Ortak Refah Küresi), bugün, barışçı makyajlarla gizlenmiş olduğu halde, resmiyete dökülme de, "de-facto" nitelikte fiili olarak gerçekleştirmiştir veya gerçekleşme aşamasına gelmiştir denilebilir.

ASEAN'ın bir örgüt (birlik) olarak, sahip olduğu gelişmişlik seviyesiyle, bu düşün önüne geçebilecek içsel tutarlılık ve çıkar birlikteliğinden uzak olması nedeniyle, "Uçan Kazlar Teorisi"nde öngörüldüğü şekliyle bir Japon liderliğine karşı koyabilme olasılığı, şu an için yoktur. Bu anlamda ise ASEAN gelecekte, Güneydoğu Asya ve Asya'daki güvenlik sorunlarında hesaba katılan "önemli bir aktör" olma dışında, öznel olarak, birliğin daha ileri aşamalarına geçebilecek (ortak pazar veya serbest ticaret bölgesi) gibi görünmüyor diyebiliriz.

Sonuç olarak, Japonya-ASEAN ilişkileri, Japonya lehine “eşitsiz” ve “bağımlı” ilişkilerdir. Bu “eşitsiz” ve “bağımlı” ilişkilere yol açan en önemli faktörlerden biri ise, Japon Doğrudan Dış Yatırım’larıdır. Bu nedenle de, JDDY’nın gelecekte Asya-Pasifik’teki politik gelişmelere etkisinin, bir Japon liderliğine yol açma olasılığını bünyesinde bulunduran bir nitelikte olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- ALAGAPPA, Muthiah. Japan's Political and Security Role in the Asia-Pacific. Institute of Strategie and International Studies (ISIS), Malaysia: 1988.
- ALPAR, Cem, ONGUN, M. Tuba. Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar. Türkiye Ekonomi Kurumu Yayın No:1985/3, I. Baskı, Ankara:1985.
- ARI, Önder. Uluslararası İlişkiler. Der Yayınları No:48, İstanbul: 1987.
- ARMAOĞLU, Fahir. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Dördüncü Baskı, Tısa Matbaası, Ankara:1987.
- ASIA Security 1984, Research Insitute for Peace, Japan:1984.
- DONET, Pierre-Antoine. Japonya Dünyayı Satın Alıyor. Varlık Yayınları, Çev: Galip Üstün, 1. Baskı, İstanbul, 1992.
- EBERHARD, I. Uzak Doğu Tarihi, A.K.D.T.Y.K., Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1986.
- ERDOST, Cevdet. Sermayenin Uluslararasılaşması ve Teknoloji Transferi, Savaş Yayınları, I. Basım, Kasım 1982, Ankara.
- ERGİN, Feridun. Uluslararası Politika Stratejileri. İ.Ü. Yayınları, İ.Ü. İktisat Fak. No:408, İstanbul.
- FROBEL, Folker - HEINRICHS, Jurgen - KREYE, Otto. Uluslararası İşbölümü ve Serbest Bölgeler. Belge Yay., No:15, Birinci Baskı, İstanbul: Mart 1982.
- GÖNLÜBOL, Mehmet. Uluslararası Politika. Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, A.Ü. SBF. Yayınları: 546, Ankara:1985.
- HAAS, Michael. Basic Documents of Asian Regional Organizations. N.Y. Ocean Publications, , Vol:4, New York:1974.
- HALLIDAY Jon - McGORMACK Gavan, Günümüzde Japon Emperyalizmi. Aşama Yayınları, Birinci Basım, Ankara, Ocak 1975,.
- HIROKAZU, Shoiode. Japanese Investment in Southeast Asia. Center for The Progress of Peoples, Malaysia: 1989.

- JENKINS, Rhys. Transnational Corporations and Uneven Development The Internationalization of Capital and The Third World. Mathuen, New York. 1987.
- KARLUK, Rıdvan. Dünya Ekonomisinde Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler. Bilim Teknik Yayınevi: Mayıs 1990, İstanbul.
- KATO, Hiroshi. The Japanese Economy in Transition. Toyo Keizai Shinposha, Tokyo:1986.
- KENNEDY, Paul. Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1990.
- KOJİMA, Kiyoshi. Direct Foreign Investment-A Japanese Model of Multinational Business Operations. Croom Helm Ltd., London: 1978.
- LAVELLE, Pierre. Çağdaş Japon Siyasal Düşüncesi. İletişim Yayınları -Cep Üniversitesi, 1. Basım, İstanbul: Mart-1993.
- NAKAMURA, Takafusa. Modern Japonya'nın Ekonomik Kalkınması. Dış İşleri Bakanlığı Japonya, 1987.
- PERRIN, Jacques. Teknoloji Transferi. İletişim Yay., Cep Üniversitesi 105, Birinci Basım, İstanbul: 1992.
- REIFFERS, Jean Louis. Transnational Corporations and Endegenous Development. UNESCO; France: 1982.
- SADIKLAR, C. Tayyar. Zirvedeki Japonya. 3. Baskı, Meteksan Anonim Şirketi-ANKARA, (Yayın Tarihi Belli Değil).
- SEYİDOĞLU, Halil. Uluslararası İktisat. Guzem Yayınları, Geliştirilmiş 7.Baskı: İstanbul 1990.
- SORIANO, Emanuel V. The Big Powers in South-East Asia in the 1990s. Their Interest and Roles. Institute of Strategic and International Studies (ISIS), Malaysia: 1989.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk. Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi. Filiz Kitabevi, İstanbul-1989.
- SULONG, Zainal Abidin. The Role of Great Powers in Southeast Asia. ISIS Opinion, Malaysia-1988.
- ŞATIROĞLU, Kadir. Çok Uluslu Şirketler. A.Ü.SBF.Yayınları No:536, Ankara:1984.

TUNÇOKU, A. Mete. Japonya'nın C.H.C.'ne Karşı Politikası (1952-1978). Institute For The Study of Languages and Cultures of Asia and Africa, Tokyo:1987.

Ülkeler Ansiklopedisi. Tercüman Gençlik Yayınları, İstanbul:1983, Cilt I-II.

WONG, John. ASEAN Economies in Perspective, A Comparative Study of Indonesia, Malaysia, The Philippines, Singapore and Thailand. The Macmillan Press Ltd., Reprinted, Hong Kong: 1980.

YILDIRIM, Nuri. Uluslararası Şirketler. Kaynak Yay., Birinci Baskı, İstanbul: Şubat 1983.

Makaleler

AKRASANEE, Narognchai. "ASEAN-Japan Trade And Development: A Synthesis, ASEAN-Japan Relations Trade and Development", ed.by Narongchai Akrasanee, Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS), Singapore:1983.

CASTELLS, Manuel and TYSON, Laura d'Andrea. "Growing Impact of Tecnological Revolution", Economic Impact, 1990/I.

CASTRO Amado. Understanding ASEAN, Chapter 4, "ASEAN Economic Co-Operation", ed.Allison Brosinowski, St.Martin Press, NewYork:1982.

CHINWORTH, Michael W. and CHENG, Dean. "The United States and Asia in The Post-Cold War World", SAIS Review. Winter-Spring 1991.

COURTIS, Kenneth. "Japonya Yatırıma Doymuyor", Küresel Rekabet, der. Mustafa Özel, İz Yayıncılık. İstanbul: 1994.

DENKER, M. Sami. "Japanese Foreign Direct Investment in Malaysia", Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Ocak-Haziran 1993.

_____. "İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin Asya-Pasifik Ülkelerinde Yayılması ve Gözardı Edilen Etkileri", S.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi. Cilt:2, Sayı:1, 1994.

DRAGUHN, Werner "The Indochina Conflict and the Positions of Countries Involved", Contemporary Southeast Asia, Volume 5, Number 1, June 1983.

GEREFFI, Garry. "Development Strategies And The Global Factory", Economic Impact. 1990/I.

- GODEMENT, Franchois. "Asya Bölgesel Bir Kimliğin Ortaya Çıkışı", Yaşadığımız Dünya 92.
- GOLLEY, Linda. "Investment Paraside: Japanese Capital in Malaysia", The Sun Also Sets. ed. INSAN Malaysia: 1983.
- HALLIDAY, Jon. "Japan's Southeast Asian War", The Sun Also Sets. Institute for Social Analysis, Malaysia: 1983.
- IRVINE, David. Understanding ASEAN. Chapter 3, "Making Haste Less Slowly: ASEAN from 1975", ed. Alison Brosinowski, St. Martin Press, Newyork:1982.
- MANASAN, Rosario G. "A. Review of Invesment Incentives in ASEAN Countries", Japanese Direct Investment in ASEAN, ed. Soon Lee YING, Malaysia Economic Association. Malaysia:1990.
- MURAKAMI, Atsushi. "Japanese Foreing Investment Problems of The Large Home Country", JERC. 1974.
- NACHT, Michael. "The U.S. and Japan: Building a New Relationship", Current History. April 1991.
- NAJA, Seiji - IMADA, Pearl. "Trade and Investment Linkages in ASEAN Countries, Japanese Foreing Direct Investment in ASEAN" Malaysian Economic Association. Malaysia: 1990.
- NAJA, Seiji - AKRASANEE, Narongcheai. "Thailand's Economic Relations with Japan and US." Conference on Co-operation and Development in the Asia-Pasific, ed. Leslie V. Castle, Frank Holmes, Japan Economic Research Center, Tokyo:1976.
- NAKASE, Toshikazu. "Japanese Multinationals Today: Some Characteristics" The Sun Also Sets. Institute for Social Analysis (INSAN), Malaysia: 1983.
- PHONGPAICHIT, Pasuk. "Japanese Investment in ASEAN After The Yen Appreciation" Japanese Investment in ASEAN, ed. Soon Lee YING, Malaysian Economic Association. Malaysia: 1990.
- PING, Lee Poh "U.S.-Japan Relations and Their Impact on the Asia-Pacific Region", Japan Review of International Affairs. Vol 6, 1992 June.
- _____. "ASEAN and Asia-Pasific in 1990's" (Yayınlayan ve Yayım Tarihi Belli Değil).

- RIX, Alan. Understanding ASEAN. Chapter 8, "ASEAN and Japan: More Than Economics", ed. Alison Brosinowski, St. Martin Press, Newyork: 1982.
- SARAVANAMUTTU, Johan. "Japanese Economic Penetration in ASEAN in The Context of The International Division of Labour", Journal of Contemporary Asia, Vol:18, No:2, 1988.
- _____. "The 'Look East' Policy and Japanese Economic Penetration in Malaysia", The Sun Also Sets. ed INSAN, Malaysia: 1983.
- SIMON, Sheldon W. "U.S. Interests in Southeast Asia" The Future Military Future Military Presence, Asian Survey, July 1991.
- SMITH, Wendy "Japanese Factory Malaysian Workers", The Sun Also Sets. ed. INSAN, Malaysia:1983.
- SUDO, Sueo, "Japan-ASEAN Relations, New Dimension in Japanese Foreign Policy", Asian Survey, Vol. XXVIII, No.5, May 1988.SUDO, Sueo, "Japan-ASEAN Relations, New Dimension in Japanese Foreign Policy", Asian Survey, Vol. XXVIII, No.5, May 1988.
- SUZUKI, Tessa-Morris. "Japan's Role in the New International Division of Labour-A Reassessment", Journal of Contemporary Asia, Vol.14, No:4, 1984.
- TAMBUNLERTCHAI, Somsak- PANACHET, Umpon. "Foreign Direct Investment In ASEAN", Japanese Direct Investment in ASEAN, ed. Soon Lee YING, Malaysian Economic Association. Malaysia, 1990.

Sürekli Yayınlar

- Diplomatic Blue Book 1988, Japan Diplomacy Activities, Ministry of Foreign Affairs
Japan, Japan: 1988.
- E.P., 7-13 Aralık 1992, Sayı:2.
- E.P, 17-24 Ocak 1993, Sayı. 8.
- E.P, 14-21 Şubat 1993, Sayı:12.
- Ekonomik Trend, 22.05.1994.
- Facts and Figures 1993, Japan Foreign Press Center, Japan, 1993.

Far Eastern Economic Review, Annual 1979.

Far Eastern Economic Review, January 14, 1993.

Far Eastern Economic Review, January 28, 1993.

İFMC İktisat Dergisi, Ekim 1993, Yıl:29, Sayı:342.

İktisat ve İş Dünyası, Kasım-Aralık 1992, Yıl:1, Sayı:6.

İktisat ve İş Dünyası, Mart 1993, Yıl:2, Sayı:9.

Japan A Pocket Guide 1992, Japan Foreign Press Center, Japan: 1992.

Japan's Official Development Assistance (ODA) 1987, Annual Report Ministry of Foreign Affairs, Japan 1988.

Milliyet, 05.04.1993.

Milliyet, 13.11.1993.

Milliyet, 28.05.1993.

Milliyet, 31.01.1994.

Milliyet, 08.02.1994.

Sabah, 13.11.1992.

Silahlı Kuvvetler Dergisi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl:11, Ekim 1992, Sayı:334.

The Economist Intelligence Unit Malaysia-1992-1993.

The Economist Intelligence Unit, Country Profile 1991-1992-Indonesia, International Relations.

The Economist, July 21, 1990.

The Economist, September 29, 1990.

The Economist, April 3, 1993.

The Economist, 5 May 1993.

The Economist, November 13th-19th 1993.

The Economist, May 7, 1994.

TRADESCOPE, August 1993, Vol: 13, No: 8.

White Paper 1991-92.

Yaşadığımız Dünya, Jeo-Stratejik Yıllık, METİS Yayınları, 1992.

Tebliğler, Seminerler ve Tezler

Administrative Policy Speech by Prime Minister Eisaku SATO at the 57 th Extraordinary Session of National Diet, Japonya Büyükelçiliği, Ankara: 1969.

DENKER, M. Sami. "Contuinity and Change in Japanese-Malaysian Relations Before and After The Second World War, External and Domestic Sources of Malaysia's Foreign Policy Towards Japan, Thesis of Master of Social Sciences, Universiti Sains, Malaysia: 1985, (Basılmamış Master Tezi).

_____. Japonya-Güneydoğu Asya İlişkileri (Yayılanmamış Seminer Çalışması), Ankara:Kasım 1979.

PING, Lee Poh. "Japan and The Asia-Pacific Region", Paper to be presented to conference on" Japan and the World" organized by Woodrow Wilson Center, Washington D.C., January 27-28, 1992.

SHAFIE, H.E.Tan Sri Muhammed Ghazali. "ASEAN Contributor to Stability and Development", Embassy of Malaysia, Ankara:November-1981, s.8, (11 Kasım 1981 tarihinde Boston'da yapılan "ASEAN Today And Tomorrow" konulu konferansta sunulan tebliğ)